

CORPVS CHRISTIANORVM

Series Latina

CI A

EVSEBIVS
‘GALLICANVS’

TVRNHOLTI

TYPOGRAPHI BREPOLS EDITORES PONTIFICII

M C M L X X I

EVSEBIVS 'GALLICANVS'

COLLECTIO HOMILIARVM

DE QVA CRITICE DISSERVIT

Ioh. LEROY (†)

AD GRADVM DOCTORIS S. TH.
OBTINENDVM

EDIDIT

Fr. GLORIE

AD FIDEM CODICVM
COLLECTIONIS
AC SINGVLARVM HOMILIARVM

TVRNHOLTI

TYPOGRAPHI BREPOLS EDITORES PONTIFICII

M C M L X X I

IR

60

.C76

v.101-A

SVMPTIBVS SVPPEDITANTE
SVPREMO BELGARVM MAGISTRATV
PVBLICAE INSTITVTIONI
ATQVE OPTIMIS ARTIBVS PRAEPOSITO
EDITVM

EVSEBIVS 'GALLICANVS'

(PSEVDO-EVSEBIVS EMISENVS)

COLLECTIO HOMILIARVM

(PARS ALTERA)

SYLLABVS

Tomus CI

- I. Prolegomena
- II. Conspectus codicum adhibitorum
- III. Conspectus homiliarum collectionis
et sermonum extrauagantium
- IV. Editiones
- V. Bibliographia selecta
- VI. Ratio legendi :
sigla bibliographica,
uoces abbreviatae,
signa
- VII. Sigla codicum
- VIII. EVSEBIVS 'GALLICANVS'
COLLECTIO HOMILIARVM
CAPITVLA
HOMILIAE I-XXXV

Tomus CI A

HOMILIAE XXXVI-LXXVI

Tomus CI B

- IX. *SERMONES EXTRAVAGANTES*
SERMONES 1-9
- X. Appendices
- XI. Indices
- XII. Conspectus materiae.

CONSPECTVS HOMILIARVM ET SERMONVM

COLLECTIO HOMILIARVM

editio haec

olim

CAP. I	
I.	de natale domini, I (1)
II.	de natale domini, II (2)
CAP. II	
III.	de s. Stephano protomartyre (3)
CAP. III	
IV.	de epiphania domini, I (4) et de innocentibus
V.	de epiphania domini, II (5)
VI.	de epiphania domini, III (6)
[VII.]	de epiphania domini, IV] (7)
CAP. IV	
VIII.	de quadragesima (8)
CAP. V	
IX.	de symbolo, I (9)
X.	de symbolo, II (10)
CAP. VI	
XI.	de s. Blandina Lugdunensi (11)
CAP. VII	
XII - XIIA.	de pascha, I (12)
XIII.	de pascha, II (13)
XIV.	de pascha, III (14)
XV.	de pascha, IV (15)
XVI.	de pascha, V (15 BIS)
XVII.	de pascha, VI (16)
XVIII.	de pascha, VII (17)
XIX.	de pascha, VIII (22)
XX.	de pascha, IX (18)
XXI.	de pascha, X (19)
XXII.	de pascha, XI (20)
XXIII.	de pascha, XII (21)
CAP. VIII	
XXIV.	de latrone beato, qui in crucem missus est (23) quando et saluator noster a iudaeis in cruce pendit
CAP. IX	
XXV.	de litiis (24)
CAP. X	
XXVI.	de paenitentia Niniuitarum (25)
CAP. XI	
XXVII.	de ascensione domini, I (26)
XXVIII.	de ascensione domini, II (27)

	CAP. XII	
XXIX.	de pentecosten	(28)
	CAP. XIII	
XXX.	de s. Iohanne Baptista, I	(29)
XXXI.	de s. Iohanne Baptista, II	(30)
	CAP. XIV	
XXXII.	de Machabaeis	(31)
	CAP. XV	
XXXIII.	in natale apostolorum Petri et Pauli	(32)
	CAP. XVI	
XXXIV.	de trinitate	(33)
	CAP. XVII	
XXXV.	de s. Maximo episcopo et abbate	(34)
	CAP. XVIII	
XXXVI.	ad monachos, I	(35)
XXXVII.	ad monachos, II	(36)
XXXVIII.	ad monachos, III	(37)
XXXIX.	ad monachos, IV	(38)
XL.	ad monachos, V	(39)
XLI.	ad monachos, VI	(40)
XLII.	ad monachos, VII	(41, 42b)
XLIII.	ad monachos, VIII	(42a)
XLIV.	ad monachos, IX	(43)
XLV.	ad monachos, X	(44)
	CAP. XIX	
XLVI.	de uidua * quae duo aera in gazophylacium misit * exspectante domino	(56)
	CAP. XX	
XLVII.	in natale ecclesiae, I	(57)
XLVIII.	in natale ecclesiae, II	(58)
XLIX.	in dedicatione ecclesiae, III	(59)
	CAP. XXI	
L.	(iuxta sacrae ordinem lectionis) de eo quod de domino dicitur : * arundi- nem quassatam non confringet *	(45)
	CAP. XXII	
LI.	sermo in depositione sacerdotis dicendus (homilia b. Maximi episcopi)	(60)
	CAP. XXIII	
LII.	sermo de eo quod ait : * ubi duo uel tres fuerint congregati in nomine meo, ibi sum et ego in medio eorum *	(46)
	CAP. XXIV	
LIII.	exhortatio et castigatio ad plebem (in qua multa de obtrectatione dicuntur)	(47)
	CAP. XXV	
LIV.	de eo quod ait : * ecce quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum *	(71)

	CAP. XXVI	
LV.	de ss. martyribus Ephypodio et Alexandro	(49)
	CAP. XXVII	
LVI.	de natale s. Genesii	(50)
	CAP. XXVIII	
LVII.	(sermo s. Faustini) de s. Romano martyre	(51)
	CAP. XXIX	
LVIII.	de paenitentia (ad paenitentes)	(52)
	CAP. XXX	
LIX.	de eo quod idola coli non debent, et de resurrectione	(53)
	CAP. XXXI	
LX.	sermo exhortatorius contra diuersa uitia	(54)
	CAP. XXXII	
LXI.	sermo castigationis (in quo inoboedi- entia infructuosae arbori comparatur)	(55)
	CAP. XXXIII	
LXII.	sermo exhortatorius (s. Agustini episcopi)	(61)
	CAP. XXXIV	
LXIII.	sermo cum, post alicuius necessitatis mo- ram, ad urbem suam sacerdos aduenerit	(62)
	CAP. XXXV	
LXIV.	(homilia s. Faustini) de eo quod dicit in euangelio : « oportet semper orare et non deficere »	(63)
	CAP. XXXVI	
LXV.	sermo <I> dicendus in ordinatione sacer- dotis	(65)
LXVI.	<sermo II, dicendus in ordinatione ponti- ficis> de eo quod <ait : « cani sunt sensus hominum »>	(66)
	CAP. XXXVII	
LXVII.	principia sermonum, I	(67)
LXVIII.	principia sermonum, II	(68)
	CAP. XXXVIII	
LXIX.	initia sermonum, I	(69)
LXX.	initia sermonum, II	(70)
LXXI.	initia sermonum, III	(48a)
	CAP. XXXIX	
LXXII.	in depositione s. Honorati episcopi	(72)
	CAP. XL	
LXXIII.	sermo castigationis	(73)
	CAP. XLI	
LXXIV.	sermo exhortatorius	(74)
	CAP. XLII	
LXXV.	sermo de correptionibus	(75)
	CAP. XLIII	
LXXVI.	de symbolo (fragmenta A-B)	(48b, 64)

SERMONES EXTRAVAGANTES

<i>editio haec</i>	<i>Clavis</i>
1. (sermo Fausti episcopi) de reuelatione corporis b. Stephani	974
2. (tractatus s. Faustini) de symbolo	977
3. (sermo s. Augustini) in dedicatione ecclesiae	1017a
4. (sermo b. Faustini episcopi) de eo quod dicit apostolus : « tristitia, quae secundum deum est, paenitentiam in salutem stabilem operatur, saeculi autem tristitia mortem operatur »	975a
5. (sermo s. Augustini) de passione domini	968
6. (homilia Caesarii) ad monachos	971
7. (sermo s. Augustini) de uera caritate et inimicorum dilectione	966 (s. 55)
8. (homilia Eusebii [Caesariensis]) de resurrectione domini	966 (s. 12)
9. de trinitate	(<i>ineditus</i>)

*
* *

COLLECTIO HOMILIARVM

<i>olim</i>	<i>editio haec</i>	<i>olim</i>	<i>editio haec</i>
1	I	14	XIV
2	II	15	XV
3	III	15 BIS	XVI
4	IV	16	XVII
5	V	17	XVIII
6	VI	18	XX
7	[VII]	19	XXI
8	VIII	20	XXII
9	IX	21	XXIII
10	X	22	XIX
11	XI	23	XXIV
12	XII - XIIA	24	XXV
13	XIII	25	XXVI

CONSPECTVS HOMIL. ET SERM.

xī

26	XXVII	51	LVII
27	XXVIII	52	LVIII
28	XXIX	53	LIX
29	XXX	54	LX
30	XXXI	55	LXI
31	XXXII	56	XLVI
32	XXXIII	57	XLVII
33	XXXIV	58	XLVIII
34	XXXV	59	XLIX
35	XXXVI	60	LI
36	XXXVII	61	LXII
37	XXXVIII	62	LXIII
38	XXXIX	63	LXIV
39	XL	64	LXXVI ^b
40	XLI	65	LXV
41, 42 ^b	XLII	66	LXVI
42 ^a	XLIII	67	LXVII
43	XLIV	68	LXVIII
44	XLV	69	LXIX
45	L	70	LXX
46	LII	71	LIV
47	LIII	72	LXXII
48 ^{ab}	LXXI, LXXVI ^a	73	LXXIII
49	LV	74	LXXIV
50	LVI	75	LXXV

SERMONES EXTRAVAGANTES

<i>Clavis</i>	<i>editio haec</i>	<i>Clavis</i>	<i>editio haec</i>
966 (<i>s. 12</i>)	8	975 ^a	4
966 (<i>s. 55</i>)	7	977	2
968	5	1017 ^a	3
971	6	(<i>ineditus</i>)	9
974	1		

RATIO LEGENDI

VOCES ABBREVIATAE

<i>a.</i>	anno
<i>add.</i>	addidit, -derunt, -tus
<i>adn(ot).</i>	adnotauit, -tus
<i>adscr.</i>	adscripsit, -tus
<i>al.m.</i>	alia manu
<i>ali.</i>	alter
<i>app.</i>	apparatus
<i>a(rt).c(it).</i>	articulus citatus
<i>ca.</i>	circa
<i>cancell.</i>	cancellauit, -tus
<i>c(ap).</i>	capitulum
<i>cett.</i>	ceteri
<i>cf.</i>	confer, conferatur
<i>cod(d).</i>	codex manuscriptus, (-dices -ti)
<i>col.</i>	columna(e)
<i>compil.</i>	compilauit, -tus
<i>coni.</i>	coniecit
<i>corr.</i>	correxerit
<i>crit.</i>	criticus
<i>def.</i>	deficit
<i>del.</i>	deleuit, -uerunt, -tus
<i>deperd.</i>	deperditus
<i>e.a.</i>	et alibi
<i>ed(d).</i>	editio(nes), editor(es)
<i>ep(ist).</i>	epistula(e)
<i>eras.</i>	erasit, -sus
<i>euanid.</i>	euanidus
<i>excerp.</i>	excerpsit, -tus
<i>excid.</i>	excidit, -derunt
<i>e(x).g(r).</i>	exempli gratia
<i>exp.</i>	expunxit, -ctus
<i>expl.</i>	explicit, -ciunt
<i>e(xtr).</i>	extrauagans
<i>f(ol).</i>	folium, -lia
<i>fort.</i>	fortasse
<i>h(om).</i>	homilia(e)
<i>illeg.</i>	illegibilis
<i>inc.</i>	incipit
<i>inf(er).</i>	inferior
<i>inscr.</i>	inscripsit, -tio, -tus
<i>interp.</i>	interpunxit, -ctus
<i>interpr.</i>	interpretatus (est)
<i>iterat.</i>	iterauit, -tus
<i>lect.</i>	lectio

<i>lib.</i>	liber, -bri
<i>l(in).</i>	linea(e)
<i>lit(t).</i>	littera(e)
<i>ll.</i>	lineae
<i>l(oc).c(it).</i>	locus citatus
<i>loc. non rep(ert).</i>	locus non repertus
<i>m.</i>	manus
<i>m(ar)g.</i>	(in) margine
<i>mut.</i>	mutauit, -tus
<i>not.</i>	nota
<i>n(um).</i>	numerus
<i>om.</i>	omisit, -serunt, -ssus
<i>o(p).c(it).</i>	opus citatus
<i>p(ag).</i>	pagina(e)
<i>pet(it).</i>	petiuit, (-tus)
<i>pp.</i>	paginae
<i>pr.</i>	primus, prior
<i>praem.</i>	praemisit, -ssus
<i>ps.-</i>	pseudo-
<i>ras.</i>	rasura(m)
<i>rec(ent).</i>	recentior
<i>rel(iq)., vell.</i>	reliqui, -qua
<i>rep(ert).</i>	repertus
<i>repet.</i>	repetiuit, -tus
<i>s.</i>	sub, supra
<i>sec.</i>	secundus
<i>sc(il).</i>	scilicet
<i>s(erm).</i>	sermo
<i>s(erm).e(xtr).</i>	sermo extrauagans
<i>sq(q).</i>	sequens, (-tes)
<i>sup(er).</i>	superior
<i>suppl.</i>	suppleuit, -tus
<i>suprascr.</i>	suprascriptit, -tus
<i>tert.</i>	tertius
<i>tr.</i>	transtulit, -latus
<i>tract.</i>	tractatus, -ti
<i>u.</i>	uide
<i>u(ar).</i>	uarians, -rius
<i>ult.</i>	ultimus

SIGNA

*	rasura unius litterae (<i>in apparatu critico</i>)
~	transposuit, -situs
[]	his signis inclusa sunt quae delenda uidentur
< >	his signis inclusa sunt quae supplenda uidentur
† †	his signis inclusa sunt quae pessumdata uidentur.

- A*¹ *ANDECAVENSIS 144 (156). s. x.
*A*² ANDECAVENSIS 145 (157). s. x.
*B*¹ *BEROLINENSIS Theol.fol.269 (Cod.elect.341.I). s. XII.
*B*² *BEROLINENSIS Theol.fol.270 (Cod.elect.341.II). s. XII.
*B*³ *BEROLINENSIS 50 (Phillippe 1676). s. VIII-IX.
*B*⁴ BONONIENSIS 106. s. X et XI.
C^a *CANTABRIGIENSIS (Gouv.) 126-64 (1084). s. XII ex.
C^b CANTABRIGIENSIS (Trin.) B.3.32 (183). s. XII in.
C^b *CHICAGENSIS (Newb.) F.1 (Phillippe 1326). s. IX in.
D^o DVACENSIS 201. s. XII.
E^p SPINALIENSIS 3 (16). s. XII.
F^o *BRVXELLENSIS 9850-52 (1221). s. VII ex.
*F*¹ *BRVXELLENSIS 1651-52 (1316). s. IX in.
*F*² BRVXELLENSIS 7461 (3176.II). s. XIII.
*F*³ *BRVXELLENSIS II.951 (1223) (Phillippe 346). s. XIII.
*F*⁴ *BRVXELLENSIS 15093-109 (1140). s. XV.
G^e *GENAVENSIS 24. s. XII.
H^o *MONACENSIS Clm 14368. s. IX in.
*H*¹ *MONACENSIS Clm 6344. s. IX med.
*H*² *MONACENSIS Clm 4533-4534.II. s. X-XI.
*H*³ *MONACENSIS Clm 14039. s. XI in.
*H*⁴ *MONACENSIS Clm 7953. s. XII ex.
*H*⁵ *MONACENSIS Clm 22002. s. XII.
I^o ALBIGENSIS 38-bis. s. IX.
J^a *CATALAVNICVS 73 (81). s. XI.
K^o *CAROLIRVHENSIS Augiensis Perg.XV. s. IX.
*K*¹ *CAROLIRVHENSIS Augiensis Perg.XVI. s. XI.
*L*ⁱ *LEODIENSIS (Vniu.) 54 (235.C). s. XV.
L^o *LONDINIENSIS (Lamb.) 338.III. s. XII.
*M*¹ CASINENSIS 109 GG. s. XI (1022-1035).
*M*² CASINENSIS 12 H. s. XI.
Mª MATRITENSIS 437 (A.82). s. XIV in.
M^o MONTENSIS 47/217. s. XII.
*M*ⁱ *MONTEPESVLANVS 152.II. s. IX ex.
N^a *NEAPOLITANVS Vindobonensis lat.2 (già 16 [Rec.85]). s. VIII.
O^o *OXONIENSIS (Bodl.) Bodl.392 (2223). s. XI ex.
*O*¹ *OXONIENSIS (Bodl.) Rawl.A.416. s. XII.
O^m *OXONIENSIS (Mert.) CLXXVII (A.1.5). s. XII.
*P*¹ *PARISIENSIS Lat.1771. s. VIII-IX.
*P*¹ *PARISIENSIS Lat.2628. s. XI.
*P*² *PARISIENSIS Lat.12299. s. XI ex. (?).
*P*³ *PARISIENSIS Lat.2811. s. XII in.
*P*⁴ *PARISIENSIS Lat.13333. s. XII.
*P*⁶ *PARISIENSIS Lat.17415. s. XII.
*P*⁸ *PARISIENSIS Lat.2445A. s. XII ex.
*P*⁷ *PARISIENSIS Lat.2169. s. XII-XIII.
*P*⁸ PARISIENSIS Lat.2167. s. XII-XIII.
*P*⁹ PARISIENSIS Lat.2780. s. XII-XIII.
Q^o *PARISIENSIS N.a.L.447. s. IX.
*Q*¹ *PARISIENSIS N.a.L.1436. s. XII.
R^m *ROMANVS (Nat.) V.E.1190 (Phillippe 8400) s. IX in.
*R*¹ *ROMANVS (Vallie.) Tom.XXV. s. XI-XII.
*S*⁴ *AVDOMAROPOLITANVS 33-bis. s. IX ex.
*S*¹ *AVDOMAROPOLITANVS 97 (57). s. IX.
*S*² AVDOMAROPOLITANVS 716.VIII. s. XIII in.
*S*³ *SANGALLENSIS 226. s. VII².
*S*¹ *SANGALLENSIS 194. s. VIII med.
T^o *TRECENTENSIS 154 (Bouhier B.46). s. IX.
*T*¹ TRECENTENSIS 188. s. XII.
U^o PARISIENSIS Lat.3822. s. X.
V^o *VATICANVS Vat.lat.3835-3836.I. s. VIII in.
*V*¹ *VATICANVS Regin.lat.131. s. IX¹ (ca. 820-830).
*V*² VATICANVS Vat.lat.9882. s. IX-X.
*V*³ VATICANVS Vat.lat.479. s. XV.
*V*⁴ VINDOCINENSIS 133. s. XII.
*W*ⁱ *VINDOBONENSIS Lat.931. s. XII.

*Asterisco praenotamus codices quos ipsi contulimus in plagulis lumine depictis.

EVSEBIVS ‘GALLICANVS’

(PSEVDO-EVSEBIVS EMISENVS)

COLLECTIO HOMILIARVM

PARS ALTERA

(CAPITVLA XVIII-XLIII)

HOMILIAE XXXVI-LXXVI

BIBLIOGRAPHIA

AD HOMILIAS XXXVI - XLV

AD MONACHOS ⁽¹⁾

- L'HEUREUX, Sister Marie Sainte-Chrétienne, *Pseudo-Eusebius : «Homiliae ad Monachos I-V». Translated with an Introduction and a Commentary.* (A Dissertation Submitted to the Faculty of the Graduate School of Arts and Sciences of the Catholic University of America, in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of Master of Arts.) Washington, D.C., August, 1958.
- HELBING, Brendan J., O.S.B., *Pseudo-Eusebius : «Homiliae ad Monachos VI-X». Translated with a Commentary.* (A Dissertation ... for the Degree of Master of Arts.) Washington, D.C., June, 1967.
- CLAVELLE, Richard F., O.S.B., *A Concordance of Pseudo-Eusebius : «Homiliae ad Monachos I-X». [A — MVNDVS].* (A Dissertation ... for the Degree of Master of Arts.) Washington, D.C., May, 1961.
- HELBING, Brendan J., O.S.B., *A Concordance of Pseudo-Eusebius : «Homiliae ad Monachos». [MVNDVS — ZIZANIA].* (The Catholic University of America.) Washington, D.C., 1967.

(1) Gratias quam maximas ago Professori Bern. M. PEEBLES, qui urbanissime mihi opportunitatem dedit inspiciendi haec, infra citata, opera.

CAPITVLVM XVIII

HOMILIA XXXVI	: <i>AD MONACHOS, I</i>
HOMILIA XXXVII	: <i>AD MONACHOS, II</i>
HOMILIA XXXVIII	: <i>AD MONACHOS, III</i>
HOMILIA XXXIX	: <i>AD MONACHOS, IV</i>
HOMILIA XL	: <i>AD MONACHOS, V</i>
HOMILIA XLI	: <i>AD MONACHOS, VI</i>
HOMILIA XLII	: <i>AD MONACHOS, VII</i>
HOMILIA XLIII	: <i>AD MONACHOS, VIII</i>
HOMILIA XLIV	: <i>AD MONACHOS, IX</i>
HOMILIA XLV	: <i>AD MONACHOS, X</i>

HOMILIA XXXVI (35)

HOMILIA I AD MONACHOS

MONITVM

Codices :

a) *inscriptio seriei homiliarum ad monachos :*

- F^o** : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 9850-52, s. VII **ex.**, f. 107^v.
E¹ : SANKT GALEN, *Stiftsbibliothek*, 194, s. VIII med., p. 1.
F¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 36.
Q^o : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Nouv.acq.lat.447, s. IX, f. 1.
A¹ : ANGERS, *Bibliothèque municipale*, 144 (136), s. X, f. 1.
P¹ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2628, s. XI, f. 61.
O^o : OXFORD, *Bodleian Library*, Bodl.392 (2223), s. XI **ex.**, f. 1.
P³ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2811, s. XII in., f. 8.
Om : OXFORD, *Merton College*, CLXXVII (A.1.5), s. XII, f. 177^v.
P⁴ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.13333, s. XII, f. 1.
V^e : VENDÔME, *Bibliothèque municipale*, 133, s. XII, f. 109.
F³ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, II.951, s. XIII, f. 1^v.

b) *homilia xxxvi :*

- F¹** : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 36-37^v.
A¹ : ANGERS, *Bibliothèque municipale*, 144 (136), s. X, f. 1-3^v.
P¹ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2628, s. XI, f. 61-63.
O^o : OXFORD, *Bodleian Library*, Bodl.392 (2223), s. XI **ex.**, f. 1-2.
P³ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2811, s. XII in., f. 8-9^v.
O¹ : OXFORD, *Bodleian Library*, Rawl.A.416, s. XII, f. 11^v-13.
Om : OXFORD, *Merton College*, CLXXVII (A.1.5), s. XII, f. 177^v-179.
P⁴ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.13333, s. XII, f. 1-4.
P⁶ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.17415, s. XII, f. 1-2^v (usque ad u. 'et', lin. 98).
V^e : VENDÔME, *Bibliothèque municipale*, 133, s. XII, f. 109-110^v.
F³ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, II.951, s. XIII, f. 1^v-3^v.

Editiones :

- Gaigny** : f. 94^v-96^v : Homilia ad monachos prima.
MBP 6 : col. 656^a-657° : Homilia 1. Ad monachos.
PL 50 : col. 833^a-835° : (Eucherii Lugdunensis) Homilia 1. Ad monachos.

*Redintegrationes :*a) *lin. 8/9 :*

Quam ... paenitebit :

Eus.G.LXI : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LXI, 9 [lin. 102/103.111].*Eus.G.extr.7* : (Eusebii 'Gallicani') Sermo extr. 7, 9 [lin. 75/76.84].b) *lin. 19/20 :*

oblectamenta ... crimina :

Eus.G.LVIII : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LVIII, 4 [lin. 36/37].*Eus.G.LXI* : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LXI, 9 [lin. 104].*Eus.G.extr.7* : (Eusebii 'Gallicani') Sermo extr. 7, 9 [lin. 77].c) *lin. 52/53 :*

quid ... conspectibus :

Eus.G.XLII : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XLII, 9 [lin. 152/153].d) *lin. 53 :*

praesentanda conspectibus :

Eus.G.XLVII : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XLVII, 5 [lin. 99/100].

XXXVI

AD MONACHOS, I

1. Exhortatur nos sermo diuinus : ut *curramus dum lucem habemus, priusquam nos tenebrae comprehendant.*

Lucem habemus si currimus, si gressum fidei promouemus ; *in tenebris* residemus, si promouere cessamus. *Paratos* nos inueniat *extrema necessitas*, quae saepe praeuenit *imparatos*. Certam nobis imponat sollicitudinem, incerta conditio ; quotidianus sit illius periculi metus, cuius nescitur incursus.

2. Quam tarde miseram animam malorum suorum paenitebit : cum die ultimo superueniente separari se a corpore suo uiderit ; cum sibi in fine claudenti oculos nigrescere et horres-

1 *Exhortatur ... sermo diuinus*] cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxviii, 1 [lin. 1]. 1/2 Ioh. 12, *35. 3 Ioh. 12, 35.36. 4 Ioh. 12, 35. Matth. 24, 44 ; Luc. 12, 40 ; II Cor. 9, 3. 5 Sall., Hist., I, xli, 15 ; cf. Tac., Annal., XV, 61 ; Tac., Hist., I, 72. II Cor. 9, 4. 8/10 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. lxi, 9 [lin. 102/103.111] ; Serm. extr. 7, 9 [lin. 75/76.84].

Codd. : $\Sigma^1 - F^2/Q^0/F^1.Ve - A^1P^3 - O^0 - Om/P^4F^3/P^1$

Inscr. (*seriei bomiliarum ad monachos*) IN DI NÖM INCIPIVNT HVMILIAE SCİ CESARI¹ EPI ARELATINSIS NVMER² XII Σ^1 , INCIPIVNT OMİL SCİ CAESARII EPI, QVALITER VERBVM Dİ VEL DESIDERARE (*sic*) DEBIAT VEL REQVIRI F^0 ; AMONICIOES CESARII *in mg. sup. al.m.* Q^0 ; INCIPIVNT OMELIAE AD* (*ex de*) MONACHOS CĀP XVIII. F^1 , INCIPIVNT OMELIAE $\tilde{X}$ EVSEBII EMISENI DE MONACHIS Ve , INCIPIŦ OMELLĒ X. DE MONACHIS EVSEBII EMISENI A^1 , INCIPIVNT OMELIE DECĒ DE MONACHIS EVSEBII MISSENI P^3 , INCİP (*rel. euanid.*) O^0 , INCIPIVNT OMELIE EVSEBII EMISENI AD MONACHOS *Om* ; INCIPIVNT OMELIE X DECE (*sic*) EVSEBII CESARIENSIS AD MONACHOS P^4 , INCIPIVNT OMELIE $\tilde{X}$ EVSEBII CESARIENSIS EPISCOPI AD MONACHOS F^3 ; INCIPIVNT EVSEBII EMISENI OMELIE $\tilde{X}$ AD MONACHOS (*adscr. Qm optie Leg[...te ad collōnē I x]...uŧtu & cforag^g al.m.*) P^1 .

Codd. : $F^1.Ve - A^1P^3 - O^1P^3 - O^0 - Om/P^4F^3/P^1$

Inscr. (*bomilias xxxvi*) *om.* $F^1.Ve - A^1P^3$, INCIPIŦ AD MONACHOS OMELIA PRIMA O^1 , (*aliqua uerba excid.*) PRIMA SCİ CESARII EPI AD MONACHOS P^4 , *euanid.* O^0 , EVSEBII OMĒ $\tilde{I}$. (*in mg.sup. al.m.*) *Om* ; *om.* P^4F^3/P^1 .

1 Exhortatur no-] *excid.* P^6 [*incuria miniatoris om. E*]xhortatur *Om* -uinus ut curramus] *excid.* P^6 2 -quam nos teneb-] *excid.* P^6 3 habemus si cu-] *excid.* P^6 3/4 -mus in tenebris residem-] *excid.* P^6 4 residemus] sedemus A^1P^3 4/5 -s inueniat e-] *excid.* P^6 5 inueniat] *excid.* P^6 6/7 quotidianus] *s.l. suppl. al.m. Ve* 7 sit] *s.l. F^1* 8 Quam] *adscr. not. illeg. in mg. m.recent. P^6* tarda F^1 misera anima $F^1.Ve - A^1P^3/P^1$; miseram animam *Om* 9 suo corpore ~ A^1 10 claudendi *Om* oculo Ve

cere sempiterna nox coeperit ; cum iacere ante se uacuum salutis ac lucis infelicem commilitonem suum uiderit, incoerem pariter ac deceptorem, cum quo de arena mundi huius per flagitium suum uicta discessit ; cum coeperit, ab eodem
 15 iam diuulsa, immanes et inanes super eum dare planctus et dicere : "Vbi sunt animositates et cupiditates tuae, quibus hucusque impatenter arsisisti et arsura iugiter congregasti ? Ecce *transierunt illa omnia tamquam fumus et uelut umbra* ; abierunt oblectamenta, et sola in perpetuum opprobria et crimina remanserunt. *Vae mihi*, o anima : ad tam *perditum uas* uelim nolim reditura sum, et propter fugitiuas uoluptates numquam effugiendis cum eo uaporibus concremanda" !

3. Quid inter haec : cum eam coeperit ad definitam sententiam et immobili lege defixam importunus depositi ex-
 25 actor abstrahere, et hinc inde insultare et insistere infernalium dirae facies ministrorum ?

4. Quid erit : cum ab apparitoribus mortis per hunc uastum aerem separari et per semitas tenebrarum abduci trans diem coeperit, et nequaquam remeabile iter agere per fines illos ubi
 30 ipsa *lux deficit* ? cum peregrina ubique anima, comitante malorum suorum tristi agmine, uiderit se per *extremas mundi oras* in illud *inane ac uacuum* cadere de mundo, atque illud

13 *de arena mundi huius*] Cacs. Arel., Sermo CLI, 3 [CC 104, 618 (584), 25]. 18
 Sap. 5, *9. 20 Is. 6, 5 ; 24, 16 ; Ier. 4, 31 ; 10, 19 ; 15, 10 ; Mich. 7, 1. Pa.
 30, *13. 30 Eccli. 22, *10. 31/32 Cic., De nat. deor., II, XI, 101 (*extrema ora ... mundi*). 32/33 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. XXXIX, 5 [lin. 127/128]. 32
 Gen. 1, *2.

F¹. V^e—A¹P³—O¹P⁶. O⁶. Om/P⁴F³/P¹

13 ac pariter ~ O¹ 14 suum] om. A¹P³ ; usu P⁴F³ 15 dare super eum ~ V^e
 17 "arsisisti 'impatenter ~ P³ et arsura] om. A¹P³ 18 omnia illa ~ P⁴F³
 (cum V^{ulg.}) fumus et uelut] solus O¹ (cf. bom. xxxix, lin. 76) ; om. cett. (PL 50)
 19 sola] in mg. P⁴ 19/20 'remanserunt 'opprobria 'et crimina ~ P³ 20
 o] s.l. suppl. al.m. P¹ 21 nolimue** (*s. l. al.m., eras.) F¹, nolimue V^e—A¹/P⁴
 F³ ; nolim (in mg. suppl. al.m.) ue P³, nolim ue O⁶. Om/P¹ redditura Om prop-
 ter] ppt* (a eras.) A¹ 24 -tiam et immobili lege defixam im-] excid. P⁶
 depositi] s.l. P³ 24/25 exa+ctor (u eras. uel euanid.) P¹ 25 abstrahere et hinc
 inde insul-] excid. P⁶ 25/27 -ium dirae facies ministrorum- quid] excid. P⁶
 25 dira P⁴F³ 27 apparitoribus F¹. V^e—P³ 27/28 -ortis per hunc uastum
 aerem separa-] excid. P⁶ 28/29 -bduci trans diem coeperit et nequa-] excid. P⁶
 "ceperit "trans diem ~ P⁴ 29/30 -s illos ubi ipsa lux deficit cum] excid. P⁶
 30 defici+ (a eras.) P³ (peregrina) add. illa PL 50) 31 suorum tristi a-]
 excid. P⁶ 32 horas F¹—O¹P⁶. O⁶. Om/P⁴, *oras (h eras.) F³ ; oras P³ (al.m.)

magnum chaos, quod *uitae mortisque regionem* discernit, intrare, et *uitales auras* naturae ipsius exsul amittere? cum,
 35 rebus humanis 'uale' ultimum dicens, mortem ante se habens et uitam post se relinquens, in illud horrendum et uix oculis attingendum pertrahetur profundum, diuersis auaritiae ac malitiae catenata criminibus, quantum perdidit pretium tantum exceptura supplicium? cum ad haec itaque crudelis
 40 custodiae peruentum fuerit loca, ubi iam futuri poena iudicii ipsa sui exspectatione desaeuiet, ne dicam aliud: solus maeror excruciat animam; uniuersis solatiis destitutum, sola torquebit cogitatio desperatam, solus metus examinabit attonitam; et — quia ibi iam nulla erit parandi uic-
 45 tus aut uestitus sollicitudo, nulla laborandi, militandi agendive occupatio, nulla facultatis aut honoris ambitio — solus mentem, omnibus aliis curis uacuam, intolerandus reddendae rationis terror implebit; solum ac totum iudicii pondus captiuis sensibus imminebit?
 50 5. Quid uero: quando regredi ad *carcerem corporis* sui, et per resurrectionem recipere illud praecipietur ad societatem malorum: quid faciet, cum foedis uulnere signis, castis angelorum praesentanda conspectibus, et ante regem saeculorum causam *de singulis redditura* (quae modo absque dubio
 55 si cui in medio nostrum obicerentur, reatum intra se suum sustinere non posset pudore magnae confusionis oppressus)? Quid tunc animi habebit: cum alios illic erogante domino percipere

33 Luc. 16, *26. Ouid., *Metam.*, I, 7; X, 30 (*chaos*). Ps. 114, *9. Is. 9, *2; Ier. 31, *40; Matth. 4, 16. 34 Lucr., *De nat. rer.*, III, 405; cf. Lucr., *De nat. rer.*, v, 857. 35 *rebus humanis uale ultimum dicens* cf. Euseb. 'Gallic.', *Hom.* VI, 6 [lin. 112]; *Hom.* XIV, 7 [lin. 184/185]. 43/43 *uniuersis solatiis destitutam, sola* cf. Euseb. 'Gallic.', *Hom.* XLV, 4 [lin. 57/58]. 44/45 cf. Euseb. 'Gallic.', *Hom.* XLV, 10 [lin. 126/128.133/139]. 50 Iuuen., *Euang.*, I, 192 [CSEL 24, 13]; cf. Arnob., *Adu. nat.*, II, 45 [CSEL 4, 84, 1]; Cic., *De rep.*, VI, XVI, 14; Cic., *Tusc. disp.*, I, XXX, 74. 54 cf. Matth. 12, 36; Rom. 14, 12; 1 Petr. 4, 5. *de singulis*] Apoc. 20, 13. *redditura*] Hebr. 13, 17.

$F^1-Ve-A^1P^8-O^1P^8-O^8-Om/P^4F^3/P^1$

33 *chaos* F^1 35 ante se mortem ~ A^1 , mortem "se" ante ~ Om 36 catenata P^3/P^4 ; catenata Om 39 "itaque ad haec ~ F^2 ad] *s.l.* P^8 40 poenarum F^1-Ve (PL 50); pena+cu (c per ras. ex 1) P^1 47 intolerandis Ve 47/48 redelendae P^8 48 pondus iudicii ~ O^1 50 Quid] *adscr. not. illeg. in mg. m. recent.* P^8 51 praecipietur] *om.* P^8 54 reditura P^8 55 si cui] sicuti F^1 ; (si PL 50) in medio nostri $F^1-Ve-O^1P^8-O^8-Om$ (PL 50); nostrum in medio ~ A^1 ; in medio nostrum (-um ex -i) P^1 obiceretur P^1 56 'confusionis' magnae ~ P^8 oppressa* (a ex us) P^1 ; (oppressa PL 50) 57 aliis P^1

uiderit illaesae et integrae fidei brauium, candidae thesaurum
castitatis, fructus misericordiae, talenta iustitiae? cum in-
60 digna sibi sorte conspexerit *nouissimis de primis fieri et de*
nouissimis primos; pauperes supra diuites, seruos supra domi-
nos glorificari; et unumquemque pro meritis immortalitatis
luce perfusum in angelorum statum ex hominibus promoueri
et cum terreno quondam corpore supra excelsa regni caelestis
65 imponi et inter filios maiestatis opulenta parentis dei hereditate
ditari, se autem inter haec cum peccatis suis relictam de
spectaculo felicitatis alienae dolorum initia reportantem?

6. Quid post haec: cum se miseranda conditio uiderit omni
consolatione nudatam *in exteriores tenebras* excuti et, ab illa
70 beatorum ecclesia perpetua excommunicatione seclusam, ab
ipsa uitae radice praecidi? Illud autem quomodo trepidus et
male conscius sermo poterit explicare: cum coeperit inexplabi-
lis caro et infectae peccatis medullae saeuis gehennae aestibus
penetrari, et, more feruentium ac decoquentium metallorum,
75 inextinguibili ardore tota hominis substantia intus infundi,
et depascentibus flammis corpora atque animas ex parte con-
sumi et ex parte nutriri, ut inter medios ignium globos dam-
nata natura det pabulum et accipiat incrementum?

Si forte inspersum illud dudum conscientia uitium, ut aeris
80 ac plumbi adulterina permixtio, quandoque inter stagna fer-
uentia anhelantis gurgitis exuretur: transituris per uada ignea
mora erit supplicii, magnitudo peccati. Escas ardoribus crimi-
na ministrabunt. Manebit in hoc praeceptum auctoris et iu-
dicis: ut uiscera, doloribus obnoxia et solis cruciatibus conse-

60/61 Matth. 19, *30; 20, *16; Marc. 10, *31; Luc. 13, *30. 63 cf. Matth.
22, 30; Marc. 12, 25; Luc. 20, 36. 68/71 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxix, 5
[lin. 127/130]. 69 Matth. 8, *12; 22, *13; 25, *30. 77/83 cf. Euseb. 'Gallic.',
Hom. vi, 6 [lin. 123/133]. 79/83 cf. Ez. 22, 18-22. 80/81 cf. Apoc. 21, 8.

F¹-V⁶-A¹P⁸-O¹P⁸-O⁰-Om/P⁴F³/P¹

58 et] s.l. P⁴ 59 fructum Om 65 opulencia P⁸ 66 peccatis F¹, peccatis A¹
suis] s.l. A¹ 67 initia] uitia Om/P⁴ (PL 50) 68 (Qui PL 50) mise-
randa Om (condicione PL 50) 69 interiores P⁴F³ 71 praecidi radice ~
Om illud] adscr. not. illeg. in mg. m.recent. P⁸ 72 explicari F¹/P¹ 74 et]
eras. A¹ 76/77 consummi Om 77 et] s.l. F³; (om. PL 50) 79 ut] et F¹-
V⁶-A¹P⁸/P¹ (PL 50); praem. et P⁴F³ 80 ac] et F¹-V⁶ 80/81 feruentia]
add. et F¹-P⁴/P¹ 81 anhelantis O⁰ exuratur (a ex e al.m.) A¹, exuffetur O⁰
(al.m.) ignea] s.l. A¹ 83 Manebit] adscr. not. illeg. in mg. m.recent. P⁸ (prae-
ceptum] add. et PL 50) 83/84 [iudicis (om. et) 'auctoris ~ P⁴, auctoris (om.
et) iudicis F³ 83 actoris O¹

83 crata, ignis arbiter depasta non deuoret, sed ad hoc parcat :
ut semper interimat ; ut opus ac figmentum corporis nostri,
in antiquis sceleribus mortuum et ad sola tormenta rediuuium,
finem in ipso interitus confinio non inueniat, sed exinanita
iam tolerantiae uirtus sic pereat : ut resurgat.

90 Illa enim non casualis sed rationalis et poenalis exustio :
quia culpam iubetur inquirere, substantiam nescit absumere ;
et quia, uelut *carbasa lenis aura* percurrrens, concrematio ipsa
purgatio est, flamma illa non tam reum persequitur quam
reatum ; et, si modus fuerit delictorum, erit et mensura cru-
95 ciatum, si uero totam naturam occupauit pariter et inuoluit
excessus capitalium scelerum, quia non recipit causa reme-
dium, carebit fine supplicium.

Occidente itaque poena et uiuificante sententia stabit sae-
culis materia reparabilis, et numquam ad metam malorum
100 termino fugiente perueniet ; et, dum sibi nullam spem pro-
mittere poterit uel post immensa tempora, iam etiam in
praesenti sentientur tormenta consequentium saeculorum.

Ac sic dolorem mortis, conscientiae imposita immortalitas
augebit.

92 Ouid., Metam., vi, 233 (*carbasa ... lenis ... aura*) ; xi, 477 ; cf. Verg., Aen.,
III, 356-357 ; IV, 417. *lenis aura*] Iob 4, *16. 101/102 *iam etiam in praesenti*]
cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxvii, 1 [lin. 1] ; Hom. xl, 1 [lin. 4].

$F^1-Ve-A^1P^8-O^1P^8-O^0-Om/P^4F^3/P^1$

85 clepasta O^0 parcat] pereat $F^1-Ve-A^1P^8$ (PL 50) ; perimat P^4F^3 ; perdat
 P^1 86/88 ut¹ ... inueniat] om. O^1P^8 87 et] ei F^1-Ve/P^1 ; (def. O^1P^8) 88
ueniat Ve 89 iamque F^1/F^3 (PL 50) ; ^{iam} iamque Ve/P^1 ; iam iamque A^1P^8
90 Illa] adstr. not. illeg. in mg. m. recent. P^8 enim] s.l. A^1 causalis P^8 ra-
tionalis $F^1-Ve-A^1-O^1P^8-O^0/P^1$ (PL 50) ; rationalis P^8 et ex F^1 91
adsumere P^8 92 leni Om per aura currens ~ Ve aura] om. F^1/P^1
(PL 50) 94 et] in F^1 , om. A^1P^8 95 naturam totam ~ P^4F^3 pariter]
s.l. suppl. al.m. O^1

$F^1-Ve-A^1P^8-O^1-O^0-Om/P^4F^3/P^1$

98 sqq. uiuificante ... (usque hom. xxxviii, lin. 138)] def. P^8 (foliis amissis) 99
materia P^8 100 nullam] eras. uel euanid. P^1 102 consequentium tormen-
ta ~ F^1-Ve/P^1 (PL 50) ; tormenta sequentium O^1 103 impositae F^1-Ve/P^1
(PL 50) immortalitatis P^8 , immortas Om

105 Vae qui haec, lugenda in posterum, ridenda nunc deputant!
uae quibus haec prius experienda sunt quam credenda!

7. Ideoque, carissimi: haec omnia, quae illic finiri non
poterunt, hic redimi possunt per emendationem prioris uitae,
per eleemosynas, per lacrimas, per humilitatem cordis, per
110 corporis castitatem, per exercitia iustitiae ac misericordiae.

Quae cum ita sint: quid per tot errores festinamus ad mor-
tem, qui tot vias accepimus ad salutem per dominum nostrum
Iesum Christum, qui cum patre et spiritu sancto uiuit et
regnat in saecula saeculorum? Amen.

107/110 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. vi, 6 [lin. 133/135]. 111 Cic., In Catil.,
I, v, 10; II, xii, 26; IV, viii, 18; IV, xi, 23; e.a.; Aug., De trin., II, xviii;
V, vii; IX, 1; XI, ii; XII, vi [CC 50, 126, 76/77; 214, 46; 294, 57; 338, 124;
362, 63]; e.a.

$F^1-Ve-A^1P^3-O^1-O^0-Om/P^4F^3/P^1$

105 tunc Ve (PL 50) 100 uae ... credenda] in mg. A^1 109 per lacrimas] om.
 P^4F^3 111 (quid] om. PL 50) festinus F^1 ; festinemus P^4F^3 111/112
vel interitum O^0 (al.m.) 112 salutem O^0 (al.m.) 112/113 (Iesum) Chris-
tum dominum nostrum ~ $F^1-Ve-P^3-O^0-Om/P^4F^3/P^1$ (PL 50) 112 Ie-
sum] om. P^3/P^1 113/114 qui ... saeculorum] om. P^1 113 sancto] s.l. O^1
et³ regnat ... saeculorum] om. F^1-Ve-P^3 (PL 50) 114 in] deus per omnia
 $A^1-O^1-O^0-Om$ Amen] om. $F^1-Ve-A^1P^3/P^4/P^1$ (PL 50).

Expl. EXPLICIT OMELIA AD MONACHOS PRIMA F^1 , EXPLICIT OMELIA I Ve , EXPLICIT
OMELIA .I. A^1 , EXPLICIT OMEL .I. P^3 , EXPLICIT OMELIA .I. O^1 , EXPLICIT OMELIA AD MO-
NACHOS PRIMA O^0 , EXPLICIT OM .I. O^0 Om; EXPLICIT OMELIA .I. P^4 , EXPLICIT OMELIA
PRIMA F^3/P^1 .

HOMILIA XXXVII (36)

HOMILIA II AD MONACHOS

MONITVM

Codices :

- Σ^0 : SANKT GALL, *Stiftsbibliothek*, 226, s. VII^a, p. 24-28.
 F^1 : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 37^v-38.
 A^1 : ANGERS, *Bibliothèque municipale*, 144 (136), s. X, f. 3^v-4^v.
 P^1 : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2628, s. XI, f. 63-64.
 O^0 : OXFORD, *Bodleian Library*, Bodl.392 (2223), s. XI ex., f. 2-3.
 P^3 : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2811, s. XII in., f. 9^v-10.
 O^1 : OXFORD, *Bodleian Library*, Rawl.A.416, s. XII, f. 13-14.
 Om : OXFORD, *Merton College*, CLXXVII (A.1.5), s. XII, f. 179-179^v.
 P^4 : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.13333, s. XII, f. 4-5.
 Ve : VENDÔME, *Bibliothèque municipale*, 133, s. XII, f. 110^v-111^v.
 F^3 : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, II.951, s. XIII, f. 3^v-4^v.

Editiones :

- Gaigny* : f. 97-98 : Homilia ad Monachos II.
MBvP 6 : col. 657^D-657^a : Homilia II. Ad monachos.
PL 50 : col. 835^c-836^c : (Eucherii Lugdunensis) Homilia II. Ad monachos.

XXXVII

AD MONACHOS, II

1. Quid salubritatis, carissimi, etiam in praesenti conferant sanctae occupationes, scire debemus.

Tradidit sacra lectio : *munda animalia* esse *quae ruminant* — quid autem sit 'ruminare' aperte docet sermo diuinus, 5 dicens : *In lege domini uoluntas eius, et in lege eius meditabitur die ac nocte*, et iterum : *Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper*.

Ita nos quoque : dum cibum salutis spiritaliter *ruminamus* clausis sensibus, improbas cogitationes excludimus ; deinde 10 dei laudibus delectamur et interius nostrum *mundum animal* fieri per exercitia sancta sentimus. Et, dum contra reprobas uoluntates interiora nostra munimus, animas nostras cibis caelestibus satiamus, ut et de nobis illud propheticum dici possit : *Panem caeli dedit eis, panem angelorum manducauit* 15 *homo*.

Panis angelorum Christus est ; cuius cibi et nos *participes sumus*, quando mentem in eius praecordiis occupamus. Ecce *uerum cibum*, qui reficit et non deficit, sed usu suo proficit et suis crescit expensis.

1 *Quid salubritatis*] cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. LII, 1 [lin. 1]. *etiam in praesenti*] cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxvi, 6 [lin. 101/102] ; Hom. xl, 1 [lin. 4]. 3.10 Gen. 7, *2 ; Leu. 11, *4 ; cf. Gen. 8, 20. 3.8 Leu. 11, *3,*8 ; Deut. 14, *6. 4.8 cf. Caes. Arel., Sermo cxcviii, 5 [CC 104, 801 (759), 17/18]. 5/6 Ps. 1, 2. 6/7 Ps. 18, 15. 14/16 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xvii, 4 [lin. 78/79]. 14/15 Ps. 77, 24-25. 16 Ps. 77, 25. 16/17 Hebr. 3, 14 ; cf. 1 Cor. 10, 16-17. 17 cf. Is. 26, 9. 18 Ioh. 6, *56. cf. (ps.-) Aug., Serm. MAI 129, 1 [Misc. Agost., I, 375, 10] (*reficit sed non deficit*).

Codd. : $\Sigma^o F^1 . V_e - A^1 P^2 - O^1 . O^0 . Om / P^4 F^3 / P^1$

Inscr. INCIPIT HVMILIA AD MONACHOS Σ^o , INCIPIT OMELIA AD MONACHOS SECVNDA F^1 , INCIPIT II V_e , INCIPIT SCDA A^1 , INCIPIT OML II. P^2 , INCIPIT II. O^1 , INCIPIT SCDA O^0 , INCIPIT .ff. Om ; INCIPIT II. P^4 , INCIPIT OMELIA SCDA F^3 ; INCIPIT SCDA P^1 .

1 etiam] et $P^4 F^3$ 2 occupationis $\Sigma^o F^1$ 3 esse animalia ~ A^1 4 ruminare] numerare $mea P^4 F^3$ 5 dum cibum quoque ~ Om 6 cordis mei] $cibos \Sigma^o$ 7 impro-] *excid.* Σ^o 8 deinde] *excid.* Σ^o 9 -bus de-] *excid.* Σ^o 10 -mur] *excid.* Σ^o 11 interiore $\Sigma^o F^1$ 12 animal fieri mundum ~ O^1 13 re**bas (pro *euani*d. ?) F^1 14 uoluntates] *e ex i al.m. F^1, praem. cogitationes del. O^1 ; (uoluptates PL 50)* 15 et] *er*^o Σ^o (*al.m.*), *om.* A^1 16 possit dici ~ $V_e - O^1 . O^0 . Om$ 17 manducabit Σ^o 18 cuius] *s.l.* A^1 19 pr(a)econiiis $\Sigma^o F^1 . V_e - A^1 P^2 - O^1 . O^0 . Om / P^1$ (PL 50)

Ecce] *eae \Sigma^o* 18 uere O^0 refecit F^1 (*al.m.*) defecit $\Sigma^o F^1$ usu] *os \Sigma^o* 19 crescit Σ^o

- 20 2. Hoc pane reficimur esuriendo et pascimur ieiunando, uim
quandam uitiiis nostris inferentes, ut de nobis dici possit :
Regnum caelorum uim patitur, et uiolenti rapiunt illud.

Qui sunt *uiolenti*, nosse debemus.

- Scimus quia mens humana, diuersis huius mundi illecebris
25 et concupiscentiis delenita, fugit laborem et expetit uolupta-
tem, et uix adducitur ut consuetudinem a se uitae prioris ex-
cludat. Sed cum coeperit cogitare ultimi diei necessitatem — ac
futuri iudicii pondus — uel sic incitata uel spe praemii uel
timore supplicii, uoluntarium bellum indicit passionibus :
30 uim facit pristinis studiis suis, et uiolenter se uincere melio-
ris uitae mutatione contendit.

- Non enim sine uiolentia fieri potest : ut de abundantia et de
diuitiis ad famem et sitim, ad abstinentiae crucem transeat ;
ut somno prius atque otio amicam carnem contritione uigi-
35 liisque conficiat. Non, inquam, sine uiolentia fieri potest : ut
unusquisque iracundiam patientia, superbiam humilitate com-

20/53 aptatum ex : Aug., Confess., VIII, VI-VIII, 15.18.19 [CSEL 23-1, 182, 18/20 ; 183, 1/3.17 ; 185, 7/8.20/21 ; 185, 22 - 186, 2.2/4] [cf. P. COURCELLE, "Nouveaux aspects de la culture lérinienne", in "Revue des études latines", XLVI (1968), p. 400-401]. 22.23 Matth. 11, 12.

$\Sigma^0 F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$

20 esuriendo et pascimur] *om.* Σ^0 (*ob homoeotel.*) pascimus A^1 21 quadam
 Σ^0 nostris] *add.* et desideriiis $\Sigma^0 F^1 - A^1 P^3 / P^1$ (PL 50) inferentis Σ^0 ut]
add. et $\Sigma^0 F^1 - P^3 - O^1 - O^0 - Om / P^1$ 22 uiolentia Σ^0 deripiunt $\Sigma^0 F^1$; diripiunt
 $V_e - A^1 P^3 - O^1 - O^0 - Om / P^1$ (*hic fort. ex uiolen^l ti rapiunt → uiolen^{tl} | diripiunt ;*
cf. infra, lin. 41) 23 (sint PL 50) nosse debemus] nos sedebimus Σ^0 (*litteris*
male compactis), ^{uel nosse} debemus A^1 24 diuersis] *adscr. not. illeg. in mg. m. recent.*
Om -uersis] *excid.* Σ^0 (huius] *om.* PL 50) 25 concu-] *excid.* Σ^0 -entiis
dele-] *excid.* Σ^0 delinita *codd.* (PL 50) labore F^1 expetiuit F^1 uo-]
excid. Σ^0 26 uix] ui *Om* uitae prioris a se ~ O^1 , prioris uitae a se ~ $O^0 - Om$
27 cum] *eras.* (*uel euanid.* ?) Σ^0 , s.l. P^3 ultimae $O^0 - Om$ 28 ac] *ad* $\Sigma^0 F^1 - V_e / P^1$
(PL 50) uel sic] *om.* $\Sigma^0 F^1 - V_e - A^1 P^3 / P^1$ (PL 50) incitata $F^1 - V_e$ uel²]
simolata uel Σ^0 , sit molata uel F^1 , fit timorata uel V_e , *om.* A^1 (*sed ras.* 29 *ferē*
litterarum), P^3 ; timorata uel sti mulata uel P^1 ; (et stimulata uel PL 50) 29
inducit F^3 (*cf. ex.gr. bom. xxxix, lin. 36 ; bom. xliii, lin. 35)* 30 uix² F^1
(*al.m.*) ; paene euanid. P^1 studiis] *om.* *Om* 32 uiolentiam Σ^0 habundia Σ^0
de²] *om.* *Om* ; s.l. *suppl. al.m.* P^1 33 famen P^4 sitem Σ^0 ad¹] et Σ^0
abstinentiae] *restitui* ; abstinentiā et *codd.* (PL 50) ; (*cf. infra, lin. 42.48*) 33/
34 et crucem ... contritione] *in mg. infer. suppl. al.m.* F^1 34 somnum Σ^0 prius]
paciis O^0 "ocio "atque ~ *Om* contritionem Σ^0 , contritione* (*m eras.*) *Om*
35 -que] *om.* *Om* ut] *om.* O^1 -quis-] *excid.* Σ^0 iracundia Σ^0 -biam]
excid. Σ^0 humilitatem Σ^0

mutet ; amore paupertatis sufficientiae, affluentiam superet ; uinolentiam sobrietate, luxuriam castitate commendet ; et homo subito in uirum alterum transformetur, et quodammodo
40 alter reddatur ex altero.

Ac sic a talibus per uiolentiam regnum caeleste diripitur.

3. *Duo autem sunt abstinentiae crucis genera* : unum corporale, aliud spiritale.

Vnum : a potu atque epulis temperare ; *appetitum* gulae
45 a delectationibus et mollissimis *suauiatibus* coercere ; ab his, quae per tactum, per gustum uisumque decipiunt, sensum uiriliter reuocare ac uiolenter abstrahere.

Alterum abstinentiae crucis genus est pretiosius atque sublimius : *motus animi regere* et *perturbationes* illius modesta
50 tranquillitate pacare, ac superbiae impetus quasi feram bestiam *refrenare* ; litigare quotidie, *contra* uitia sua increpare quadam censura atque austeritate uirtutis ; et *rixam* quodammodo cum *homine interiore* conserere.

38 cf. 1 Petr. 4, 3. 41 cf. Matth. 11, 12. 42/43 *Duo ... coercere*] ps.-Faust., Epist. vi et ix [CSEL 21, 197, 10/12 ; 212, 17/18] fort. aptatum ex Euseb. 'Gallic.'. 48/51 *Alterum ... refrenare*] ps.-Faust., Epist. vi et ix [CSEL 21, 198, 5/8 ; 212, 20/24] fort. aptatum ex Euseb. 'Gallic.'. 51/53 *litigare ... conserere*] ps.-Faust., Epist. vi et ix [CSEL 21, 198, 11/12 ; 212, 24/26] fort. aptatum ex Euseb. 'Gallic.'. 52/53 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. LXIV, 10 [lin. 145/146]. 53 Rom. 7, *22 ; Eph. 3, *16.

$\Sigma^0 F^1. V_e - A^1 P^3 - O^1. O^0. Om / P^4 F^3 / P^1$

37 paupertatis] paupertates Σ^0 ; add. ac $\Sigma^0 F^1. V_e - A^1 P^3 - O^1. O^0. Om / P^1$ suffic[en]t[iae] *excid.*] Σ^0 effluentiam $P^4 F^3$ superit Σ^0 38 uinolentia $\Sigma^0 F^1$, uiolentiam Om / F^3 sobrietatem Σ^0 luxuriam castitate] *om.* Σ^0 commendit Σ^0 , condempnet $V_e - P^3$, commutet $O^1. O^0. Om / P^4 F^3$; condemnet in *ras. al.m.* P^1 39 et] *om.* $\Sigma^0 F^1$ quodammundum Σ^0 40 redatur Σ^0 41 Ac sic] sic namque A^1 deripitur Σ^0 (*al.m.*), diripetur F^1 ; diripiatur (-atur in *ras. al.m.*) P^1 , (PL 50) 42 Duo] *adscr. not. illeg. in mg. m.recent.* *Om* autem] enim V_e abstinentiae] add. et *eras.* A^1 , add. et P^3 (PL 50) crōces (c ex i) Σ^0 (*al.m.*) 44 poto $\Sigma^0 F^1$ aepolis Σ^0 golae Σ^0 45 quohercere $\Sigma^0 F^1$ hiis F^3 48 Alterum] vterū P^3 genus abstinentiae crucis ~ O^1 abstinentiae] add. et *eras.* A^1 ; (add. et PL 50) crucis] *om. Om* 48/49 praetiosus atque sublimis $\Sigma^0 F^1$; Preciosum atque sublime P^1 (PL 50) ; (multo sublimius multo[que] pretiosus ps.-Faust., *ll.cc.*) sullimius $O^1. O^0$ 49 animi] *alt. i ex ac ut uidetur* P^3 perturbationis $\Sigma^0 F^1$ modesta] molestiae $\Sigma^0 F^1$; modestiae P^1 (PL 50) 50 pēcare F^1 (*al.m.*) ; paccare $P^4 F^3$; pa*care (*pr. c eras.*) P^1 ; (peccare PL 50) -ram] *excid.* Σ^0 51 -are liti-] *excid.* Σ^0 Ligare P^1 (*al.m.*) (increpare] add. se PL 50) -cre-] *excid.* Σ^0 52 quādā A^1 censuriae austeritate Σ^0 , censuriae austeritate F^1 , censura (*om.* atque) austeritate V_e , censura & austeritate A^1 (*al.m.*) ; censura et austeritate P^3 / P^1 ; (censoria austeritate PL 50) rexam Σ^0 , rixa P^3 52/53 quod[a]modum Σ^0 , quodammodum F^1 53 confer*re (*alt. c eras.*) P^3

4. Haec facit, qui, perrupto passionum muro, uiolenter ad caelorum regna conscendit; ad quae uos perducere, in suo uiuentes timore, dignetur qui regnat in saecula saeculorum. Amen.

$\Sigma^0 F^1 \cdot V_e - A^1 P^2 - O^1 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$

55 regnū (ū in *ras. al.m. ut uidetur*) P^1 quae] quē F^1 ; quod (-od in *ras. al.m. ut uidetur*) P^1 nos *Om* 56 uiuentis $\Sigma^0 F^1$ 57 Amen] *om.* $\Sigma^0 - P^3 / P^1$; *suppl. al.m.* F^1 .

Expl. FINIT HVMLIA AD MONACHOS PRIMA Σ^0 , EXPLICIT OMELIA AD MONACHOS SECVNDA F^1 , EXPLICIT OMELIA SECVNDA V_e , EXPLICIT OMELIA ·II· A^1 , EXPLICIT OMEL ·II· P^3 , EXPLIC OMEL ·II· O^1 , EXPLICIT OMELIA SECVNDA O^0 , EXPLIC OMEL ·II· Om ; EXPLICIT ·O· II P^4 , EXPLICIT OMELIA SECVNDA F^2 ; EXPLICIT OMELIA SCDA P^1 .

HOMILIA XXXVIII (37)

HOMILIA III AD MONACHOS

MONITVM

Codices :

- Σ^o** : SANKT GALLEN, *Stiftsbibliothek*, 226, s. VII^a, p. 28-44 (usque ad u. 'obduratur', lin. 204).
Na : NAPOLI, *Biblioteca Nazionale*, Vindob.lat.2 (già 16 [Rec.85]), s. VIII, f. 71-73^v (usque ad u. 'passionis', lin. 201).
Σ¹ : SANKT GALLEN, *Stiftsbibliothek*, 194, s. VIII med., p. 113-129.
F¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 38-40^v.45 (post f. 40 sequitur f. 45).
A¹ : ANGERS, *Bibliothèque municipale*, 144 (136), s. X, f. 4^v-10.
P¹ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2628, s. XI, f. 64-68^v.
O^o : OXFORD, *Bodleian Library*, Bodl.392 (2223), s. XI ex., f. 3-6.
P^a : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2811, s. XII in., f. 10-13^v.
O¹ : OXFORD, *Bodleian Library*, Rawl.A.416, s. XII, f. 14-17^v.
Om : OXFORD, *Merton College*, CLXXVII (A.1.5), s. XII, f. 179^v-183.
P^a : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.13333, s. XII, f. 5-10^v.
P^a : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.17415, s. XII, f. 3-4^v (inde a u. 'studium', lin. 138).
V^o : VENDÔME, *Bibliothèque municipale*, 133, s. XII, f. 111^v-115.
F^a : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, II.951, s. XIII, f. 4^v-8^v.

Editiones :

- Gaigny** : f. 98-102 : Homelia ad Monachos Tertia.
MBvP 6 : col. 657^a-659^b : Homilia III. Ad Monachos.
Fleming : [Collectanea Sacra (Louvain), 1667] : (Columbani) Instructiones, XVII.
PL 50 : col. 836^c-841^a : (Eucherii Lugdunensis) Homilia III. Ad monachos.
PL 58 : col. 883^c-887^d : (Fausti Rhegiensis) Sermo VII. Ad monachos.

Excerptiones, compilationes :

lin. 196 :
nec ... posse :

Caes.⁸⁸ (= *ps.-Faust.¹³* ; *ps.-Aug.¹¹⁰*) : (Caesarii) Sermo LVIII. Admonitio sancti Fausti pulchra, ut semper de peccatis nostris et de die iudicii uel de aeterna beatitudine cogitemus, 4 [CC 103, 257 (246), 19] = (Fausti) Sermo XII. Demonitio [CSEL 21, 271, 6] = (ps.-Augustini) Sermo cx. De eisdem uerbis Apostoli (II Cor. 5, 10), 4 [PL 39, 1964^(c)].

Redintegrationes :

a) *lin. 4/7 :*
Petite ... perseuerando :

Eus.G.LXIV : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LXIV, 1 [lin. 3/6].

b) *lin. 26/27* :
acquiri ... potest :

Eus.G.XLVII : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XLVII, 6 [lin. 120/121].

c) *lin. 61/62* :
qui ... portas :

Eus.G.XIV : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XIV, 3 [lin. 81].

d) *lin. 127* :
intellectu praeditus :

Eus.G.LXII : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LXII, 1 [lin. 1].

Eus.G.extr.⁹ : (Eusebii 'Gallicani') Sermo extr. 9, 5 [lin. 47].

e) *lin. 196* :
nec ... posse :

Eus.G.IV : (Eusebii 'Gallicani') Homilia IV, 7 [lin. 197/199].

Eus.G.LX : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LX, 10 [lin. 131/132].

f) *lin. 232/233* :
sicut ... esuriet :

Eus.G.XXXV : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XXXV, 13 [lin. 272/273].

Eus.G.LXIX : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LXIX, 1 [lin. 8/9].

XXXVIII

AD MONACHOS, III

1. Instruit nos atque hortatur sermo diuinus : qualiter nos accingere debeamus ad inquirenda promissa sua et obtinenda illa bona quae nec uisu capi nec auditu percipi nec cogitatu comprehendendi possunt : Petite, inquit, et accipietis, quaerite et inuenietis, pulsate et aperietur uobis ; id est : ut petamus orando ; quaeramus laborando ; pulsemus desiderando, pulsemus proficiendo, pulsemus perseuerando ; et in spem caelestium promissorum tanto incitemur studio, tantoque inardescamus affectu : ut cum praemiorum dignitate, desideriorum magnitudo concordet.

Non uult deus noster bona sua, nimia inueniendi facilitate uiliscere : pretiosa et concupiscibilis merces, cupidum amatorem et audum negotiatorem requirit. Ergo ille tantorum munerum repromissor non uult in opere suo tepidum : despicit fastidiosum, recusat coactum, respuit indeutum ; lentum enim et parum gratum quaerere gratiam diuini muneris, maxima est iniuria remuneratoris.

1 nos ... hortatur sermo diuinus] cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxvi, 1 [lin. 1] ; Caes. Arel., Sermo cxviii, 1 [CC 104, 799 (756), 18]. 3/4 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xli, 4 [lin. 50/51] ; Sermo extr. 9, 14 [lin. 136/137]. 1 Cor. 2, *9 ; cf. Eccl. 1, 8 ; Is. 64, 4. 4/7 Matth. 7, *7 ; Luc. 11, *9. 6/7 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. lxxiv, 1 [lin. 3/4]. 11.14 II Reg. 14, *14.

Codd. : $\Sigma^1/Na/\Sigma^0F^1-Ve-A^1P^3-O^1-O^0-Om/P^4F^3/P^1$

Inscr. INCIP SERMO AD MONACHOS Σ^1 ; INCIPIT SERMO (add. s̄ci s.l. al.m.) FAVSTI AD MONACHOS DE ODOEDIENTIA ET HVMILITATE (iterat. in mg.sup. al.m.) Na ; INCIPIT AD EIVSDEM (sic) SECUNDA Σ^0 , INCIPIT OMELIA EIVSDEM TERTIA F^1 , INCIPIT III Ve , INCIPIT ·III· A^1 , INCIPIT OMEL ·III· P^3 , INCIPIT ·III· O^1 , INCIPIT TERTIA O^0 , ICIP ·III· Om ; INCIPIT ·III· P^4 , INCIPIT TERCIA F^3/P^1 .

1 nos] om. Na diuinos Σ^0 2 inquirenda promissa sua] dei querenda promissa Om obtinere Na 3 illa] om. Na uisum Σ^0 auditu Σ^0 cogitatus Σ^0 4 pos.] excid. Σ^0 Petite] adnot. Mth 7° in mg. m.recent. O¹ inquit] om. Na -tis qu-] excid. Σ^0 accipietis] dabitur uobis Na (PL 58) (cum Vulg.) (cf. bom. xxxv, lin. 195) 5 et ape-] excid. Σ^0 6 laborando pulsemus] om. Na (ob homoeotel. ?) desiderando pulsemus] om. Σ^0-Ve (PL 58 ; Eus.G.LXIV) 7 (proficiendo pulsemus] om. PL 58 ; Eus.G.LXIV) perficiendo Na 8 promissorum] om. Na (PL 58) incitemur ... tantoque] om. Na (ob homoeotel. ?) inardescamus Σ^1/Na 9 adfectu Σ^0 dignitate* (m eras.) Σ^1 11 (uult] add. enim PL 58) 12 (merces] merx PL 58) 12/13 amatorem ... requirit] 1 lin. excid. Σ^0 13 et] atque Na (PL 58) ergo] add. et Na 14 suo] om. Ve 15 coactum] add. et ingratum Na (PL 58) ; quoactum Σ^0 16/17 muneris ma-] excid. Σ^0 17 remuneratores Σ^1 al.m.)/ Σ^0 (al.m.)

Ergo totis licet et animae et corporis laboribus desudemus, totis licet oboedientiae uiribus exerceamus, nihil tamen con-
 20 dignum merito pro caelestibus bonis compensare et offerre ua-
 lebimus. Non ualent uitae praesentis obsequia, aeternae uitae
 gaudia; lassescant licet membra uigiliis, pallescant licet ora
 ieiuniis, *non erunt tamen condignae passionibus huius temporis
 ad futuram gloriam quae reuelabitur in nobis.*

25 *Pulsemus* ergo, carissimi, in quantum possumus, quia non
 possumus quantum debemus. Futura beatitudo acquiri potest,
 aestimari non potest; nisi enim cum auiditate, nisi cum bona
 uoluntate et cum laetitia, dei opera egerimus, deo nos per-
 ire nouerimus.

30 2. Putamus, carissimi: quod digne *quaerat* illa anima, et ita
pulset, ut *ei aperiatur*: quae ad leue praeceptum senioris res-
 pondere praesumit et dicere: "Numquid serui uestri sumus?
 Iam feci uicem meam: et ille faciat suam!"? quomodo hoc
 dicit, cui praeceptum est: *Nolite quaerere quae uestra sunt*, et
 35 iterum: *Non quae sua sunt singuli considerantes*; a quo non
 hoc solum expetitur, ut mercedem suam impleat, sed ut alienas
 inuadat, praeoccupet, rapiat? Putamus, inquam, quod ita
petat, ut *accipiat*; ita *quaerat*, ut *inueniat*; ita *pulset*, ut
ei aperiatur: qui, pro aliqua negligentia correptus et pro

23/24 Rom. 8, 18. 25.30/31 Matth. 7, 7; Luc. 11, 9. 34 Phil. 2, *21; cf.
 I Cor. 10, 24; II Cor. 12, 14. 35 Phil. 2, 4. 38/39 Matth. 7, *7; Luc.
 11, *9.

$\Sigma^1/\text{Na}/\Sigma^0\text{F}^1\text{-V}\epsilon\text{-A}^1\text{P}^3\text{-O}^1\text{-O}^0\text{-Om}/\text{P}^4\text{F}^3/\text{P}^1$

18 Er-] *excid.* Σ^0 et] *om.* Na/O¹ (PL 58) laboribus] laboremus Σ^0 ; *om.* P⁴
 19 exerceamus Σ^1/P^3 19/20 condignum] *add.* qui¹ Na (*al.m.*); (*add.* quod PL
 58) 20 meritum Σ^0 pensare Na (PL 58) 20/21 ualeuimus Σ^0 ; (*ualeamus*
 PL 58) 21 praesentis] temporalis Na (PL 58) 22 gaudia] gaudiis compen-
 sari F¹-V ϵ -A¹P³/P⁴F³/P¹ (PL 50); gaudiis comparari O¹-O⁰-Om uigiliis
 membra ~ Na membra] *om.* P⁴F³ (*licet*²) *om.* PL 58) 22/23 ieiuniis
 ora ~ Na 23 condignae] *adnot.* Ad rom⁸ 8° in *mg. m.recent.* O¹ passionis
 Σ^1/Σ^0 25 carissimi in] *om.* Na (PL 58) 26 possumus] *add.* in Na (PL 58)
 beatudo O¹ -ti-] *excid.* Σ^0 27 estimare¹ Σ^1 (*al.m.*) no-] *excid.* Σ^0
 -tate] *excid.* Σ^0 28 et] *om.* $\Sigma^0\text{F}^1\text{-V}\epsilon\text{-A}^1\text{P}^3\text{-O}^1\text{-O}^0\text{-Om}/\text{P}^4\text{F}^3/\text{P}^1$ (PL 50)
 cum] *om.* Na laetitia d-] *excid.* Σ^0 egeremus Σ^0 deo] ideo Na
 29 nouerimus] iuberemus Σ^0 30 Potamus Σ^1 (*al.m.*); potamus Σ^0 -imi]
excid. Σ^0 quaerat] gerat Om anima illa ~ Na ita] *excid.* Σ^0 31
 aperiatur ei ~ V ϵ senioris] *om.* P⁴F³ 32 uestri serui ~ V ϵ ; "uestri" serui
 ~ P⁴ 33 sua Σ^0 34 quere^{re} P⁴ (*al.m.*) 35 sua] *s.l.* O¹ considerantes]
 quaerentes Na; considerantis Σ^0 ; (*desiderantes* PL 58) 36 hoc] *om.* Σ^0
 solum] *om.* Na; solutum Σ^0 expetitur Om 37 Potamus Σ^1/Σ^0 (in-
 quam] *om.* PL 58) quod] *om.* P⁴ 38 pulset ita ~ Na pulsi¹ Σ^0 (*al.m.*)
 39 aperiatur (~sur *al.m.* F¹) ei ~ $\Sigma^0\text{F}^1\text{-V}\epsilon\text{-A}^1\text{P}^3\text{-O}^1\text{-O}^0\text{-Om}/\text{P}^4\text{F}^3/\text{P}^1$ (PL 50)

40 disciplinae ordine castigatus, non se ad emendationem, non ad satisfactionem confert, sed magis ad illam proteruiam, ut dicat : "Desero atque discedo ; hoc ego ferre non patior ; ingenuus homo sum !" ?

Iam primum : qui ante praepositum uel abbatem 'ingenuum'
45 esse se iactitat, puto quod adhuc redemptum se esse nesciat ; qui, christianae militiae mancipatus, dicere se praesumit 'ingenuum', paene est ut se neget Christi sanguine comparatum—quid est aliud, quam ipsi domino clamare : "Liber sum !, nihil tibi debeo !" ? —. De talibus dicebat et apostolus :
50 *Cum enim serui essetis inoboedientiae, liberi fuistis iustitiae.*

Non bene ingenuus approbatur : qui misera uitiorum seruitute deprimitur ; clamat autem in contumelia disciplinae, in peccato animae suae : "Malo discedere quam emendare, quam satisfacere, quam implere quod praecipis" — quid est hoc
55 aliud, quam iugum Christi a se rebeli ceruice discutere ? —. Isti tales nesciunt quid uouerunt : oblii sunt propter quid hic uenerunt. Isti tales non bene *petunt*, sed male uitii appetuntur ; non fide *pulsant*, sed infidelitate *pulsantur*.

47 cf. 1 Petr. 1, 18-19 ; Apoc. 5, 9. 49/50 Rom. 6, *20. 57/58 Matth. 7, 7 ; Luc. 11, 9.

$\Sigma^1/Na/\Sigma^0F^1.Ve-A^1P^3-O^1-O^0.Om/P^4F^3/P^1$

41 ad¹] *excid.* Σ^0 confert] *euand.* Σ^0 sed] *excid.* Σ^0 proteruiam] propter uiam Σ^0 ut] *eras.* *Om* 42 di-] *excid.* Σ^0 deseram atque discedam *Na* ego] *om.* *Na/A^1* patiar *Na/A^1P^3* 42/43 homo ingenuus ~ *A^1* 44 Iam] *adscr. not. illeg. in mg. m.recent. Om* *positum (1 *lit. eras.*) *A^1* uel] aut *Na* abbatem] *add.* suum *Na* in¹enuum Σ^1 (*al.m.*) ; in¹enuum Σ^0 , unum P^3 45 se esse¹ ~ *Na/A^1P^3/P^4F^3* (PL 58) iactitat¹ Σ^1 (*al.m.*) ; iactat Σ^0 pote Σ^0 redemptum] *restitui* ; receptum Σ^1 ; emptum *est.* (PL 50, PL 58) esse se¹ ~ $\Sigma^0F^1.Ve-A^1P^3-O^1-O^0.Om/P^4F^3/P^1$ (PL 50, PL 58) 46 (praesumit dicere se ~ PL 58) se] *s.l.* *Na* ; *om.* Σ^0 47 ut (*om. est*) paene ~ *Na* est] *s.l.* *A^1* neget se ~ $\Sigma^0F^1.Ve-A^1P^3-O^1-O^0.Om/P^4F^3/P^1$ (PL 50) 48 est aliud] est hoc aliud *Na* (PL 58) ; (*om. est*) aliud Σ^0 , aliud est ~ $F^1.Ve$, aliud est dicere $A^1P^3-O^1-O^0.Om/P^4F^3$ Liber sum, quam ipsi domino clamare ~ $\Sigma^0F^1.Ve-A^1P^3-O^1-O^0.Om/P^4F^3/P^1$ (PL 50) deo O^1 (*al.m.*) (tibi] *om.* PL 50) 49 et] *om.* *Na/\Sigma^0F^1.Ve-A^1P^3-O^1-O^0.Om/P^4F^3/P^1* (PL 50, PL 58) apostolos Σ^0 Cum] *adnot.* Ad R⁰ 6° in *mg. m.recent.* O^1 51 Non] *add.* enim Σ^0 approbatur ingenuus ~ O^1 ingenuus] *illeg. (partim excid., partim euand.)* Σ^0 (approbatur] appellatur PL 58) misera] miserabili *Na* ; (*om.* PL 50) 51/52 seruitur uitiorum ~ O^1 51 -tio-] *excid.* Σ^0 52 dep-] *excid.* Σ^0 in con-] *excid.* Σ^0 53 -cato] *excid.* Σ^0 suae] *add.* qui sic respondit *s.l.* Σ^0 -dere quam] *excid.* Σ^0 emendari *Na/\Sigma^0* 54 hoc est ~ *Na* 55 Christi iugum ~ *Na* a se] *om.* *Na* (PL 58) repelli Σ^1/F^4F^3 ; reuelli Σ^0 56/57 Isti tales ... appetuntur, isti tales ... uenerunt ~ P^1 56 quid¹] quod $\Sigma^1/Na/Om/P^4F^3$ hic] nouerunt Ve (PL 50) ; uouerint F^3 quid¹] quod $\Sigma^1/Na/Om/P^4F^3$ huc *Na/A^1P^3-O^1-O^0.Om/P^4F^3* (PL 50, PL 58) 57 peccant (ni *eras.*) Σ^0 (sed] si PL 58) male] *add.* a *Na/A^1P^3-O^1-O^0.Om/P^4F^3*

Quid prodest, quod discedis : qui undique adstrictus es uin-
 60 culis passionum ; quem hinc atque inde circumuallant uitia
 tua ? Quid, inquam, prodest, quod discedis : qui, quocumque
 loci uadis, te tecum portas ? Merito discederes, si quoquam te
 fugere posses : digne aliquis discederet, si illo ire posset, ubi
 illum diabolus inuenire non posset. Nemo se fallat : non fugit
 65 aduersarium de loco ad locum, de uitio ad uirtutem, de pas-
 sione ad emendationem : nam si eum taliter fugias, sequitur
 te. Emenda te, *et fugiet a te* — sicut ait apostolus : *Resistite di-*
abolo et fugiet a uobis — ; non oboedire autem et uelle disce-
 dere, hoc est dupliciter facere diaboli uoluntatem, hoc est uo-
 70 luntarie sibi etiam in praesenti damnationem inferre.

Illis ipsis, qui grauius apud nos delinquant, nullam tristio-
 rem, nullam acerbiorum possumus inuenire sententiam, quam
 ut, a corpore congregationis abscisi, sine pace discedant —
 et non amentiae genus est, ut hoc quisquis pro remedio ex-
 75 petat : quod etiam a praeposito, nisi pro summo crimine,
 non possit inferri ? —.

59 cf. Iac. 4, 3. 61/62 aptatum ex : Sen., Epist., xxviii, 1-2 ; cf. Socrat., apud
 Sen., l.c. ; Sen., Dial., IX, II, 14 ; Euseb. 'Gallic.', Hom. lxxiii, 3 [lin. 31/34].
 64/66 cf. ps.-Col., Instr., II, 3 [SLH 2, 82, 8/10]. 67 Iac. 4, 7.

$\Sigma^1/Na/\Sigma^0F^1.Ve-A^1P^3-O^1-O^0-Om/P^4F^3/P^1$

59 discedes Σ^0 adstrictus es* (t eras.) Σ^0 61 tua] sua Na/Σ^0 61/63 Quid
 ... posses] om. Na (PL 58) 62 loco O^1/P^4 ; (locorum PL 50) 63 possis Σ^0
 discederit Σ^0 , discessit $F^1.Ve-P^3-O^0$ (PL 50) ; discedit $A^1-O^1-Om/P^4F^3/P^1$
 possit $\Sigma^1/\Sigma^0F^1.Ve-A^1P^3-O^1-O^0-Om/P^4/P^1$ (PL 50) 64 illum] illo Σ^0
 diabolos Σ^0 possit $\Sigma^1/\Sigma^0F^1.Ve-A^1P^3-O^1-O^0-Om/P^4F^3/P^1$ (PL 50)
 Nemo] Nullus P^3 fugiat $Na/\Sigma^0F^1.Ve-A^1P^3/P^1$ (PL 50, PL 58) 65
 ad] in O^1 de] praem. sed $Na/Ve-A^1P^3-O^1-O^0-Om/P^4F^3/P^1$ (PL 50, PL 58) ;
 sed Σ^0F^1 uitio] uitium Σ^0 , o ex ū F^1 65/66 passionem Σ^0 66 -nem
 na-] excid. Σ^0 nam] om. Na (PL 58) eo Σ^0 taliter] om. Na (PL 58) ;
 aliter $A^1P^3-O^1-O^0-Om/P^4F^3$; aliter (pr. t eras.) P^1 sequetur $F^1.Ve-A^1P^3-$
 $O^1-O^0-Om/P^4F^3/P^1$ (PL 50) 67 te] om. Na (PL 58) ; me Om Em-] excid. Σ^0
 fugit Σ^1 ; fugiat P^1 (al.m.) ait] dicit O^1 Resistite] adnot. Iaco 4° in
 mg. m. recent. O^1 67/68 diabolum Σ^0 68 fugiat P^1 (al.m.) 68/69 discere
 Σ^0 69 est] om. O^1 facere uoluntatem diaboli ~ Ve , diaboli facere uolun-
 tatem ~ A^1/P^4F^3 ; diaboli uoluntatem facere ~ P^1 (al.m.) ; (diaboli uoluntatem
 facere ~ PL 50) est] om. Na 70 sibi] om. P^4F^3 ; (add. ipsi PL 58) etiam]
 et P^4F^3 inferre] add. peccati Na/Σ^0 (al.m.), (PL 58) 71 (grauiter PL 58)
 apud nos] om. Na 71/72 tristiorem Σ^1 (al.m.) 72 acerbiorum Na/Σ^0
 73 congregationem] Σ^1 (al.m.) (abscissi PL 50) discedant Σ^0 (al.m.) ; (disce-
 dat PL 58) 74 non] nonne hoc Na ; (nonne PL 50 ; nunquid non PL 58)
 quisque A^1 (PL 50), quis O^1-O^0-Om/P^4F^3 ; (quisquam PL 58) 74/75
 expectet P^3 , expectat F^3 ; expectat (c eras.) P^1 75 a] s.l. Na proposito Na
 proj cum P^4F^3 summo] solo Σ^0 76 posset Na

Intellegamus ergo, carissimi : istas indignitates et contradictiones inimico cooperante et disponente prouenire. Ille enim, quia non potest aliquem absolute de loco salutis excludere : immittit primum occasiones et causas ; immittit inoboedientiae passionem quam semper socia infelicitas comitatur, quae, cum captiuam illaqueauerit mentem, statim intoleranda atque impossibilia facit etiam illa quae parua ac leuia sunt.

3. Et sane dubium non est, quod uires inoboedientibus ; diuinitus subtrahuntur. Et — sicut ille, *qui non habebat* in se necessariam fidei deuotionem, *etiam quod habebat auferetur ab eo* — ita inoboedientia obdurat animum quem semel ceperit : ut ad suscipienda praecepta nec auctoritate nec ratione flectatur, sed, quod pessimum est, sibi soli credat, et pro omni ratione intentiones suas sequatur, et hoc solum rectum putet quod obdurato corde conceperit — similis ei effectus, de quo diuinus sermo pronuntiat : *Itinera insipientium recta in con-*

77/81 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. XL, 5 [lin. 170/171]. 84/85 cf. Faust., De grat., II, x [CSEL 21, 88, 22] (*sed uires subtrahit resistendi consuetudo peccandi*). 85/87 Matth. 13, *12 ; 25, *29 ; Marc. 4, *25 ; Luc. 8, *18. 92/93 Prou. 12, *15.

$\Sigma^1/Na/\Sigma^0F^1-Ve-A^1P^3-O^1-O^0-Om/P^4F^3/P^1$

77 carissimi] *om. Na (PL 58) ca-] excid. Σ^0 indignationes O^1-O^0-Om/P^4F^3*
 77/78 contradictiones] *add. in Σ^1 ; [excid. con]tradictionis Σ^0 78 inimico*
cooperante et] deo P^4F^3 operante $Na/\Sigma^0-Ve-A^1P^3-O^1-O^0-Om/P^1$ (PL 50) ;
o]operante (^{c} s.l., alt. o in mg. suppl. al.m.) F^1 -rante e-] excid. Σ^0 disponen-
tem Σ^0 79 etenim Na quia] qui Na (PL 58) absolute aliquem $\sim P^4F^3$
*absolute] *om. Ve* -solu-] excid. Σ^0 79/80 excutere $Na/\Sigma^0F^1-Ve-A^1$*
 $P^3-O^1-O^0-Om/P^4F^3/P^1$ (PL 50, PL 58) 80 pri-] excid. Σ^0 occasionis Σ^0
*immittit] *om. Na* 80/81 inoboedientiaeque Na 80 -obo-] excid. Σ^0*
 81 socia semper $\sim Na$ (socia] *om. PL 58*) infidelitas $Na/\Sigma^0F^1-Ve-A^1$
 $P^3-O^1-O^0-Om/P^4F^3/P^1$ (PL 50, PL 58) 82 "captiuam" cum $\sim Om$ (cum]
*dum PL 58) captiua Σ^0 inlaqueauerat F^1 statim] *om. P^4F^3 83*
*facit] s.l. A^1 illa] *om. Na* ac leuia] *om. Na* (PL 58) ; s.l. *Om* 85 diuini-*
*tus] diutius Σ^0 subtrahuntur] non obediuntur *Om* (sicut et $\sim PL$ 50)*
*habet Na (PL 58) cum Vulg.) (in se] *om. PL 58*) 86 (etiam] et PL*
58) habet Na (cum Vulg.) aufertur Na ; auferebatur O^1 (PL 50) 87 ita]
add. et Na (PL 58) inoboedientiae Σ^0F^1 , ^{10} obedientia P^3 coepit Na 88
auctoritatem Σ^1 (al.m.) ; auctore $\Sigma^0F^1-Ve-A^1P^3/P^4/P^1$; auctore O^1 , auctor^{tate} O^0
*nec rationem Σ^1 (al.m.) ; *om. Ve , nec actione O^1 89 pessimum] peius A^1*
solij] s.l. P^4 pro] per (p) Σ^1 89/90 ratione] tractione Σ^0 90 (rectum]
praeceptum PL 58) putat Na 91 (obturato PL 58) -du-] excid. Σ^0
concuperet Σ^1 ; (concepit PL 58) -ectus] excid. Σ^0 91/92 quo diuinus
sermo] quod tuis sermo Σ^0 92 Itinera in-] excid. Σ^0 92/93 conspec-
*tum Σ^0***

spectu eorum, et iterum : Sunt uiae quae uidentur rectae esse hominibus, nouissima autem earum ueniunt in profundum inferni.

- 95 Postremo eueniet eiusmodi animabus : quod domui quae supra arenam aedificata est — haec enim parabola maxime ad inoboedientes respicit — ; sic enim legimus : *Omnis qui audit uerba mea haec et non facit ea, similabitur uiro stulto qui aedificauit domum suam supra arenam ; uenerunt flumina,*
 100 *et reliqua. Id est : cum influxerint stillicidia passionum, cum aduenerint flumina et torrentes atque impetus tribulationum ex multitudine negligentiarum, cum flauerint uenti — illi utique, qui in aere isto uolitant, parati ad Christi aream uentilandam sicubi inueniant paleas quas ad ludibrium suum*
 105 *rapiant atque dispergant — : tunc irruent in domum illam, quae sine oboedientiae fundamento aedificata est ; et fit ruina illius magna.*

4. Sed forsitan dicat aliquis : “Numquid statim de hoc loco discedere, ruina dicenda est ?”.

- 110 Dico, carissimi : non grandis spes est si nauis in fluctibus constituta, licet ipsa non pereat, tamen *iacturam* maximam

93/94 Prou. 14, *12 ; 16, *25. 95/96.97/99 Matth. 7, *26 ; cf. Luc. 6, 49. 99/107 Matth. 7, *27 ; cf. Luc. 6, 49. 103/104 cf. Ruth 3, 2. 104/105 cf. Iob 21, 18. 111/112 *iacturam ... faciat*] Cic., De off., III, xxiii, 89 ; c.a.

$\Sigma^1/Na/\Sigma^0F^1-Ve-A^1P^3-O^1-O^0-Om/P^4F^3/P^1$

93 eo-] *excid.* Σ^0 rectae esse uidentur $\sim \Sigma^0F^1-Ve-A^1P^3-O^1-O^0-Om/P^4/P^1$
 (PL 50) (esse] *om.* PL 58) 94 autem] *om.* O^1-O^0-Om eorum $\Sigma^0F^1-Ve-A^1P^3/P^1$ (PL 50, PL 58) uenient Σ^1 (*al.m.*) ; *om.* Na ; uenient $\Sigma^0F^1-Ve-A^1P^3/P^4F^3/P^1$ (PL 50, PL 58) in] ad O^0-Om/P^4F^3 profundo Na (*al.m.*)
 inferi $\Sigma^0F^1-Ve-A^1P^3-O^1-O^0/P^4F^3/P^1$ (PL 50, PL 58) 95 uenient Σ^0 ;
 ueniet P^4F^3 (PL 58) ; eueniet (*alt. n. eras.*) P^1 Σ^1 modi F^1 (*al.m.*) 96 super
 Na/ A^1P^3 (PL 58) (*cum Vulg.*) arena Σ^0 aedificata] fundata Na parabola*
 (m. *eras.*) Om 97 inoboedientis Σ^0 respicit Σ^0 sic] sicut Na Om^{1a}
 Σ^1 (*al.m.*) ; Omnes Σ^0 98 mea] *om.* $F^1-Ve-A^1P^3-O^1-O^0/P^4F^3/P^1$ (PL 50)
 assimilabitur Σ^1 (*al.m.*) -abitur] *excid.* Σ^0 98/99 uiro ... suam] 1 *lin.*
excid. Σ^0 99 suam] *om.* Ve super Na (PL 58) (*cum Vulg.*) arena Σ^0
 uenerunt flumina] *om.* Na (PL 58) 100 et reliqua] flauerunt uenti et
 cecidit A^1 ; (etc. PL 58) 101 aduenerent Σ^1 (*al.m.*) et] *om.* $F^1-Ve-A^1P^3-O^1-O^0-Om/P^4F^3/P^1$ (PL 50) torrentis $F^1-Ve-A^1P^3$ (PL 50) 102
 fauerent Σ^1 (*al.m.*) -entij] *excid.* Σ^0 103 in aere isto] per istud mare Na ;
 (per istum aerem PL 58) aera Σ^0 parati ad] paratia Σ^0 area Σ^0 ^{uel area} Σ^0
Om (*al.m.*) 104 uentilandae Σ^0 106 fundamentum Σ^0 (aedificata] inuenta
 PL 58) fiet Na ; fiet $Ve-A^1P^3-O^1-O^0-Om/P^4F^3/P^1$ (PL 50, PL 58) 107
 illius] eius Na 108 dicit A^1 110 Dico] *add.* autem Om est grandis
 spes $\sim P^4$ est] *om.* Na nauis] nauee* (*ex nauis ut uidetur, al.m.*) Σ^0 , in nauis
 es F^1-Ve-A^1/P^1 ; (in nauis est PL 50) fluctibus Σ^1 (*al.m.*) 111 constituta]
 s.l. Σ^1

de onere ac de mercibus suis *faciat*, et ipsa ad portum *uacua atque inanis* perueniat.

Sic non grande gaudium est si aliquis, ad saeculi fluctus re-
115 uertens, nomen atque habitum professionis suae custodire ui-
deatur, anima uero eius negligentis tabescat ac defluat.

Et quid grauius, quam ut subito tamquam ales repentinus
eradiceris de loco, ad quem te dominus tuus uocauerat, in quo
te primum illuminauerat, in quem te post mala saeculi quasi
120 ad portum de graui tempestate induxerat : obliuisci subito
fraternae societatis et consolationis ; obliuisci loci illius, in
quo primum pristinum habitum et nomen saecularis exueras ?

Aues ipsae diligunt nidos suos, amant ferae loca in quibus
nutritae sunt : amant cubilia et pascua sua, et, quamlibet na-
125 turali libertate pascuis per diuersa rapiantur excursibus, sae-
pius tamen ad cara sibi loca quodam desiderio reuertuntur.

112/113 Plin., Paneg., xxxi, 4 ; cf. Gen. i, 2.

$\Sigma^1/Na/\Sigma^0F^1-Ve-A^1P^3-O^1-O^0-Om/P^4F^3/P^1$

112 onere] honore F^1 (PL 58) ac] et Na ; ca Σ^0 , atque O^1 de] om. P^4
(PL 58) (ipsa] om. PL 58) uagua Σ^1 (al.m.) 113 atque inanis] om. Na
(PL 58) 114 Sic non] Si tamen Om saeculi aliquis ad fluctus ~ P^1 (PL 50)
aliqui Σ^0 114/115 ad ... atque] om. Σ^0 115 atque habitum] resc. al.m.
Om suae professionis ~ O^1-O^0-Om -ionis] excid. Σ^0 -ae cust-] excid. Σ^0
115/116 uidatur Σ^1 (al.m.) 116 ciu-] excid. Σ^0 negligentis P^3-O^0 ad
 Σ^1 (al.m.) ; *ac (h eras.) P^3 -at] excid. Σ^0 117 quod Σ^1 (al.m.) (quam ut]
quando PL 58) ut] om. Na subito] add. aliquis del. Na ales] om. Na ;
auis P^4F^3 ; (aliquis PL 58) repentinus] repentinis fluctibus Na 118 era-
dicari Na ; (eradicarius PL 58) te] post uocauerat tr. (in mg.) O^0 tuos Σ^1
(al.m.) ; tuos Σ^0 118/119 in quo ... illuminauerat] s.l. Σ^0 119 te] add.
dominus A^1 primum prius F^3 (illuminauerat ... te] om. PL 58) te]
add. primum Na 120 ad portum] in portum Na/ $O^1-O^0-P^4F^3$ (PL 58) ; im-
portum Om graui] om. Na (PL 58) tempestatem Σ^0 induxerat] add.
atque A^1P^3 obliuiscis Σ^1 ; obliuiscē Σ^0 (al.m.) 121 fraternae societatis et]
fraternae societate sit Σ^0 (e litteris male compactis), fraternam societatem et $Ve-$
 $A^1P^3-O^1-O^0-Om/P^4F^3$; fraternitatis societatis et P^1 (PL 50) consolationē
 Σ^1 (al.m.) ; consolationes Σ^0 , consolationem $Ve-A^1P^3-O^1-O^0-Om/P^4F^3$ obli-
uiscis Σ^1 locum illum $Ve-A^1P^3-O^1-O^0-Om/P^4F^3$ 122 pristinum] dulcissi-
mum immutationis Na (PL 58) ; om. O^1 habitum] add. indueris Na ; habito
(o ex u) Σ^0 saeculare Na/ $A^1P^3-O^1-O^0-Om$ (PL 50) exueris Na (PL 58)
123 amant] add. et O^1 124 cubacula Om sua] om. Na/ $\Sigma^0F^1-Ve-A^1P^3-$
 $O^1-O^0-Om/P^4F^3/P^1$ (PL 50) (et] om. PL 58) qualibet Σ^0F^1 124/125
naturalibertate Σ^0 125 (pascuis per diuersa] uariis partibus PL 58) pascuis]
restitui ; passiuus Σ^1 (al.m.) ; passibus Σ^0 , passiuus cett. (PL 50, PL 58) di-
Na di-] excid. Σ^0 incursibus $\Sigma^0F^1-Ve-A^1P^3/P^1$ (PL 50) ; (om. PL 58)
126 -ius] excid. Σ^0 cara] certa Na quodam] add. sibi $\Sigma^0F^1-Ve-A^1P^3/P^1$;
add. insito sibi O^1-O^0-Om/P^4F^3 ; (add. cibi PL 50) quod-] excid. Σ^0 deside-
rium Σ^0 -uertunt-] excid. Σ^0

Et tu, intellectu praeditus, ratione munitus, ita interdum sensu alienus efficeris : ut praeferas dei beneficiis uoluntates uel intentiones tuas, et sequaris proprias cogitationes quae, quamlibet ad duros labores, quamlibet ad salutis naufragia atque animae detrimenta te rapiant, totum tamen hoc prae nimia cordis indignitate non sentis.

Hoc ait sermo diuinus. Tempore etenim discessionis multa promittit inimicus ; persuadet : sibi se illuc, quo tendit, maiorem profectum, multam gratiam atque rerum omnium abundantiam reperturum, ac se tamquam angelum suscipiendum. Et post haec, quando, anxietate repletus et pace nudatus, profectus sui studium et sacrum ouile reliquerit : tunc animaduertit, et, quasi sedata temporis sui tempestate, tunc ui-

131 Matth. 16, *26 ; Marc. 8, *36 ; cf. Luc. 9, 25. 133/134 cf. Act. 20, 29-30. 134/135 cf. II Petr. 2, 19. 135 Deut. 8, 9 ; 28, 47.

$\Sigma^1/Na/\Sigma^0F^1.Ve-A^1P^3-O^1-O^0-Om/P^4F^3/P^1$

127 prediatus (c. *eras. ut uidetur*) Σ^1 monitus Σ^0 -ter-] excid. Σ^0 128 efficitur Σ^0 -tes] excid. Σ^0 129 sequaris proprias cogitationes] diaboli insinuationes sequaris Na (PL 58) ; sequaris cogitationes tuas proprias O^1 130 ad duros labores quamlibet] om. O^1 (ob homoeotel.) atque] add. ad Na 131 detrimenta animae ~ A^1 te rapiant] terra apiant Σ^0 (e litteris male compactis) tamen] om. Na (PL 58) prae nimia] illeg. (rescriptum) Σ^0 , praemia F^1 132 indignatione O^1-O^0-Om/P^4F^3 133 Hoc ... diuinus] om. Na (PL 58) Hoc] add. enim O^1-O^0-Om/P^4F^3 Tempore] adscr. not. illeg. in mg. m. recent. Om etenim] enim Na/ $\Sigma^0F^1.Ve-A^1P^3-O^0-Om/P^4F^3/P^1$ (PL 50, PL 58) ; om. O^1 -ionis] euanid. Σ^0 134 persuadet sibi] om. Na (PL 58) persuadit Σ^1 se] om. Σ^1 ; (te PL 58) (illic PL 50, PL 58) tendat Na, (tendis PL 58) 135 atque F^1 (al. m.) omnium rerum ~ Na 136 ac] hac F^1 (se] te PL 58) -am] euanid. Σ^0 137 quandoque O^1-O^0-Om/P^4F^3 nudatus] add. est A^1P^3 138 profectus] praem. memor quomodo $A^1P^3-O^1-O^0-Om/P^4F^3/P^1$ (PL 50) sui] sui** (i per ras. ex um) Om ; (tui PL 58)

$\Sigma^1/Na/\Sigma^0F^1.Ve-A^1P^3-O^1P^5-O^0-Om/P^4F^3/P^1$

138 studium] stadium Σ^0 ; denuo adest mancus P^5 et] ac Na reliqueret Σ^1 (al. m.) ; (reliqueris PL 58) tum Na ; t[unc excid.] Σ^0 138/139 (animaduertis PL 58) 139 et] om. P^5 sedata temporis sui] nudatus furoris sui Na ; temporis sui sedata ~ O^1 (sui] om. PL 58) -estate tunc] excid. Σ^0 (tunc] om. PL 58) 139/140 uidit Σ^1 ; (inde PL 58)

140 det quid mali de se egerit ; tunc recognoscit quid periculi incurrerit, cum de loco, ad quem cum gaudio uenerat, sine pace et cum scandalo discedit. Tum sera paenitentia super ruinas suas paenitet ac deflet — sicut quaedam aues quae, prae dolore super eos quos occiderint, flere dicuntur.

145 Et haec omnia *animae detrimenta*, ex inoboedientiae malo eueniunt.

5. Oboedientes autem et humiles animae, multas tribulationes atque omnes labores prosternunt atque in compendium mittunt. Sciendum est enim quod : quanto humiliores et 150 oboedientiores fuerimus, tanto super nos leuius ac dulcius iugum domini sentiemus ; quantum oboedientiores fuerimus praepositis ac patribus nostris, tantum oboediet et deus orationibus nostris.

Videamus quam acceptabilia sunt domino opera uel ieiunia 155 eorum, qui suis potius quam seniorum uoluntatibus obsequuntur. Clamant illi : *Quare ieiunauimus, et nescisti ? humiliuimus*

142 sera paenitentia] cf. ps.-Col., Instr., III, 2.4 [SLH 2, 74, 13 ; 78, 18]. 143/144 loc. non rept. 145 Matth. 16, *26 ; Marc. 8, *36 ; cf. Luc. 9, 25. 150/151 Matth. 11, 30. 156/157 Is. 58, *3.

$\Sigma^1/Na/\Sigma^0F^1-Ve-A^1P^3-O^1P^3-O^0-Om/P^4F^3/P^1$

140 (mali de se) de te male PL 58) gerit' Na ; gesserit $\Sigma^0F^1-Ve-A^1P^3-O^1P^3-O^0-Om/P^4F^3/P^1$ (PL 50) ; (egeris PL 58) tunc] tum Na ; [excid. tunc] Σ^0 recognoscēs Om ; (recognoscis PL 58) quid periculi] om. Om 140/141 incurrat Na/ $F^1-Ve-A^1P^3-O^1P^3-O^0-Om/P^4F^3/P^1$ (PL 50) ; (incurreris PL 58) 141 -cur-] excid. Σ^0 cum] qui Na uenit, et adnot. uel uenerat in mg., A^1 ; (ueneras PL 58) 142 (et] om. PL 58) scandalis Σ^1 ; scandalum Σ^0 discessit $A^1P^3-O^1P^3-O^0-Om/P^4F^3/P^1$ (PL 50) ; (discessisti PL 58) Tum] Tunc Na/ $\Sigma^0F^1-Ve-A^1P^3-O^1P^3-O^0-Om/P^4F^3/P^1$ (PL 50, PL 58) sera] se sera Na/ Σ^0 (se*** [2 litt. eras. uel resc.]), $F^1-Ve-A^1-O^1P^3-O^0/P^4F^3/P^1$ (PL 50) paenitentiam Σ^0 143 ruina sua Na/ $O^1P^3-O^0-Om/P^4F^3$ quae] s.l. Na 144 prae dolore] praedones Na ; prae dolorem Σ^0 occiderent Σ^1 (al.m.) 145 omnia haec ~ Om 146 ueniunt Na 147 animae] add. et Om 148 atque] add. que del. Σ^0 prosternunt] post tergum iaciunt Na 148/149 compendio Σ^0F^1 149 quanto] ita Σ^1 (PL 50, PL 58) ; quantum cott. humiliāres Σ^0 (al.m.) 149/150 et oboedientiores] oboedientioresque Na ; et oboedīōres A^1 150/151 (fuerimus ... oboedientiores] om. PL 58) 150 tanto] ita Σ^1 (PL 50) ; tantum cott. , (def. PL 58) supra nos Na ; supernos (o ex u) Σ^0 151 iugum] s.l. suppl. al.m. Na sentiemus] add. et Na ; sentimus F^3 (quanto PL 50) fuerimus Σ^1 (al.m.) ; [excid. fue]rimus Σ^0 152 ac] et Na/ $\Sigma^0F^1-A^1P^3-O^1P^3-O^0-Om/P^4F^3/P^1$ (PL 50, PL 58) 152/153 tantum ... nostris] om. Σ^0 (ob homoeotel.) ; praem. in Na/ $\Sigma^0F^1-Ve-A^1P^3-O^1P^3-O^0-Om/P^1$ (PL 50, PL 58) et] om. Na/ $\Sigma^0F^1-Ve-A^1P^3-O^1P^3-O^0-Om/P^4F^3/P^1$ (PL 50, PL 58) 154 acceptalia Σ^1 domino] add. uel Na (PL 58) opera uel] operabili Σ^0 , opera et V_e (PL 50) 155 qui] que Σ^1 156 Quare] Quia Na (PL 58) ; qu*** (2 uel 3 litt. eras. uel euanid.) Σ^0 ieiuna+uem^s Σ^1 (al.m.) nesciti P^4 ; (non aspezisti PL 58) humiliuimus Σ^1

animas nostras, et non aspexisti? ; et ille respondet : *Ideo : quia in diebus ieiuniorum uestrorum inueniuntur uoluntates uestrae!* Videmus : per inoboedientiam animarum, opera non
 160 respici, ieiunia non audiri, uota non suscipi.

Vnde nos amplius illius mandata sectemur, *qui ad hoc ad nos de caelo descendit* : ut non solum nos redimeret mortis pretio, sed etiam ut uitae aedificaret exemplo. Et cum illo dicamus : *Ego non ueni facere uoluntatem meam, sed uoluntatem illius*
 165 *qui misit me patris.*

Ire autem post uoluntates proprias, tam perniciosum est, ut hoc dominus iam postmodum iratus pro damnatione peccati irroget, dicens : *Et dimisi illos secundum desideria cordis eorum.* Quamobrem, qui uult tuta esse opera sua uel recta in
 170 *conspectu dei* : nihil oboedientiae praeferat, nihil penitus anteponat, siue ille iunior sit siue senior — magis quanto senior est, tanto plus debet studere aedificationi et perfectioni — ; nullum sibi finem faciat proficiendi, nullumque terminum

157/159 Is. 58, *3. 161/162 Ioh. 3, *13 ; 6, 33. 162 cf. 1 Cor. 6, 20 ; 7, 23 ; 1 Petr. 1, 18.19. 164 Ioh. 6, 38. 164/165 Ioh. 6, *39. 168/169 Ps. 80, 13. 169/170 Eccli. 17, 16.

$\Sigma^1/Na/\Sigma^0F^1-Ve-A^1P^3-O^1P^3-O^0-Om/P^4F^3/P^1$

157 (non aspexisti] nescisti PL 58) respond[Σ^1 ; respondit Σ^0 , F^1 (corr. al.m.)
 158 (ieiunii uestri PL 58) 158/159 inuenitur uoluntas uestra P^4F^3 (PL 58)
 (cum Vulg.) 159 Videmus] add. ergo Na (PL 58) ; Videamus P^3 animorum
 Na (PL 58) 160 r[eci P^3 ieiunias Σ^0 audire Σ^1 (al.m.) suscepi Σ^0
 162 de] e Na/ $F^1-Ve-A^1P^3-O^1P^3-O^0/P^4F^3/P^1$ (PL 50, PL 58) non solum
 ut ~ Na (PL 58) red[emeret Σ^1 (al.m.) ; redemir[Σ^0 mortis] add. suae Na
 163 ut etiam ~ Na aedificarit exemplum Σ^0 illo] illud Σ^1 164 Ego]
 Ergo Σ^0 uoluntate] Σ^0 illius] eius Na/ O^1-O^0-Om/P^4F^3 (cum Vulg.) 165
 me misit ~ Na 166 autem] om. A^1 167 hoc] excid., partim euanid. Σ^0 (dominus] deus
 PL 58) -amnatione] partim excid., partim euanid. Σ^0 peccati] add. inoboedientibus Na (PL 58) 168 irroget ... dimisi] partim excid., partim euanid. Σ^0
 illos] eos A^1-O^1-Om/P^4 (cum Vulg.) 168/169 eorum] illorum Na ; euanid. Σ^0
 169 qui uult] euanid. Σ^0 tuta] tu*** (3 litt. eras. uel euanid.) Σ^1 ; tota, et
 add. opera esse, Σ^0 ; (om. PL 58) (opera sua esse ~ PL 58) (uel] om. PL 58)
 170 inobodiencie Σ^0 (praeferat] om. PL 58) 170/171 penitus anteponat] praeceptis Na ; praeponat A^1 , penitus ei anteponat O^1 ; (praeceptis praeponat PL 58) 171 ille] om. $F^1-Ve-A^1P^3-O^1P^3-O^0-Om/P^4F^3/P^1$ (PL 50)
 senior siue iunior ~ Σ^0 (ut uidetur in loco paene euanido), $F^1-Ve-A^1P^3-O^1P^3-O^0-Om/P^4F^3/P^1$ (PL 50) (sit ... senior] om. PL 58) magis quanto] ita Σ^1
 (PL 50) ; quantum enim Na ; magis quantum cess. ; (def. PL 58) 172 tanto]
 ita Σ^1/Na (PL 50, PL 58) ; tantum cess. perfectioni] add. et Na 173 sibi]
 om. Na faciat finem proficiendi ~ Ve ; finem proficiendi faciat ~ Om nullumque] nullum Na (PL 58)

- constituat acquirendi, cum sibi dici audiat : *Para in exitu*
 175 *opera tua*, et iterum : *Non ueteris usque ad mortem iustificari*,
 et iterum : *Sapientia in exitu canitur*. Quanto ergo plus proficiemus, tanto plus humiliemur, quia, quanto plus humiliati fuerimus, tanto plus proficiemus. Nullus ille senior tam indoctus appareat, ut putet quod eum non deceat oboedientia
 180 quae deum decuit; humilitas enim atque oboedientia, in iunioribus adhuc necessitas, in senioribus uero dignitas est; ille enim bene proficit, ille bene consummat: qui quotidie sic agit, quasi semper incipiat. Quamobrem augmenta meritorum, incitamenta debent esse profectuum.
- 185 Scriptura uero pronuntiat de his qui, dum primas negligentias praetermittunt, in alias atque alias semper incurrunt; ita ait: *Peccator adiciet ad peccandum*. De profectu uero dicitur: *Et sanctus adhuc sanctificetur*.

6. Videamus primum. Quid est: *Peccator adiciet ad peccandum*?

174/175 Prou. 24, *27 (LXX). 175 Eccli. 18, *22. 176 Prou. 1, *20 (LXX)
 187 Eccli. 3, 29. 188 Apoc. 22, *11. 189/190 Eccli. 3, 29.

$\Sigma^1/Na/\Sigma^0F^1-Ve-A^1P^3-O^1P^3-O^0-Om/P^4F^3/P^1$

174 dici] om. P⁴F³ audeat F¹ exito Σ⁰; exitum P⁴F³ 175 ueteris] poteris P⁴F³; (ueraris PL 50, PL 58 [cum Vulg.]) iustificare Σ¹ 176 exitu] add. uiarum Na; exito Σ⁰, fine O¹ canetur Σ⁰F¹-Ve-A¹P³-O¹P³-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50) 176/177 proficiemus] ita Σ¹; proficemus Σ⁰; proficimus cett. (PL 50, PL 58) 177 plus] om. Na quantum Na/F¹-Ve 178 plus] amplius Na (PL 58) proficimus Na ille] om. A¹; enim P⁴F³; (illic PL 50, illi PL 58) -nior] excid. Σ⁰ 178/179 doctus A¹P³ (PL 50) 179 -tet] excid. Σ⁰ quod ... deceat] euanid. Σ⁰ (eum] om. PL 58) non oboedientia deceat ~ Na; oboedientia non deceat ~ A¹; non deceat obedi*****tia (-tia in ras. 11 fere litterarum, al.m.) P¹ 180 quae ... atque] euanid. Σ⁰ quae] qui Σ¹ deo F¹ enim atque] suprascr. gloss. illeg. m.recent. F³ 180/181 iuniore Na 181 seniore Na uero] iam Na (PL 58) est] om. P¹ (PL 50) ille] adnot. Not. quare bene proficiunt et quare non (ut uidetur] in mg. m.recent. P³ 182 enim] om. Na/Σ⁰ (?), (PL 58) proficet Σ⁰ sic] ita Na 183 augmenta O¹ 183/184 meritorum incitamenta] s.l. P³ 184 debent] om. Na (PL 58) (profectuum] perfectorum PL 58) 185 pronuntiat de his uero ~ Na (PL 58) pronuntians F¹-Ve-A¹P³-O¹P³-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50) iis P³; hiis F³ qui] quæ Σ¹ primas] primitias Om 186 semper atque alias ~ Na 187 ita ait] sicut scriptum est Na; ita *a*it (alt. a in ras. 3 litterarum, al.m.) P¹ adicit Na ad peccatum P¹ 187/190 de ... peccandum] om. A¹P³ (ob homoeotel.) 187 profectum Σ⁰; (perfecto PL 58) 188 adhuc] post sanctificetur tr. O¹ (cum Vulg.); om. P⁴F³ 189 (Videamus] add. prius PL 58) adicit Na (PL 58)

Verbi gratia : mali cuiuslibet aut obtrectationis passio impugnare me coepit. Si non statim me paenitudo uitae huius momordit, cras mihi tanta huius uitii facilitas ueniet et quaedam, ut sic dixerim, suauitas, ut reuocare me ab illo et continere non possim. Ita enim euenit : ut, qui primo tempore emendare noluit, incipiat in sequenti nec uelle nec posse.

Verbi gratia : superbiae acquiescere coepi, regulam uiolauī, senioreni laesi, iuniorem destruxi. Si non statim me paenituit tamquam grauitur fuisse praeuentum, ita de die in diem libentissime me rapiet ipsa uiolentia consuetudinis et impetus passionis : ut iam nec delinquere me intellegam, nec peccare me sentiam. Obscurat enim atque obruit intellectum delicti, assiduitas delinquendi.

196 cf. Ioh. 5, 14; 8, 11; 1 Ioh. 5, 18. cf. 1 Ioh. 3, 9. 202/206 *obscurat ... credat*] cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. XLII, 7 [lin. 88/92]; Hom. XLIV, 4 [lin. 41/45]; Hom. LXIV, 6 [lin. 74/78]. 202/203 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. XLII, 8 [lin. 121/122].

$\Sigma^1/Na/\Sigma^0F^1-Ve-A^1P^3-O^1P^5-O^0-Om/P^4F^3/P^1$

191/208 mali ... respondi] *adscr. not. illeg. in mg. m.recent. P⁵; adnot. quomodo peccator adicit ad peccandum in mg. m.recent. Om* 191/197 mali ... gratia] *primum omisum ob homosotel., in folio additio (8bis^v) suppl. ipsa 1 m. A¹* 191 mali cuiuslibet aut] alicuius libet aut Σ^1 (*e litteris male compactis*); alicui Na; (cuiuslibet ut puta PL 58) (passio] *add. si PL 58*) 191/192 -io impu-] *excid.* Σ^0 (me impugnare ~ PL 58) 192 me¹] *om.* Σ^0 inceptit P⁴; (ceperit PL 58) me² statim ~ P³ -m me p-] *excid.* Σ^0 uitae] uitii Na (PL 58); *om.* O¹P⁵-O⁰-Om/P⁴F³ 193 momordat Σ^1 ; momorderit Na; (coeperit PL 58) tanta mihi ~ Na/ $\Sigma^0F^1-Ve-A^1P^3-O^1P^5-O^0-Om/P^4F^3/P^1$ (PL 50, PL 58) facilitas huius uitii ~ Na ueniat Σ^1 , *euaniat*. Σ^0 ; *eueniet* P⁴F³ 194 dixerem Σ^1 (*al.m.*); dicam Na reuocari F³ 194/195 me ... possim] et non possim ab illo continere ~ P⁴F³ 196 (emendare] *add. se PL 58*) (no-] *luerit PL 50*) 197 gratiam Σ^0 adquiesce coepire golam Σ^0 (*e litteris male compactis*) acquiescere] *adescere Om* 198 penetret Σ^0 199 tamquam] tam Na/A¹P³-O¹P⁵-O⁰-Om/P⁴F³ (PL 50); (*om.* PL 58) (graui] *add. me PL 58*) ita] iam Na (PL 58) die³ Σ^0F^1 200 libentissime] *om.* A¹P³ me] *om.* Na rapiat Σ^1/O^1 uiolentia ipsa ~ Na uiolencia Σ^1 (*al.m.*); *excid.* Σ^0 consuetudines Σ^1 (*al.m.*) et] *om.* Σ^1 201 passionis] *desin.* Na passi-] *excid.* Σ^0

$\Sigma^1/\Sigma^0F^1-Ve-A^1P^3-O^1P^5-O^0-Om/P^4F^3/P^1$

201 ut] *adscr. not. illeg. in mg. m.recent. Om* intel-] *excid.* Σ^0 202 Obscur-] *excid.* Σ^0 intellectum] *add. onus (honus) P⁴* A¹P³-O¹P⁵-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50) -lectum de-] *excid.* Σ^0

Etenim ita cor neglegentis obduratur : ut hoc ipsum — si se
 205 non humiliet, si non satisfaciat — praeposito suo nocere
 credat ; insuper insultet et dicat : “Quam bene non acquieui !
 quam constanter illi restiti ! quanta auctoritate respondi ! Pu-
 tabat : quod me semper humiliare deberem !”. Quod qui
 facit, diabolo se tradidisse captium constat qui de hominum
 210 uitiiis et passionibus ac perditione laetatur.

Et eiusmodi animae eueniet illa sententia : *Peccator adiciet
 ad peccandum.*

7. Quam nos, carissimi, refugientes, illam potius teneamus
 quae dicit : *Et sanctus adhuc sanctificetur*, ut quotidie adda-
 215 mus ad merita ; nec de nobis aliquid praesumamus, quia
 dei est omne quod possumus.

Simus itaque, fratres, in opere dei indeficientes propter
 aeternam retributionem, et quotidie *ad meliora tendamus* ;
 ipsa enim apprehendendi auditas, ipsa consuetudo proficiendi
 220 semper nos ad maiora prouocet.

209 *diabolo se tradidisse captium*] cf. Euseb. ‘Gallic.’, Hom. xlv, 3 [lin. 34/35].
 211/212 Eccli. 3, 29. 214 Apoc. 22, *11. 216 cf. Aug., Serm. xliii, 2,
 3 [PL 38, 254^(D)] ; Euseb. ‘Gallic.’, Hom. xvi, 2 [lin. 22] ; Hom. xl, 3 [lin. 122/
 123] ; Hom. xli, 3 [lin. 43/44] ; Hom. lxii, 3 [lin. 53]. 218 Phil. 3, *13.

$\Sigma^1/\Sigma^0 F^1-V_e-A^1 P^3-O^1 P^6-O^0-Om/P^4 F^3/P^1$

204 Etenim ita] *excid.* Σ^0 corde Σ^0 negligētis Σ^1 (*al.m.*) ; negligentis O^1
 (PL 50), neglegentius P^6 obturatur $\Sigma^0-A^1 P^3-O^1 P^6-O^0-Om/P^4 F^3/P^1$; *sic*
desinit Σ^0 (*foliis amissis*)

$\Sigma^1/F^1-V_e-A^1 P^3-O^1 P^6-O^0-Om/P^4 F^3/P^1$

204 ipsum] *add.* si se non emendet A^1 ; (ipso PL 58) 205 (non¹ se ~ PL 58)
 humiliat Σ^1 ^{metis} *metis* faciat (*metis s.l. suppl., tert. a ex c. al.m.*) P^1 (proposito
 PL 50) nocere] *add.* se $F^1-V_e-A^1 P^3-O^1 P^6-O^0-Om/P^4 F^3/P^1$ (PL 50, PL 58)
 206 credat] *praem.* non *s.l.* P^4 insuper] *om.* $O^1 P^6$; *in mg.* P^4 ; (*add.* et PL 58)
exultet P^6 206/207 Quam constanter illi restiti, quam bene non acquieui
 ~ $F^1-V_e-A^1 P^3-O^1 P^6-O^0-Om/P^4 F^3/P^1$ (PL 50, PL 58) 206 quieui *Om*
 208 Putauit Σ^1 semper m^0 ~ Σ^1 humiliare] *praem.* illi $F^1-V_e-A^1$
 $P^3-O^1 P^6-O^0-Om/P^4 F^3/P^1$ (PL 50, PL 58) 209 (captium] *om.* PL 58) 209/
 210 uitiiis hominum ~ $P^4 F^3$ 210 (ac] et PL 58) 211 eueniat Σ^1 213
 Quam] Quamobrem $P^4 F^3$ nos] *praem.* hanc *in mg.* F^3 (carissimi] *om.* PL 58)
 214 sanctificetur adhuc ~ $V_e-A^1-O^1 P^6-O^0-Om/P^4 F^3$ (*cum Vulg.*) ut] *om.*
 $F^1-V_e-A^1 P^3-O^1 P^6-O^0-Om/P^4 F^3/P^1$ (PL 50) 215 (ad] *om.* PL 58) 216
 omne] *om.* O^1 (possumus] sumus PL 58) 217 (fratres] *om.* PL 58) 219
 auditas apprehendendi ~ O^1 adpēdi P^3 audētas Σ^1 (*al.m.*) profēdi
 P^4 220 maiora] meliora $P^4 F^3$ prouocabit $A^1 P^3-O^1 P^6-O^0-Om/P^4 F^3/P^1$
 (PL 50)

Et ubi uiderit deus deuotionem animi ardentiolem, insinuat affectum ; et quanto nos addiderimus ad studium, tanto ille apponet ad adiutorium ; quanto nos apposuerimus ad diligentiam, tanto ille addet ad gloriam : *Qui habet dabitur* 225 *ei, et abundabit* ; et alio loco dicit : *Posui adiutorium super potentem.*

Gratia ergo de gratia nascitur, et profectus profectibus seruiunt. Lucra lucris, et merita meritis locum faciunt : ut, quanto quis plus acquirere coeperit, tanto plus conetur et delectetur 230 inquirere ; ut acquisitionis lucrum, acquirendi nutriat appetitum ; et, quanto quis auidius de sapientiae bonis hauserit, tanto plus haurire desideret, sicut ipsa de se *sapientia* loquitur : *Qui edit me adhuc esuriet.*

8. Vrgeamus itaque, carissimi, cursum nostrum, ut crescat 235 in nouissimo uita nostra ; quaeramus usque in finem, unde sine fine gaudere mereamur.

Sed esto, non possumus exercere corporis labores ; conferamus nos ad spiritalium bonorum desiderium, ad compunctionis

224/228 cf. Faust., De grat., I, xii [CSEL 21, 43, 20/24]. 224/225 Matth. 13, 12 ; Marc. 4, *25 ; Luc. 8, *18 ; cf. Matth. 25, 29 ; Luc. 19, 26. 225/226 Ps. 88, *20. 228/233 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. vi, 3 [lin. 31/36] ; Hom. xxxv, 13 [lin. 269/273] ; Hom. xlvii, 6 [lin. 121/123] ; Hom. lxxix, 1-2 [lin. 6/14]. 232 Eccli. 24, 1. 233 Eccli. 24, 29.

$\Sigma^1/F^1.Ve-A^1P^2-O^1P^2-O^0.Om/P^4F^3/P^1$

221 deuotionem animi deus ~ A^1 (animae PL 58) 222 quanto] ita Σ^1 (PL 58) ; quantum *cest.* (PL 50) (addiderimus] arserimus PL 58) tanto] ita $\Sigma^1/F^1.Ve$ (PL 58) ; tantum *cest.* (PL 50) 223 adponit Σ^1 ad¹ om. Σ^1/F^1 (PL 58) quanto] ita Σ^1 (PL 58) ; quantum *cest.* (PL 50) ad² s.l. Σ^1 224 tanto] ita $\Sigma^1/F^1.Ve$ (PL 58) ; tantum *cest.* (PL 50) addit Σ^1 gloriam] gratiam $O^1P^2-O^0.Om$ Qui] *praem.* inde dicit scriptura A^1 , add. sicut ipse dicit $O^1P^2-O^0.Om$ 225 ei] illi $F^1.Ve-A^1P^2-O^1P^2-O^0.Om/P^4F^3/P^1$ (PL 50, PL 58) (cf. hom. viii, lin. 121) super(h)abundabit $F^1.Ve-A^1P^2-O^1P^2-O^0.Om/P^4F^3/P^1$ (PL 50, PL 58) (cf. hom. viii, lin. 121) dicit] om. A^1P^2 227 ergo] uero O^1 profectus] add. de del. O^1 228 merita meritis ... faciunt] meritis ... faciunt merita ~ O^1P^2 locum] lucrum $Ve-A^1P^2-O^1P^2-O^0.Om/P^4F^3/P^1$ (PL 50) 229 (plus quis ~ PL 58) quis] in mg. P^4 (et delectetur] om. PL 58) 230 inquirere] adquirere $O^1P^2-O^0.Om/P^4F^3$ (PL 58) acquisitionis] ad inquisitionis P^2 231 quantum Σ^1 ; quante Om (quis] om. PL 58) 232 desideret] add. adhuc P^4F^3 ipsa] om. O^1 sapientia de se ~ P^4F^3 232/233 (loquitur sapientia ~ PL 58) 233 edunt ... esurient O^1 (PL 58) (Eus. G. vi. xxxv. lxxix) (cum Vulg.) 234 (itaque] om. PL 58) carissimi] om. A^1 (PL 58) 236 fine] fide Ve meremur F^1 (al. m.) 237 isto Σ^1 corporis labores exercere ~ Om laboris Σ^1 238 nos] s.l. P^2

et caritatis augmentum. Si quotidie in cordibus nostris dispo-
 240 namus ascensus, nulla infirmitate, nulla aetate lassari possu-
 mus, ut his spiritalibus quibusdam gradibus ascendere me-
 reamur ad promissa domini Iesu Christi. Amen.

$\Sigma^1/F^1 \cdot V_e - A^1 P^3 - O^1 P^5 \cdot O^0 \cdot Om/P^4 F^3/P^1$

239 et caritatis] *om.* $A^1 P^3$ augmentum A^1 239/240 in ... disponamus]
 ponamus in cordibus nostris ~ O^1 ponamus $A^1 P^3 - O^1 P^5 \cdot O^0 \cdot Om/P^4 F^3$;
 disponamus (*ex de- ut uidetur, al.m.*) P^1 240 ascensum $O^1 P^5$ nulla infirmi-
 tate] *s.l.* P^4 241 ut his] ut hinc $A^1 P^3$, ut ab his O^1 ; quin F^3 ; (ut [*om.* his] *PL*
 58) 242 domini] *add.* nostri $F^1 - A^1 P^3 - O^1 P^5 \cdot O^0 \cdot Om/P^4 F^3$ (*PL* 58) Christi]
add. qui cum deo patre et spiritu sancto uiuit et regnat deus per omnia saecula
 saeculorum A^1 ; (*add.* cui est honor, uirtus et gloria, potentia et claritas et magni-
 ficentia et imperium, et nunc et semper et in cuncta saecula saeculorum *PL* 58)
 Amen] *ita* $A^1 - O^1 P^5 \cdot O^0 \cdot Om$ (*PL* 58) ; *om. cett.* (*PL* 50).

$\Sigma^1/Na/F^1 \cdot V_e - A^1 P^3 - O^1 P^5 \cdot O^0 \cdot Om/P^4 F^3/P^1$

Expl. EXPLICIT Σ^1 ; EXPLĒ *Na* ; EXPLICIT OMELIA AD MONACHOS ·III· F^1 , EX-
 PPLICIT OMELIA III V_e/A^1 , EXPLICIT OMELĒ AD MONACHOS ·III· P^3 , EXPLĒ OMELĒ ·III·
 O^1 , EXPLICIT OMELIA ·III· $P^5 \cdot O^0 \cdot Om$; EXPLĒ ·O· III P^4 , EXPLICIT OMELIA TERCIA
 F^3/P^1 .

HOMILIA XXXIX (38)

HOMILIA IV AD MONACHOS

MONITVM

Codices :

- F*⁰ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 9850-52, s. VII ex., f. 110^v-114.
Na : NAPOLI, *Biblioteca Nazionale*, Vindob.lat.2 (già 16 [Rec.85]), s. VIII, f. 73^v-75.
*S*¹ : SANKT GALLEN, *Stiftsbibliothek*, 194, s. VIII med., p. 12-22.
*F*¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 45-46^a.
*Q*⁰ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Nouv.acq.lat.447, s. IX, f. 1-6^v (inde a u. 'Sicut', lin. 19).
*H*¹ : MÜNCHEN, *Bayerische Staatsbibliothek*, Clm 6344, s. IX med., f. 146-150.
*S*⁰ : SAINT-OMER, *Bibliothèque municipale*, 33-bis, s. IX ex., f. 68 (inde a u. 'itaque', lin. 96).
*A*¹ : ANGERS, *Bibliothèque municipale*, 144 (136), s. X, f. 10-13.
*P*¹ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2628, s. XI, f. 68^v-71^v.
*O*⁰ : OXFORD, *Bodleian Library*, Bodl.392 (2223), s. XI ex., f. 6-8.
*P*³ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2811, s. XII in., f. 13^v-15^v.
*O*¹ : OXFORD, *Bodleian Library*, Rawl.A.416, s. XII, f. 17^v-20.
Om : OXFORD, *Merton College*, CLXXVII (A.1.5), s. XII, f. 183-184^v.
*P*⁴ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.13333, s. XII, f. 10^v-14.
*P*⁵ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.17415, s. XII, f. 4^v-7^v.
Ve : VENDÔME, *Bibliothèque municipale*, 133, s. XII, f. 115-117^v.
*F*³ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, II.951, s. XIII, f. 8^v-11.

Editiones :

- Gaigny* : f. 102-104^v : Homelia ad Monachos IIII.
MBvP 6 : col. 659^D-660^D : Homilia iv. Ad Monachos.
PL 50 : col. 841^B-843^D : (Eucherii Lugdunensis) Homilia iv. Ad monachos.
PL 67 : col. 1056^C-1059^B : (Caesarii Arelatensis) Homilia vi.

Excerptiones, compilationes :

- a) *lin. 11/13* :
 Non ... potuimus :

Defensor : (Defensoris Locogiacensis) Liber Scintillarum, XI, 46 [CC 117, 60].

- b) *lin. 48/49* :
 quid ... passionum :

Defensor : (Defensoris Locogiacensis) Liber Scintillarum, XVI, 47 [CC 117, 77].

- c) *lin. 66/67* :
tantum ... concupiscit :

Defensor : (Defensoris Locogiacensis) Liber Scintillarum, xxx, 25 [CC 117, 120].

- d) *lin. 71/73* :
nihil ... curemus :

Defensor : (Defensoris Locogiacensis) Liber Scintillarum, x, 61 [CC 117, 53].

- e) *lin. 84/85* :
si ... luteam :

pr.-Col. matr. 2 : (Columbani) Instructiones, II, 2 (sermo Fausti) [PL 80, 234^B ; SLH 2, 68, 30/31 ; CC 101, xvi, 89/90].

- f) *lin. 88/89* :
Quid ... tuum :

Defensor : (Defensoris Locogiacensis) Liber Scintillarum, I, 50 [CC 117, 7].

- g) *lin. 89/91* :
Valde ... laborem :

Defensor : (Defensoris Locogiacensis) Liber Scintillarum, ix, 72 [CC 117, 46].

- h) *lin. 92/94* :
si ... germinet :

pr.-Col. matr. 2 : (Columbani) Instructiones, II, 2 (sermo Fausti) [PL 80, 234^B ; SLH 2, 68, 32/33 ; CC 101, xvii, 101/105].

- i) *lin. 105/106* :
corpus ... uitiis :

Defensor : (Defensoris Locogiacensis) Liber Scintillarum, x, 58 [CC 117, 53].

Redintegrationes :

- a) *lin. 34/38.41/43* :
quando ... tenemus ;
illa anima ... diuinitatis :

Eus.G.^{vi} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia [vii], I [lin. 13/15.16/17] =

Eus.G.^{xlii} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia xlii, <1a> [lin. 13a/15a.16a/17a].

b) *lin. 44/50 :*

Ideoque ... tempestas :

Eus.G.^(vii) : (Eusebii 'Gallicani') Homilia [vii], 1 [lin. 18/24] =

Eus.G.^{xliiv} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia xliiv, 1 [lin. 1/7].

c) *lin. 51 :*

ideo ... locum :

Eus.G.^{xli} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia xli, 1 [lin. 1].

d) *lin. 51/55.55/64 :*

Non ... properauimus ;

ut ... uirtutis :

Eus.G.^{extr.6} : (Eusebii 'Gallicani') Sermo extr. 6, 1.2-3 [lin. 1/3.15/26].

e) *lin. 109 :*

si ... ueniat :

Eus.G.^{ix} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia ix, 9 [lin. 176].

XXXIX

AD MONACHOS, IV

1. Sicut a nobis dominus, pro suscepti officii necessitate, loquendi deposcit officium, ita a uobis, carissimi, audiendi requirit affectum. Ita, inquam, caritati uestrae expedit, his, quae pro salute uestra dicimus, oboedire, sicut nobis imminet, non tacere; nam si nos offensam metuimus de silentio, quanto magis uos eam debetis expauescere de contemptu. Si, inquam, nobis grande periculum est, aliena peccata non arguere, quanto periculosius est, propria nolle corrigere.

2. Ait quodam loco beatus apostolus: *Videte uocationem uestram*. Quapropter, dilectissimi: et nos *uideamus uocationem nostram*. Non enim satis prodest quod istum locum expectimus, si tales sumus, quales in saeculo esse potuimus.

Si enim bene perspicimus: non solum ista solitudo nos ad

1/3 cf. Caes. Arel., Sermo CLXXXIX, 5 [CC 104, 775 (734), 23/25]; Euseb. 'Gallic.', Hom. LIII, 1 [lin. 2/4]. 9 Ait quodam loco] cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. XLV, 1 [lin. 1]. 9/10.10/11 1 Cor. 1, 26.

Codd.: F⁰Σ¹-H¹/Na/F¹-V^e-A¹P^a-O¹P^a-O⁰-Om/P⁴F³/P¹

Inscr. INCIPIT SECUNDA F⁰, INCIPIT HVMILIA SECUNDA Σ¹, XXXIII. EIVSDĒ MONACHIS ET HEREMITIS H¹; INCIPIT SERMO CASTIGATIONIS AD MONACHOS Na; INCIPIT OMELIA EIVSDĒ .IIII. F¹, INCIPIT III^{1a} V^e, INCIPIT III OMELIA A¹, INCIPIT OMĒ AD MONACHOS .IIII. P^a, INCIPIT .IIII. O¹, INCIPIT QVARTA P^a-O⁰-Om; INCIPIT .IIII. P⁴, INCIPIT QRTA F³; INCIPIT QVARTA P¹.

1 (suscepta PL 50) 2 ita] s.l. P⁴ a] om. F¹; s.l. P¹ 3 requiret F⁰, requēret Σ¹ (al.m.) affectum] in mg. P^a inquam] add. carissimi O¹ karitatē Σ¹ (al.m.) iis P^a; hiis F³ 4 dicemus Σ¹ (al.m.) i^mminet (pr. m supra pr. n eras.) F⁰ (al.m.) 5 metuemus F⁰ (al.m.), Σ¹ (al.m.) silentio] add. et s.l. al.m. A¹ 5/6 quantō (o ex ū) F⁰Σ¹; quanto Na 6 uos] s.l. P^a eam] eandem F¹-V^e-A¹P^a-O¹P^a-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50) expauescere] alt. e ex i F⁰ (al.m.), Σ¹ (al.m.); dolere Na 6/8 Si ... argueret] om. Na 7 peccata] (def. Na); om. F¹-V^e-A¹P^a-O¹P^a-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50) 8 quanto] quantum F⁰Σ¹-H¹; add. uobis O¹P^a-O⁰-Om/P⁴F³ nolle] non F¹-V^e-A¹P^a-O¹P^a-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50) 9 quodam] o in ras. al.m. F⁰ Videte] adnot. i ad cor i in mg. al.m. O¹ 10 uestram] add. fratres Na/F¹-V^e-A¹P^a-O¹P^a-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50, PL 67) (cum Vulg.) dilectissimi] carissimi (kk) Na 11 (Non enim satis] Nihil Defensor) 11/12 expetimus] ita F⁰Σ¹ (Defensor); expetiuimus casti. (PL 50, PL 67) (Defensor [cod. A pc]) 12 tales] praem. hic Na/F¹-V^e-A¹P^a-O¹P^a-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50); (add. hic Defensor) simus Na saeculum F⁰ (Defensor [-lo codd. W S A pc B F]) potuimus F⁰ (al.m.), Σ¹ (al.m.); (poteramus Defensor) 13 praespiciamus F⁰Σ¹ (cf. ex.gr. bom. xix, lin. 200/201; bom. xxii, lin. 84; serm.extr. 9, lin. 128); p^piciamus A¹ (al.m.) solo F¹ (sollicitudo PL 67)

perfectionis necessitatem, sed etiam ipsa congregationis multi-
 15 tudo constringit ; nam, sicut pretiosum atque praecipuum est,
 in medio multorum bene agere et plurimos ad profectum ex-
 emplo boni operis incitare : ita periculosum atque pernicio-
 sum est, negligentius agendo, multorum fidem frangere, mul-
 20 torumque animas deprauare. Sicut, inquam, fructuosum est,
 in medio multorum positum, probabiliter uiuere : ita pericu-
 losum est aliquid distractionis egisse. Hoc autem quare dico ?
 Quia, quod peius est, facilius inuenimus qui ea quae sunt dete-
 riora, quam qui meliora sectentur ; pronior enim est ad imita-
 tionem mali, humana fragilitas. Quapropter non nobis sufficere
 25 credamus quod nos in hanc scholam cernimus congregatos,
 nisi quod uehementius in nobis negligentias nostras professas

18 *neglentius* (ac *tepidius* uar.lect.)] cf. Cassian., De instit., IV, 33 [CSEL 17, 71, 19] (*tepide neglenterque*) ; Caes. Arel., Reg. mon. [ed. MORIN, p. 154, 29] (*neglegentes et tepidi*) ; Euseb. 'Gallic.', Hom. XL, 7 [lin. 210]. 24/25 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. XL, 3 [lin. 112/113].

$F^0 \Sigma^1 - H^1 / Na / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P_e$

14/15 (multitudo) *add.* nos PL 50) 16 multitudo^{torum} P¹ bene] bona P³ et]
om. F¹-V_e-A¹ (s.l. *suppl. al.m.*), P³-O¹P⁵-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50) 16/17
 profectum et exemplum F⁰-H¹, (*om.* profectum) exemplum Σ¹ ; (profectum [*om.*
 exemplo] PL 67) 'boni' 'exemplo ~ P³ 17 excitare F¹-V_e-A¹P³-O¹
 P⁵-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50) 17/18 atque perniciosum] *om.* Na 17 atque]
 ac F⁰ 18 negligentius] negligentius F⁰ (*al.m.*) ; *add.* ac (atque P⁴) tepidius Na/
 F¹-V_e-A¹P³-O¹P⁵-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50) agendum F⁰-H¹ 19 animos
 A¹P³

$F^0 \Sigma^1 - H^1 / Q^0 / Na / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$

19 Sicut] *adest mancus* Q⁰ Sicut inquam] *euanid.* Q⁰ 20 multorum] tantorum
 F⁰/Q⁰ (*paens euanid.*)/Na/F¹-V_e-A¹P³-O¹P⁵-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50) positum]
add. est H¹ ; positos Na probaliter^{bl} Q⁰/A¹ uiuere] *euanid.* Q⁰ ; uiuere Na
 (*al.m.*) ita] Ideo F⁰ 21 distractionis] *restitui* ; distractionis F⁰ (*in destructio-*
nis mut. al.m.), Σ¹/F¹ ; distrinctionis H¹ ; destrinctionis A¹ ; destructionis *cell.*
 (PL 50, PL 67) 22 (qui] et PL 67) 22/23 deteriora sunt ~ F¹-V_e-A¹
 P³-O¹P⁵-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50) 23 quam] s.l. P³ qui] que (*e ex i al.m.*)
 Σ¹ ; q̄ (quae) Na ; quae V_e (PL 50, PL 67), q'Om ; qui* (*i in ras. 2 litterarum*) P⁴
 sectentur Na ; sectantur F³ ; (sectamur PL 67) pronior] prona H¹ (PL
 67) ; *adnot.* pronior est humana fragilitas ad q[uam] ad bo[num] in *mg. m.recent.*
Om 23/24 imitationi H¹ 25 credimus H¹ hanc insulam H¹ (PL 67) ;
 hac scola Q⁰ ; hanc scolam Na (*cf. hom. xl, lin. 114*) 26 nisi quod uehementius]
 Qui uehementer H¹ ; (quia uehementius PL 67) quod] q̄ (quia) in ḡ (quod)
mut. al.m. Na in] *om.* H¹ negligentius P¹ 26/27 professas perfectio
 negligentias nostras ~ A¹

perfectio quam nec assumpta condemnat ; quia, secundum scripturae fidem : *Qui multum promittunt, multum necesse est repetatur ab eis*. O quantis proderit, et quantis e contrario ob-
 30 erit, loci huius opportunitas et congruae habitationis occasio ! Non enim in hoc loco bene uixisse laudandum est, sed in hoc loco bene fecisse. Rursum aspice. Numquid nobis habitationis huius secretum aliquid prodest : quando tyrannico dominatu malitia in nobis regnat ; quando ira su-
 35 perequitat ; quando maiorem nobis metum humanus oculus quam diuinus indicit ; quando illi laudabiles eremitae, qui extra mundum nos esse credimus, per diuersarum passionum uitia mundum intra nos inclusum tenemus, ita ut, qui putabamus nos precibus nostris saeculo ipsi succurrere, paene necesse
 40 sit, ut uideamus nos magis saeculi intercessionibus indigere ?

28/29 Luc. 12, *48 ; cf. Deut. 23, 21. *uiuere bonum est, sed bene uiuere*).

31/32 cf. Sen., Epist. LXX, 4 (*Non ...*

$F^0 \Sigma^1 - H^1 / Q^0 / Na / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$

27 perfectio F^0 (*al.m.*) nec ne F^0 ; necdum Na contempnat H^1 ; condemnat Na (*al.m.*) secundum] *add. sacrae Na* 28 Qui] Quibus F^0 (PL 67) promittunt] committitur $F^0 - H^1$ (PL 67) est] *s.l. Na ; add. ut $F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50, PL 67)* 29 e] *om. Q^0* 29/30 oberit] ubi erit Q^0 30 huius] illius F^0 occansio F^0 , occa+sio (*n erat.*) Σ^1 31 bene] *om. $Q^0 / Na / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50)* (uixisse] dixisse PL 67) laudandum est] *post fecisse (lin. 32) tr. $F^0 / Q^0 / Na / F^1$ (^{dan} laudum est) - $V_e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50)* sed] *sed in hoc loco **** sed P^4* 31/32 in hoc loco] *persecuerandum F^0* 32 fecisse] uixisse Q^0 / Na ; egisse $F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) Numquid] *Nam quid (uol Namquid) $F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50)* (nobis] bonis PL 50) 33 huius] *om. Na* aliquid] *om. $A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3$ (PL 50)* 34 dominatō F^0 (*al.m.*) nobis] nos F^0 ira] ita O^1 34/35 superinquietat F^0 35 nobis ... oculus] metum in nobis humanus oculus $F^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) ; metum humanus oculus nobis ~ Na humanus oculus F^0 (*al.m.*), humanos oculos H^1 36 indicit] *ita $F^0 - H^1$, indicēt Σ^1 (*al.m.*) ; illeg. Q^0 ; inducit Na (PL 67) ; indit $F^1 - V_e$ (*ac add. et*) - A^1 , P^3 (*corr. al.m.*) - $O^1 / P^6 / P^1$; uidet (*e ex u*) $O^0 / P^4 F^3$; inicit Om ; (uidit PL 50) ; (*cf. bom. xxxvii, lin. 29*) quando] *add. nos $F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50)* (*Eus.G. viii.xliii*) illi] illis F^0 (*al.m.*), ille Σ^1 , *om. H^1 (PL 67)*, alii Q^0 laudabilis H^1 (PL 67) (eremitae] uita PL 67) qui] *om. H^1 (PL 67)* 37 mundo F^0 esse nos ~ $F^1 - V_e - A^1 P^3 / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) ; (nos [*om. esse*] *Eus.G. [vii].xliii*) credimus (-mur Na) *add. et $\Sigma^1 - H^1$ (PL 67)* diuersarum] aduersarium H^1 ; diuersas Q^0 passiones Q^0 uitia] uita H^1 ; sic Q^0 38 inclusum] conclusum Na ; *om. $P^4 F^3$* ita] *s.l. Om* ut] *om. O^1* potabamus F^0 , potauimus Σ^1 (*al.m.*) ; putabamur Na 39 nos] *om. Q^0 / Na* saeculo (*o ex u*) Σ^1 , saeculum H^1 ipsi] ipse F^0 , ipsi posse $Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) ; posse Na poenē Q^0 ; poenāe Na necesse] *om. $Q^0 / Na / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50)* 40 ut] *om. O^1* uideamur $F^0 \Sigma^1 / Q^0 / Na$ nos magis] *om. Na* magis] *om. $O^1 P^6 - Om / P^4 F^3$* intercessionibus] *in mg. F^0 ; intercessoribus Om**

Dubium quippe non est quod illa anima, quae, per concupiscentiam saecularium uoluptatum, possessio efficitur munda-nae conuersationis, non potest efficere regnum diuinitatis.

3. Ideoque, *fratres* : *Videte uocationem uestram*. Venire qui-
45 dem ad eremum summa perfectio est, sed non perfecte in ere-
mo uiuere summa damnatio est. Quid prodest, si locus quietus
tantum corporaliter teneatur, et inquietudo in corde uersetur ?
Quid, inquam, prodest, si in habitatione silentium sit, et in ha-
bitatoribus uitiorum tumultus sit et collectatio passionum ;
50 si exteriora nostra serenitas teneat, et interiora tempestas ?

Non enim ideo ad istum locum conuenimus : ut nobis mun-
dus famularetur, ut rebus omnibus abundantes omni quiete
frueremur ; *non* utique *ad requiem nec ad securitatem*, sed
ad pugnam huc uenimus, ad agonem processimus, ad exer-
55 cenda cum uitiiis bella properauimus : ut linguae gladios retun-
damus : ut non solum inuicem non inferamus iniurias, sed
nec sentiamus illatas.

Peculiaris autem istud ad professionem nostram pertinet :

44 1 Cor. 1, 26. 53/54 Cassian., De instit., iv, 38 [CSEL 17, 74, 22] ; cf. ps.-Col.,
Instr., iv, 2 [SLH 2, 80, 36 - 82, 1]. 55/57 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. XLIII, 5
[lin. 88/90].

$F^0 \Sigma^1 - H^1 / Q^0 / Na / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$

41 quippe] *s.l.* A^1 41/42 (*om. per*) concupiscentia H^1 (PL 67) ; pro concupis-
centia $P^4 F^3$ 42 possessa H^1 43 possit $F^0 \Sigma^1 - H^1 / Q^0$ (PL 67) efficere] *ita*
 $\Sigma^1 - H^1$; effici *cest.* (PL 50, PL 67) (*Eus.G.*^{viii}.xliv) diuinitatis P^4 44 (Ideo
PL 67) 44/45 quidem] *s.l.* A^1 , quippe O^1 45/46 sed ... est] *om. 1 m.*, sed
non perfecte in heremo summa uiuere summa perfectio est (*sic*) in *mg.infer. suppl.*
al.m. H^1 ; *adscr. not. illeg. in mg. m.recent. Om* uiuere in heremo ~ $P^4 F^3$ 46
locus quietus] locus quietis $F^0 / Na / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^5 - O^0 - Om / P^1$ (PL 50) ; (in
loco quies *Eus.G.*^{viii}) 47 (tantum corporaliter] *om. Eus.G.*^{viii}) et] ut
corr. al.m. Q^0 quietudo H^1 (seruetur PL 67) 48 (Quid inquam] Nihil
Defensor) habitationem H^1 (*Defensor [cod. S ac]*) silentium] *s.l.* P^4 49 tu-
multus sit] *ita* Σ^1 / Na (*sit in mg.*), (*Eus.G.*^{xliii}) ; sit tumultus ~ $F^0 - H^1$ (PL 67) ; tu-
multus (*om. sit*) *cest.* (PL 50) (*Eus.G.*^{viii}) ; (tumultis *Defensor* [-tus *codd. W S B*])
collectatio] consultatio Na 50 si] *si** (*c. eras. ut uidetur*) F^0 teneat]
possideat *Eus.G.*^{viii}) 51 Non] *adscr. not. illeg. in mg. m.recent. Om* conueni-
mus locum ~ $F^0 / Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) 52 famule-
tur $Q^0 / F^3 / P^1$ (*corr. al.m.*) (abundanter PL 67) omne F^0 53 utique] *add.*
nec Na *nec* non $F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) (*Eus.G.*^{extr.6} ;
Cassian., l.c. ; *ps.-Col., l.c.*) (*recte ?*) 54 huc] hic H^1 (*recte ?*) conuenimus $Na /$
 $F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) (*Eus.G.*^{extr.6}) ad agonem proces-
simus] *s.l.* Σ^1 agonem] *add. huc* A^1 54/55 exercendum con F^0 , exercendam
cum H^1 55 properauimus] *add. et* F^3 ; (conscendimus *Eus.G.*^{extr.6}) gladio
 H^1 55/56 retondamus uel recondamus P^4 (*cf. Eus.G.*^{extr.6}) 56 ut] *om. F^1 -*
 $V_e - A^1 P^3 / P^1$ (PL 50) (*cf. Eus.G.*^{extr.6}) iniuriam H^1 57 (*nec*) *add. ab aliis*
Eus.G.^{extr.6}) sentiēmus Na (*al.m.*) 58 Peculiaris] *adscr. not. illeg. in mg.*
m.recent. P^6 ; (Peculiariter *Eus.G.*^{extr.6}) autem] *s.l. suppl. al.m.* F^0 ; (enim
Eus.G.^{extr.6}) ad] *s.l.* A^1 nostram] *om. Na* pertinet (*alt. e ex i al.m.*) Σ^1 ;
(pertinent *Eus.G.*^{extr.6})

nihil in hac uita consolationis requirere, nihil quietis, nec
60 recipere uelle bona in uita sua, sed honores refugere, subiec-
tione atque abiectioe gaudere, paupertatis studium quaerere,
et non solum facultates sed etiam ipsas cupiditates de cordi-
bus eradicare. Nihil enim habere, interdum res necessitatis
est; nihil uero per auaritiam cupere, uirtutis.

65 Et ideo hunc sibi specialiter modum religiosus debet im-
ponere: ut tantum habeat quantum necessitas poscit, non
tantum quantum cupiditas concupiscit. Habendi enim amor,
nisi ad integrum resecetur, ardentior est in paruus et plus tor-
quetur in minimis; et, nisi ex corde ac toto affectu pauper sis,
70 paupertas ipsa non uirtus sed miseria iudicanda est.

4. Noueritis itaque, fratres, nihil prodesse si carnem nos-
tram ieiuniis ac uigiliis affligamus, et mentem nostram non
emendamus aut quae interiora sunt non curemus. Quid enim
prodest afflictio corporalis, si linguam nequitias et obtrectatio-

$F^0 \Sigma^1 - H^1 / Q^0 / Na / F^1 - V_e - A^1 P^8 - O^1 P^8 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$

50 consolationes *corr. al.m.* F^0 , conlationis H^1 ; consolationis Na inquirere
 Na ; querere P^8 nihilque H^1 50/60 (quietis ... honores) honoris, praesen-
tium rerum solatia *Eus.G. extr. 6* 50 quietis] *add. et F³* 60 (uelle recipere ~
PL 67) uelle] uel H^1 bona] *s.l.* P^4 uita sua] uita nostra $A^1 P^8$; hac
uita P^1 refugere] fugere H^1 ; (*add. ad promissa ... praeparare Eus.G. extr. 6*) 60/
61 subiectione* atque abiectioe* (*bis m. eras.*) Σ^1 / Q^0 ; subiectionem atque abiecta-
tione H^1 61 paupertatis (-tēs Σ^1 [*al.m.*]) studium] ita $\Sigma^1 - H^1$ (PL 67) (*Eus.G. extr. 6*),
paupertatem studio *cell.* (PL 50) (*Eus.G. extr. 6* [codd. $F^0 / P^4 - P^8 - P^8$]) 62 cupiditatis
de F^0 ; cupiditates e (-ti se F^1) $Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^8 - O^1 P^8 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50);
cupiditates (*om. de, sed a nostris add. in mg. infer. al.m.*) Na ; (uoluntates de *Eus.*
G. extr. 6) 63 habere] *om.* H^1 interdum] *add. nisi s.l.* F^0 rei H^1 64 est]
om. F^0 / Na nil P^1 uero] *om.* F^0 , enim H^1 / O^1 (*suprascr. 1 uero al.m.*); (autem
Eus.G. extr. 6) per auaritiam] *om.* $Na / F^1 - V_e - A^1 P^8 - O^1 P^8 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL
50) (*Eus.G. extr. 6*) cupire $F^0 - H^1$, cupere Σ^1 (*al.m.*) uirtutis] uirtutes F^0 ; *praem.*
res $Q^0 / Na / F^1 - V_e - A^1 P^8 - O^1 P^8 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50); *add. est Na*; (*cf. bom. xxi,*
lin. 13; *Eus.G. extr. 6*) 65 sibi specialiter ... debet] specialiter ... sibi debet ~ Na
religiosus] religiosius H^1 ; *add. quisque Na*; *om.* O^1 65/66 (*om. debet*) pone-
re H^1 ; (ponere debet PL 67) 66 habet F^0 (*al.m.*), habet Σ^1 (*al.m.*); (habemus
Defensor [-beamus codd. $\mathcal{W} S A B$]) 66/67 non ... concupiscit] *om.* H^1 66 (pos-
cet *Defensor* [cod. A]) 67 tantum] *om.* $Q^0 / Na / F^1 - V_e - A^1 P^8 - O^1 P^8 - O^0 - Om / P^4 F^3 /$
 P^1 (PL 50, PL 67) (*Defensor*) concupiscit F^0 (*al.m.*); exigit Na ; (concupiscet *Defen-*
sor [-scit codd. $\mathcal{W} S B$]) 68 resecetur] recensetur H^1 ardentior] attention Na
68/69 torquitor F^0 ; torquet $O^1 P^8 - O^0 - Om / P^4 F^3$; (torquentur PL 50, PL 67) 69
corde ac toto affectu pauper sis] corde atque affectu pauper sis $Na / F^1 - V_e - A^1 P^8 / P^4$
 F^3 / P^1 (PL 50); pauper sis ("sis "pauper ~ Om) atque affectu $O^1 P^8 - O^0 - Om$; (toto
corde et affectu pauper sis PL 67) 70 paupertas] *adnot. c. ... (illeg.) de paupertate in*
mg. m. recent. *Om* 71 Nouerimus $F^1 - V_e - A^1 P^8 - O^1 P^8 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50)
itaque] ergo A^1 nihil prodest H^1 ; (Quid prodest *Defensor*) 72 (ac]
et *Defensor*) uigiliis] *add. ac lacrimis A* affligimus H^1 (PL 67) 73
emendamus F^0 (*corr. al.m.*)/ V_e (*Defensor* [cod. A]) (curamus *Defensor* [-emus
codd. $\mathcal{W} S F$]) enim] *om.* $O^1 P^8 - O^0 - Om / P^4 F^3$ 74 corporales F^0 ; corporis $Q^0 /$
 Na / Om si linguam] *adnot. De lingua in mg. m. recent. Om* linguae F^0

75 nibus polluamus ? Nonne omnes labores nostri *ad nihilum rediguntur* ? nonne *opus nostrum uelut fumus atque umbra euanescit et uelut stuppae fauilla in nihilum redigitur* ?

O quanti et quam diuturni labores nostri subito pereunt ! et quanta bona frequenter, iam acquisita ac reposita, de manu
80 rapiuntur, dum id, quod acquirere studuimus, aut augere aut custodire neglegimus ! Quapropter gratis nobis de corporis cruce et pectoris afflictione blandimur, si exterior homo nos-
ter sanctis laboribus exercetur, et passionibus non curatur interior ; sic est : quomodo si aliquis statuam faciat *a foris*
85 *auream, ab intus luteam* ; uel quomodo si domus, magnifica arte constructa, a foris pulcherrimis coloribus depicta uideatur, et ab intus serpentibus et scorpionibus plena sit.

75/76 Ier. 51, 58 + Is. 34, 11 ; cf. Ier. 10, 24. 76 opus nostrum] Is. 1, 31. 76/77
uelut fumus atque umbra euanescit] Sap. 5, *9. 77 uelut stuppae fauilla] Is. 1, *31.
in nihilum redigitur] Ier. 51, *58 + Is. 34, *11 ; cf. Ier. 10, 24. 78 Ier. 51,
58. 84/85 Dan. 14, *6 ; cf. Dan. 2, 32-33. 85/87 cf. Matth. 23, 25 ; Luc. 11,
39 ; Eccli. 19, 23 ; Ier. 5, 27.

$F^0 \Sigma^1 - H^1 / Q^0 / Na / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$

75/76 Nonne ... rediguntur] in mg. P⁴ 75 pulluamus F⁰-H¹ ; pulluamus corr.
Na Nonne] Nüne P⁴ ad] in Na/F¹-V_e-A¹P³-O¹P⁵-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL
50) 75/76 rediguntur Q⁰ 76 nonne] add. omne H¹ (PL 67) ; Nüne P⁴
76/77 umbra uanescit F⁰, umbre uanescit H¹ ; umbra uanescet (alt. e ex i al.m.) Q⁰
77 redigitur Σ¹ (al.m.), redigetur H¹/Q⁰ 78 diurni H¹ nostri] om. Q⁰/Na/F¹-
V_e-A¹P³-O¹P⁵-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50) perierunt P⁴ et³] om. F¹-V_e-A¹
(s.l. suppl. al.m.), P³-O¹P⁵-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50) 79 bona] om. P³ iam]
om. O¹ manu] add. quodammodo Na ; add. nostra A¹ 80/81 dum ...
neglegimus] om. Na 80 adquaere^{re} F⁰, quere^{re} H¹ studiāmus (e sup. u
exp., et a ex e al.m.) F⁰, studuimus Σ¹ ; (def. Na) ; studemus F¹-V_e-A¹P³-O¹
P⁵-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50) aut augere aut] (def. Na) ; om. F¹-V_e-A¹P³-O¹
P⁵-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50) 81 Quapropter] Quaratione Q⁰ uobis H¹
81/83 corporis cruce et pectoris (-rēs Σ¹ [al.m.]]) cruce et corporis Na/F¹-V_e-A¹
P³-O¹P⁵-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50) 82 afflictione] afflictione* (m eras.) F⁰Σ¹ ;
s.l. P⁴ 82/83 exterior homo noster] exteriora nostra F⁰ ; exterior (om. homo)
noster Q⁰/F¹-V_e/P¹ (suppl. homo s.l. al.m.) (PL 50) 83 sanctis] praem. etiam
Na exerceatur (a eras.) Σ¹, exercitur H¹ et] add. a Q⁰/Na/F¹-V_e-A¹P³-
O¹P⁵-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50) 83/84 interior non curatur ~ P⁴F³/P¹ 84
sic] add. enim A¹P³ ; adnot. ex² no^d in mg. m.recent. Om est] add. enim Q⁰
(aliquis) quis ps.-Col.^{instr.2}) (faciat] aedificaret post luteam [lin. 85] ps.-
Col.^{instr.2}) de²foris Na ; (de foris ps.-Col.^{instr.2}) 85 ab intus luteam] om.
F⁰Σ¹-H¹ (PL 67) (ob homoeotel. ?) ; (de intus luteam ps.-Col.^{instr.2}) si] s.l. Σ¹
86 pulcherrimus H¹ depicta] depiñcta Σ¹ ; add. esse A¹P³ 87 et³] om. Q⁰/Na
serpentibus] serpentinis foetibus A¹ et³] atque P⁵-O⁰-Om/P⁴F³ sit]
add. Quid prodest afflictio ... polluamus (e lin. 73/75 iteratum) exp. Σ¹

Quid prodest quod affligis corpus tuum, quando nihil proficit cor tuum? Valde dura et nimis dolenda conditio est :
 90 omni intentione studium laboris impendere, et fructum non recipere post laborem. Ieiunare, uigilare, et mores non corrigere, sic est : quomodo si aliquis extra uineam aut circa uineam extirpet aut colat, et uineam ipsam desertam atque incultam dimittat, ut *spinas ac tribulos germinet*, quae in-
 95 sistente cultore iucundissimos ex se fructus proferre potuisset. Agnoscite itaque, carissimi, quod, ad salutem perpetuam conquirendam, abstinentia corporalis sola non sufficit nisi et animae quoque ieiunium per abstinentiam uitiorum fuerit

94 Gen. 3, *18; cf. Hebr. 6, 8.

$F^0 \Sigma^1 H^1 / Q^0 / Na / F^1 V_e - A^1 P^3 - O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$

88 [Quid] Qua nihil *Defensor* (quod] ut *Defensor* [quod *codd. S A pc F*]) ad-
 fliges F^0 (corpus tuum] corpori tuo *Defensor* [-pus -um *codd. S A pc F*]) 89
 (cor tuum] corde tuo *Defensor*) (nimis] nimium *Defensor*) est] *om. O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3* 90 (omnem intentionem *Defensor*) (in studio *Defensor* [*cod. A pc*])
 ***** P^3 ; labori $P^4 F^3$; (corporis *Defensor* [-ri *cod. F pc*]) impendere]
illeg. (eras. uel euanid.) Q^0 90/91 post laborem non recipere ~ $P^4 F^3$ 91
 Ieiunare] *adnot. ... (illeg.) de abstinentia in mg. m. recent. P^3* uigilare] *prasm. et Q^0 / Na / F^1 V_e - A^1 P^3 - O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1* (PL 50, PL 67) more A^1 92
 sic] *adnot. no^d ex^m in mg. m. recent. Om* (aliquis] quis *ps.-Col. inetr. 3*) extra
 uineam aut] *om. Na* uinea F^0 92/93 (aut circa uineam] *om. PL 67*); (et in
 circuitu eius *ps.-Col. inetr. 3*) 93 sterpet et excolat F^0 ; stirpet et colat Q^0 ;
 extirpet et colat $Na / F^1 V_e - A^1 P^3 - O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50); (foderit *ps.-Col. inetr. 3*)
 et] *om. Na / F^1 - A^1 (s.l. suppl. al.m.), P^3 - Q^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1*
 (s.l. *suppl. al.m.*), (PL 50) uineam ipsam] uineam autem Na ; ipsam uineam ~
 V_e , uineam autem ipsam $O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3$; (intus *ps.-Col. inetr. 3*) desertam
 atque] desertam &que H^1 ; (*om. ps.-Col. inetr. 3*) 94 (dimittat ... germinat] spinis
 ac tribulis relinquit *ps.-Col. inetr. 3*) dimittat] relinquit $F^0 / Q^0 / Na / F^1 V_e$, de-
 relinquit $A^1 P^3 - O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) ut] et Q^0 ac] et $A^1 - O^1$
 germinet] *add. et F^0*; germinat Na (*al.m.*) 94/95 insistente* cultore* (*bir m eras.*) Σ^1 95 iocundissimus F^0 , iocundissimos (*alt. o ex u*) Σ^1 fructus ex
 se ~ P^1 se] eis F^0 fructus F^0 proferre potuisset ~ $Q^0 / Na / F^1 V_e - A^1 P^3 - O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3$ (PL 50) 90 Agnosce P^3

$F^0 \Sigma^1 H^1 - S^0 / Q^0 / Na / F^1 V_e - A^1 P^3 - O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$

96 itaque] *adest mancus S^0*; *add. fratres \Sigma^1 (del., exp.) - S^0* (PL 67) carissimi]
add. agnoscite Na 97 corpora*** F^0 sufficit H^1 ; sufficit F^1 et] ei
 S^0 / Na ; *suppl. al.m. O^0* 98 quoque animae ~ Na abstinentia* (*m eras.*)
 F^0 fierit H^1

sociatum. Quid enim iuuat si sit quispiam corpore castus, et
 100 mente pollutus : quem malitia deprauat, quem furor iracundi-
 ae facibus exagitat, quem superbia omni gratia dei exspoli-
 at, quem mendaciis uel maledictis lingua commaculat ? Nonne
 ipse se fallit ? nonne ipse se irridet ac decipit, si credat se, sine
 reliquis uirtutibus, suis ieiuniis ac uigiliis sanctificandum ?
 105 Et idcirco, dilectissimi, ita corpus exerceamus ieiuniis : ut
 mentem purgemus a uitiiis.

5. Cogitemus illius iudicis incessanter aduentum, qui
 utinam sic nos paratos inueniat : quomodo nemo potest dubi-
 tare quod ueniat. Quod si requiras quomodo ueniet : in illo
 110 utique corpore, quod pro nostra salute susceptum, pro nostra
 absolute damnum, et pro nostrorum uulnerum medicina
 lancea clauisque confixum est.

Prima enim erit in reos intoleranda sententia : reuerenda-
 rum praesentia cicatricum. Quid igitur illo tempore facturi
 115 sumus : quando contra illius crucifixi domini liuores, notae

107/116 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. XLII, 9 [lin. 139/153].
 'Gallic.', Hom. IX, 9 [lin. 187/191].

109/112 cf. Euseb.

$F^0 \Sigma^1 H^1 - S^0 / Q^0 / Na / F^1 V e - A^1 P^3 - O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$

90 iuuat enim ~ $P^4 F^3$ iubat si sit Σ^1 , iubat si sit H^1 ; boni Na quispiam]
 add. sequitur s.l. Na corpore castus] mundus corpore effectus Na 100
 pullotus F^0 deprabat Na 101 faucibus S^0 exigitat Na omnem
 gratiam F^0 , omni gratia* (alt. m. eras.) Σ^1 dei gratia ~ $O^1 P^3 - O^0 - Om$ deij
 om. Na spoliatur $F^1 V e - A^1 P^3 - O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) 102 quem]
 praem. et s.l. al. m. A^1 mendacii* Na (al. m.) uel] ac Na lingua* (m. eras.)
 Σ^1 Non^{ae} Na; Nūne P^4 103 se ipse¹ ~ Om se¹ sese Na; s.l. A^1
 fallat Na non^{ae} Na; om. Om; nūne P^4 se ipse² ~ $V e$ ipse³] om.
 Om/ P^4 se³] om. $H^1 - S^0$; s.l. Na inridit H^1 / F^1 ; inrideat Na decipit
 F^0 ; decipiat Na se credat ~ S^0 ; reddat se Q^0 103/104 sine reliquis uir-
 tutibus] om. Na/ $F^1 V e - A^1 P^3 - O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) 104 suis] om.
 Q^0 ; solis Na/ $F^1 V e - A^1 P^3 - O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) ac uigiliis] ^{uigil.} $\epsilon\upsilon\alpha\gamma\epsilon\lambda\gamma\epsilon$
 115 S^0 105 idcirco] ideo A^1 ; add. fratres P^1 ut] et H^1 (Defensor) 106
 (purgemur Defensor [-mus codd. W S A pc F]) 107 iudicis illius ~ Na iudi-
 cis Σ^1 (al. m.), iudicii S^0 / P^3 109 quod] quod S^0 ueniet¹ S^0 / Na (?) requi-
 ris S^0 ueniet²] ita Q^0 / Na (PL 67) (Eus. G. IX); ueniat cett. (PL 50) in] om.
 $F^1 V e - A^1 P^3 - O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) 110 utique] add. in s.l. P^1
 nostra] s.l., post salute Om susceptum] add. pro nostris criminibus ad-
 dictum (absque dubio non genuinum) $Q^0 / Na / F^1 V e - A^1 P^3 - O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$
 (PL 50) 111 damnatum] dicit natum H^1 ; (natum PL 67) et] om. Q^0 / O^1
 nostrarum F^1 uulnerum medicina] medicina malorum (malorum s.l.) Na
 112 (om. lancea) clauis P^3 confossum Q^0 / Na 113 erit] om. Na reos]
 rege S^0 ; eos Q^0 ; add. et Na 114 praesentia* (m. eras.) Σ^1 cicatricum] add.
 est s.l. Na illo] add. in s.l. Na 115 contra] in mg. suppl. al. m. Om illius]
 ita $\Sigma^1 H^1$ (PL 67); illos cett. (PL 50); et adnot. de die iudicii in mg. m. recent. Om
 liuoris F^0 / Q^0 (corr. al. m.)

peccatorum nostrorum et maculae libidinum proferuntur ?
aut quo putas uultu respiciet redemptio nostra perditionem
nostram ? Tanto grauiora erunt humana delicta, quanto
maiora se ostenderint diuina beneficia. Verendum est autem,
120 ne illam uocem resurrectionis, pretiosae crucis uestigia pro-
testantem, etiam in iudicio suo ad uasa iniquitatis prolaturus
sit : "*Infer digitum tuum huc et uide manus meas, et affer
manum tuam et mitte in latus meum*, et agnosce quae pro te
immo a te, impietas humana, pertulero" : illa utique cla-
125 uorum signa, bonis salutaria, malis terribilia, quae usque ad
diem iudicii non delentur.

Et post haec quid sequitur, nisi illud *interpositum inter*
uiuos ac mortuos expauescendum *chaos* uastumque dicrimen,
exclusae a natura uiuentium *tenebrae exteriores*, dura separatio

122/123 Ioh. 20, 27. 127/130 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxvi, 6 [lin. 68/71].
127/128 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxvi, 4 [lin. 32/33]. 127/128 Luc. 16, *26.
128 Ouid., Metam., I, 7; X, 30 (*chaos*). 129 Matth. 8, 12; 22, 13; 25, 30.

$F^0 \Sigma^1 - H^1 - S^0 / Q^0 / Na / F^1 - Ve - A^1 P^a - O^1 P^a - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$

116 et] ec Σ^1 ; ac $Na / F^1 - Ve - A^1 P^a - O^1 P^a - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) libidinum
maculae ~ Na ; maculae libidinis A^1 proferentur $Q^0 / Na / F^1 - Ve - A^1 P^a -$
 $O^1 P^a - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50, PL 67) 117 putas] u ex o *al.m.* F^0 uultu]
om. P^a respicit F^0 nostra* (m *eras.*) *Om* 118 Tantum $F^0 - H^1 / Q^0 / Na$;
Tanto* (o ex $\bar{u}$) Σ^1 , Tanto* (o ex u, m *eras.*) S^0 erunt] sunt Q^0 dilecta F^0
quantum $F^0 - H^1 / Q^0 / Na / F^1 - Ve / P^1$; quanto* (o ex $\bar{u}$) Σ^1 , quanto* (o ex u,
m *eras.*) S^0 119 ostenderent F^0 , ostenderent Σ^1 (*al.m.*); ostenderunt Ve (PL
50) autem] enim O^1 120 pretiosi Σ^1 ; pretiosa $F^1 - Ve - A^1 P^a - O^1 P^a - O^0 -$
 $Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) 120/121 uestigia protestantem] in *ras.* 12 fere litterarum
al.m. *Om* protestante (1 *lit. eras.*) F^0 121 prolaturus] *add.* atque dicturus
 $S^0 / Q^0 / Na / F^1 - Ve - A^1 P^a - O^1 P^a - O^0 - Om$ (*et adscr. not. illeg. in mg. m.recent.*) / $P^4 F^3 / P^1$
(PL 50) 122 huc] *add.* in latus *del.* Na et] e *correctione* Σ^1 adfer* (1 *lit.*
eras.) F^0 123 et mitte ... meum] *om.* H^1 124 immo] impio** (-pio in *ras.* 6
litterarum) Σ^1 , impio H^1 (PL 67); et $F^1 - Ve - A^1 P^a - O^1 P^a - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50)
a te] *om.* H^1 (PL 67) pietas H^1 (PL 67) (humana) diuina PL 67
pertuli Na ; pertulerim $F^1 - Ve - A^1 P^a - O^1 P^a - O^0 - Om / P^1$ (PL 50); intulerim
 $P^4 F^3$; (perpressa sit PL 67) ** illa (At *eras. ut uidetur*) F^0 itaque H^1 125
saluta**ria (2 *lit. eras.*) F^0 ; salutari^s Na 126 delentur (dol- PL 67)] *add.* sine
dubio (*add.* nobis *s.l. al.m.* Na) obicienda seruantur (*fort. e glossa in textu irrepta*)
 $Q^0 / Na / F^1 - Ve - A^1 P^a - O^1 P^a - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) 127 post haec quid]
post haec (*om.* quid) S^0 ; quid post haec ~ $Q^0 / F^1 - Ve - A^1 P^a - O^1 P^a - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$
(PL 50); quid post (*om.* haec) ~ Na sequitur] *om.* Na nisi] *exp.* S^0 ; *s.l.*
 A^1 128 ac] et $F^1 - Ve - O^1$ expauescendum A^1 chaus $F^0 \Sigma^1 - H^1 / F^1$; cahos S^0
discrimen] discribimus H^1 129 exclusi a F^0 , exclusa ea Σ^1 , excuse a H^1
(*al.m.*) uidendum Na exterioris Σ^1 (*al.m.*); exterioris F^1 dura] *add.*
uidelicet *s.l. al.m.* S^0

- 130 a dulci intuitu sanctorum, et a societate feliciū; e contrario, inter lacrimabiles gemitus planctusque lugentium, collegium triste miserorum, et ante beatam patriam, aeternum teterrimae noctis exsilium? Quam lugubre erit homini, deum uidere et perdere, et ante creatoris sui perire conspectum!
- 135 Et ideo, fratres carissimi, ista, *dum tempus est*, cogitantes, et redemptoris nostri beneficia recolentes, ita cum dei adiutorio indefesso studio laboremus: ut, quod nobis contulit iudicatus, integrum in nobis inueniat *iudicaturus*. Amen.

135 Gal. 6, *10. 138 II Tim. 4, 1; I Petr. 4, *5; cf. Symb. 'Gallic.', 8.

$F^0 \Sigma^1 H^1 - S^0 / Q^0 / Na / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$

130 a¹] ad F⁰ dulce H¹ et] om. F³ sanctorum intuitu ~ Na a²] om. Na/P¹ feliciū] fidelium Na/P¹ (PL 50) e] *praem.* et Ne/F¹-V_e-A¹P³-O¹P⁶-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50, PL 67) 130/131 (contrario] *add.* ire PL 67) 131 lacrimabilis F¹ plantosque F⁰ (*al.m.*), planctosque S⁰ (*al.m.*) lugentium] *add.* ac s.l. *al.m.* S⁰; (*add.* et PL 67) 131/132 triste collegium ~ Na 132 tristem F⁰, tristē (~ *eras.*) Σ¹; s.l. P⁶ ante ... patriam] a beata patria Na/F¹-V_e-A¹P³-O¹P⁶-O⁰-Om/P⁴ (patria s.l.), F³/P¹ (PL 50) patriam] om. H¹ aeternum] *add.* -que s.l. *al.m.* S⁰; (*add.* subire PL 67) 133 ***tis (mor *eras. ut uidetur*) P³ Quam] om. Na lugubri F⁰, Σ¹ (*corr.*)/F¹ dominum F⁰ (PL 67); tum Na 134 uidere] *add.* se s.l. Na et perdere] om. H¹/Na perdere Q⁰ et²] om. Σ¹ creatoris sui] sui praeii S⁰; pretii sui Q⁰/Na/F¹-V_e-A¹P³-O¹P⁶-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50) 135 'kfmī 'ideo ~ O¹ 135 fratres] om. Q⁰/F¹-V_e-A¹P³-O¹P⁶-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50); s.l. Na dum tempus est ista ~ O¹ est] s.l. A¹-O¹ 136 et ... recolentes] om. F¹-V_e-A¹P³-O¹P⁶-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50) redemptorē Σ¹ (*al.m.*) 136/137 cum dei adiutorio] om. Na/F¹-V_e-A¹P³-O¹P⁶-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50) 137 adiutorio* (*alt. o ex ū*) Σ¹ infesso H¹ laborē Na (*al.m.*); laboramus P³ 137/138 obtulit H¹ (PL 67) 138 integrum] om. A¹ inueniat in nobis ~ O¹ iudicaturus inueniat ~ Na Amen] ipso adiuuante qui uiuit et regnat F⁰, ihesus xpistus dominus noster qui cum patre et spiritu sancto uiuit et regnat in secula saeculorum. amen H¹, om. S⁰/Q⁰; ihesus xpistus dominus noster qui uiuit et regnat cum patre in unitate spiritus sancti deus per omnia saecula saeculorum. amen Na; om. F¹-V_e-A¹P³-P⁶/P⁴F³/P¹ (PL 50); qui cum deo patre et spiritu sancto uiuit et regnat deus per omnia saecula saeculorum. amen O¹ (PL 67).

Expl. EXPIIT (*sic*) OML · II · F⁰, EXPLICIT HOMILIA · II · (o ex u *al.m.*) Σ¹, om. H¹-S⁰/Q⁰/Na; EXPLICIT OMELIA AD MONACHOS · III · F¹, EXPLICIT OMELIA III V_e, EXPLIC OMEL · III · A¹, EXPLICIT OMEL · III · P³, EXPL OMEL · III · O¹, EXPLICIT OMELIA QUARTA P³, EXPLICIT OMELIA QRTA O⁰, EXPLIC OMEL · III · Om; EXPLIC · O · III P⁴, EXPLICIT OMELIA QRTA F³; EXPLICIT OMELIA QUARTA P¹.

HOMILIA XL (39)

HOMILIA V AD MONACHOS

MONITVM

Codices :

- F*⁰ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 9850-52, s. VII ex., f. 117-122.
*Σ*¹ : SANKT GALLEN, *Stiftsbibliothek*, 194, s. VIII med., p. 32-46.
*F*¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 46^a-48.
*Q*⁰ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Nouv.acq.lat.447, s. IX, f. 12-22.
*H*¹ : MÜNCHEN, *Bayerische Staatsbibliothek*, Clm 6344, s. IX med., f. 154-160^v.
*S*⁰ : SAINT-OMER, *Bibliothèque municipale*, 33-bis, s. IX ex., f. 69^v-72.
*A*¹ : ANGERS, *Bibliothèque municipale*, 144 (136), s. X, f. 13^v-18^v.
*P*¹ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2628, s. XI, f. 71^v-75.
*O*⁰ : OXFORD, *Bodleian Library*, Bodl.392 (2223), s. XI ex., f. 8-10^v.
*P*³ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2811, s. XII in., f. 15^v-18.
*O*¹ : OXFORD, *Bodleian Library*, Rawl.A.416, s. XII, f. 20-22^v.
Om : OXFORD, *Merton College*, CLXXVII (A.1.5), s. XII, f. 184^v-187^v.
*P*⁴ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.13333, s. XII, f. 14-18.23-23^v.
*P*⁶ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.17415, s. XII, f. 7^v-11^v.
Ve : VENDÔME, *Bibliothèque municipale*, 133, s. XII, f. 117^v-121.
*F*³ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, II.951, s. XIII, f. 11-14.18-18^v.

Editiones :

- Gaigny* : f. 104^v-108^v : Homelia ad Monachos v.
MBvP 6 : col. 660^D-661^E : Homilia v. Ad Monachos.
PL 50 : col. 844^A-848^A : (Eucherii Lugdunensis) Homilia v. Ad Monachos.
PL 67 : col. 1062^A-1066^A : (Caesarii Arelatensis) Homilia VIII = Homilia XXI [col. 1088^D].

Excerptiones, compilationes :

lin. 73/75 :
 quantum ... nostris :

- Defensor* : (Defensoris Locogiacensis) Liber Scintillarum, II, 16 [CC 117, 8].

Redintegrationes :

a) *lin. 2 :*
 in futuro repositam :

- Eus.G.^{extr.9}* : (Eusebii 'Gallicani') Sermo extr. 9, 13 [lin. 131].

- b) *lin. 24/26.26/27* :
 Habet ... intellegat ;
 et ... delectet :

Eus.G.LIII : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LIII, 9 [lin. 96/97.98].

- c) *lin. 27/29.31/32* :
 et ... eius ;
 E contrario ... metuit :

Eus.G.LIII : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LIII, 10 [lin. 105/107.116/118].

- d) *lin. 73/77.77/79* :
 quantum ... gloriam ;
 Ergo ... delicta :

Eus.G.LIII : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LIII, 12 [lin. 146/149.151/153].

- e) *lin. 88/89* :
 etiamsi ... timeat :

Eus.G.LI : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LI, 4 [lin. 33/34].

- f) *lin. 97/98* :
 optato ... collocamus :

Eus.G.LI : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LI, 5 [lin. 53/54].

XL

AD MONACHOS, V

1. Scimus quidem, spiritali militiae, cui nos mancipauimus, magnam esse in futuro repositam remunerationem; sed, si bene recipiamus in hoc ipso corpore quod gerimus, quodammodo etiam in praesenti iam partem praemii possidemus.
- 5 Et plane magnus uitae fructus est: saeculum potuisse despiciere, et deo seruire coepisse; euasisse uitiorum infelicissimum dominatum, et fugisse gulae atque luxuriae foetidissimam seruitutem. Quid ergo? Non iam magna pars praemii est: nihil commune habere cum mundo, uanarum rerum cupiditatu-
10 tibus non exercitari, sceleribus non admisceri, et cum inno-

1/4 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xli, 5 [lin. 58/60]. 4 etiam in praesenti iam] cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxvi, 6 [lin. 101/102]; Hom. xxxvii, 1 [lin. 1]. 6 Matth. 6, 24; Luc. 16, 13. 8 Non ... est] cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. liii, 10 [lin. 123].

Codd.: F⁰Σ¹-H¹-Σ⁰/Q⁰/F¹-V⁰-A¹P³-O¹P⁵-O⁰-Om/P⁴F³/P¹

Inscr. INCIPIT Q⁰ARTA F⁰, INCIPIT H⁰VMILLA QVARTA S⁰CI CESARI Σ¹, XXVI. INCIPIT HOMELIA H¹, III ITEM ALIA HOMELIA EIVSDEM S⁰; om. Q⁰; INCIPIT OMELIA EIVSDE ·V· F¹, INCIPIT V V⁰, INCIPIT OMELIA ·V· A¹, INCIPIT OMEL ·V· P³, INCIP ·V· O¹, INCIPIT QVINTA P³, INCIP ·V· O⁰, INCIP QNTA ·Om; INCIP OMELIA ·V· P⁴, INCIPIT OMELIA QVINTA F³; INCIPIT QVINTA P¹.

1 [incuria miniatoris om. S]cimus Om spiritalis S⁰ militia² Σ¹ (al.m.) 2 futuro] futu^{ro} F⁰, o ex ū Σ¹-S⁰/Q⁰; futurum H¹ (-ū in ras.)/F¹-V⁰-A¹P³-O¹P⁵-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50, PL 67); (cf. Eus.G.^{ext.9}) repositam] in mg. F⁰; s.l. P⁵ 3 respiciamus F⁰-S⁰/Q⁰/F¹-V⁰-A¹P³-O¹P⁵-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50, PL 67) corpore] restitui] (cf. ex.gr. bom. xli, lin. 60); opere codd. (PL 50, PL 67)

quo⁴ Σ¹ (al.m.)-S⁰ (al.m.), quo H¹ gerimus] agimus Q⁰/F¹-V⁰-A¹P³-O¹P⁵-O⁰-Om/P⁴F³/P¹; (agamus PL 50) 3/4 quodāmodū H¹, quodadmodum S⁰; quodāmodū, et quodāmodo in mg. al.m., Q⁰ 4 in] om. S⁰ praesenti iam] praesentiā (alt. i suppl. al.m.) F⁰, praesentiā (pr. i ex cm) Σ¹, praesentē iam H¹, praesentij rel. illeg. S⁰; praesentiarum F¹-V⁰-A¹P³/P⁴F³/P¹ (PL 50); praesentia nunc O¹P⁵, praesentia O⁰, praesenti* (1 lit. eras.) Om; (praesenti sacculo iam PL 67) parte S⁰ possēdimus F⁰, possēdemus Σ¹ (al.m.), possumus S⁰ 5 Et plane] ap..(illeg.) iam S⁰ posse O¹ 6 infelicissimam S⁰ 7 dominationem S⁰ et fugisse] e(f)fugisse S⁰/O¹P⁵-O⁰-Om/P⁴F³; et (s.l.; om. fugisse) A¹

foetidissimam F⁰, fetētissimam Σ¹ (al.m.), foetetissimam H¹, f(o)edissimam S⁰/Q⁰/F¹-V⁰-A¹P³-O¹P⁵-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50, PL 67) 8 Nonne V⁰-A¹P³-O¹P⁵-O⁰-Om/F³/P¹ (PL 50); nūne P⁴ magna] om. O¹P⁵-O⁰-Om/P⁴F³ premii pars ~ O¹ premia H¹ 9 habere commune ~ F¹-V⁰-A¹P³-P⁵-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50) habere] om. O¹ rerum] s.l. et in mg. suppl. al.m. Q⁰ 10 exercitari] excrutiare¹ F⁰ (al.m.), ex...cari uel ex...tari (illeg.) S⁰; excrutiari Q⁰; excruciari F¹-V⁰-A¹P³-O¹P⁵-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50) sceleribus] praem. ex exp. Q⁰ admiscere¹ F⁰ (al.m.), admiscere Σ¹, admisceri H¹ (al.m.), admisce.. (illeg.) S⁰ et] om. P¹ cum] in F¹-O¹P⁵-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50); om. V⁰-A¹P³ 10/11 die innocentia A¹

centia diem transigere, beatæ castitati operam dare, glorio-
sae paupertatis sufficientiam *cum timore domini* possidere
— de qua loquitur sapientia : “*Melior est exigua portio cum*
timore domini, quam thesauri magni sine timore eius” — ?

- 15 Intellegamus itaque : quantum nobis dominus pia uocatione
contulerit. Numeremus si possumus : ex illo tempore, ex quo
hic conuersari uidebamur, quanta peccata lucrificerimus ; de
quantis fraudibus, de quantis adulteriis, rapinis, periuriis,
sacrilegiis nos deus liberauerit ; et tunc uidebimus, quantum
20 etiam de praesentibus beneficiis domino debeamus.

- Si nunc in saeculo essemus : quid aliud ageremus, quam
conuolueremur in malis nostris ; et animas nostras quotidi-
anis uiolarem maculis, quotidianis confoderemus uulneri-
bus, ita ut nec sentire possemus ? Habet hoc infelix con-
25 suetudo peccandi : ut, quanto amplius unusquisque peccauit

12.13/14 Prou. 15, *16.

$F^0 \Sigma^1 - H^1 - S^0 / Q^0 / F^1 - V e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$

11 ** diem (am *eras. ut uidetur*) Σ^1 transigere (i per *ras. ex a*) F^0 , transagere
 $\Sigma^1 - H^1$, illeg. S^0 ; transagere F^1 (*al.m.*), transire A^1 beate (*alt. e ex i*) Σ^1 casti-
tate F^0 (*al.m.*) 11/12 gloriose (*alt. e ex i*) Σ^1 12 pauperis P^4 12/13
domini ... domini] in *mg. infer. suppl. al.m. Om* 13 est] inquisiens A^1 , om² O^1 ;
s.l. suppl. al.m. F^3 14 sine timore *corr. al.m. Q^0* eius] *om. H^1 / Q^0 / F^1 - V e - A^1*
 $P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) 15 Intellegamus] *adnot. lege h' in mg.*
m.recent. Om 16 possumus] *pr. u ex i al.m. F^0* ; possumus *Ve ex i*] *add.*
illo *del. A^1* 17 conuersare F^0 (*al.m.*), Σ^1 (*al.m.*) ; conseruari *Ve* uidebamur]
restitui ; uidebimur $\Sigma^1 - H^1$, illeg. S^0 ; uidemur *cest.* (PL 50, PL 67) quanta ...
lucrificerimus] *om. P^4 F^3* (peccata] *om. PL 50*) lucrificeremur Σ^1 (*al.m.*)
19 nos deus] *om. F^1 - V e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1* (PL 50) deus] dominus
(dñs) H^1 (PL 67) liberauit $F^0 - H^1 - S^0$; liberati sumus $F^1 - V e - A^1$ (sim-), P^3
(sim-)— O^1 , P^6 (s*im- ex sum-)— O^0 (sim-)—*Om* (sim-)— P^4 (sim-), F^3 / P^1 (PL 50 [sim-])
tunc] nunc H^1 21 aliud] *om. (?) S^0* ageremus] *illeg. S^0* ; egerimus F^1
22 conuolueremur] *ex -mus (?) F^0*, conuoluerimus H^1 , tum uolueremur (tum
in ras.) S^0 ; uolueremur $F^1 - V e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) 22/23
quotidianis] *iterat., semel eras. \Sigma^1* 23 uiolaremur F^0 (*corr. al.m.*)— H^1 , pollueremur
(pollue- in *ras.*) S^0 23/24 quotidianis ... sentire possemus (sentiremus)] in
mg.infer. F^1 23 confoderemur] confoderimus F^0 (*al.m.*), *alt. o ex \Sigma^1*, con-
funderemur H^1 / Q^0 ; *add. nos ipsos s.l. al.m. S^0* ; confoderemur *Ve - A^1 P^3 / P^1*
(PL 50) 23/24 uulneribus] *add. et F^1 - V e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^1* (PL 50)
24 ut nec] *illeg. S^0* sentire possemus] sentire possimus F^0 (*corr. al.m.*), $\Sigma^1 - H^1 -$
 S^0 (*corr. al.m.*)— Q^0 (*corr. al.m.*) ; sentiremus $F^1 - V e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$
(PL 50) Habet] *add. enim H^1 / F^1 - V e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1* (PL 50,
PL 67) infelix] *om. (?) S^0* ; *adnot. consuetudo peccandi in mg. m.recent. Om*
25 quantum $F^0 \Sigma^1 - H^1 / F^1 - V e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) quisque $Q^0 / F^1 -$
 $V e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) (*Eus.G.III*)

rit, tanto minus peccata ipsa intellegat et tanto eum plus peccare delectet — et ueniat illud, quod propheta peccatoribus clamat : *Non est deus in conspectu eius. Auferuntur iudicia tua a facie eius* —. Etenim, quando subripit peccandi delectatio, statim futuri iudicii diem abscondit obliuio.

E contrario autem, quanto quisque sollicitior circa se fuerit, tanto plus metuit — sicut ait scriptura : *Sapiens timendo declinat a malo*.

2. Sapiens ergo semper in compunctione et semper in metu est, et de praeteritis suspirat malis.

Ita de futuris periculis peruigili sollicitudine contremiscit, qui de praeteritis anxius est ; et secum cogitat ac reuoluit : 'ne forte parum defleuerit praeterita, ne forte nondum satisfecerit pro innumerabilibus debitis suis, ne forte magis ad ueteres iniquitates noua superposuerit uulnera, ne super antiquas conscientiae maculas recentia adhuc crimina impresserit, et conuersionis nomen ad hoc assumpserit : ut grauius sub sacra professione delinqueret'.

28/29 Ps. 10, 5 (hebr.). 32/33 Prou. 14, *16.

$F^0 \Sigma^1 H^1 - S^0 / Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$

26 tanto¹] tantum F^0 , Σ^1 (corr.)- $H^1 / F^1 - V_e - O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4$ (trñ in ras.), F^3 / P^1
 tanto²] tantum $F^0 \Sigma^1 H^1 / F^1 - V_e - O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4$ (trñ in ras.), F^3 / P^1 in-
 tellegat] om. P^3 plus eum ~ A^1 (PL 50) ; (eam plus PL 67) plus] om. Om
 27 delectetur S^0 (et] ut PL 50) ueniat] ita F^0 , Σ^1 (a ex e)- S^0 (PL 67),
 ueniet H^1 ; eueniet Q^0 ; eueniat cett. (PL 50) illud] praem. ei Q^0 27/28
 'clamat 'peccatoribus ~ O^1 28 deus] dñs $F^1 - P^3$ 29 eius] ipsius $F^0 - S^0 /$
 $Q^0 / F^1 - V_e - A^1$, P^3 (*ipsius)- $O^1 P^5 - O^0 / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) ; illius Om subrepi-
 (ue] surr.) $F^0 - H^1 / Q^0 / O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3$ (PL 50, PL 67) ; subrepi Σ^1 (al.m.) 29/
 30 delectatio peccandi ~ F^0 30 futurum iudicium (om. diem) $A^1 P^3$ obliuio]
 alt. o ex u Σ^1 31 quantum $F^0 \Sigma^1 H^1 - S^0$ unusquisque S^0 sollicitior S^0
 (al.m.)/Om (al.m.) fuerit circa se ~ $H^1 - S^0$ 32 tantum $F^0 \Sigma^1 H^1$ metuit
 P^4 scriptura ait ~ A^1 35 et] ita Q^0 ; add. ut cett. (PL 50, PL 67) malis]
 maculis F^0 36 de futuris ... sollicitudine] denique Q^0 peruigile F^0 (al.m.)
 sollicitudine* (m eras.) Σ^1 37 et] ^{hoc semper} S^0 (al.m.) ; id $F^1 - V_e - A^1 P^3 -$
 $O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) cogitat P^3 reuoluet F^0 (al.m.) 38 ne]
 adscr. not. illeg. in mg. m.recent. Om parum ... forte³] om. $P^4 F^3$ (ob homoetel.)
 defuerit H^1 38/39 satisfecit P^4 39 innumerabilis Q^0 ; innumeris $F^1 -$
 $V_e - A^1 P^3 - O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) debitis] uitis S^0 40 ueteris
 corr. al.m. F^0 , ueteras $\Sigma^1 - H^1$ iniquitatis Σ^1 ; iniquitatū (ut uidetur) corr. O^0
 super apposuerit $P^4 F^3$; (posuerit PL 67) ne] om. Q^0 41 crimina]
 iterat. H^1 42 et] ut H^1 , add. ne al.m. S^0 conuersionis V_e (PL 50, PL 67)
 assumpserit ad hoc ~ $O^1 P^5 - O^0 - Om$ 43 delinquerit F^0 , deliquerit Σ^1 ,
 delinquerit S^0 (al.m.)

Aliquantum sufficere nobis putamus, quod secretum istud
45 conscendimus, quod locum habitumque mutauimus, quod hic
aliquantum temporis duximus, spem omnem in annorum nu-
merum collocantes. Ac sic, perniciose nosmetipsos persuasio-
ne fallentes, putamus quod mala nostra spatio temporis eua-
nuerint; et, quia nos illa obliti sumus, credimus quod de me-
50 moria diuinae seueritatis lapsa sint.

Sed non ita est. Omnia apud illum *collecta*, omnia apud illum
reposita *atque signata sunt*. Audiamus quid dicit ille, qui cum
ipso diabolo manu ad manum singulari certamine dimicabat,
beatus Iob: *Signasti quasi in sacculo peccata mea*. Et iterum
55 dominus ait: *Nonne haec collecta sunt et signata in thesau-
ris meis?*

Non putemus tam facile remitti posse inusta semel crimina
et profundo uulnere in animae ipsius impressa uisceribus:

51/52 Deut. 32, *34. 54 Iob 14, *17. 55/56 Deut. 32, *34.

$F^0 \Sigma^1 - H^1 - S^0 / Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$

44 Aliquanta V_e ; (Aliquantum PL 67) potamus Σ^1 (*al.m.*) quod] *add.* ad
 $Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) (secretum] fecerunt PL 67)
istum S^0 / V_e 46 (aliquantulum PL 50) uiximus Σ^1 (*al.m.*); uiximus
 $F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) omnem] *add.* inflicita (*exp.*) Σ^1 ,
praem. uero *al.m.* S^0 46/47 numero* (o ex um) S^0 ; numero $F^1 - V_e - A^1 P^3 -$
 $O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50, PL 67) 47 si^o S^0 (*al.m.*) nosmetipsos per-
niciose ~ A^1 pernitiosa* (m *eras.*) F^0 47/48 persuasione* (m *eras.*) Σ^1
48 fallentes] *add.* putamus de omnibus nos (nos de omnibus ~ $P^4 F^3$ [PL 50])
debitis transegeris $F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) potamus Σ^1
(*al.m.*) 48/49 euanuerint] finiantur (-iniantur in *ras. al.m.*) S^0 ; euanuerint] Q^0
(*al.m.*); euacuauerint *Om* 49 illa nos ~ $S^0 / Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^0 / P^4 F^3$ (PL
50, PL 67) 50 *lapsa (e *eras.*) S^0 ; elapsa $Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4$
 F^3 / P^1 (PL 50); (lapsae PL 67) 51 est ita ~ $Om / P^4 F^3$ illum] deum P^1
collecta ... illum] in *mg. suppl. al.m.* F^0 , *om.* H^1 (PL 67) (ob *homoeotel.*) 52
atque signata] et consignata $A^1 P^3$ quid F^0 (*al.m.*), quod S^0 dicat P^1 53
ad manum] *om.* H^1 (ob *homoeotel.*) singulari certamine] in *mg.* P^3 singulare
 F^0 (*al.m.*), Σ^1 (*al.m.*), singularis H^1 certaminis H^1 dimigabat Σ^1 (*al.m.*),
dimicat H^1 54 Signasti F^0 (*al.m.*) sa*culo F^0 , sacculo* (o ex u) Σ^1 pecca-
 Q^0 (*al.m.*) mea] *om.* $O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3$ iterum] *add.* ipse $S^0 / Q^0 / F^1 - V_e - A^1$
 $P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50); (*om.* PL 67) 55 Nune P^4 sunt] *om.*
 $A^1 P^3$, *add.* apud me $O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3$ (PL 67) (*cum Vulg.*) signata] *add.* sunt
 $S^0 / Q^0 / F^1 - A^1$ (*s.l.*), P^3 57 potemus Σ^1 (*al.m.*) iniusta $F^0 \Sigma^1 / Q^0 / V_e$; inlata
 H^1 , admissa S^0 (PL 67); inulta $A^1 P^3 / P^4$ (uel multa?), multa F^3 ; in*usta (*alt. i*
eras.) P^1 58 profundo] profunde H^1 , profunda (a *rescr. al.m.*) S^0 ; *add.* semel
 $A^1 P^3$ uulnera (a *rescr. al.m.*) S^0 in] *om.* Q^0 ; *s.l.* P^1 animam Σ^1 ip-
sius] *om.* H^1 (PL 67) impressu] Q^0 (*al.m.*) uisceribus H^1

multo opus fletu, multo gemitu, multa est contritione
60 corporis ad sanandos ipsius cordis dolores : tota incumben-
dum est spiritus compunctione, ut uetusta mala tamquam
sagittae quaedam de conscientiae euellantur.

Non sufficit summis labiis dicere : "*Peccaui*, parce et remit-
te" ! *Et Saul dicebat : Peccaui*, sed non obtinuit illam ueniam
65 quam *David* una paenitentiae uoce promeruit. Et hoc quare ?
Quia confessionem illam nudam, magis quam uere gemitus
exprimebat ; quia non compensabat cum magnitudine crimi-
nis, lenta humiliatio supplicantis.

Non leui agendum est contritione ut debita illa redimantur
70 quibus mors aeterna debetur, nec transitoria opus est satis-
factione pro malis illis propter quae paratus est ignis aeternus.

50/62 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. XLV, 1 [lin. 6/8]. 62 cf. infra, lin. 196/197.
63 i Reg. 15, 24 ; 26, 21 ; II Reg. 12, 13. 64 i Reg. 15, *24 ; 26, *21. 64/65
II Reg. 12, 13.

$F^0 \Sigma^1 H^1 - S^0 / Q^0 / F^1 - V^e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$

50 multo¹] ita Q^0 (PL 50) ; multus H^1 , multus^{*} (~ *eras.*, s. *add. al.m.*) S^0 ; multum
cess. (PL 67) opus] *add. est* $H^1 - S^0 / Q^0 / F^1 - V^e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$
(PL 50, PL 67) fletum Σ^1 , fletus H^1 (PL 67), fletus (~ *eras.*, s. *add. al.m.*) S^0
multo²] ita Q^0 (PL 50) ; multus H^1 (PL 67), multus (~ *eras.*, s. *add. al.m.*) S^0 ;
multum cess. gemitus Σ^1 , gemitus H^1 / Q^0 (PL 67), gemitus* (s. in m. *eras. al.m.*)
 S^0 multa est] *restitui* ; multae $F^0 \Sigma^1 H^1 - S^0 / Q^0$ (PL 67) ; multum cess. ; (multo
PL 50) contritione] *restitui* ; contritionis $F^0 H^1$, contritionis Σ^1 (*al.m.*) S^0 ;
(*al.m.*) ; contritiones Q^0 (PL 67) ; dolore $F^1 - V^e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$
(PL 50) 60 corporis] cordis $F^1 - V^e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50)
sanandos] o ex u Σ^1 ipsos H^1 (PL 67) dolores cordis ~ $H^1 / P^4 F^3$
(PL 67) dolores] e ex i *al.m.* Σ^1 toto (*alt. o reser. al.m.*) S^0 ; totam O^1 61
spiritu (*ex -tus al.m.*) S^0 compunctione* (*ex -is al.m.*) F^0 , compunctionis S^0 ;
contritione $F^1 - V^e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) 62 conscientia (*om.*
uisceribus) $F^1 - V^e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) euellantur F^0 (*al.m.*) ;
debellantur $F^1 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^1$ (PL 50) ; depellantur $A^1 P^3 / P^4 F^3$ 63 sufficit
 H^1 ; om. O^1 parce] *om.* Q^0 et] *om.* $S^0 / Q^0 / F^1 - V^e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4$
 F^3 / P^1 (PL 50) 64 obtinuit F^0 (*al.m.*), Σ^1 (*al.m.*) 65 penitentiam *Om* 66
nudam magis] ita $\Sigma^1 H^1$ (PL 67), nuda¹ magis F^0 , nuda magis uerba² S^0 (*al.m.*) ;
nuda magis uerba $Q^0 / F^1 - V^e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) 'gemitus
'ueri O^1 uere] *restitui* ; ueri *codd.* (PL 50, PL 67) 67 exprimebat] ita $\Sigma^1 H^1$
(PL 67), exprimebat F^0 (*al.m.*), exprimebat *affecta* S^0 (*al.m.*) ; expromebant F^1 ,
exprimebant cess. (PL 50) compensabatur H^1 (PL 67), compensabat *hanc* S^0
(*al.m.*) (cum) *om.* PL 50) 68 (laeta PL 50, leuis PL 67) supplicantes F^0
(*al.m.*), Σ^1 (*al.m.*) 69 Non] *add. enim s.l. al.m.* S^0 leue Σ^1 (*al.m.*) est] *s.l.*
suppl. al.m. S^0 contritioni F^0 (*al.m.*) illa debita ~ *Om* 70 nec] Hec H^1
transitoriae Q^0 70/71 satisfactio H^1 ; satisfactionis Q^0 (*al.m.*) 71 malis
propter quae illis³ paratus ~ P^6 illius S^0 / Q^0 quae] quem S^0 ; q^{us} Q^0
(*al.m.*)

Si uolumus intellegere quam graues apud se faciat *iudex* noster hominum culpas, respiciamus ad poenas : quantum enim nunc *patiens est deus noster* in sustinendis delictis nostris, 75 tantum seuerus erit in discutiendis actibus nostris ; et sicut inaeſtimabilem parabit improbis poenam, ita inenarrabilem iustis collaturus est gloriam. Ergo suppliciorum acerbitem e contrario de praemiorum ipsorum magnitudine colligamus, quia *qui nouit remunerare merita, nouit punire delicta*. 80 Saluberrima ergo est ac multum necessaria, futuri iudicii recordatio, et praeteritorum commemoratio uel deploratio delictorum.

3. Quod si quis est, qui sibi de praeteritis illaesae uitae meritis blandiatur et adhuc innocentem se transisse putet ad 85 domini seruitutem — et ideo credit se securum — : iste talis respiciat quam incerti et quam lubrici sunt exitus uitae,

72/74 Ps. 7, 12. 74 Sap. 15, *1 ; Eccli. 18, *9. 78/79 aptatum ex : Faust., Epist., v [CSEL 21, 187, 9].

$F^0 \Sigma^1 H^1 - S^0 / Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$

72 uolumus F^3 grauis F^0 (*al.m.*), Σ^1 (*al.m.*), grauis H^1 facit H^1 73 quantum] qm̄ tum *Om* ; (quam *Eus.G.LIII*) 74 (enim] *om. Eus.G.LIII, Defensor*) nunc] *om. Om (Defensor)* (est] *om. Eus.G.LIII, Defensor [est codd. S A pc F]*) deus] dñs Q^0 (*Defensor [cod. F]*) (sustinendo *Defensor [-dis codd. A pc F]*) dilectis F^0 (*al.m.*) 75 tantum] tam F^0 (*al.m.*), tam $H^1 / Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) (*Eus.G.LIII*) seuius F^0 (*al.m.*) ; (seuior *Defensor [-uerus codd. S F]*) (discutientibus *Defensor [-dis codd. S F]*) actibus nostris] *om. F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1 (PL 50) 76 parauit $H^1 - S^0 / Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50, PL 67) ; (pollicetur *Eus.G.LIII*) improbis poenam] iustis gloriam $F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) ; (bonis gloriam *Eus.G.LIII*) inenarrabilem] -enarr- in *ras. al.m. S^0* ; inaeſtimabilem $F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50 ; *Eus.G.LIII*) 77 iustis collaturus est (est *s.l. S^0*) gloriam] parauit improbis (reprobis A^1 , reprobis P^3 ; improbis parauit ~ O^1) poenam $F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50 ; *Eus.G.LIII*) suppliorum P^1 (*al.m.*) 77/78 acerbitem] b ex u *al.m. F^0 \Sigma^1 - S^0*, acerbitem H^1 78 ipsorum] *om. H^1 / A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 (PL 67) magnitudine* (*alt. m eras.*) Σ^1 78/79 collegamus F^0 (*al.m.*) 79 (quia] nam *Faust., l.c.*) (remunerare] honorare *Faust., l.c. ; Eus.G.LIII*) merita ** (2 *lit. eras.*) Σ^1 nouit] *add. etiam A^1* puniri F^0 (*al.m.*), pñire Σ^1 (*al.m.*) dilecta F^0 (*al.m.*), peccata S^0 (*Faust., l.c. ; Eus.G.LIII*) 80 (necessaria] *add. est PL 67*) 81 (et] *om. PL 50*) uel] ac O^1 82 dilectorum F^0 (*al.m.*) 83/84 uitae meritis] *euaniid. H^1* 84 meritis F^0 (*al.m.*) adhuc *** innocentem (*bla eras.*) *Om* transisse] *om. Q^0* putat P^1 85 se credit ~ $F^1 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) ; se credidit $V_e - A^1 P^3$ securum] *praem. esse Q^0* (PL 67) ; *praem. debere esse F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1* (PL 50) 85/86 istaalis Q^0 (*al.m.*) tales F^0 (*al.m.*) 86 sint P^1 (PL 50)**

de qua dicitur : *Ne laudaueris hominem in uita sua*. Et cum perspexerit : etiamsi de praeterito putat se non habere quod lugeat, de futuro inueniet quod timeat.

90 Nemo ergo de praeteritis securus sit.

Tanti laquei obiecti sunt ante pedes animae nostrae ! tam innumeri hostes obseruant et custodiunt iter nostrum ! tantae foueae et tanta praerupta, tantae rerum difficultates interiacent inter nos et finem nostrum ! *uia* ipsa, quae per se *arta*
95 *et ardua est*, tantis spiritalium latronum insidiis obsidetur ! tantos nos scopulos tantosque fluctus transire necesse est — et ignoro quid eueniet —, antequam ancoram optato in littore collocemus ! Et putamus nos de praeteritis debere esse securos, et sine quotidiana cura, sine quotidiano *timore*
100 *et tremore* diem nostrum debere transigere ?

Quis, transiens super alicuius profundum fluminis per artissimi pontis angustias, etiamsi maiorem partem inoffenso transmiserit pede, iam periculum euasisse se credat, cum in

87 Eccli. 11, *30. 91 sqq. cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. LI, 4 [lin. 35 sqq.]. 94/
95 Matth. 7, *14. 99/100 Tob. 13, 6 ; II Mach. 15, 23 ; I Cor. 2, 3 ; II Cor. 7, 15 ;
Eph. 6, 5 ; Phil. 2, *12 ; cf. Prou. 15, 16.

$F^0 \Sigma^1 H^1 - S^0 / Q^0 / F^1 V_e - A^1 P^3 - O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$

87 dicitur Σ^1 (al.m.) ; dicit V_e laudaberis F^0 (al.m.) in] om. H^1 cum]
add. hoc $Q^0 / F^1 V_e - A^1 P^3 - O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) prospexerit $F^1 V_e -$
 A^1 (prospexerit), $P^3 - O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$; (prospexit PL 50) etiamsi] etiam se
 Σ^1 , iam se H^1 (PL 67) putat] om. H^1 (PL 67) se] om. $H^1 / P^4 F^3$ (PL 67)
89 (lugeat] add. habet PL 67) inueniet] inueniat Σ^1 , inueniet (æ ex a) S^0 ; add.
habere $S^0 / Q^0 F^1 V_e - A^1 P^3 - O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) ; (om. PL 67) 91
tant] Σ^1 (al.m.) ante pedes] s.l. P^4 92 obserant F^1 / P^1 92/93 tant] *
foue] S^0 93 tante praerupte H^1 ; (tam praeruptae PL 67) rerum] add.
insidi] del. P^1 difficultatis Σ^1 (al.m.) ; difficul- in mg. al.m. P^1 93/94 in] acient
 Σ^1 94 et] add. in H^1 nostrum] add. et P^1 ipsa uia ~ P^1 uia] add.
enim exp. P^3 95 et] atque $Q^0 / F^1 V_e - A^1 P^3 - P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50)
obsidetur F^0 (al.m.), obsederunt Σ^1 , obsessa est H^1 (PL 67) 96 tantos]
o ex u Σ^1 , tanto] S^0 (al.m.) scopulos] alt. o ex u $F^0 \Sigma^1$ tantosque] o ex u Σ^1
fluct] F^0 (al.m.) 97 et] ut Σ^1 (u ex e al.m.)- H^1 (PL 67) ignoro quid
eueniat Σ^1 , ignoremus quid eueniat H^1 (PL 67), uidere quid eueniet S^0 ; uidere
quid ueniet Q^0 ; uidere $F^1 V_e - A^1 P^3 - O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) ancoram]
hanc horā H^1 (e litteris male compactis) optato] oblata H^1 98 potamus F^0
(al.m.), potamus Σ^1 , tamen H^1 , putemus Q^0 (al.m.) debere] om. $A^1 P^3$ 99
securus] o ex u Σ^1 cura] add. et F^0 100 treme] F^0 (al.m.), teme] A^1
et] ac P^4 nostrum] uel nos P^4 , F^3 (uel del.) transigere debere ~ $F^1 V_e - A^1 P^3 - O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) transigere F^0 (al.m.), transigere
 $\Sigma^1 - H^1 - S^0$ debere] (m eras.) Om 101 profund] F^0 (al.m.), profund] Σ^1
(i per ras.), profund] H^1 , profunda $Q^0 / F^1 V_e - A^1 P^3 - O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL
50) 102 pont] Σ^1 (al.m.) 103 transi] erit (i lit. eras.) H^1 (PL 67) pede]
(i lit. eras.) S^0 se] om. $F^0 - H^1$ credit Q^0 in] om. F^0

ultimi pontis spatio, si paululum titubauerit, casum, quem in
 105 medio spatio timebat, incurrit ? ; sic nos, etiamsi magna pars
 uitae istius prospere uideatur fuisse transacta, non ideo fidu-
 ciam praesumamus, cum adhuc periculum pars extrema mine-
 tur. Quis, in acie positus, ante finem certaminis aut ante uicto-
 110 riae securitatem, arma deponat ? ; nemo ergo securum se de-
 bere esse iudicet, antequam ad finem felicitis consummationis
 perueniat.

Nec hoc nobis sufficere putemus ad plenam salutem : quod
 inter seruus dei uel habitatione censemur uel nomine compu-
 tamur ; quod in insula uiuere atque inter monachos psallere
 115 uidemur. Clamat enim nobis dominus noster : *Non omnes qui*
dicunt mihi : Domine, domine, intrabunt in regnum caelorum.

Et hoc quare ? Quia : *Non auditores legis iusti sunt apud*
deum, sed factores legis iustificabuntur. Vnde, etiamsi bene ui-
 ximus : cursum nostrum stabilitate et perseuerantia com-
 120 mendare debemus, in loco uocationis nostrae persistendo et

112/113 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxix, 2 [lin. 24/25].
 *21. 117/118 Rom. 2, 13.

115/116 Matth. 7,

$F^0 \Sigma^1 - H^1 - S^0 / Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$

104 (ultimo PL 67) pontis F^1 si] se Σ^1 (al.m.) paulum P^4 (al.m.)
 casu H^1 quē (~ add. al.m.) F^0 105 spacio* (o ex um) Σ^1 timebat]
 titubat H^1 ; s.l. A^1 ; (uitarat PL 67) Sic] add. et S^0 nos] om. P^1 105/106
 pars uitae] paruitate Q^0 (al.m.) 106 (prospere] om. PL 67) uidetur Q^0
 fuisse] case $P^4 F^3$ 106/107 praesumamus fiduciam ~ $O^1 P^5 - O^0 - Om$ fidu-
 ciam] om. P^3 107 adhuc Σ^1 107/108 minatur S^0 108 acie (~ eras.) F^3
 109/110 debere case se ~ $F^0 - S^0 / F^1 - V_e - P^3 - O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) ;
 debere se esse ~ H^1 / Q^0 (se s.l. suppl. al.m.) (PL 67) ; case se A^1 110 felicitis (s
 add. al.m.) consummationis] ita Σ^1 (al.m.) ; felici consummatione cess. (PL 50,
 PL 67) ; (cf. infra, lin. 211) 112 nobis hoc ~ A^1 potemus Σ^1 (al.m.),
 putemur H^1 quod] q P^3 113 habitatione* (m eras.) Σ^1 113/114 con-
 potamur F^0 , conpotamur Σ^1 (al.m.) ; computemur F^3 114 in insola Σ^1 (al.m.),
 I scola hac in ras. al.m. S^0 (cf. hom. xxxix, lin. 25) ; (om. in) solam Q^0 ; (om. in)
 insula (a in ras. al.m. ut uidetur) F^1 ; (in salute PL 67) (atque] quodque PL 67)
 monachus Σ^1 (corr. al.m.)- H^1 114/115 uideamur psallere ~ $P^4 F^3$ 114
 pallere $F^1 - V_e$; (pollere PL 50) 115 uideamur $S^0 / Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^5 -$
 $O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) ; (iubemur PL 67) enim] s.l. P^1 nobis] om. H^1
 dominus] deus $O^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) 115/116
 omnis qui dicit ... intrabit $O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3$ (PL 67) (cum Vulg.) 115 omis
 (i eras. ut uidetur) P^1 117 Et] ita Σ^1 , om. cess. (PL 50, PL 67) (hoc] add.
 autem PL 67) auditoris S^0 118 (dominum PL 67) factoris S^0 legis]
 om. $O^1 P^5$ etiamsi] etiam etsi H^1 118/119 uiuimus F^0 ; (uiuimus PL 67)
 119 stabilitatem et perseuerantiam $F^0 - H^1$, stabilitate et perseuerantiam Σ^1 120
 debimus F^0 locum $\Sigma^1 - H^1$ nostrae] om. H^1 persistendū Σ^1

perficiendo dirigemus. Vere dico : etiamsi hic uiginti aut tri-
ginta annos domino impendissemus — cui utique totum nos
scimus debere esse quod uiuimus — et ut satis unum an-
num ageremus in saeculo : inaestimabile esset quantum nobis
125 de aeternae uitae gaudiis fraudaremus, quia spes nostrae om-
nes in consummatione atque in fine consistunt.

Quid mihi proderit si mihi satis uiridantia in eruis spem
messis ostendat, et me sub ipso falcis tempore subita uel aeris
intemperies uel pluuiarum inundatio decipiat ? quid mihi
130 proderit si uinea spem omnem in flore promittat, et uel fera-
rum incursio uel uastitas grandinis spem omnem in consum-
matione subducat ? Ideoque omnis prosperitas omnisque
laborum felicitas in fine consistit.

4. Cum autem etiam illis dolendum sit, qui hinc, post mul-
135 ta laborum stipendia, post aliquantum annorum profectum,

122/123 cf. Aug., Serm. XLIII, 2, 3 [PL 38, 254^(D)]; Euseb. 'Gallic.', Hom. xvi, 2
[lin. 22]; Hom. xxxviii, 7 [lin. 216]; Hom. xli, 3 [lin. 43/44]; Hom. lxii, 3
[lin. 53]. 120/122 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. lxi, 4 [lin. 47/48].

$F^0 \Sigma^1 - H^1 - S^0 / Q^0 / F^1 - V^e - A^1 P^a - O^1 P^a - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$

121 perficiendo] ita H^1 (PL 67), perficiendū Σ^1 ; proficiendo *cestt.* (PL 50) dirige-
mus] *restitui*; dirigimus F^0 , dirigemur Σ^1 (*al.m.*), *om. cestt.* (PL 50, PL 67); (*cf.*
bom. xliii, lin. 216) etiamsi] si etiam O^1 .xx. P^a ; .xx. P^a 121/122 .xxx.
 P^a ; .xxx. P^a 122 impenderemus P^a , F^a (-rimus) 122/123 nos scimus]
nos scimus H^1 (PL 50); (*om. nos*) scimus $A^1 P^a$; noscimus P^1 (*al.m.*) 122 esse]
om. S^0 / Q^0 / F^1 - V^e - A^1 P^a - O^1 P^a - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1 (PL 50, PL 67) unum satis ~
Om satis] *scitis* P^a 123/124 (annum unum ~ PL 50) 124 agerimus Σ^1
(*al.m.*), ageremur H^1 saeculū] o ex ū Σ^1 ; saeculum $F^1 - V^e - A^1 P^a / P^1$ insti-
mabile Σ^1 (*al.m.*), inestimabili H^1 ; inastimabile F^1 (nobis) nos PL 50) 125
aeternis (*om. uitae*) $O^1 P^a - O^0 - Om / P^4 F^3$ fauderemur S^0 ; frueremur (*in -ur mut.*
al.m.) Q^0 125/126 nostra omnis S^0 ; nostrae om̃s Q^0 (*al.m.*) 126 in] *s.l.*
suppl. al.m. Q^0 / A^1 finē* (~ *eras.*) F^0 , finem Σ^1 consistit* (-it in *ras.* 3 *littera-*
rum al.m.) Q^0 ; existunt A^1 127 proderit] prodest $F^0 - H^1 - S^0 / Q^0 / P^a$ (PL 67);
-rit in *ras.* F^1 , prosunt $V^e - A^1 - O^1 P^a - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) si mihi] *om. A^1*
satis] ita Σ^1 , sata *cestt.* (PL 50, PL 67) uiridantia] uir*entia S^0 ; *add.* si A^1
in eruis] *restitui* (*cf. Venant. Fortun., Carm., VII, viii, 8* [MGH, *auct. antiq.,*
is-1, 161, 8]); inerbis Σ^1 (*al.m.*), in|erbis H^1 , in*erbis S^0 ; in herbis *cestt.* (PL 50,
PL 67) 128 ostendat] ita $F^0 \Sigma^1 - H^1$, ostendant *cestt.* (PL 50, PL 67) me]
me*** (*seē eras.*) *alt.* e in *ras. al.m.* Σ^1 subita] a in *ras.* Σ^1
129 intemperis Σ^1 (*al.m.*), intemperie $S^0 / Q^0 / F^1 - V^e - A^1 P^a - O^1 P^a - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$
(PL 50) uel] *s.l. suppl. al.m. Q^0* inundatio** (2 *litt. eras.*) Σ^1 , inundatione
cestt. (PL 50) decipiat S^0 (*al.m.*); decipiant $F^1 - V^e - A^1 P^a - O^1 P^a - O^0 / P^4 F^3 / P^1$
(PL 50); decipiunt *Om* 130 uinea* (*m eras.*) Σ^1 spem] rem Q^0 florem
 P^a (*et*) *om. PL 67* 131 spem] rem Q^0 131/132 consumptionem F^0
(PL 50, PL 67), consuntione Σ^1 (*al.m.*), consumptione $H^1 - S^0$ 132 om̃* (~
eras.) Σ^1 (*al.m.*) om̃que (~ *eras.*) Σ^1 (*al.m.*) 133 labor F^0 (felicitas] *om.*
PL 50) finem $F^0 - H^1$, finē* (*m eras.*) $\Sigma^1 - S^0 / O^1$ 134 (etiam] *om. PL 50*)
illi H^1 post hinc ~ $P^4 F^3$ 134/135 multam $F^1 - V^e$ 135 stipendium
 V^e annorum annosum Q^0 ; *add.* spatium $O^1 P^a - O^0 - Om / P^4 F^3$ 135/136
pro affectum aliquibus F^1 , pro aliquibus affectuum $O^1 P^a - O^0 - Om / P^4 F^3$

aliquibus desideriis abstrahuntur : quid de illis erit, qui hic quattuor aut quinque annis longissimum tempus credunt, et omnem reliquae uitae tractum in saeculi uanitate consumunt ? Cum etiam unus annus saeculi, labores nostros in
 140 eremo acquisitos ita possit absumere, quomodo si mare magnum paruissimum intra se riuulum recipiat et absorbeat atque ei nec nomen relinquat : nescio ad quae lucra uelimus in illo saeculo uiuere. Nam, cum hic grande putetur damnum non quotidie aliquid acquirere, illic *grandis quaestus* est putandus
 145 uel acquisita non perdere. Hic, inquam, graue detrimentum creditur non quotidie proficere, ibi uero summa uirtus est non perire.

Ideoque, si adhuc *tenuis ac pauperes sumus*, hic aliquid consequi elaboremus ; si uero aliquid consecuti sumus, hic il-
 150 lud reseruare curemus — hoc solum impendium erit, et gaudium erit : quod hic domino uixeris, qui quamdiu hic consistimus : in arbitrio est, cum uelis, ad saeculum declinare ;

144 1 Tim. 6, *6. 148 1 Reg. 18, *23.

$F^0 \Sigma^1 - H^1 - S^0 / Q^0 / F^1 - V^e - A^1 P^0 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$

136 erit] *om. V^e* 137 .iii. O¹ ; .iiii. P⁴ .v. O¹ (*suprascr. q; al.m.*) / P⁴ annis] ita F⁰ Σ¹ - H¹ - S⁰ / Q⁰ ; *euaniid. F¹ ; annos cett. (PL 50, PL 67)* 138 reliquē (*q per ras. ex q*) Σ¹ (*al.m.*) 138/139 consummunt H¹ / Om 139 (Dum PL 50) (unus] *om. PL 50*) annus] *in mg. P⁴* 140 adquaesitus F⁰, adquesitos (*o ex u*) Σ¹ ; *add. in hęc tēpo (exp. al.m.) P⁴* adsumere Σ¹ - H¹ - S⁰ / Q⁰ (*corr. al.m.*)
 141 paruissimo F⁰, paruissimō Σ¹ (*al.m.*) riuum F⁰ - S⁰ / Q⁰ 142 ad quē* (*ex em al.m.*) S⁰ ; aq^u ; Q⁰ (*al.m.*) uellimus F⁰ Σ¹ in] *s.l. suppl. al.m. P¹*
 142/143 saeculo illo ~ Σ¹, (*om. illo*) saeculo H¹ (PL 67) 143 grande] *om. P⁴ F³* putatur O¹ ; computetur P⁴ F³ 144 adquiri F¹ - V^e - A¹ P³ / P¹ (PL 50) grande (*om. quaestus*) P⁴ F³ quaestus est] *in mg. infer. suppl. al.m. Σ¹* putandus est ~ F⁰ - S⁰, est putantius H¹ ; esse putandus est Q⁰ / F¹ - V^e - A¹ P³ - O¹ P⁶ - O⁰ - Om / P¹ (PL 50) ; esse putandum est P⁴ F³ 145 Hic] Sic H¹ ; (ubi PL 50)
 146 uō Q⁰ (*al.m.*) 148 pauperis ac tenuis F⁰ (*al.m.*) tenuis Σ¹ (*al.m.*) *ac (*h eras.*) S⁰ 149 elaboremus H¹, *|laboremus S⁰ ; laboremus F¹ - V^e - A¹ P³ - O¹ P⁶ - O⁰ - Om / P⁴ F³ / P¹ (PL 50) uero] autem Σ¹ 150 seruare F⁰ - S⁰ / Q⁰ / F¹ - V^e - A¹ P³ - O¹ P⁶ - O⁰ - Om / P⁴ F³ / P¹ (PL 50, PL 67) solum] *add. nobis Q⁰ / F¹ - V^e - A¹ P³ - O¹ P⁶ - O⁰ - Om / P⁴ F³ / P¹ (PL 50)* impendium] in compendium S⁰ / Q⁰ / F¹ - V^e - P³ - O¹ P⁶ - O⁰ - Om / P⁴ F³ / P¹ (PL 50) ; *om. A¹* erit] *om. A¹* (PL 67) et] *om. A¹* 151 erit] *om. F⁰ - H¹ - S⁰ / Q⁰ / F¹ - V^e - P³ - O¹ P⁶ - O⁰ - Om / P⁴ F³ / P¹ (PL 50)* uixerimus H¹ - S⁰ / Q⁰ (*et add. Quod gaudium erit*) / F¹ - V^e - A¹ P³ - O¹ P⁶ - O⁰ - Om / P⁴ F³ / P¹ (PL 50) quae F⁰, quē Σ¹ (*al.m.*), quia H¹ - S⁰ (-ia ^{qui} in *ras. al.m.*), (PL 67) ; q̄ Q⁰ (*al.m.*) ; Ideoque F¹ - V^e - A¹ P³ - O¹ P⁶ - O⁰ - Om / P⁴ F³ / P¹ (PL 50) 151/152 consistemus Σ¹ (*al.m.*) ; consistis O¹ P⁶ - O⁰ - Om / P⁴ F³ 152 arbitrio ποστ̄ρο est cum Σ¹, arbitrio tuo ē si* (tuo ē si in *ras. al.m.*) S⁰ uellis F⁰ Σ¹, uelit H¹ a^d seculō Σ¹ (*al.m.*) ; ad caelo F¹ decrinari H¹

- cum uero declinaueris, iam difficile ac paene impossibile erit ad locum istum uel cogitatione respicere. Quod si aliquis ideo
 155 securum se putet de hoc loco aliquando posse discedere 'quod hic bene cucurrerit, quod hic multum laborauerit': hic talis hoc agit, quomodo si aliquis oneratam mercibus nauem de portu soluat, et tempestatibus tradat et ad scopulos atque ad saxa detorqueat.
- 160 5. Quanto itaque laboramus amplius, tanto cautiores esse debemus: proficientibus enim insidiatur inimicus, et, ubi uidet aliquam spem aut aliquam gratiam, ibi *tamquam leo rugiens et circuiens* ad inuadendam praedam totus incumbit. Et ideo, quia hic positos nocere non praeualet: uult aliquos
 165 minus cautos, per cogitationes ac per diuersas tentationes ex hoc loco quodammodo quasi extra castra producere et quasi de eminentissima arce deponere, et, cum deposuerit, uelut de loco superiore configere, ut, etiamsi nauem mergere non potuerit, saltem ex detrimentis et damnis, quae abundant in
 170 saeculo, iucundissimam praedam referat. Mittit primum intentiones diuersas, indignitates, animositates, ut, dum homo

163/163 1 Petr. 5, *8. 170/171 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxviii, 2 [lin. 77/81].

$F^0 \Sigma^1 - H^1 - S^0 / Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^s - O^1 P^s - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$

153 uero] autem Σ^1 , uō Q^0 (al.m.) declinauerit Q^0 (al.m.) paene] add. et H^1 154 si] om. Q^0 aliqui⁹ F^0 (al.m.) / Om (s in d eras. al.m.) ideo] dō Q^0 ; sequitur ras. 6 fere litterarum F^1 155 putet] ita Σ^1 , putat cett. (PL 50, PL 67) posse] s.l. suppl. al.m. Σ^1 dēscēdere (n eras.) Q^0 (al.m.); discere P^4 (al.m.) quod] quoniam (qm) $A^1 P^s - O^1 P^s - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) 156 cucurrit $F^0 - H^1 - S^0$, cucurrit Σ^1 multum] add. bene P^1 laborauit S^0 taliis H^1 157 hoc agit] hoc ait F^0 ; ἡγήσθη Q^0 (al.m.) *oneratā (h eras.) Σ^1 , honeratam $H^1 / Q^0 / F^1$ nauī $A^1 P^s$ 158 scopulīs Q^0 (al.m.) 159 ad] om. $A^1 P^s - Om$ 160 itaque amplius laboramus ~ $F^0 - S^0 / Q^0$; (magis itaque laboramus PL 50) amplius] om. $F^1 - V_e - A^1 P^s - O^1 P^s - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ 162 uidit Σ^1 (al.m.); uiderit F^3 aliquem¹ H^1 aut] om. $S^0 / Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^s - O^1 P^s - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) aliquam² liquam H^1 163 circuiens $\Sigma^1 - H^1$; circūiens $Q^0 / A^1 P^s - O^0 - Om / P^1$ (PL 50) inuadendum $S^0 / Q^0 / F^1 - V_e - O^1 P^s - O^0 - Om / P^1$ (PL 50) praedam] in mg. suppl. al.m. Σ^1 incumbet H^1 164 hic] om. H^1 positos] ita F^0 , positus $\Sigma^1 - H^1$, positis $S^0 / Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^s - O^1 P^s - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50, PL 67) praeualet] add. et Q^0 uult F^1 165 cautos] o ex u al.m. Σ^1 *ac (h eras.) S^0 166 quo āmodo H^1 perducere V_e 166/167 quasi³ de] qua fidei Σ^1 (e litteris male compactis) 167 eminentissima Σ^1 (al.m.), munitissima $S^0 / Q^0 / V_e - A^1 P^s - O^1 P^s - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50); minutissima F^1 168 superiori $H^1 / Q^0 / A^1 - O^1 P^s - O^0 - Om / P^4 F^3$ (PL 67) defligere S^0 ; configere V_e naue H^1 168/169 (mergere non potuerit] non ualet mergere PL 50) 169 ex] et H^1 170 Inmittit $Q^0 / V_e - A^1 - O^1 P^s - O^0 - Om / P^4 F^3$; Immittit $F^1 - P^3 / P^1$ (PL 50) 171 indignitatis Σ^1 (al.m.); indignationes $O^1 P^s - O^0 - Om$; indignas $P^4 F^3$ animositatis Σ^1 (al.m.) homo] hoc Q^0

quod semel destinavit atque in furore definierit implere contendat, non cogitet damnum suum, non respiciat ad ruinam. Et, cum illum deposuerit, tunc ei in nihilum iam profutura

175 paenitudo succedit.

6. Hic sumus, et tuti non sumus. Aut enim cordis cogitationibus variis et improbis atque inhonestis agitamus aut uenenatis linguae gladiis uulneramur, pro minimis et parvis-
180 non decet in lites et iurgia prorumpentes, interdum professionem nostram regulae transgressione uiolamus, furtum inferre praepositis immo animabus nostris sub dei oculo non timentes — quod agere sub praesentia praepositorum ueremur, sub dei oculo committere non debeamus —.
185 Non contenti sumus necessariis sed rursum, per cordis teporem, abundantiam, quam in saeculo reliquimus, desideramus.

185 1 Tim. 6, 8.

$F^0 \Sigma^1 - H^1 - S^0 / Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$

172 destinaverit F^0 , distinar¹et Σ^1 (al.m.) — S^0 (al.m.) ; destinaret Q^0 (al.m.) ; destinavit $F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) feruore $O^1 P^3$ defini¹erit Σ^1 , diffinierit S^0 ; definier¹et Q^0 (al.m.) ; definiuit $F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4$, F^3 (diff-)/ P^1 (PL 50) 172/173 contendit $F^0 - H^1 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50, PL 67) ; contēdit Σ^1 (al.m.) ; contēdit² Q^0 (al.m.) 173 cogitat F^0

non¹] nec $A^1 - O^1$ respicit F^0 ad] om. $O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3$ 174 ill¹ Σ^1 (al.m.), illo $H^1 / F^1 - A^1 P^3 - O^0 - Om$ ei] om. $F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) nihilo $Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) profutura (ā in ras. al.m.) S^0 ; futura $F^1 - V_e - A^1 P^3 / P^1$ (PL 50) ; profutura* (m eras.) Om 175 penitentiā (-tiā in ras. al.m.) S^0 ; plenitudo $Q^0 / A^1 P^3 / P^1$ succedit] submittit (-bmittit in ras. al.m.) S^0 176 Hic ... sumus¹] in mg. P^4 et ... sumus¹] om. H^1 (ob homoetel.) toti F^0 (-def. H^1) / $F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) 177 *agitatur (pr. a ex co al.m.) Σ^1 ; agitamus corr. al.m. Q^0 178 minim¹ H^1 179 rebus] add. inuicem s.l. al.m. S^0 180 litis Σ^1 (al.m.) / Q^0 (al.m.)

gurgia Σ^1 (al.m.), iniurgia H^1 (interdum] om. PL 67) 181 transgressionem F^0 , transgressionē Σ^1 (al.m.) ; trāsgressione A^1 uiolantes A^1 furtum] futurum F^1 181/182 inferre] om. $P^4 F^3$ 182 praepot¹is S^0 (al.m.) immo ... oculo] om. $O^1 P^3$ a¹nib¹us Σ^1 (al.m.) uestris F^0 oculū F^0 / Q^0 ; oculū¹ (alt. o ex ū) Σ^1 , oculis $H^1 / F^1 - V_e$ (et add. committere), (PL 50) — $A^1 P^3$ — (def. $O^1 P^3$) — $O^0 - Om$ (occlis) / $P^4 F^3 / P^1$ (PL 67) ; oculos S^0 183 timentes] add. cum hoc H^1 (PL 67) ; timemus $P^4 F^3$ praesentiam Q^0 (al.m.) ; praesentiam P^4 praeteritorum H^1 183/184 reueremur (reuer- in ras. al.m.) S^0 ; ueneremur F^1 184 oculos $F^0 - S^0$, ocul¹is (i ex o) Σ^1 , oculis $H^1 / Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^3 - O^0 / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50, PL 67) ; occl Om debemus F^0 , debe¹mus S^0 ; debeamus Q^0 (al.m.) ; timemus $F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) 185 non] add. dum del. Om sumus contenti ~ S^0 sursum H^1 185/186 teborem corr. al.m. Σ^1 , tempore H^1 , te¹porem (pr. m eras.) S^0 186 saeculū F^0 , seculū¹ (o ex ū) Σ^1 relinquimus H^1 (PL 50) ; dereliquimus $P^4 F^3$ desiderii F^1

Vnde non satis prodest quod a nobis qualescumque facultates exclusimus, quando ipsae in nobis resident cupiditates; inde est, quod interdum de rebus paruissimis excitamur; pro
 190 uilium rerum appetitu grauissimas intentiones mouemus. Hoc quare? Quia, licet reliquerimus in rebus exteriora bona, adhuc tamen in cordibus mala interiora retinemus.

Et inter haec quomodo exsultat *aduersarius noster*, quando nos uidet ad hoc maxima contempsisse, ut in minimis defor-
 195 mius uinceremur!

7. Ideoque ea, quae foris posita erant et intus in animae ipsius uisceribus adhaeserunt, *radicitus euellantur*. Vnde et apostolus non dixit: "Aurum uel argentum *radix est malorum omnium*", sed magis "*cupiditas diuitiarum*"; non:
 200 "Solum diuites", sed "*qui uolunt diuites fieri, incidunt in la-*

193 1 Petr. 5, 8. 196/197 cf. supra, lin. 62. 197 Ez. 17, *9. 198/199
 1 Tim. 6, *10. 200/201 1 Tim. 6, *9.

$F^0 \Sigma^1 H^1 - S^0 / Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$

188 resedent Σ^1 (*al.m.*); resederunt $F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50)
 cupiditatis F^0 189 (prauissimis PL 67) excitamur] excimur S^0 (*al.m.*);
 add. et $Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) 196 appetitu grauissi-
 las] grāuissimas S^0 ; appetitu uilissimas $F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$
 (PL 50) contentiones A^1 (PL 67); contentiones (3 in ras. ut uidetur) F^3 moue-
 mus] in mg. P^4 191 Hoc] praem. Et A^1 reliqueremus Σ^1 (*al.m.*), reliqueremus
 H^1 / Q^0 194 ad hoc] adhuc S^0 194/195 deformius (c. eras.) uinceremur S^0
 196 foris (om. posita) erant] in mg. P^4 posita erant] om. H^1 ; possederant Q^0 ;
 erant posita ~ A^1 , (om. posita) erant $O^1 P^3 - O^0 / P^4 F^3$; (om. posita) erat om; (posita
 [om. erant] PL 67) et] om. $F^0 \Sigma^1 - H^1$; abieccisse nil (nihil $V_e - O^1 / P^4 F^3$) prodest
 nisi etiam ea quae $Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4$ (in mg.), F^3 / P^1 (PL 50)
 in] om. $F^1 - V_e - P^3 - O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50, PL 67) 196/197 ipsius
 animae ~ $F^1 - V_e - P^3 - O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) 196 animi Σ^1 197
 ipsius] om. H^1 (PL 67) radicibus H^1 et] om. A^1 198 dixit] sequitur:
 quamdiu ... (ex bom. xliii) $P^4 F^3$ — quorum codicum ordo textus hic est: 1° (P^4 , f. 14-18;
 F^3 , f. 11-14) Scimus ... dixit (bom. xl, lin. 1/198); 2° (P^4 , f. 18-23; F^3 , f. 14-18)
 quamdiu ... aut (bom. xlii, lin. 59/174, et bom. xlii, lin. 1 - bom. xlv, lin. 29); 3° (P^4 ,
 f. 23-28; F^3 , f. 18-22^v) aurum ... consequamur. Et quidem (bom. xl, lin. 198 - bom.
 xliii, lin. 121, et bom. xlii, lin. 59); 4° (P^4 , f. 28-30; F^3 , f. 22^v-24^v) si ... durarent
 (bom. xlv, lin. 29/138); qui ordo restituendus est: 1°. 3°. 2°. 4° —; adnot. quamdiu et
 quae sequuntur sunt homeliae decimae finis in mg. m. recent. F^3 argentum uel
 aurum ~ Q^0 ; aurum aut argentum $P^4 F^3$, et add. amplius est flendum ampliusque
 dolendum P^4 radix] praem. Quia $P^4 F^3$ 198/199 omnium malorum ~ $V_e /$
 $P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) 199 diuitiarum] ita Σ^1 , add. et cett. (PL 50, PL 67) non]
 s.l. suppl. *al.m.* Q^0 200 sed] add. et $F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^3 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (s.l.
 suppl. *al.m.*), (PL 50) qui] s.l. suppl. *al.m.* Q^0 ; adnot. contra (?) qui cupiunt
 diuites fieri in mg. m. recent. Om incidunt $F^0 - H^1$, incidunt Σ^1 (*al.m.*), incidere
 $S^0 / Q^0 / V_e / P^1$ (PL 50); incedere (*alt. n. eras.* F^1 200/201 laqueo Σ^1 (*al.m.*)

queum ac tentationem". Rogat apostolus non solum *habentes* ; sed etiam ipsam habendi persequitur uoluntatem.

Ideoque nihil proficit homo, relinquendo quod extra se habet, qui uitia intra se tenet. Itaque, ut dixi, fratres : hic sumus
205 et tui non sumus. Et qui *intra muros* positi uix resistimus, in saeculo expositi quid faciemus ? Qualiter stare poterit in fluctu atque in ipso colluctantium tempestatum impetu, qui tam grauiter periclitatur in portu ?

Ideoque, in quantum possumus, stabiles simus in hoc tran-
210 quillissimo sinu : quamlibet neglegens, quamlibet tepidus, *in uacuum non currit* qui ad palmam consummationis perseuerando peruenerit. Amen.

201 1 Tim. 6, 8. 205 Horat., Epist., I, II, 16. 210 *neglegens ... tepidus* cf. Cassian., De instit., IV, 33 [CSEL 17, 71, 19] ; Caes. Arel., Reg. mon. [ed. MORIN, p. 154, 29] ; Euseb. 'Gallic.', Hom. XXXIX, 2 [lin. 18]. 211 Phil. 2, *16. 211/212 cf. Phil. 3, 14.

$F^0 \Sigma^1 H^1 - S^0 / Q^0 / F^1 - V e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$

201 ac] et S^0 / A^1 (PL 50), atque in O^1 temptatione $F^0 H^1$ Rogat] *om.* S^0 ;
202 R*go (pr. o *eras.*) Q^0 (*al.m.*) ; Ergo $F^1 - V e - A^1 P^3 - O^1 P^4 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50)
non solum 'habentes 'apostolus ~ O^1 solum] *add.* non S^0 ; *om.* $V e$
202 etiam] *ita* Σ^1 , *om.* *cett.* (PL 50) ; (et qui PL 67) ipsa Σ^1 (*corr. al.m.*) - H^1
persequitur Σ^1 (*al.m.*), consequitur H^1 (PL 67) uoluptatem Q^0 203
proficit F^0 , proficit Σ^1 (*al.m.*) relinquendo* (o *ex u al.m.*) Σ^1 ; rel^oquando *Om*
203/204 (habet) est PL 50) 204 qui] quando S^0 infra (f *ex t al.m.*) Σ^1 ut]
et H^1 205 tota $F^0 H^1 / F^1 - V e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) qui]
om. F^0 206 seculū $\Sigma^1 H^1$, saeculū* (o *in ras.*) S^0 positi Q^0 potuit F^0 / Q^0 ,
poteſit Σ^1 (*al.m.*) ; poteſt $F^1 - V e - A^1 P^3$, poterit $O^1 P^6$, poterunt $O^0 - Om$ (potunt) / P^4
 F^3 / P^1 (PL 50) 207 colluctationum $V e$ 208 pereclita*tur (n *eras.*) S^0 ;
periclitat*ur (n *eras.*) Q^0 ; periclitantur $F^1 - V e - A^1 P^3 - O^1 P^4 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL
50) portu* (m *eras.*) S^0 209 in] *s.l.* A^1 si*mus (i *per ras. ex u*) *Om*
210 (quamlibet neglegens) quia PL 67) ** quamlibet¹ S^0 neglegentes H^1
211 non in uacuum ~ $O^0 / F^1 - V e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) (*cum Vulg.*) ;
ne in uacuum *Om* currit *Om* ; (cucurrit PL 50) ; qui] *si* (*in ras. 4 littera-*
rum al.m.) S^0 consumationis H^1 211/212 perseuirandum F^0 , perseuerandū*
(o *ex u*) Σ^1 / Q^0 ; perseuerandum H^1 , perseuerando* (o *ex um al.m.*) S^0 212
Amen] ipso adiuuante F^0 , adiuuante domino nostro ihesu christo qui uiuit et
regnat in saecula saeculorum amen H^1 (PL 67), *om.* $S^0 / Q^0 / F^1 - V e - A^1 P^3 - O^1 P^6 -$
 $O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50).

Expl. EXPLICIT OML .III. F^0 , EXPLICIT HVMIL .III. Σ^1 , *om.* $H^1 - S^0 / Q^0$; EXPLICIT
OML .V. AD MONACHOS F^1 , EXPLICIT OMELIA V $V e$, EXPLIC V *in mg.* A^1 , EXPLICIT
OML .V. P^3 , EXPL OML .V. O^1 , EXPLICIT OMELIA QNTA P^6 , EXPLICIT OMELIA QVINTA
 Q^0 , EXPLIC OMEL .V. *Om* ; *om.* P^4 , EXPLICIT OMELIA SEPTIMA F^3 ; EXPLICIT OMELIA
QVINTA P^1 .

HOMILIA XLI (40)

HOMILIA VI AD MONACHOS

MONITVM

Codices :

- F*^o : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 9850-52, s. VII ex., f. 122-123^v.
*E*¹ : SANKT GALLEN, *Stiftsbibliothek*, 194, s. VIII med., p. 46-51.
*F*¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 48-49.
Q^o : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Nouv.acq.lat.447, s. IX, f. 22-25^v.
*H*¹ : MÜNCHEN, *Bayerische Staatsbibliothek*, Clm 6344, s. IX med., f. 160^v-162.
S^o : SAINT-OMER, *Bibliothèque municipale*, 33-bis, s. IX ex., f. 72-73.
*A*¹ : ANGERS, *Bibliothèque municipale*, 144 (136), s. X, f. 18^v-20.
*P*¹ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2628, s. XI, f. 75-76.
O^o : OXFORD, *Bodleian Library*, Bodl.392 (2223), s. XI ex., f. 10^v-11^v.
P^a : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2811, s. XII in., f. 18-19.
*O*¹ : OXFORD, *Bodleian Library*, Rawl.A.416, s. XII, f. 22^v-23^v.
Om : OXFORD, *Merton College*, CLXXVII (A.1.5), s. XII, f. 187^v-188^v.
*P*⁴ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.13333, s. XII, f. 23^v-25.
P^s : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.17415, s. XII, f. 11^v-13.
V^e : VENDÔME, *Bibliothèque municipale*, 133, s. XII, f. 121-122^v.
F^a : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, II.951, s. XIII, f. 18^v-19^v.

Editiones :

- Gaigny* : f. 108^v-109^v : Homilia ad Monachos VI.
MBoP 6 : col. 661^R-662^D : Homilia VI. Ad Monachos.
PL 50 : col. 848^A-849^B : (Eucherii Lugdunensis) Homilia VI. Ad monachos.
PL 67 : col. 1066^B-1067^C : (Caesarii Arelatensis) Homilia IX = Homilia XXII [col. 1089^A].

Excerptiones, compilationes :

lin. 7/9 :
 Quid ... habemus :

- Defensor* : (Defensoris Locogiacensis) Liber Scintillarum, I, 49 [CC 117, 6].

Redintegrationes :

- a) *lin. 1 :*
Ad ... conuenimus :

Eus.G. xxxix : (Eusebii 'Gallicani') Homilia xxxix, 3 [lin. 51].

Eus.G. extr. 6 : (Eusebii 'Gallicani') Sermo extr. 6, 1 [lin. 1/2].

- b) *lin. 46/47.49 :*
usus ... incerta ;
datur ... debito :

Eus.G. lxii : (Eusebii 'Gallicani') Homilia lxii, 3 [lin. 62.61].

- c) *lin. 50/57 :*
nec ... felicitas :

Eus.G. extr. 9 : (Eusebii 'Gallicani') Sermo extr. 9, 14 [lin. 136/143].

- d) *lin. 64/66 :*
illa^a ... ueniamus :

Eus.G. lxiii : (Eusebii 'Gallicani') Homilia lxiii, 8 [lin. 64/65].

XLI

AD MONACHOS, VI

1. Fratres carissimi, ad hoc ad istum locum conuenimus : ut domino nostro uacare possimus, non his rebus quibus nos-
ter delectatur inimicus ; certum est enim quod, quando ea
quae ad saeculum pertinent loquimur aut iniquis murmuratio-
nibus nos mordemus, ille oras nostras deo subtrahit et sibi
gaudet acquiri.

Quid prodest, quod nos pretiosis uigiliis laboribusque con-
ficimus, et ea quae maxime deus noster in nobis desiderat non
habemus — hoc est : *cor mundum* et liberum ab istis minutiis
neglegentiarum, quas *qui non obseruat, paulatim defluit* et ad
maiora prolabitur — ?

5 oras] cf. Matth. 12, 45 ; II Petr. 2, 20 (τὰ ἔσχατα). 9 Ps. 50, 12. 10 Eccli.
19, *1.

Codd. : F⁰Σ¹-H¹-S⁰/Q⁰/F¹-V^e-A¹P³-O¹P⁵-O⁰-Om/P⁴F³/P¹

Inscr. INCIPIT OMĒ QVINTA F⁰, INCIPĒ HVMĪLIA QVINTA Σ¹, XXVII. INCIPIT
HOMILIA H¹, ITĒ ALIA HOMĒL EIVD IIII S⁰ ; om. Q⁰ ; INCIPIT OMELIA ·VI· AD MO-
NACHOS F¹, INCIPIT VI V^e, INCIPĒ VI in mg. A¹, INCIPIT OMĒ ·V̇I· P³, INCIPĒ ·VI· O¹,
INCIPIT SEXTA P⁵, INCIPIT SEXTA AD MONACHOS O⁰, ICIPĒ ·V̇I· Om ; *adnot.* initium
est homiliae 8^a in mg. m.recent. P⁴, INCIPIT OCTAVA F³, INCIPIT SEXTA P¹.

1 Fratres carissimi] om. F⁰-S⁰ ; post conuenimus tr. Q⁰ ; fratres (om. carissimi)
post conuenimus tr. F¹. V^e-A¹P³-O¹P⁵-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50) [*incuria*
miniatoris om. A]d¹ Om ad²] om. F⁰/F¹ ; s.l. suppl. al.m. Σ¹, in H¹/Q⁰ (PL 67)
locum] s.l. suppl. al.m. S⁰ 2 posimus H¹ hiis F³ 2/3 'noster' quibus
~ O¹ 3 dilectat F⁰, delectat Σ¹-H¹, delectat (~ suppl. al.m.) S⁰ enim] om.
V^e (PL 50) 4 pertēnent Σ¹ (al.m.) 4/5 aut ... mordemus] s.l. Σ¹ 4 aut
iniquis] antiquis H¹ (e litteris male compactis) ; aut nimis (-mis V^e) F¹-V^e-A¹P³-
O¹P⁵-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50) aut] eras. F⁰ 4/5 murmuratōnibus] add.
et obtrectationibus Q⁰/F¹. V^e-O¹P⁵-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50) 5 mordimus
F⁰, mordimur H¹ ille] illic P⁴F³ oras nostras] ita Σ¹ (praem. h s.l. al.m.)/S⁰
(sed bis -s eras.)/Q⁰ ; horas nostras F⁰-H¹/F¹/P¹ (PL 67) ; ora nostra V^e-A¹P³-
O¹P⁵-O⁰-Om/P⁴F³ (PL 50) subrahi F¹. V^e-A¹P³-O¹P⁵-O⁰-Om/P⁴F³/P¹ (PL
50, PL 67) et] om. Q⁰ 6 gaudet] add. et H¹ 7 (Quid] Nihil nobis Defen-
sor) prodest] est V^e-A¹P³-O¹P⁵-O⁰-Om/P⁴F³ praeciosas (alt. a ex i al.m.)
S⁰ uigili]..(illeg.) F⁰, uigilias (a ex i al.m.) S⁰ laboribusque] laboresque F⁰-
S⁰ (-que in ras. al.m.) ; -que s.l. suppl. al.m. Om ; (laborisque Defensor [-busque
codd. A ps F]) 7/8 conficemus F⁰ ; conficimur Q⁰ ; confidimus P⁴F³ 8 (et
... desiderat] si intra nos caritatem Defensor) ea quae] aequē H¹ maximae
F⁰, maximā Σ¹ (al.m.), maxima H¹ (in nobis] om. PL 50) 9 (habeamus
Defensor [-bemus codd. S F]) minutis F⁰Σ¹-H¹/F¹ (PL 67) ; minutiis (tert.
i eras.) Q⁰ 10 neglegentiarum] neglegentiis H¹ (PL 67) ; add. guttis s.l. al.m.
Q⁰ quās Q⁰ (al.m.) ; (quos PL 50) defluet F⁰ 11 labitur F⁰ ; prolabe-
tur F¹

2. Illud ergo imprimis habere studeamus, quod in nobis dominus noster exspectat, id est : suauem benignumque sermonem, mentem ab omni maledicto, ab omni malitia liberam
 15 — et, deuitatis his quibus spiritus sanctus offenditur, humilitati, quieti, caritati operam dantes —. Haec sunt praecipua *sacrificia*, haec pingua *holocausta*, quae *in conspectu domini in odorem suauitatis* ascendunt.

Hoc etiam maxime studeamus : ut illa, quae in honore
 20 dei nostri agimus, cum hilari agamus animo, cum fidei gaudio et cum bonae ac deuotae uoluntatis affectu. Quidquid uero inuiti atque compulsi facimus, nouerimus nos ex eo non solum non habere profectum sed maximum detrimentum.

3. Faciamus alicui potenti uiro obsequium soluere —
 25 quod utique superiores personae a clientibus suis exspectare consueuerat — : nonne, si nos uiderit homo ille, debitum

17 Ex. 40, *27; c.a.; cf. Gen. 8, 21; 22, 2; c.a. 17/18 Ex. 29, 11.25; Eccli. 35, *8; c.a. 18 Ex. 29, 41; Leu. 2, 9.12; 4, 31; 8, 28; 17, 6; Num. 15, 7.*24; 29, *13.*36; c.a.; cf. Gen. 8, 21; Ex. 29, 25; Num. 15, 3; Eccli. 35, 8; c.a.

$F^0 \Sigma^1 - H^1 - S^0 / Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^8 - O^1 P^8 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$

13 (dominus] deus PL 67) 14 maledicto ab omni] *om.* $O^1 P^8$ (*ob homoeotel.*)
 maledicto] maledictum F^0 , *add.* et H^1 omne^a H^1 malitia* (*alt. m eras.*)
Om libera $F^0 - H^1$ 15 deuitatis his] debilitatis H^1 ; deuotatis his P^8 (*al.m.*)
 iis P^8 ; hiis F^8 15/16 humilitate F^0 , humilitatē Σ^1 , humilitatē H^1 ;
 (humilitati et PL 67) 16 caritate F^0 , caritatē Σ^1 , *om.* H^1 (PL 67) opera
 H^1 dantis Σ^1 , demus (*emus in ras. al.m.*) S^0 ; dantem $Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^8 - O^1$
 $P^8 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 67) 17 pingua F^0 (*al.m.*), Σ^1 (*al.m.*) — S^0 (*al.m.*) / Q^0
 (*al.m.*) — A^1 ; pingua H^1 holocausta F^1 (*al.m.*) 19 Hoc] *praem.* Eia fratres
 $O^1 P^8$ maximae F^0 honore] odore H^1 / Q^0 ; honorem $F^1 - V_e - A^1 P^8 - O^0$
 $Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50, PL 67) 20 domini $F^0 / V_e - A^1$ (PL 50) nostri] *eras.*
 Q^0 hilare F^0 , hilare Σ^1 , hilare S^0 (*al.m.*); clari F^1 (*baud dubium quin ex il- male*
lecto), claro $V_e - A^1 P^8 - O^1 P^8 - O^0 / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50); clara *Om* (*al.m.*) animo
 agamus ~ H^1 ani**mo F^1 21 gaudio* (*o ex ū*) Σ^1 bono $V_e - A^1 P^8 -$
 $O^1 P^8 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) ac] *om.* $O^1 P^8 - O^0 - Om$ deuoto $P^4 F^3$ affec-
 tum F^0 , affectu* (*~ eras.*) Σ^1 , affectu* (*m eras.*) S^0 22 inuēdi Q^0 (*al.m.*) atque]
 ac *Om* noueremus Σ^1 (*al.m.*) 23 non] *om.* Σ^1 ; nullum $F^1 - V_e - A^1 P^8 - O^1$
 $P^8 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) profectum] fructum $Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^8 - O^1 P^8 - O^0$
 $Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) maximum] *add.* habere $F^0 - S^0 / Q^0$; maxime H^1 ; *add.*
 incurrere $F^1 - V_e - A^1 P^8 - O^1 P^8 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) 24 (alicui] aliquem
 PL 50) uiro potenti ~ $F^1 - V_e - A^1 P^8 - O^1 P^8 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) sol-
 uere] *eras.* S^0 / P^1 25 superioris H^1 / F^1 ; superioris Q^0 (*al.m.*) expectare
 a clientibus suis ~ $P^4 F^3$ a clientibus] neglētibus (*ne in ras. ut uidetur*) F^0 ,
 audientibus H^1 ; a clie- *in ras. al.m.* P^1 expetere S^0 26 consueuerāt Σ^1
 (*al.m.*), consueuerāt S^0 (*al.m.*); consueuerunt $Q^0 / V_e - A^1 - Om$ (*—sueueri*), (PL 50,
 PL 67); consueuerunt $F^1 / P^4 / P^1$; consueuerunt P^8 , consueuerunt $O^1 P^8 - O^0$; consueuerunt F^8
 (*al.m.*) nūc P^4 uideret nos ~ P^4 uideret $V_e - A^1 - O^1 P^8 - O^0 - Om / P^4 F^3$
 (PL 67)

sibi officium inuito atque extorto animo, etiam cum quodam fastidio, exhibere : nonne magis sibi factam iniuriam iudicaret, et exhonorari se potius quam excoli pronuntiaret, et
 30 huiusmodi negligenti atque indeuoto offensam potius crederet referendam esse quam gratiam ?

Si ergo honor hominis, deuotionem, fidem atque hilaritatem requirit — ubi utique interdum melior est ille qui colit, quam ille qui colitur ; ubi nullum fructum officiositas ipsa
 35 consequitur, sed hoc solum profectus est si mereatur susceptus uocari — : quanto magis nos in honore dei nostri obseruare debemus : ne ad obsequia eius indeuoti atque compulsi, ne tristes, ingrati inuitique ueniamus — et *non respiciat* deus *ad munera* quae negligenti ac uili animo offeruntur.
 40 Non enim homini, sed illi potius fides nostra seruituram se esse uel ipsam impendisse animam, parum debet uidere :

38/39 Gen. 4, *5.

$F^0 \Sigma^1 H^1 - S^0 / Q^0 / F^1 V_e - A^1 P^s - O^1 P^s - O^0 - Om / P^4 F^0 / P^1$

27 inuiti H^1 atque F^0 extorti H^1 (animo] *add.* et PL 67) 28 exhibere fastidio ~ $Q^0 / F^1 V_e - A^1 P^s - P^s - O^0 - Om / P^1$ (PL 50) ; exhibere studio $P^4 F^s$ fastidio] *add.* haec *eras.* S^0 exhiberi F^0 nūne P^4 28/29 factam iudicaret iniuriam ~ $Q^0 / F^1 V_e - A^1 P^s - O^1 P^s - O^0 - Om / P^1$ (PL 50) ; iudicaret factam iniuriam ~ $P^4 F^s$ ⁱⁿ ^{lo} ~~crederet~~ Σ^1 (*al.m.*) 29 exhonorare $F^0 - H^1$, exhonorare S^0 (*al.m.*) potius se ~ A^1 se] *om.* V_e / P^4 30 eiusmodi $F^1 V_e - A^1 P^s - O^1 P^s - O^0 - Om / P^4 F^s / P^1$ (PL 50) negligente F^0 , negligenti S^0 (*al.m.*) ; negligentia Q^0 indeuoto] *add.* officio (*partim in mg. al.m.*) S^0 ; deuoto Om offensa F^0 31 esse referendam ~ $P^4 F^s$ (PL 50) referenda F^0 esse] *om.* H^1 , in *mg. suppl. al.m.* S^0 ⁱⁿ ^{lo} Q^0 (*al.m.*) gratia F^0 32 cultus] *add.* atque honor $F^0 - S^0 / Q^0 / F^1 V_e - A^1 P^s - O^1 P^s - O^0 - Om / P^4 F^s / P^1$ (PL 50) ; cultus H^1 atque] *om.* $S^0 / Q^0 / F^1 V_e - A^1 P^s - O^1 P^s - O^0 - Om / P^4 F^s / P^1$ (PL 50) 33 requirit F^0 , requireret Σ^1 (*al.m.*), requirit S^0 (*al.m.*) ; requiritur Q^0 (*al.m.*) ubi] ibi $F^1 V_e$ (PL 50) melior est interdum ~ $P^4 F^s$ 33/34 ille qui colit quam] restitui (PL 67) ; *om.* $F^0 \Sigma^1 H^1$ (*ob homoeotel.*), (*om.* ille qui colit (*om.* quam) *s.l. suppl. al.m.* S^0 ; ille a quo (quibus Q^0 ; quo *s.l.* F^1) cultus ipse exhibetur quam (*om.* quam Q^0) $Q^0 / F^1 V_e - A^1 P^s - O^1 P^s - O^0 - Om / P^4 F^s / P^1$ (PL 50) 34 ille] illo S^0 (*o ex c al.m.*) Q^0 ; (*om.* PL 67) 35 profectus] pro fructu S^0 ; profectum Q^0 ; fructus $F^1 V_e - A^1 P^s - O^1 P^s - O^0 - Om / P^4 F^s / P^1$ (PL 50) mereamur Q^0 35/36 susceptos F^0 ; suscepti** (*1 per ras. ex us*) Q^0 36 uocare Σ^1 quantum F^0 / F^1 dei] *illeg.* P^1 (*rescr.*) 37 atque H^1 (*al.m.*) 38 tristes] *add.* ne $F^0 - S^0 / Q^0 / F^1 V_e - A^1 P^s - O^1 P^s - O^0 - Om / P^4 F^s / P^1$ (PL 50) ; *add.* nec H^1 ; (*add.* atque PL 67) inueniamur H^1 (PL 67) et] *om.* $P^4 F^s$ non] nū P^4 38/39 respiciat] respecti At H^1 (PL 67) 39 deus] *s.l. post munera suppl. al.m.* P^s ; *om.* $P^4 F^s$ ac uili] *eras.* Q^0 (offeruntur] afferuntur non respicit PL 67) 40 homines Σ^1 seruaturam (*1 per ras. ex a*) F^s 41 esse] *add.* promisit cui ad mortem usque seruire $Q^0 / F^1 V_e - A^1 P^s - O^1 P^s - O^0 - Om / P^4 F^s / P^1$ (PL 50) ipsum H^1 impedisse H^1 animam] *s.l.* P^4 uideri $Q^0 / F^1 V_e - A^1 P^s - O^1 P^s - O^0 - Om / P^4 F^s / P^1$ (PL 50)

cuius se obsequiis atque beneficiis etiam ipsi angeli in paradiso impares esse confitentur; cui postremum cum totum debeatur, nihil tamen gratis soluitur.

- 45 4. Pro hac ergo misera uita, laboribus et doloribus plena, in qua et usus brevis est et ipsa breuitas semper incerta — quam utique uitam, etiamsi auctori suo offerre dissimulet deuotio uoluntatis, continuo a nobis est exactura lex mortis; et quod datur ex uoto, soluitur ex debito —;
50 pro ista itaque uita, dabit illam uitam: quae *nec oculo potest cerni, nec tacita mentis cogitatione* perstringi; quam utique consequi est facilius quam enarrare; cuius erit cursus sine termino, usus *sine fastidio*, refectio sine cibo, adiutorium

43/44 cf. Aug., Serm. XLIII, 2, 3 [PL 38, 254^(D)]; Euseb. 'Gallic.', Hom. xvi, 2 [lin. 22]; Hom. XXXVIII, 7 [lin. 216]; Hom. xl, 3 [lin. 122/123]; Hom. LXII, 3 [lin. 53]. 50/51 aptatum ex: Aug., De catech. rud., xxvii, 54 (11) [CC 46, 177, 52/53]; cf. Aug., Serm. cxxxvii, 3 [PL 38, 708^(A)]; Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxviii, 1 [lin. 3/4]. Is. 64, *4; 1 Cor. 2, *9; cf. Eccle. 1, 8. 51 Deut. 18, 21. 53/54 aptatum ex: Aug., De catech. rud., xxvii, 54 (11) [CC 46, 177, 51]; cf. Aug., Serm. cxxxvii, 3 [PL 38, 707^(D)].

$F^0 \Sigma^1 - H^1 - S^0 / Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$

42 se] *om.* $H^1 / O^1 P^4 - O^0 - Om / P^4 F^3$ (PL 67) atque] ac $P^4 F^3$ beneficii H^1 42/
43 in paradiso impares esse] *restitui*; in paradiso (*om.* impares esse *ob homoeotel.*)
 $F^0 \Sigma^1 - H^1$ (PL 67); (*om.* in paradiso) impares esse S^0 (*fort. ex priore omissione supra*
impares esse
lin. suppleta, in paradiso, emendatione male interpretata); (*om.* in paradiso) ⁸⁰
inpa+res (*om.* esse) Q^0 ; (*om.* in paradiso) impares (*om.* esse) $F^1 - V_e - A^1 P^3 / P^1$ (PL
50); (*om.* in paradiso) impares se $O^1 P^4 - O^0 - Om / P^4$ (*in ras.*), F^3 postremo S^0 (PL
67) 44 debeant H^1 (nil) PL 67) soluitur] *add.* sed remunerationem
quasi ipse uicissim debitor factus reddit pro exsolutione debitorum et pro exiguis
inmensa restituet (-tuit $A^1 P^3$; -tuet *al.m.* P^1) $F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$
(PL 50) 45 ergo] enim $Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50)
uita] *add.* in S^0 ; *add.* ** (2 *litt. eras.*) Q^0 ; *add.* et $F^1 - V_e - A^1 P^3 / P^1$ (PL 50)
45/46 plenam F^0 46 in qua et usus] in qui etus usus $F^0 \Sigma^1$ (*e litteris male com-*
packtis), inquietas usus H^1 , inquietudo (-etudo *in ras. al.m.*) S^0 semper] *om.*
 $F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) (*Eus.G.LXII*) (*incerta*) *add.* con-
tendimus in obsequiis homini placere et pro illa ubi iam nihil laboratur sumus
non contendimus modo deo deuotum seruitium impendere PL 67) 47 'uitam
'utique ~ P^4 uita H^1 auctore Σ^1 (*al.m.*) offerri $F^1 - V_e - P^3 / P^1$ (PL 50)
48 uobis Q^0 (*al.m.*) est] *s.l.* *Om* 49 et] ut H^1 quod] ita $F^0 \Sigma^1$; *add.* non
cert. (PL 50, PL 67); (*add.* etsi non *Eus.G.LXII*) (datur] offeratur *Eus.G.LXII*)
uoto] toto $F^0 - S^0$ (soluitur] redditur *Eus.G.LXII*) 50 pro] -o *suppl.*
al.m. F^0 ista] hac $Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) uitam]
dein 15 fere litt. eras. A^1 oculos F^0 , oculo (*alt. o ex ü*) Σ^1 , oculus H^1 , oculis S^0
50/51 cerni potest ~ S^0 ; potes^t cernere Q^0 (*al.m.*) 51 tacite Q^0 mens Σ^1
prestringi S^0 ; pertingi $Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50);
(concipi *Eus.G.ext.9*) 52 enarrari $F^1 - V_e - A^1 P^3 / P^1$ (PL 50) 53/54 cibi
adiutorio (*om.* sine defectu) $S^0 / Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^5 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50)
(adiutorium sine defectu] auxilium sine adiutorio *Eus.G.ext.9*).

sine defectu, requies sine noctis otio, aetas sine senio : in-
 55 deficiens sub uultu dei caritas, et sub antiquis perpetuisque
 gaudiis semper noua iucunditas, et sine ullo periculo amit-
 tendi felicitas.

5. Huius ergo uitae dulcedinem, <istius amaritudinem>
 relinquentes, iam nunc, de futuris illis saeculis quotidie
 60 cogitando, etiam in hoc corpore praegustare conemur ; et, ex-
 clusa de sensibus nostris saecularium uel desideriorum ama-
 ritudine, quandam beatitudinis illius odorem totis ad nos
 cordibus attrahamus ; et, discusso omni torpore, omni pigritia
 — cuius mater est infelicitas —, illa iam hilaritate, illa
 65 alacritate domino ac deo nostro, illoque gaudio seruiamus :
 quo gaudio ad munera sua ipso inuitante ueniamus, prae-
 stante domino nostro Iesu Christo, qui cum patre
 et spiritu sancto uiuit et regnat in saecula saeculorum.
 Amen.

58/57 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. XLII, 10 [lin. 174]. 58/60 cf. Euseb. 'Gallic.',
 Hom. XL, 1 [lin. 1/4]. 64/65 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. LXIV, 9 [lin. 124].

$F^0 \Sigma^1 H^1 - S^0 / Q^0 / F^1 V_e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$

54 defecto Σ^1 (al.m.) requie^s F^0 noctes F^0 , nocte H^1 (PL 67) (actas
 sine senio] om. Eus.G.^{extr.9}) otio actas] otiositas $F^0 \Sigma^1 H^1$ (PL 67) (e litteris
male compactis), otio iuuentus S^0 54/55 inde faciens H^1 ; indeficiens F^3 (al.m.)
 55 sub¹] ex P^6 , sine F^3 (sed sub in mg. adscr. m.recent.) claritas $F^1 V_e - A^1 P^3 -$
 $O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50, PL 67) 56 et] om. $F^1 V_e - P^3 / P^1$ (PL 50) ; s.l.
 suppl. al.m. A^1 , ac $O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4$ amittendi periculo ~ $F^1 V_e - A^1 P^3 - O^1$
 $P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50, PL 67) (Eus.G.^{extr.9}) 57 felicitas] praem. secura
 $F^1 V_e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) (Eus.G.^{extr.9}) 58 dulcedinem]
 om. P^3 istius amaritudinem] coniciendo suppleui ; fort. ob homoeotel. om. codd.
 (PL 50, PL 67) 59 relinquentes] om. $S^0 / Q^0 / F^1 V_e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4$
 F^3 / P^1 (PL 50) nunc] om. S^0 illis] om. H^1 (PL 67) ; s.l. P^4 saeculi F^0
 60 cogitandum $F^0 H^1 / Q^0$; cogitand^o (alt. o ex ū) Σ^1 , cogitando* (alt. o ex um)
 S^0 (al.m.) etiam] om. Q^0 conemur] in mg. A^1 60/61 exclusam $F^0 \Sigma^1$
 61 (om. de) sensibus (pr. s in d eras.) Q^0 (al.m.) uel] om. F^0 (PL 67), eras. S^0 ;
 add. colloquiorum uel $Q^0 / F^1 V_e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) 61/62
 amaritudinem $F^0 \Sigma^1$ 62 quandam (æ ex a al.m.) S^0 podorem F^0 , pudorem
 $\Sigma^1 - S^0$, dulcem saporem H^1 (PL 67) totis ad] om. H^1 (PL 67) nos] nostris
 $F^0 \Sigma^1 H^1$ (PL 67) ; an <nos> nostris restituendum ? 63 discusso] in ras. al.m. S^0
 omni¹] omne Σ^1 (al.m.) torpore] pr. o ex u Σ^1 , tempore H^1 omni²]
 omne F^0 pigritia Σ^1 (al.m.) 64 infidelitas $F^0 H^1 - S^0 / Q^0 / F^1 V_e - A^1 P^3 -$
 $O^1 P^6 - O^0 - Om / P^1$ (PL 50, PL 67) illa¹] illi F^0 , illam H^1 65 illoque gaudio
 dño ac deo nostro ~ A^1 ac] om. $H^1 / P^4 F^3$; *ac (h eras.) S^0 / Q^0 66 quo gau-
 dio] ut Q^0 (ipso) om. PL 67 inuitante] add. ueniam H^1 ueniamus Q^0
 (al.m.) 66/69 praestante ... Amen] om. $F^1 V_e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - O^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$
 (PL 50) 66/67 praestante ... Christo] om. F^0 67/69 qui ... Amen] del. al.m.
 S^0 67 cum] add. aeterno F^0 68/69 in ... Amen] om. F^0 saeculorum.
 Amen] om. Σ^1 .

$F^3 \Sigma^1 H^1 \text{---} S^0 / Q^0 / F^1 V^e \text{---} A^1 P^3 \text{---} O^1 P^3 \text{---} O^0 \text{---} Om / P^4 F^3 / P^1$

Expl. EXPLICIT OM̄L QVINTA F^3 , *om.* $\Sigma^1 H^1 \text{---} S^0 / Q^0$; EXPLICIT OMELIA ·VI· AD MONACHOS F^1 , EXPLICIT OMELIA VI V^e , EXPLICIT ·VI· OMELIA A^1 , EXPLICIT OMELIA ·VI· P^3 , EXPL̄ OMEL̄ ·VI· O^1 , EXPLICIT OMELIA SEXTA P^3 , EXPLICIT OMELIA ·VI· O^0 , EXPLICIT OMELIA ·VI· Om ; EXPLICIT OMELIA ·VIII· P^4 , EXPLICIT OMELIA OCTAVA F^3 ; EXPLICIT OMELIA SEXTA P^1 .

HOMILIA XLII (4r, 42b)

HOMILIA VII AD MONACHOS

MONITVM

Codices :

a) *lin. 1/58 :*

Qui ... prioribus :

- F*¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 49-49^v.
- A*¹ : ANGERS, *Bibliothèque municipale*, 144 (136), s. X, f. 20-21^v.
- P*¹ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2628, s. XI, f. 76-77.
- O*⁰ : OXFORD, *Bodleian Library*, Bodl.392 (2223), s. XI ex., f. 11^v-12.
- P*³ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2811, s. XII in., f. 19-20.
- O*¹ : OXFORD, *Bodleian Library*, Rawl.A.416, s. XII, f. 23^v-24^v.
- P*⁴ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.13333, s. XII, f. 25-26.
- P*⁶ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.17415, s. XII, f. 13-14.
- V*^e : VENDÔME, *Bibliothèque municipale*, 133, s. XII, f. 122^v-123^v.
- F*³ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, II.951, s. XIII, f. 19^v-20^v.

b) *lin. 59/174 :*

Et quidem ... felicitas :

- F*¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 51-52^v (in fine homiliae XLIII).
- A*¹ : ANGERS, *Bibliothèque municipale*, 144 (136), s. X, f. 24^v-27 (in fine homiliae XLIII).
- P*¹ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2628, s. XI, f. 78^v-80^v (in fine homiliae XLIII).
- O*⁰ : OXFORD, *Bodleian Library*, Bodl.392 (2223), s. XI ex., f. 13^v-14^v (in fine homiliae XLIII).
- P*³ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2811, s. XII in., f. 21^v-23 (in fine homiliae XLIII).
- O*¹ : OXFORD, *Bodleian Library*, Rawl.A.416, s. XII, f. 26-28 (in fine homiliae XLIII).
- Om* : OXFORD, *Merton College*, CLXXVII (A.1.5), s. XII, f. 190-191^v (in fine homiliae XLIII).
- P*⁴ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.13333, s. XII, f. 28.18-20^v (in fine homiliae XLIII).
- P*⁶ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.17415, s. XII, f. 16^v-18^v (in fine homiliae XLIII).
- V*^e : VENDÔME, *Bibliothèque municipale*, 133, s. XII, f. 125^v-127^v (in fine homiliae XLIII).
- F*³ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, II.951, s. XIII, f. 22^v.14-16 (in fine homiliae XLIII).

Editiones :

- a) *lin. 1/68 :*
Qui ... prioribus :

Gaigny : f. 109^v-110^v : Homilia ad Monachos VII.
MBwP 6 : col. 662^{D-H} : Homilia VII. Ad Monachos.
PL 60 : col. 849^B-850^B : (Eucherii Lugdunensis) Homilia VII. Ad monachos.

- b) *lin. 59/174 :*
Et quidem ... felicitas :

Gaigny : f. 112^v-115 (in fine homiliae XLIII [42]).
MBwP 6 : col. 663^F-664^H (in fine homiliae XLIII [42]).
PL 60 : col. 852^D-855^A (in fine homiliae XLIII [42]).

Radintegrationes :

- a) *lin. 1/72 :*
Qui ... explorat :

Eus.G. extr. 6 : (Eusebii 'Gallicani') Sermo extr. 6, 4-11 [lin. 27/101].

- b) *lin. 14/15 :*
quantos ... incurrit :

Eus.G. VIII : (Eusebii 'Gallicani') Homilia VIII, 5 [lin. 131/132].

- c) *lin. 90/98 :*
ita ... mala :

Eus.G. XLIV : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XLIV, 4 [lin. 42/50].

Eus.G. LXIV : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LXIV, 6 [lin. 75/84].

- d) *lin. 142/143 :*
remotis ... probationibus :

Eus.G. IV : (Eusebii 'Gallicani') Homilia IV, 5 [lin. 153] = (Caesarii) Sermo LVIII, 2 [CC 103, 255 (244), 26/27] = (Fausti) Sermo XII [CSÉL 21, 268, 10/11] = (ps.-Augustini) Sermo CX, 2 [PL 39, 1963^(B)].

- e) *lin. 152/153 :*
Et quid ... praesentata :

Eus.G. XXXVI : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XXXVI, 5 [lin. 52/53].

- f) *lin. 153 :*
fuerit ... praesentata :

Eus.G. XLVII : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XLVII, 5 [lin. 99/100].

XLII

AD MONACHOS, VII

1. Qui inter multos uitam agere constituerunt, aut cum grandi fructu aut cum grandi periculo, uel diligentes uel etiam negligentes sunt.

Vnde felix est illa anima, quae, dum bene in congregatione ; uersatur, multorum gaudium est, et plurimi ex ea uel aedificantur uel illuminantur : bona enim eius, dum multi<s> communicantur, adduntur — ad quod etiam sapientis illius sententia respicit : *Fili, si sapiens fueris : tibi et proximis tuis.*

2. Itaque si, in congregatione positus, oboedientiam tenuit,
10 si humilem patientemque se praeuit : quantos aedificauit, tantis fenerauit ; et quantum bonum ex se proximis commodaui, tantum in sua lucra conuertit. Si uero e contrario, per inoboedientiam uel superbiam suam, alios — quod facilius

4 *felix ... quae* cf. Caes. Arel., Serm. CLXXXVII, 3 [CC. 104, 765 (724), 31/32]
8 Prou. 9, *12 (LXX).

Codd. : $F^1-Ve-A^1P^8-O^1P^8-O^0/P^4F^3/P^1$

Inscr. ITĒ INCIPIT OMELIA ·VII· AD MONACHOS F^1 , INCIPIT VII Ve , INCIPIT ·VII· AD MONACHOS A^1 , INCIPIT OMELIA SEPTIMA (*add. ad monachos in mg. al.m.*) P^8 , INCIP ·VII· O^1 , INCIPIT SEPTIMA P^8 , INCIPIT ·VII· O^0 ; INCIPIT ·IX· AD MONACHOS (*adnot. 7^e in edit. in mg. m.recent.*) P^4 , INCIPIT NONA F^3 ; INCIPIT SEPTIMA P^1 .

1 Qui] Fui F^1 (*corr. al.m.*) (multos] uos *Eus.G.^{extr.6}*) uita F^1 instituerunt A^1P^8 2 grandi] grande F^1 grandi] grande F^1 ; *om. P^4F^3* diligentes uel etiam] etiam diligentes uel ~ $F^1-Ve-A^1P^8$ (PL 50) ; diligentes uel (*om. etiam*) P^4 3 neglentes F^1 6 bono $Ve-A^1P^8-O^1P^8-O^0/P^4F^3/P^1$ (PL 50) multis] *restitui* (*Eus.G.^{extr.6}*) ; multa P^8 ; multi *cess.* (PL 50) 6/7 com-

uel additur
municant $O^1P^8-O^0/P^4F^3/P^1$ (PL 50) 7 adduntur A^1 (*al.m.*), additur O^1P^8 .
 O^0 (*sapientissimi Eus.G.^{extr.6}*) 8 (*respicit*) *add. quae dicit Eus.G.^{extr.6}*

tuis] suis Ve ; *add. proderis in mg. al.m. P^8, add. proficies O^1P^8-O^0 ; eris P^1*
9 (*si*) *add. quis Eus.G.^{extr.6}* (oboedientiam tenuit si] *om. Eus.G.^{extr.6}* [oboedientiam tenuerit *cod. Q^0*] 10 humilem patientemque se] humilem se patientem-
que ~ O^1 ; (*ad humilitatem seseque patienter Eus.G.^{extr.6}* [aut humilitatem seseque patientem *codd. F^0/Q^0* ; humilitatem se sequentibus aut patientiam *codd. P^4-P^8P^8*])

se] si F^1 (*al.m.*) (*praebuerit Eus.G.^{extr.6}*) 10/11 (quantos ... fenerauit] *om. Eus.G.^{extr.6}*) 11 (*et quantum*) quantumque *Eus.G.^{extr.6}* [*quantum** cod. Q^0 ; quantum codd. P^4-P^8P^8*] (ex se bonum ~ *Eus.G.^{extr.6}* [ex eo bonum *cod. S^0*]) 11/12 commodauit] commendaui O^1 , commadui P^8 , -mod- in *ras. al.m. O^0* (*cf. infra, lin. 40/41*) ; (*commodat Eus.G.^{extr.6}*) 12 (sua lucra] se lucrum aliorum *Eus.G.^{extr.6}* [se lucra aliorum *codd. F^0-H^1-S^0/Q^0/P^8P^8*, se aliorum lucra *cod. P^4*]) 13 (suam alios] *om. Eus.^{extr.6}*) aliis F^1 (quod] quae res quod peius est *Eus.G.^{extr.6}*) facile $O^1P^8-O^0/P^4F^3$

euenire solet — ad maculam compulit : quantos destruxit,
 15 de tantis periculum damnationis incurrit ; quantis detrimen-
 tum fuit, de tantis damna contraxit, et peccatum quod ab illo
 semel processit, ad eum multipliciter redundauit.

Quamobrem, sicut ille ualde admirandus atque laudandus
 est : cuius cursus, multorum profectus est ; ita ille merito
 20 lugendus est : cuius uita, *multorum ruina* est.

3. Ideoque, carissimi : quae ad aedificationem pertinent, ea,
 in medio positi, agere studeamus, ne uitia nostra aliorum uir-
 tutibus noceant, ne aliorum feruorem tepor noster debilitet,
 ne aliorum patientiam iracundia nostra uiolet, ne aliorum hu-
 25 militatem superbia nostra deprauet, ne aliorum sanitatem in-
 firmitas nostra corrumpat, ne aliorum pulchritudinem foeditas
 nostra contamineat, ne aliorum ardentes exstinguamus lam-
 padas si nostras illuminare non possumus.

4. Et quidem stultae illae uirgines, quamlibet stultae essent,
 30 non tamen alienas exstinguere sed suas illuminare cupiebant.

Ideo, ad istarum similitudinem si cui nostrum deest pin-
 guissima gratia humilitatis, si fidei ignis, si flamma feruoris,

16/17 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. viii, 5 [lin. 130/131]. 20 Luc. 2, *34. 23
 cf. Euseb. 'Gallic.', Serm. extr. 9, 4 [lin. 38/39]. 27/30 cf. Matth. 25, 1-8.

$F^1.Ve-A^1P^3-O^1P^4-O^0/P^4F^3/P^1$

14 maculam] malum F^1 ; (malum exemplum suae iniquitatis *Eus.G.^{extr.6}* [mali
 exemplum siue iniquitatis *codd. P⁴-P⁸P⁹*]) (compulit] alios attraxerit *Eus.G.^{extr.6}*)

quantus F^1 (*al.m.*) ; quanto ⁸(⁰ in *ras.*) P^1 (*al.m.*) destruxit F^1 ; (destruxerit
Eus.G.^{viii}, *Eus.G.^{extr.6}*) 15 tati⁸ (¹ in *ras.*) P^1 (*al.m.*) (periculum damna-
 tionis incurrit] sibi damnationis materiam congregabit *Eus.G.^{viii}*) incurrit]
 add. de F^1/P^1 (PL 50) 15/16 detrimento $O^1P^3-O^0/P^4F^3$ (*Eus.G.^{extr.6}* [*cod. Q⁰*])
 17 (processit] recessit *Eus.G.^{extr.6}*) redundabit A^1P^3/P^4F^3 (*Eus.G.^{extr.6}* [*codd. P⁴-*
 P^3P^8]) 18 ualde] *om. A¹P³* ammirandus F^1 19 cuius] *s.l. O¹* cursus]
 rursus Ve ; (add. bonus *Eus.G.^{extr.6}* [exclusiue *cod. Q⁰*]) merito] in *mg. F³* 20
 (uita] add. mala *Eus.G.^{extr.6}* [exclusiue *codd. F⁰-S⁰/Q⁰/P⁴-P⁸P⁹*]) 21 (Ideoque]
 add. fratres *Eus.G.^{extr.6}* [exclusiue *cod. Q⁰*]) pertinet P^1 (*al.m.*) 23 aliorum]
 alienum P^4 debilitet (-bitet P^4) tepor noster ~ P^4F^3 24/25 iracundia ...
 humili-] in *mg. A¹* 24 iracundia (*om. nostra*) Ve ; (nostra iracundia ~ *Eus.*
 $G.^{extr.6}$) 25 ali*orū (*1 lit. eras.*) A^1 25/26 infirmita* (*ex -tatē ut uidetur*) P^3
 (*al.m.*)— P^3 28 possumus] ualemus O^1 29 illae stultae ~ P^1 30 (tamen
 ... sed] tam ... quam *Eus.G.^{extr.6}* [exclusiue *cod. P⁴*]) illuminari* (*tert. 1 per ras.*
ex c) F^1 31 Ideo] Ideoque P^4F^3 ; (Et ideo *Eus.G.^{extr.6}*) (cuique *Eus.G.^{extr.6}*
 [cui *codd. S⁰/Q⁰/P⁴-P⁸P⁹*]) 32 gratia] add. si $F^1.Ve-A^1P^3/P^1$ (PL 50) (hu-
 militatis] humanitatis PL 50) ignis] *iterat., exp. P³*

si oleum caritatis, si lumen discretionis : ueniat ad eos quos magis abundare perspexerit, et gratiam in se proximi non
 35 auferendo sed imitando transfundat, et bona possessionis alienae sine damno immo cum lucro possessoris inuadat.

Numquam enim tibi defecit, quidquid alteri de te proficit : numquam enim sensit luminis sui damnum plurimus ignis accensus, nec minuit solis lucem considerantium multitudo,
 40 sed : quanti ad eum perspexerint, tantis munera sua commodat, et ipse semper integer permanet.

5. Benedicta illa <a> deo anima, cuius humilitas alterius confundit superbiam, cuius patientia proximi exstinguit iracundiam, cuius oboedientia pigritiam alterius tacite increpat,
 45 cuius feruor inertiam alieni teporis exsuscitat !

Qui proximi sui turbatum prae ira oculum cordis, gratia consolationis atque aedificationis illuminat : melius hic, quam ille : qui fratrem, paululum ab aliquo contristatum, non tam solatii porrecta manu subleuat, sed magis, titubantem sicut
 50 parietem inclinatum, maleloquiorum impulsu adiuuat ad ruinam, et, pro disciplinae ratione correptum, per sinistra consilia sic incitat ut allidat, sic armat ut perimat.

$F^1-Ve-A^1P^3-O^1P^6-O^0/P^4F^3/P^1$

33 (ueniant *Eus.G. extr. 6* [cod. Σ^1]) 34 (perspexerint *Eus.G. extr. 6* [cod. Σ^1])
 in] ad $F^1-Ve-A^1P^3/P^1$ (PL 50) 35 transfundat (*sic*) imitando ~ O^1 ;
 (imitando transfundant *Eus.G. extr. 6* [cod. Σ^1]) 36 (alienae) add. non solum
Eus.G. extr. 6 (immo) sed etiam *Eus.G. extr. 6* cum *s.l. suppl. al.m.* P^1 ;
 (om. *Eus.G. extr. 6* [cod. Q^0]) (inuadant *Eus.G. extr. 6* [cod. Σ^1]) 37/38 quidquid
 ... sensit] in *mg.* A^1 37 (enim) om. *Eus.G. extr. 6* [exclusiue cod. Q^0] tibi defecit]
restitui (*Eus.G. extr. 6*) ; tibi deficit $F^1-Ve-A^1P^3-O^1-O^0/P^4$ (tibi defic), F^3/P^1 (*Eus.*
G. extr. 6 [codd. S^0/Q^0]) ; 'deficit 'tibi ~ P^6 ; (tibi deficient PL 50) de te alteri
 ~ Ve ; (alter de te *Eus.G. extr. 6* [exclusiue cod. Q^0]) proficit] *restitui* (*Eus.G. extr. 6*) ;
 proficent F^1 , proficiet *cest.* (PL 50) 38 nonquã P^4 (damnum luminis sui ~ *Eus.*
G. extr. 6 [cod. Σ^1]) plurimus] ita (-m⁹) F^3 (*Eus.G. extr. 6*) ; plurimis $F^1-Ve-A^1P^3-O^1P^6-O^0/P^4$ (PL 50) (*Eus.G. extr. 6* [cod. P^4]) ; plurimis (mi⁹ ex m⁹ ut uidetur) P^1 (*al.m.*) ;
 (plurimi *Eus.G. extr. 6* [cod. Q^0]) 39 minui P^1 (*al.m.*) 40 (sed) om. *Eus.G. extr. 6*
 perspexerint] ita P^4 (*Eus.G. extr. 6*) ; conspexerint *cest.* (conpex- F^1) (PL 50)
 40/41 comindat O^1 (*al.m.*) (cf. *supra*, lin. 11/12) 41 (ipse) add. tamen *Eus.G. extr. 6*
 permanet] perseuerat *Eus.G. extr. 6* 42 illa a deo] *restitui* ; illa deo (deo illa
 ~ A^1) codd. (PL 50) ; (a [om. codd. F^0/Q^0]) deo illa ~ *Eus.G. extr. 6* 43 confundat
 A^1 (*al.m.*) superbia F^1 43/44 iracundia F^1 44 pigritiã F^1 (*al.m.*) 45
 inertia F^1 46 oculum] *iterat., exp.* P^6 47 Melior $O^1P^6-O^0$; Meli^{or} (or in
 9 *eras.*) F^3 (*al.m.*) aedificationis] *s.l.* F^1 illuminat* P^3 (*al.m.*) 48 fratrem]
 add. suum $O^1P^6-O^0/P^4F^3$ tam] iam $F^1-Ve-A^1P^3-O^1P^6/P^1$ (PL 50) 49
 solatio $F^1-Ve-A^1P^3-O^1P^6/P^1$; (solum PL 50) ; (solatio suo *Eus.G. extr. 6* [codd.])
 (magis) om. *Eus.G. extr. 6* 50 adiuuat] *iterat., exp.* P^4 51 (et) add. salubri-
 ter *Eus.G. extr. 6* 52 allidat] add. et P^4 (*Eus.G. extr. 6* [cod. P^9])

6. Itaque, fratres, cui mala propria non sufficiunt, ille sic agat : ut iudicium etiam alienae perditionis incurrat.

55 Certum est, carissimi : nisi hic nostras quotidie reseceamus et circumcidamus passiones, deteriores multo nos effici quam fuimus dum in saeculo uiueremus, ita ut *fiant extrema nostra peiora prioribus*.

60 <Et quidem, quamdiu ad mundum pertinebamus, illis actibus ac negotiis militantes in quibus nunc erubescimus : tunc nobis *aduersarius* non obstabat, immo etiam consentiebat, quia circa miserabilem et perditam uitam nostram non inueniebat in quo suam exerceret inuidiam : delectabant illum nostra opera, sufficebant illi per se nostra crimina. Quis enim
65 suscipiat bellum cum milite suo ? quis uelit impugnare sub-

53 cf. Ez. 44, 6. 56/57 cf. infra, lin. 99/100. 57/58 Matth. 12, *45 ; Luc. 11, *26 ; II Petr. 2, *20. 61 I Petr. 5, 8.

F¹-V^e-A¹P⁸-O¹P⁸-O⁰/P⁴F³/P¹

54 agit V^e-A¹P⁸-O¹P⁸-O⁰/P⁴F³/P¹ (*ex* -gat), (Eus.G.^{extr.6} [cod. P⁴]) (perditionis] *add.* non Eus.G.^{extr.6} [exclusive codd. F⁰-S⁰ (non *eras.*)/Q⁰/P⁴P⁸ (non *eras.*))] 55 (Certi sumus Eus.G.^{extr.6}) (carissimi] *add.* quod nisi caueamus Eus.G.^{extr.6}) (hic] *om.* Eus.G.^{extr.6}) 55/56 reseceamus⁸ 'passiones' 'b circumcidamus ~ P⁸ 56 circumcidamus] -ci- in *mg. suppl. al.m.* O¹ passionis F¹ nos multo ~ F¹-V^e-A¹P⁸-O¹P⁸-O⁰/P⁴F³/P¹ (PL 50) (Eus.G.^{extr.6} [cod. S⁰]) effici* (1 *lit. eras.*) O⁰ 57 in] *add.* hoc P⁴F³ (Eus.G.^{extr.6} [codd. P⁴P⁸P⁰]).

F¹-V^e-A¹P⁸-O¹P⁸-O⁰-Om/P⁴F³/P¹

59/174 Et quidem ... sempiterna felicitas] *hic restitui ; tamquam ultimam partem homiliae xliii^{ae} (lin. 121/236) praebent codd. et edd.* 59 Et quidem] *sequitur* : si fidem suam ... durarent (*ex bom. xlv, lin. 29/138*) P⁴F³ (*cf. supra, bom. xl, ad lin. 198*) ; *adnot.* commutare haec cum iis quae sunt homelia 7^a hoc modo : facinus aliquod capitale commisit (= *bom. xlv, lin. 29*) et quidem si fidem suam, etc. Reliqua uero huius decimae require quinta et sic ...(*illeg.*) : a domino consequamur (= *bom. xliii, lin. 120*), quamdiu ad mundum, etc. F³ ; (*add.* carissimi Eus.G.^{extr.6}) (pertinendo illic Eus.G.^{extr.6}) 60 (ac] et Eus.G.^{extr.6}) 61 obstat] P¹ immo etiam consentiebat] *om.* Om (*ob homoeotel.*) 62 (et] ac Eus.G.^{extr.6}) 63 (inuidiam exerceret suam ~ Eus.G.^{extr.6}) delectabant] *add.* enim O¹ ; delectabantur (-nt) P⁴F³ (Eus.G.^{extr.6} [codd. S⁰/P⁴]) 64 opera nostra ~ O¹ (Eus.G.^{extr.6} [exclusive codd. S⁰/Q⁰/P⁴P⁸P⁰]) crimina nostra ~ O¹ (crimina] *add.* et peccata Eus.G.^{extr.6}) 65 (suscipiet Eus.G.^{extr.6}) (contra militem suum Eus.G.^{extr.6}) quis] *add.* enim P⁴F³ (*e lin. 126 iterat.*) (uellet Eus.G.^{extr.6})

iectum suum ? Supra omnem infelicitatem erat uita illius : cui nocere non dignabatur inimicus.

At uero nunc, postquam uoluntatibus illius renuntiaui-
70 latum, uidet in nobis quodammodo idola sua in *dei templa*
mutari ; frendens et *tamquam leo rugiens* omnes nocendi aditus
peruigil insidiator explorat. *Dirigit contra eos uitiorum acies,*
exhibens secum septem spiritus nequiores se : si forte *domum*
nostram spiritualibus bonis *inueniat uacuam* ac *uacantem*, et
75 cum turbis suis eam ualeat occupare, ac sibi in ea, praemissis
uitiis quasi quibusdam metatoribus, praeparet mansionem.

7. Atque ideo, carissimi, mille contra nos uersat nocendi
ingenia.

Iuniores quosque et incipientes, uel indecorosis gulae blan-
80 dimentis attentat uel aculeis non edomitae carnis impugnat :
si possit eorum sensus uel honestas cogitationes polluere et
ignobilem triumphum de castitatis uulnere reportare.

Meliores uero quosque ac seniores, per elationis ac iactan-
tiae malum profectu ipso ac meritis propriis expugnare cona-
85 tur : ut, dum tempora, dum merita ingerit, per immundissimam
uanitatem, humilitatem cordis excidat et, quod periculosum
est, in conspectu dei sibi hominem placere persuadeat.

Iam uero illud commune ac familiare malum est : quod
armat contra nos linguae nostrae gladios, quod irarum in-
90 flammat stimulos ; atque ita diuersis passionibus inebriat

70 I Cor. 3, *16 ; II Cor. 6, *16. 71 cf. Ps. 111, *10. I Petr. 5, 8. 72
Gen. 14, *8. 73 Matth. 12, 45 ; Luc. 11, *26. 73/74 Matth. 12, 44 ; cf. Luc.
11, 24-25. 74 uacuam Is. 29, 8 ; 32, 6. 77/78 mille ... nocendi ... ingenia
cf. Verg., Aen., VII, 338 (apud Caes., Sermon. CLII, 2 [CC. 104, 624 (590), 3] ; e.a.)
(mille nocendi artes). 88/92 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxviii, 6 [lin. 202/206].

F¹-V^e-A¹P⁸-O¹P⁶-O⁰-Om/P⁴F³/P¹

66 (suum) add. Sed *Eus.G.^{extr.6} [exclusive cod. S⁰]* illius add. miserabilis P⁸
67 nocere] om. V^e 68 uoluntatibus] restitui (*Eus.G.^{extr.6}) ; uoluptatibus codd.*
(PL 50) (*Eus.G.^{extr.6} [codd. F⁰/Q⁰/P⁴.P⁸P⁹]) renuntiamus P¹ (al.m.) 69
actoris P⁴ (*Eus.G.^{extr.6} [codd. P⁴.P⁸P⁹]) sui om. F¹-V^e-A¹P⁸/P⁴F³/P¹ (PL 50)
(*Eus.G.^{extr.6} [codd. S⁰/Q⁰/P⁴.P⁸P⁹]) (pristinum *Eus.G.^{extr.6} [exclusive cod. F⁰-
S⁰/Q⁰/P⁴.P⁸P⁹]) redidisse Om 72 eos nos F¹-V^e-A¹P⁸-O¹P⁶-O⁰-Om/P¹
(PL 50) uitiorum] uisionum F¹-A¹P⁸/P¹ (PL 50) 75 (ac) ut PL 50)
eam F¹-A¹P⁸-O¹P⁶-Om/F³/P¹ 76 praepararet F¹ 77 nocendi uersat
~ F¹-V^e/P¹ (PL 50) ; uersat (om. nocendi) A¹P⁸, nocendi exercet O¹P⁸-O⁰-Om
79 quoque F¹/P⁴F³ ; q̄q̄ ; (os s.l. suppl. al.m.) P¹ indedecorosis F¹-V^e/P¹ ;
(indecoris PL 50) 80 indomitae V^e 82 nobilem F¹ 84 profecto F¹ ;
profecto P¹ (al.m.) 87 persuadet F¹ 88 ac] et P⁴F³ 89/90 stimulos
inflammat ~ P¹ 90 diuersis ita ~ Om****

mentem : ut, quando aut irascimur aut obtrectamus aut maledicimus, aliis nos nocere credamus.

Sed non est ita, carissimi, nam uniuscuiusque uitii malum in suum redundat auctorem : suam linguam maleloquus maculat, 95 suum cor obtrectator exulcerat, suae mentis lumen iracundus obcaecat, suam animam inuidus ueneno liuoris aspergit — in quo illud quoque Salomonis impletur : *Fili, si malus fueris, solus hauries mala.*

Inde ergo euenit, dilectissimi, sicut dixi : quod nos interdum 100 deteriores esse sentimus quam in saeculo fuimus : quia hosti, quem ipsa conuersione prouocauimus, in medio certamine manus damus ; nec in feruore, quo coepimus, perseueramus, sed debellante tepore succumbimus.

8. Ideoque magnis uiribus defendendum est magnae no- 105 men professionis. Multum est quod, ad eremum ueniendo, promissimus deo, quamlibet multa sint quae speramus a deo.

Ideoque discutiamus omnem inertiam, omnem lassitudinem mentis, et pretiosam militiam pretioso agamus affectu. Non exspectemus, ad obsequia domini nostri, mercenariorum ac 110 seruorum more, compelli ; neque contenti simus ut alius a nobis exigit quidquid ad salutem et gloriam nostram pertinere cognoscimus.

97/98 Prou. 9, *12 (LXX). 99/100 dixi : ...] supra, lin. 56/57.

F¹. V^e—A¹P⁸—O¹P⁸. O⁰. Om/P⁴F³/P¹

91 aut¹] om. P⁸ 91/92 (maledicimus aut irascimur aut obtrectamus ~ Eus. G.^{XLIV} ; maledicimus aut obtrectamus aut irascimur aut fraudes et falsitates adulterato sigillo ueritatis operamur Eus. G.^{XLIV}) 92 (aliis] praem. quando [haec] agimus Eus. G.^{XLIV}.^{XLIV}) nos] om. V^e (PL 50) ; non P⁴F³ 93 (ita est ~ PL 50) (carissimi] om. Eus. G.^{XLIV}.^{XLIV}) (nam] om. Eus. G.^{XLIV}) 94 (redundat] recurrit Eus. G.^{XLIV}.^{XLIV}) (auctorem] add. sicut dicit sermo diuinus [sicut dicit Eus. G.^{XLIV}] fili si ... mala Eus. G.^{XLIV}.^{XLIV} [cf. infra, ad lin. 97/98]) magniloquus Om 95 obtrectator] -tor resc. al. m. P¹ 96 (inuidus animam ~ Eus. G.^{XLIV}.^{XLIV}) (ueneno liuoris aspergit] uelut tinea corrumpit Eus. G.^{XLIV}, uelut quadam rubigine pestifero liuore corrumpit Eus. G.^{XLIV}) 97/98 (in quo ... mala] om. hic Eus. G.^{XLIV}.^{XLIV} [cf. supra, ad lin. 94]) 97 salomonis F¹ (al. m.) 100 deteriores] debiliores Om esse] s. l. P⁴ fuimus] add. quia ad colluctationes (ad inculcationis F¹, ad inculcationes V^e, et [in ras. 4 litterarum, al. m.] colluctationis P¹) incentores sumus F¹. V^e—A¹P⁸/P¹ ; (add. quia ad malum in colluctatione incentores sumus PL 50) quia] sed (in ras. al. m.) P¹ 101 conuersatione F¹. V^e—A¹P⁸ (PL 50) ; conuersione (not in s. eras.) P¹ (al. m.) (procurauimus PL 50) 104 magnae] magnum Om ; add. nobis P¹ 106 multo sit F¹ 107 inertiam A¹ 107/108 mentis lassitudinem ~ O¹ 109 mercenariorum O¹. Om/P⁴F³/P¹ ac] om. P⁸ 110 contempti O⁰ a] om. F¹

Ante omnia caueamus ut, quod nobis agere necesse est, non agamus inuiti, nec ante opus contradicamus, nec in opere mur-
115 muremus, nec nobis de consummato opere placeamus male blandiente iactantia.

Ante omnia, fratres, sollicito cordis oculo negligentias nostras quotidie discutiamus, easque nobis discusso teporis nubilo ante oculos constituamus, dicentes illud : *Peccatum*
120 *meum ego agnosco, et delictum meum contra me est semper.* Scelus est, quod interdum nobis leuia ac uilia facit peccata nostra, ipsa consuetudo peccandi — cum certum sit, nos, sicut de minimis bonis augeri, ita de minimis negligentis debere compungi; non est enim minimum, uitia intra
125 hominem neglegere minima.

Nescio de quibus delictis debeant esse securi: etiam de peccatis ignorantiae iudicandi ac *rationem de otiosis sermonibus* ac de cogitationibus *reddituri*. Nescio quae debeant delicta neglegere: de quibus et ipse dominus cum quadam definitione
130 declarat : *Amen dico uobis : si quis dixerit fratri suo : Fatue, reus erit gehennae ignis.*

Quis inter haec ullam sperare indulgentiam posset, nisi : quam procluius est homo ad delinquendum, tam misericordia domini nostri diues esset ad remittendum ?

135 9. Respiciamus ergo, fratres, *uocationem nostram. Ambulemus in humilitate, in omni patientia, in omni mansuetudine. Ponamus ori nostro custodiam.* Timor futuri iudicii mitiget iracundiam; cogitatio ultimi diei frangat superbiam.

Cogitemus: qui luctus erit neglegenti animae ex hoc corpo-
140 re discedenti, quae angustiae, quae caligo, quae tenebrae, cum

117/118 cf. ps.-Columb., Instr., II, 3 [SLH 2, 72, 12]; Euseb. 'Gallic.', Hom. IV, 6 [lin. 187]; Hom. XLIII, 5 [lin. 118]; Hom. XLIV, 7 [lin. 77]; Hom. LX, 8 [lin. 107]; Serm. extr. 6, 2 [lin. 13/14]. 119/120 Ps. 50, *5; cf. Ps. 31, 5; 37, 19. 121/122 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. XXXVIII, 6 [lin. 202/203]. 127/128 Matth. 12, *36 + Hebr. 13, 17; cf. Rom. 14, 12; 1 Petr. 4, 5. 130/131 Matth. 5, *22. 135 1 Cor. 1, 26. 135/136 Eph. 4, *1-2. 137 Ps. 38, *2; 140, *3. 139/153 cf. Euseb. Alex., Serm. XX [PG 86-1, 424; PG 61, 777]; Euseb. 'Gallic.', Hom. IV, 5 [lin. 148/161]; Hom. XXVII, 8 [lin. 168/182]; Hom. XXXIX, 5 [lin. 107/116]; Hom. XLIII, 5 [lin. 97/105]; Hom. LIV, 5 [lin. 65/73]; Caes. Arell., Serm. LVIII, 2 [CC 103, 255 (244), 24 sqq.].

F¹. V⁶—A¹P⁸—O¹P⁶. O⁰. Om/P⁴F³/P¹

115 nec] add. in V⁶ 118/119 easque ... constituamus] in mg. suppl. al.m. O⁰
120 meum¹] s.l. suppl. al.m. P¹ meum²] s.l. O¹ constra F¹, coram A¹P⁸
124 minimum] add. in uita hominum P¹ intra uitia ~ F¹ 124/125 (intra
hominem] in uita hominum PL 50) 126 peccatis P¹ debeant] iterat.,
exp. P⁶ securi] add. qui Om 127 ignorantiae] add. sunt Om 131 gehennae] om. F¹. V⁶/P¹ (PL 50) igni V⁶/P¹ 132 sperare ullam ~ A¹P⁸ 136
in¹] add. omni A¹P⁸ humitate P⁴ omni²] dein 3 uel 4 litt. eras. F¹

ex illo aduersariorum numero, prima occurrere coeperit conscientia, diuersis circumiecta criminibus — ipsa enim, remotis omnibus probationibus, ipsa ingerenda erit oculis nostris, ut nos et conuincat probatio et confundat agnitio —.

145 Non ibi licebit uel celare aliquid uel negare : ubi non de longe aliunde, sed de intus processurus est accusator et testis.

Quamobrem, ut futuram illam confusionem, ex praesenti — quae inter homines euenire solet — confusione coniciamus, cogitemus : si alicui nostrum inter nos obicerentur delicta et occulta sua quemadmodum et cordi intrinsecus nota sunt, — uere dico : communes omnium uultus ferre non posset. Et quid faciet infelix anima, quando cum opprobriis et foeditatibus suis, angelorum fuerit conspectibus praesentata ?

10. At uero anima illa, quae bene cursum suum direxerit, 155 quae Christo in senioribus suis obtemperauerit, quae professionem suam per omnia custodierit : non timebit ultimae horae illius necessitatem. Exire de huius corporis habitaculo, ita sibi uidebitur : quasi post longas carceris tenebras producatur ad lucem, quasi de aliquo obscurissimo specu in aulam regiam 160 introducatur, quasi, *de lacu miseriae et de luto faecis* abstracta, speciosis ac splendidis uestibus induatur atque inter florum et aromatum suauitatem miris reficienda odoribus collocetur.

Recordemur : quam iucunda sit quies, quam delectabilis repausatio post depositum alicuius grauissimi oneris fascem ; 165 quam dulce sit, post longae captiuitatis catenas, ad caram patriam, recuperata libertate, remeasse ; quam pretiosum sit, post multae nauigationis pericula, ad optatam terram atque

160 Ps. 39, 3.

$F^1-Ve-A^1P^3-O^1P^4-O^0-Om/P^4F^3/P^1$

143 [erit] *om.* PL 50) 145 [ibi] ulli PL 50) 146 alicunde $F^1-A^1P^3-O^1P^4-O^0$, aliunde (c. *eras.*) *Om/P^1* 148 quae] quam (ηm) *Om* solent Ve , soleat (n. *eras.*) A^1 , solent P^3 148/149 coiniciamur F^1 155 communis F^1-Ve-P^3 ; communis P^1 (*al.m.*) 153 'conspectibus fuerit ~ P^4 praesentata conspectibus ~ O^1 (cf. *Eus.G. xxxvi*) aspectibus P^3 154 illa anima ~ $F^1-Ve-A^1P^3-O^1P^4-O^0-Om/P^1$ (PL 50) direxit P^1 (*al.m.*) 155 senioribus] sermonibus F^3 156/157 illius horae ~ $F^1-Ve-A^1P^3-O^1P^4-O^0-Om/P^1$ (PL 50) 156 ore F^1 , ore P^3 (*al.m.*) 159 regiam] *s.l. suppl. al.m.* O^0 162 suauitate F^1 164 repausatio] *add.* quamque dulce sit A^1P^3 (cf. *infra, ad lin. 165*) post se depositum *uel aedā apostitum* F^1-Ve (PL 50) ; post se depositum P^1 (*al.m.*) honeris F^1 ; *oneris (h. *eras.*) P^1 165 quam dulce sit] *om. bic* A^1P^3 (cf. *supra, ad lin. 164*) catenas P^3/P^4F^3 166 recuperatam *Om* 167 periculum O^1

ad portum desiderabilem peruenisse. Atque ex his colligamus
et cognoscamus quam iucundum erit : comite bona conscientia,
170 ad uera et solida gaudia atque ad angelorum transire consor-
tia, et ad illam uitam conscendere : ubi nulli erunt labores,
nulli dolores, nulla damna, nulla incommoda, et, quod supra
omne bonum est, nulla peccata, sed aeterna innocentia, in-
uiolata iustitia, inconcussa securitas ac sempiterna felicitas.>

171/172 cf. Aug., Sermon. cxxvii, 3 [PL 38, 708^(A)]. 174 cf. Euseb. 'Gallic.',
Hom. xli, 4 [lin. 56/57] ; Sermon. extr. 9, 14 [lin. 142/143].

$F^1-V_6-A^1P^3-O^1P^3-O^0-Om/P^4F^3/P^1$

170 ad⁹] *iterat., eras.* P⁴ transire] *s.l.* P³.

$F^1-V_6-A^1P^3-O^1P^3-O^0/P^4F^3/P^1$

Expl. EXPLICIT OMELIA ·VII· AD MONACHOS F¹, EXPLICIT OMELIA VII V₆, EX-
PLICIT OM ·VII· A¹, EXPLICIT OMEL ·VII· P³, EXPLIC OMEL ·VII· O¹, EXPLICIT OMELIA
SEPTIMA P³, EXPLICIT OMELIA ·VII· O⁰ ; EXPLIC ·IX· P⁴, EXPLICIT OMELIA NONA F³ ;
EXPL OMELIA SEPTIMA P¹.

HOMILIA XLIII (42a)

HOMILIA VIII AD MONACHOS

MONITVM

Codices :

- F*¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 49^v-51.
*A*¹ : ANGERS, *Bibliothèque municipale*, 144 (136), s. X, f. 21^v-24^v.
*P*¹ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2628, s. XI, f. 77-78^v.
O^o : OXFORD, *Bodleian Library*, Bodl.392 (2223), s. XI ex., f. 12-13^v.
*P*³ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2811, s. XII in., f. 20-21^v.
*O*¹ : OXFORD, *Bodleian Library*, Rawl.A.416, s. XII, f. 24^v-26.
Om : OXFORD, *Merton College*, CLXXVII (A.1.5), s. XII, f. 188^v-190.
*P*⁴ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.13333, s. XII, f. 26-28.
*P*⁶ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.17415, s. XII, f. 14-16^v.
*V*⁶ : VENDÔME, *Bibliothèque municipale*, 133, s. XII, f. 123^v-125^v.
*F*³ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, II.951, s. XIII, f. 20^v-22^v.

Editiones :

- Gagny* : f. 110^v-112^v : Homelia ad monachos VIII.
MBvP 6 : col. 662^m-663^r : Homilia VIII. Ad Monachos.
PL 80 : col. 850^c-852^d : (Eucherii Lugdunensis) Homilia VIII. Ad monachos.

Excerptiones, compilationes :

- a) *lin.* 1/22 :
 Si ... appareat :

ps.-Col.^{instr.2} : (Columbani) Instructiones, II, 2 (Sermo Fausti) [*PL* 80, 233^d-234^b; *SLH* 2, 68, 14-30; *CC* 101, xv-xvi, 38/84].

- b) *lin.* 56/57 :
 quid ... domina :

ps.-Col.^{instr.2} : (Columbani) Instructiones, II, 2 (Sermo Fausti) [*PL* 80, 234°; *SLH* 2, 70, 12/14; *CC* 101, xvii, 110/112].

- c) *lin.* 65/66 :
 Quid ... excidium :

ps.-Col.^{instr.2} : (Columbani) Instructiones, II, 2 (Sermo Fausti) [*PL* 80, 234^b; *SLH* 2, 68, 31/32; *CC* 101, xvii, 94/96].

- d) *lin.* 118 :
 contra ... dimicemus :

*Caes.*⁵⁸ (= *ps.-Faust.*¹²; *ps.-Aug.*¹¹⁰) : (Caesarii) Sermo LVIII. Admonitio sancti Fausti pulchra, ut semper de peccatis nostris et de die iudicii uel de aeterna beatitudine cogitemus, 3 [*CC* 103, 256 (246), 4/5] = (Fausti) Sermo XII [*CSEL* 21, 270, 8/9] = (ps.-Augustini) Sermo cx. De eisdem uerbis Apostoli (II Cor. 5, 10), 3 [*PL* 39, 1964⁽¹⁸⁾].

Redintegrationes :

- a) *lin. 9/10.14/19 :*
 Nouate ... nos ;
 mentem ... seminibus :

Eus.G.^{LIII} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LIII, 2 [lin. 9/11.12/17].

- b) *lin. 118 :*
 contra ... dimicemus :

Eus.G.^{IV} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia IV, 6 [lin. 187].

Eus.G.^{XLIV} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XLIV, 7 [lin. 77].

Eus.G.^{LX} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LX, 8 [lin. 107].

XLIII

AD MONACHOS, VIII

1. Si, quando terrae operarius et ruris cultor agrum suum seminibus praeparat, non sibi sufficere putat rudem campum uomere proscidisse et assidue aratro duras edomuisse glebas ac sulcis frequentibus confecisse, sed insuper studet agrum, illum infecundis germinibus emundare, noxiis euacuare rudibus, spinosarum stirpium fomites excussa radice conuellere — sciens terram suam sine purgatione mali germinis boni feracem esse non posse, ad se dictum putans illud quod ad spiritalem agricolam pertinet : *Nouate uobis noualia et nolite serere super spinas* — : ita et nos, qui *dei agricultura* effecti sumus, qui *spem* fructuum nostrorum non terra credimus sed *caelo repositam*, non nobis sufficere putemus terram corporis nostri

3/4 uomere ... aratro ... glebas ... sulcis] cf. Verg., Georg., 1, 44-46 (*gleba ... aratro ... sulco ... uomere*). 7/8 cf. Caca. Arel., Serm. vi, 4 [CC 103, 32 (34), 20/22]. 9/10 Ier. 4, *3; cf. Os. 10, 12. 10 1 Cor. 3, 9. 11/12 Col. 1, *5.

Codd. : F¹. V⁶—A¹P⁸—O¹P⁸. O⁰. Om/P⁴F³/P¹

Inscr. IT⁸ INCIPIT OMELIA VIII AD MONACHOS F¹, INCIPIT VIII V⁶—A¹, INCIPIT OM¹. VIII. AD MONACHOS P⁸, INCIP¹. VIII. O¹, INCIPIT OCTAVA P⁸. O⁰, INCIPIT .VII. Om ; INCIP¹. X. AD .M. (adnot. 8 in edit. in mg. m. recent.) P⁴, INCIPIT DECIMA F³ ; INCIPIT OCTAVA P¹.

1 [*incuria miniatoris om.* S]i Om (quando) om. ps.-Col.^{instr.2} (terrae operarius et ruris cultor] ruris cultor et terrae agricola qui ps.-Col.^{instr.2} 2 (praeparat] add. iactandis ps.-Col.^{instr.2} (rudem campum] terram ipsam ps.-Col.^{instr.2} 3 uomere] uomerebus Om ; (praem. forti ps.-Col.^{instr.2} proscindisse P¹ et] add. glebas, del. O¹ ; (ac ps.-Col.^{instr.2} assiduo F¹. V⁶—A¹P⁸—O¹P⁸. O⁰. Om/P¹ (PL 50) ; (frequenti ps.-Col.^{instr.2} dura se*domuisse F¹ duras] s.l. P⁴ 4 (ac ... confecisse) om. ps.-Col.^{instr.2} 5 (illum] ipsum ps.-Col.^{instr.2} graminibus F¹ (ps.-Col.^{instr.2} 5/6 rudibus] radicibus Om 6 spinarum F¹. V⁶/P¹ (PL 50) ; spin*arum (2 litt. eras.) P⁴ ; (spinarum ac ps.-Col.^{instr.2} excu'sa A¹, excusa O⁰ ; excusa P¹ ; (excussos ps.-Col.^{instr.2} 7 (siens] nequaquam credens ps.-Col.^{instr.2} 7/8 (sine purgatione mali germinis boni feracem esse non posse] boni esse germinis futuram nisi mali graminis uacuum ps.-Col.^{instr.2} 7 germinibus F¹ 8 illud] om. Om 8/9 (quod ... pertinet] propheticum ps.-Col.^{instr.2} 9 (serere] seminare ps.-Col.^{instr.2} 10 (ita et] quanto magis ps.-Col.^{instr.2} (qui ... sumus] oportet agrum cordis nostri noxiis uitiorum passionibus emundare et ps.-Col.^{instr.2} 10/12 (qui* ... repositam] post conemur [lin. 14] tr. ps.-Col.^{instr.2} 11 (nostrorum] om. ps.-Col.^{instr.2} terra] -ra uel -re illeg. F¹, terrae (uel -re uel -re) V⁶—A¹P⁸/P⁴F³/P¹ (PL 50) (ps.-Col.^{instr.2} 11/12 repositum F¹. V⁶/P¹ 12 non] add. karissimi (kñni) P¹ (nobis sufficere putemus] sufficere credamus nobis ps.-Col.^{instr.2})

uigiliarum exercitiis edomare uel ieiuniorum labore conficere, sed imprimis mentem exstirpatione uitiorum mundare conemur, circumcidere mores, excidere passiones : eradicare superbiam, plantare humilitatem ; effodere iram, fundare patientiam ; amputare inuidiam, inserere beneuolentiam ; et huiusmodi uirtutibus agrum cordis quasi quibusdam bonae frugis fecundare seminibus.

20 2. Ceterum, si caro conteritur et anima non fructificat : simile est ac si arari campus non desinat, et numquam tamen messis appareat.

Quamobrem, si interius non mundamur et exterius affligimur : quantum uideo, inimicitias contra utrumque suscipimus.

25 3. Tantum nobis laboris indicimus propter animam ; et nihil impendimus studii circa ipsam animam !

Interdiximus nobis diuersas saeculi uoluptates, uarios deliciarum sapes in quibus erat aliquid iucunditatis atque dulcedinis ; et nunc abstinere non possumus a superbiae, 30 ab irae, ab inuidiae uenenatis passionibus in quibus nihil est nisi quidquid amaritudinis atque rancoris est ?

Propter amorem domini nostri : ad relinquendos dulces affectus et cara pignora fortissimi fuimus, iucundissimos piissimorum parentum uultus quasi odissemus ita fugimus, bellum 35 quodammodo pietati ipsi indiximus ; et nunc ad declinandas

$F^1-V_6-A^1P^8-O^1P^8-O^0-Om/P^8F^3/P^1$

13 (uigiliarum exercitiis edomare uel ieiuniorum) ieiuniorum et uigiliarum *ps.-Col.*^{instr.2}) labore ieiuniorum ~ O^0 14 (sed] nisi *ps.-Col.*^{instr.2}) 14/15 (mentem ... conemur] studeamus uitia corrigere moresque componere *ps.-Col.*^{instr.2}, et add. qui ... repositam [cf. *supra*, ad lin. 10/12]) 14 (mentem] add. diuinae gratiae praeparandam *Eus.G.*^{LIII}) (uitiorum exstirpatione ~ *Eus.G.*^{LIII}) 14/15 (conemur] curemus *Eus.G.*^{LIII}) 15 (circumcidere ... passiones] studeamus ergo imprimis uitia eradicare uirtutesque insinuare *ps.-Col.*^{instr.2}) (eradicemus *ps.-Col.*^{instr.2}) 15/16 (superbiam] iniquitatem *Eus.G.*^{LIII}) 16 (plantemus *ps.-Col.*^{instr.2}) (humilitatem] iustitiam *Eus.G.*^{LIII}) (effodere] eruamus *ps.-Col.*^{instr.2}) (fundemus *ps.-Col.*^{instr.2}) 17 (amputare] excidamus *ps.-Col.*^{instr.2}) (inserere] insinuemus *ps.-Col.*^{instr.2}) 17/19 (et huiusmodi ... seminibus] *om. ps.-Col.*^{instr.2}) 18 cordis] add. nostri *om.* (cf. *ps.-Col.*^{instr.2} [*supra*, ad lin. 10]) 18/19 quibusdam "seminibus bonae frugis fructundare (*continuo* "et b o d eras.) ~ P^8 20 (conteratur *ps.-Col.*^{instr.2}) (fructificet *ps.-Col.*^{instr.2}) 20/21 (simile] sic *ps.-Col.*^{instr.2}) 21 (ac si] quasi *ps.-Col.*^{instr.2}) nonquam P^4 21/22 'messis 'tamen ~ P^8 23 interius si ~ O^1 25 laboris nobis indicimus ~ $O^1P^8-O^0$, laboris indicimus nobis ~ *Om* indicamus P^8 , indicamus (*tert. 1 per ras. ex a*) F^3 26 ipsa O^0 29 superbia $F^1-V_6-A^1P^8/P^1$ (PL 50) 30 inuidiae ab irae ~ $O^1P^8-O^0-Om$ ira $F^1-V_6-A^1P^8/P^1$ (PL 50) inuidiae (*ex a*) A^1 31 rancoris A^1 32/33 affectos O^0 33 iucundissimos] add. anima, eras. A^1 34 uultus parentum ~ $F^1-V_6-A^1P^8-O^1P^8-O^0-Om/P^1$ (PL 50)

neglegentias, ad expugnanda leuissima uitia, infirmi ac desidesumus !

In abdicanda iucunditate saeculi tam magna praetermisimus ; et nunc : maledicere, obtrectare, moueri contra uitia, 40 insuper et in homine irasci et scandalizari, haec uincere impossibile ac supra humanam putamus esse uirtutem ?

4. Sed quod nunc in minoribus cedimus, per bona initia nostra ipsi nos accusamus : docemus enim quod 'quidquid nunc agimus, non impossibilitatis est sed teporis' !

45 Ideoque, fratres : respiciamus ad fidem illam feruoremque quo coepimus, et ad ornandum conuersationis nostrae usum saltem de primordiis nostris sumamus exemplum. Si periculosum est non quotidie addidisse, quanto periculosius est etiam ab initiis recessisse !

50 Opus est ergo ut laborem corporalem, spiritualis fructus id est morum emendatio subsequatur. Vitia, quae utrumque hominem impetunt, utriusque labore uincenda sunt ; ad quae expugnanda parum prodest carnis contritio, si non adhibeatur cordis sollicitudo et mentis intentio.

55 Quod si solum laboret corpus, et spiritus non repugnet : quid prodest passiones impugnari a famula, quae pacem inueniuntur habere cum domina ? Iam leuius est, si interdum caro sola impugnationibus quibuscumque uexetur, uerbi gratia si concupiscentia gulae ac luxuriae aculeis inquietetur : 60 fieri enim potest, ut ad animae non perueniat periculum, si mens respuat uoluptatem.

50/51 cf. ps.-Columb., Instr., II, 2 (Serm. Fausti) [SLH 2, 68, 34/35].

$F^1-Ve-A^1P^8-O^1P^8-O^0-Om/P^4F^3/P^1$

36 lenissima F^1-Ve 38 saeculi iucunditate ~ $F^1-Ve-A^1P^8-O^1P^8-O^0-Om/P^1$ (PL 50) 38/39 praemisimus $F^1-Ve-A^1P^8-O^1P^8-O^0-Om/P^1$ (PL 50) 39 obtrecta***re (2 litt. eras.) A^1 40 hominem $F^1-Ve-A^1P^8-O^1P^8-O^0-Om/P^1$ (PL 50) 42 cedi-mus (1 lit. eras.) A^1 (bona initia] uitia PL 50) 42/43 nostra initia ~ A^1 47 saltem F^1 exempla P^1 48 est¹] om. Ve quotidie] add. aliquid $F^1-Ve-A^1P^8/P^1$ (PL 50) addisse O^1 , addisse P^8 (al.m.), adisse O^0 (al.m.) est²] om. Ve 50 corporalem laborem ~ $F^1-Ve-A^1P^8-O^1P^8-O^0-Om/P^1$ (PL 50) 51 sequatur Om 52 uniuscuiusque $F^1-Ve-A^1P^8/P^1$ (PL 50) ad quae] atque $F^1-Ve-A^1P^8-O^1P^8-O^0-Om/P^1$ (PL 50) 53/54 (adhibeatur] habeatur PL 50) 55 labore] labor et Om non] noster $F^1-Ve-A^1P^8/P^1$ (PL 50) 56 (famulo pr.-Col.^{instr.2}) 56/57 (inueniuntur pacem ~ pr.-Col.^{instr.2}) 57 (domino pr.-Col.^{instr.2}) Nam $F^1-Ve-A^1P^8/P^1$ (PL 50) 59 inquietur O^1P^8 60 animae periculum non perueniat ~ P^8 (animae] omne PL 50)

Quod si concupiscentia peccati arcem mentis obtineat : quid mihi prodest, si nondum maculatus uideatur exterior homo, meliore sui parte uitata ? Si enim interior uictus est, 65 iam uterque captius est. Quid prodest, si extra ciuitatem geramus bellum, et intus patiamur excidium ?

Ideo : si me, de uigiiliis reuertentem, inoboedientiae passio, si spiritus inuidiae, si consuetudo obtreccionis excipiat, si ad transgressionem regulae praesumptio furtiua sollicitet : 70 et *zizania tritico miscui*, quod uidebar congregasse dispersi, spem messis auibis ferisque donauit ; ac sic uno momento laborem totius noctis effudi et, quod peius est, nec effudisse me sensi.

5. Haec est enim spiritalium bonorum ratio : ut, cum ea 75 summo labore constet acquiri, tam facile pereant ut uix possint intellegi. Et inde est, quod nos interdum sanctos putamus : quia lucra de laboribus aestimamus, et detrimenta sub se deprehendere non ualemus.

O quam frequenter [in] elationis malum, uanitatis ac iactantiae morbum, dum non sentimus, incurrimus ! et quam frequenter inuidiae spiritu adurimur, uel inhonestis atque obscenis cogitationibus in ipso corde confundimur ! Et post perceptionem uulneris, nullus sequitur sensus doloris, nulla contritio compunctionis !

85 Sed quid ego de his occultis loquor, quae, serpentino quodam lapsu ad animam ipsam penetrantes, uenenato nescios et

70 Matth. 13, *25. cf. Matth. 12, 30 ; Luc. 11, 23.

$F^1.Ve-A^1P^3-O^1P^3.O^0.Om/P^4F^3/P^1$

64 homo] *om.* F^1 (PL 50) meliori A^1 65 (Quid] *add.* enim *ps.-Col.istr.2*)
66 (bellum geratur ... excidium patiat *ps.-Col.istr.3*) 67 Ideoque $F^1.Ve-$
 $A^1P^3-O^1P^3.O^0.Om/P^1$ (PL 50) de] *om.* Om 68 obtreccionibus Om 69
transgressionem F^3 (*al.m.*) 70 et] *add.* si $F^1.Ve-A^1P^3/P^1$ (PL 50) ; *om.* $O^1P^3.$
 $O^0.Om$ congregare O^1P^3/P^1 71 ac sic] at si Ve , ac sic *Om* (*al.m.*)/ P^1 (*al.m.*)
71/72 labore] in *mg. suppl. al.m.* A^1 72 est] mihi uidetur P^3 74 Hoc A^1P^3
enim est ~ Om 75 summa Om 75/76 possit $F^1.Ve-A^1P^3-O^1P^3.O^0.$
 Om/P^1 (PL 50) 76 est] *s.l.* Om 77 sub se] subsequencia $F^1.Ve-A^1P^3-O^1$
 $P^3.O^0.Om/P^1$ (PL 50) 78 (ualeamus PL 50) 79 [in] elationis] *restitui* ;
elationis () *in indi-eras. ut uidetur, ipsa 1 m.*) F^3 ; iaculationis *ut uidetur*
(iacul- *in ras.* [-cu- *per ras. ex -di-*] *al.m.*) P^1 ; iudicationis *cell.* (PL 50) ; (*cf. bom.*
xlii, lin. 83/84) 80 morbum] *om.* Om et] *solutus* F^3 ; *om. cell.* (PL 50) 82
corde] *om.* P^3/P^1 ; (*esse* PL 50) post] *om.* $F^1.Ve-A^1P^3/P^1$ (PL 50) 84
"compunctionis" "contritio ~ P^3 85 ego] ergo Ve his] istis A^1P^3 ; hiis F^3
loquar $F^1.Ve-A^1P^3/P^1$ 86 ipsam animam ~ $F^1.Ve-A^1P^3-O^1P^3.O^0.$
 Om/P^1 (PL 50) penetranti et O^0

ignaros dente percutiunt ? Apertis interdum a nobis ipsis
scandalorum bellis collidimur, obtrectationibus ac maleloquiis
linguae nostrae uelut proprio mucrone confodimur, conuitiis
90 interdum etiam in praepositos illatis uiolamur, et in eorum
iniuriis ipsum quodammodo Christum dominum colaphizamus
qui dixit : *Qui uos spernit, me spernit*. Et nullus conscientiae
scrupulus, nulla compunctionis medicina subsequitur !

Sed quid in nobis paenitentiae quaero ? Vtinam interdum
95 post speratam ueniam non paeniteatur ! utinam non paenite-
ret humiliari, quos non paenitet humilitate praeueniri !

Respondeat mihi illa anima, quae peccatum suum confu-
sione mortifera in conspectu fratrum sic agnoscere erubuit,
quomodo uitare debuisset : quid faciet, cum *ante tribunal* di-
100 uinum et ante caelestis militiae fuerit praesentata consessum,
cum hinc atque inde quasi quibusdam uehementissimis testi-
bus urgeri coeperit ueteribus circumdata malis — quae per
humilitatis remedium curare noluit dum licebat, quae, prae-
positis subtertrahendo atque celando, aeterno examini atque
105 aeterno iudici integra reseruauit — ?

Ideoquē, qui culpas et neglegentias, etiam quae paruae ui-
dentur, praesenti deflet atque exponit reatu, nouerit se de sup-
plicio aeterno transisse compendio.

88/90 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxix, 3 [lin. 55/57] ; Serm. extr. 6, 2 [lin. 16/18].
92 Luc. 10, 16. 93/105 cf. Euseb. Alex., Serm. xx [PG 86-1, 424 ; PG 61,
777] ; Euseb. 'Gallic.', Hom. iv, 5 [lin. 148/161] ; Hom. xxvii, 8 [lin. 168/182] ;
Hom. xxxix, 5 [lin. 107/116] ; Hom. xlii, 9 [lin. 139/153] ; Caes. Arel., Serm.
lviii, 2 [CC 103, 255 (244), 24 sqq.]. 99 Rom. 14, 10 ; II Cor. 5, 10.

F¹.V^e—A¹P⁶—O¹P⁶.O⁶.Om/P⁴F³/P¹

87 ipsi O¹ 89 conuitiis] cūp²uitiis Om (al.m.) ; (cum uitis PL 50) 90
etiam interdum ~ Om praepositi⁹ O⁶ (al.m.) 91 iniuriis 'quodammodo
'ipsum 'xpm ~ P⁶ 93 compunctio⁹¹ P⁴ 94 paenitentiae] add. gemitus
s.l. al.m. F¹ ; (praem. medicinam PL 50) 95 peniteat* (~ eras. ut uidetur) Om
96 humilitate] om. F¹.V^e—A¹P⁶—O¹P⁶.O⁶.Om/P¹ (PL 50) 98 mortifera] salu-
tifera Om 'erubuit agnoscere ~ P⁴ 99 uitari P⁶ faciet] s.l. P⁴ 100
(et) cum PL 50 102 coeperit urgeri ~ O¹ 103 humilitatis] add. et com-
punctionis F¹.V^e—A¹P⁶—O¹P⁶.O⁶.Om/P¹ (PL 50) 104 subtertrahendo] ita
F³, sub***trahendo (-ter- eras.) P⁴ ; subtrahendo cett. (PL 50) 106/107 uiden-
tur] solus F³ ; aestimantur cett. (PL 50) 107 praesenti] praem. in O¹P⁶ reatum
O¹P⁶ 108 aeterno] add. breui F¹.V^e—A¹P⁶—O¹P⁶.O⁶.Om/P¹ (PL 50)

Itaque, si cupimus ut nos nequaquam fallat atque decipiat
 110 solitissima carnis uanitas et secretae inhonestaeque cogitationis
 obscenitas, tacitae mentis uoluptas, incauti cordis impietas : prius ea, quae manifesta sunt — id est gulae appetitus, irae motus, superbiae impetus, contradictiones tumidas, obtreactiones improbas — a moribus nostris excidere festinamus.
 115 Quomodo enim poterimus praeuidere in secreto hostem, si hunc euitare non ualemus aperta congressione pugnantem ?

Ideoque, carissimi, militia nostra hoc a nobis requirit : ut non contra alios, sed contra nosmetipsos quotidie dimicemus ; et, uniuersos hostes nostros in nobismetipsis iugiter perse-
 120 quentes, palmam spiritualis triumphii a domino consequamur.

[121- [6-10. Et quidem, quamdiu ad mundum pertinebamus
 -236]..... inconcussa securitas ac sempiterna felicitas.]

118 cf. ps.-Columb., Instr., II, 3 [SLH 2, 72, 12] ; Euseb. 'Gallic.', Hom. XLII, 8 [lin. 117/118] ; Serm. extr. 6, 2 [lin. 13/14].

$F^1-V_8-A^1P^8-O^1P^8-O^0-Om/P^4F^3/P^1$

110 sollicitissima $F^1-V_8-A^1P^8-O^1P^8-O^0-Om/P^1$ (PL 50) 111 taciti F^1
 112 id est] idem Om 113 impletus (l. exp. al.m.) F^1 115 praeuidere poterimus ~ $F^1-V_8-A^1P^8-O^1P^8-O^0-Om/P^1$ (PL 50) 116 hunc euitare] ictu tacere F^1 , hic tutare V_8 , hic uitare A^1P^8 (PL 50) non] s.l. P^8 ualuerimus $F^1-V_8-A^1P^8-O^1P^8-O^0-Om/P^1$ (PL 50) 117 requirit (^{re} s.l. suppl., pr. i ex e, al.m.) P^1 (121/236 Et quidem ... sempiterna felicitas] quod hic praebent codd. et edd., suo loco restitui : hom. xlii, lin. 59/174).

Expl. EXPLICIT OMELIA ·VIII· AD MONACHOS F^1 , EXPLICIT OMELIA VIII V_8-A^1 , EXPLICIT OMELIA ·VIII· P^8 , EXPL̄ OM̄ ·VIII· O^1 , EXPLICIT OMELIA OCTAVA P^8 , om. O^0 EXPLICIT OMELIA ·VIII· Om ; EXPL̄ OM̄ ·V· P^4 , EXPLICIT OMELIA QUINTA F^3 ; EXPLICIT OMEL̄ OCTAVA P^1 .

HOMILIA XLIV (43)

HOMILIA IX AD MONACHOS

MONITVM

Codices :

a) *lin. <1a/17a>.1/7 :*
 <Audiuimus ... regnum dei> ;
 Videte ... tempestas :

- V^{1A} : VATICANO, CITTÀ DEL, *Biblioteca Apostolica Vaticana*, Regin. lat.131, s. IX¹, f. 27-27^v (in homilia [VII]).
 P^{1A} : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2628, s. XI, f. 17 (in homilia [VII]).
 Ge^A : GENÈVE, *Bibliothèque publique et universitaire*, 24, s. XII, f. 149 (in homilia [VII]).
 P^{7A} : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2169, s. XII-XIII, f. [13] 15 (in homilia [VII]).

b) *lin. 1/99 :*
 Videte ... Amen :

- F^o : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 9850-52, s. VII ex., f. 123^v-126.
 E¹ : SANKT GALLEN, *Stiftsbibliothek*, 194, s. VIII med., p. 51-57.
 F¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 52^v-53^v.
 Q^o : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Nouv.acq.lat.447, s. IX, f. 25^v-30^v.
 H¹ : MÜNCHEN, *Bayerische Staatsbibliothek*, Clm 6344, s. IX med., f. 162-164^v.
 S^o : SAINT-OMER, *Bibliothèque municipale*, 33-bis, s. IX ex., f. 73-74^v.
 A¹ : ANGERS, *Bibliothèque municipale*, 144 (136), s. X, f. 27-29.
 P¹ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2628, s. XI, f. 80^v-82.
 O^o : OXFORD, *Bodleian Library*, Bodl.392 (2223), s. XI ex., f. 14^v (a u. 'Videte' usque ad u. 'uestram', lin. 1).
 P² : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2811, s. XII in., f. 23-24.
 O¹ : OXFORD, *Bodleian Library*, Rawl.A.416, s. XII, f. 28-29.
 Om : OXFORD, *Merton College*, CLXXVII (A.1.5), s. XII, f. 191^v-193.
 P⁴ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.13333, s. XII, f. 20^v-22^v.
 P⁶ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.17415, s. XII, f. 18^v-20^v.
 Ve : VENDÔME, *Bibliothèque municipale*, 133, s. XII, f. 127^v-129.
 F³ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, II.951, s. XIII, f. 16-18.

Editiones :

a) *lin. <1a/17a>.1/7 :*
 <Audiuimus ... regnum dei> ;
 Videte ... tempestas :

- Gaigny^B : f. 17^v (in homilia [VII]).
 MBvP 6^B : col. 625^a (in homilia [VII]).
 PLS 3^B : col. 568 (in homilia [VII]).

b) *lin. 1/97* :
Videte ... Amen :

- Gaigny* : f. 115-116^v : Homilia ad Monachos ix.
MBvP 6 : col. 664^r-665^r : Homilia ix. Ad Monachos.
PL 50 : col. 855^A-856^D : (Eucherii Lugdunensis) Homilia ix. Ad monachos.
PL 67 : col. 1067^C-1069^B : (Caesarii Arelatensis) Homilia x = Homilia xxiii [col. 1089^A-1090^A].

Excerptiones, compilationes :

a) *lin. 3/6* :
Quid ... passionum :

Defensor : (Defensoris Locogiacensis) Liber Scintillarum, xvi, 47 [CC 117, 77].

b) *lin. 77/90* :
nosmetipsos ... nostris :

Caes.⁸⁸ (= *ps.-Faust.¹⁸* ; *ps.-Aug.¹¹⁰*) : (Caesarii) Sermo LVIII. Admonitio sancti Fausti pulchra ..., 3 [CC 103, 256 (245), 23 - 256 (246), 2] = (Fausti) Sermo XII. Demonitio [CSEL 21, 269, 14 - 270, 6] = (ps.-Augustini) Sermo cx. De iisdem uerbis apostoli (II Cor. 5, 10), 3 [PL 39, 1964^(A)-(B)].

Redintegrationes :

a) *lin. <1a/12a>* :
<Audiuimus ... cupiditates> :

Eus.G.^[VII] : (Eusebii 'Gallicani') Homilia [VII], 1 [lin. 1/12].

b) *lin. <13a/15a.16a/17a>* :
<quando¹ ... tenemus> :
<animae ... regnum dei> :

Eus.G.^[VII] : (Eusebii 'Gallicani') Homilia [VII], 1 [lin. 13/15.16/17].

Eus.G.^{XXXX} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XXXIX, 2 [lin. 33/38.41/42].

c) *lin. 1/7* :
Videte ... tempestas :

Eus.G.^[VII] : (Eusebii 'Gallicani') Homilia [VII], 1 [lin. 18/24].

Eus.G.^{XXXX} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XXXIX, 3 [lin. 44/50].

d) *lin. 8/22* :
Solemus ... tuam :

Eus.G.^{XLVIII} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XLVIII, 8 [lin. 73/83].

- e) *lin. 32/36* :
qui ... eructat :
- Eus.G. LXIV* : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LXIV, 5 [lin. 68/71].
- f) *lin. 41/50* :
Ita ... corrumpit :
- Eus.G. LXIV* : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LXIV, 6 [lin. 74/84].
- g) *lin. 42/50* :
ita ... corrumpit :
- Eus.G. XLII* : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XLII, 7 lin. [90/98].
- h) *lin. 51/59* :
Et sicut ... descendet :
- Eus.G. LXIV* : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LXIV, 6 [lin. 85/93].
- i) *lin. 70/76* :
certetis ... iucundior :
- Eus.G. LXIV* : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LXIV, 5 [lin. 61/67].
- j) *lin. 77/90* :
nosmetipsos ... nostris :
- Eus.G. IV* : (Eusebii 'Gallicani') Homilia IV, 6 [lin. 173/185].
- k) *lin. 77* :
nosmetipsos ... quotidie :
- Eus.G. XLIII* : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XLIII, 5 [lin. 118].
- Eus.G. LX* : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LX, 8 [lin. 107].

XLIV

AD MONACHOS, IX

<1a. Audiuius in euangelio uocem domini dicentis : *Non omnes qui dicunt mihi : Domine, domine, intrabunt in regna caelorum.*

Ad quos sermo hic respicit ? Ad eos sine dubio, ad quos alio
5a loco dicit : *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.*

Studeamus ergo ut cum obsequiis labiorum uita concordet et consonet, quia, si opera nostra ad deum clament et conscientiae sinceritas et morum probitas, pietas domini ad nos
10a flectit auditum. Caueamus ne forte hic solo corpore consistamus, et corda nostra probentur errare per saeculum ; quando enim praeualent in nobis terrenae superfluae cupiditates, quando tyrannico dominatu malitia in nobis regnat, quando ira superequitat : nos, illi laudabiles eremitaе qui extra mun-
15a dum nos credimus, mundum intra nos inclusum tenemus. Ac sic animae illae, quae possessio efficiuntur saeculi, non possunt effici regnum dei.>

<1a/3a Matth. 7, *21. 5a/6a Matth. 15, 8 ; Marc. 7, 6 ; Is. 29. *13.>

Codd. : F^oΣ¹-H¹-S^o/Q^o/F¹-V^o-A¹P²-O¹P²-O^o-Om/P⁴F³/P¹

Inscr. INCIP SEXTA F^o, INCIP HVMILIA SEXTA S^{ci} CESARI Σ¹, XXVIII. INCIPIT HOMELIA H¹, v. ITEM HOMEL EIVS S^o ; om. Q^o ; INCIPIT ***** OMELIA EIVSDĒ .VIII. F¹, INCIPIT VIII V^o, INCIP ***** uocationem VIII (sic, loco VIII) A¹, INCIPIT OMĒ NO[NA ***** euaniid.] P², INCIP VIII O¹, INCIPIT NONA P², om. O^o, INCIPIT .VIII. Om ; INCIP .VI. AD MONACHOS (adnot. in edit. ix in mg. m.recent.) P⁴, INCIPIT SEXTA F² ; INCIPIT NONA P¹.

Codd. : V¹A G^oA/P¹A P⁷A

<2a regnum P¹A P⁷A 5a/6a cor ... me] om. P¹A P⁷A 9a sinceritā*** (tis
rar.) P⁷A 12a terrenae] om. G^oA superfluaeque P¹A P⁷A 14a (superequitat]
add. quando maiorem nobis metum humanus oculus quam diuirus indicit,
quando Eur.G.XXXIX) (nos] om. Eur.G.XXXIX) 15a (nos] add. esse Eur.
G.XXXIX) (credimus] add. per diuersarum passionum uitia Eur.G.XXXIX)
16a (illa anima Eur.G.XXXIX) (quae] add. per concupiscentiam saecularium
uoluptatum Eur.G.XXXIX) (efficitur Eur.G.XXXIX) (saeculi] mundanae con-
uersationis Eur.G.XXXIX) (potest Eur.G.XXXIX) 17a (efficere Eur.G.XXXIX)
(dei] diuinitatis Eur.G.XXXIX)>

1. *Videte uocationem uestram, fratres carissimi* : uenire quidem ad eremum summa perfectio est, non perfecte in eremo uiuere summa damnatio est. Quid prodest, si locus quietus tantum corporaliter teneatur, et inquietudo in corde uersetur ; si in habitatione silentium sit, et in habitatoribus uitiorum sit tumultus et colluctatio passionum ; si exteriora nostra serenitas teneat, et interiora tempestas ?

2. Solemus annos nostros et spatia temporum, quibus nunc uiuimus, supputare. Non te fallat, quicumque ille es, numerus 10 dierum quos hic, relicto corporaliter saeculo, consumpsisti !

1 i Cor. 1, 26.

$F^0 \Sigma^1 \cdot H^1 \text{---} S^0 / Q^0 / F^1 \cdot V_e \text{---} A^1 P^8 \text{---} O^1 P^8 \cdot O^0 \text{---} Om / P^4 F^3 / P^1 / V^1 A G_e^A / P^1 A P^1 A$

1 Videte uocationem uestram] in *mg.infer. al.m.* O^0 (et *adscr. not. illeg.*) Vidite F^0 ; [incuria miniatoris *om.* V]idete *Om*

$F^0 \Sigma^1 \cdot H^1 \text{---} S^0 / Q^0 / F^1 \cdot V_e \text{---} A^1 P^8 \text{---} O^1 P^8 \cdot Om / P^4 F^3 / P^1 / V^1 A G_e^A / P^1 A P^1 A$

1 (fratres carissimi) Ideoque fratres *ante* Videte *Eus.G.*^[viii] [codd. $V^1 A G_e^A / P^1 A P^1 A$], *Eus.G.*^[xxxix] uestram] nostram H^1 1/2 quidem] ita $F^0 \Sigma^1 \cdot H^1 \text{---} S^0 / V^1 A G_e^A / P^1 A P^1 A$ (PL 67 [col. 1067]) ; *om. cett.* (PL 50, PL 67 [col. 1089]) 2 non perfecte] praem. sed P^8 (*Eus.G.*^[viii] [codd. $V^1 A G_e^A / P^1 A$, exclusiue cod. $P^1 A$], *Eus.G.*^[xxxix]), *add.* autem $O^1 P^8 \cdot Om$ 3 damna***tio (3 *list. eras.*) Σ^1 [Quid] Nihil Defensor] si] *om.* V_e 3/4 locus quietus tantum corporaliter] ita Σ^1 (*Eus.G.*^[xxxix]), in loco quies *cett.* (PL 50, PL 67 ; *Eus.G.*^[viii] [codd. $V^1 A G_e^A / P^1 A P^1 A$]) 4 uersetur] seruetur H^1 ; (*add.* quid inquam prodest *Eus.G.*^[viii] [codd. $V^1 A G_e^A / P^1 A P^1 A$]) 5 in?] *s.l. suppl. al.m.* F^8 sit] *om.* $F^1 \cdot V_e \text{---} A^1 P^8 \text{---} O^1 P^8 \cdot Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50 ; *Eus.G.*^[viii] [codd. $V^1 A G_e^A / P^1 A P^1 A$], *Eus.G.*^[xxxix] [codd. $F^1 \cdot V_e \text{---} A^1 P^8 \text{---} O^1 P^8 \cdot Om / P^4 F^3 / P^1$]) ; (tumultus Defensor [-tus codd. *W S B*]) 6 ei] *add.* in H^1 7 (teneat] possideat *Eus.G.*^[viii] [codd. $V^1 A G_e^A / P^1 A P^1 A$]) interiora] *add.* nostra H^1 / V_e

$F^0 \Sigma^1 \cdot H^1 \text{---} S^0 / Q^0 / F^1 \cdot V_e \text{---} A^1 P^8 \text{---} O^1 P^8 \cdot Om / P^4 F^3 / P^1$

8 (Solemus] *add.* interdum *Eus.G.*^[xlviii] temporum spatia ~ $Q^0 / F^1 \cdot V_e \text{---} A^1 P^8 \text{---} O^1 P^8 \cdot Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) ; (tempora *Eus.G.*^[xlviii]) 8/9 (quibus ... uiuimus] *om.* *Eus.G.*^[xlviii]) 8 nunc] hic $O^1 P^8 \cdot Om / P^4 F^3$ 9 uiuimus Σ^1 (*al.m.*) ; *om.* F^1 (supputare] dinumerare *Eus.G.*^[xlviii]) fallat te ~ S^0 ; (te seducat *Eus.G.*^[xlviii]) quicumque illi est F^0 , quicumque illi es* (t *eras.*) Σ^1 (*al.m.*) ; quicumque es ille ~ $P^4 F^3$; (homo *Eus.G.*^[xlviii]) 9/10 (numerus ... consumpsisti] aetas tua *Eus.G.*^[xlviii])

Illum tantum diem uixisse te computa : in quo uoluntates proprias abnegasti ; in quo malis desideriis restitisti ; quem sine ulla regulae transgressionem duxisti.

Illum diem uixisse te computa : quem non malitia, non inuidia, non superbia contaminauit ; quem non mendacii, non periurii culpa respersit ; qui peccato non cessit ; qui diabolo repugnauit.

Illum diem uixisse te computa : qui puritatis et sanctae meditationis habuit lucem ; quem non conuersatio tenebrosa mutauit in noctem.

Illum, inquam, diem applica ad uitam tuam : cuius usus peruenit ad animam tuam.

3. Solemus etiam nobis de corporalium ieiuniorum ac uisibilium uigiliarum assiduitate blandiri, qui post uigilias — ac forte de ipsis uigiliis — ad obrectationes, ad uerbositates, ad murmurationes egredimur.

Nam qui se de choro psallentium ad commissationes in-

$F^0 \Sigma^1 H^1 - S^0 / Q^0 / F^1 - V^0 - A^1 P^0 - O^1 P^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$

11/13 (Illum ... duxisti] *om. Eur.G.XLVIII*) 11 Tantum illum diem ~ O^1 ; Illum diem tantum ~ $P^4 F^3$ computat H^1 ; computa** (*alt. ta eras.*) *Om* uoluntatis F^1 12 in quo ... restitisti] *om. H^1* (PL 67) malis] *om. F^1 - V^0 - A^1 P^0 - O^1 P^0 - Om / P^4 F^3 / P^1* ; (*def. H^1*, PL 67) restitisti] *resisti* F^0 (*al.m.*), restitisti Σ^1 ; *add. in F^1* ; (*def. H^1*, PL 67) 13 regulae transgressionem Σ^1 (*al.m.*), transgressionem* (*m. eras.*) regulae ~ S^0 ; transgressionem regulae ~ $P^4 F^3$ 14 (Illum] *add. tantum Eur.G.XLVIII*) te] *om. H^1* (computa] *add. quem deo deputas Eur.G.XLVIII*) non] *s.l. H^1* 14/15 non inuidia] *s.l. suppl. al.m. \Sigma^1* ; (*om. Eur.G.XLVIII*) 15 (superbia] *luxuria Eur.G.XLVIII*) contaminauit] commaculauit $F^1 - V^0 - A^1 P^0 - O^1 P^0 / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) ; cumulauit *Om* (mendacii] maledictio *Eur.G.XLVIII*) 16 (periurii] *add. non mendacii Eur.G.XLVIII*) (qui] ... cessit] *om. PL 67* ; *Eur.G.XLVIII*) in (*in mg. suppl. al.m.*) quo (*o ex i al.m.*) peccatū (*ū ex o al.m.*) S^0 non gessit F^0 , concessit H^1 , non gessisti (*-ssisti in ras. 4 litterarum, al.m.*) S^0 16/17 (qui diabolo repugnauit] *om. PL 67*) 16 qui] inq̄ (*in ras. 3 litterarum, al.m.*) S^0 diaboloꝝ (*o ex u*) Σ^1 17 repugnast] S^0 18/19 Illum ... lucem] *in mg.infer. suppl. F^1* 18 (diem ... computa] inquam uixisse te iudica diem *Eur.G.XLVIII*) 18/19 (puritatis ... meditationis] bonorum operum *Eur.G.XLVIII*) 19 meditationes H^1 21 diem inquam ~ S^0 ; "diem" inquam ~ *Om* usus] *lucrum H^1* (PL 67) 22 uenit H^1 (PL 67) 23 Solet (*t in ras. al.m.*) etiam sibi (sibi *in ras. al.m.*) P^1 23/24 ieiuniorum ac uisibilium] *om. H^1* 24 blandire F^0 , blandiri* (*alt. i per ras. ex e*) Σ^1 , blandire S^0 (*al.m.*) 24/25 ac (*hac F^1* ; aut $P^4 F^3$) de ipsis forte uigiliis ~ $Q^0 / F^1 - A^1 P^0 - O^1 P^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) ; ac de ipsis uigiliis forte ~ V^0 25 obrectationis F^1 / P^1 (PL 50) uerbositatis F^1 / P^1 (PL 50) 26 murmurationēbus (*e ex i*) Σ^1 (*al.m.*) ; murmurationis F^1 ; murmurationis malum P^1 (PL 50) egredimus H^1 , egreditur $Q^0 / F^1 - V^0 - A^1 P^0 - O^1 P^0 - Om / P^4 F^3 / P^1$ 27 Nam] *om. F^1 - V^0 - A^1 P^0 - O^1 P^0 - Om / P^4 F^3 / P^1* ; (*secluit PL 50*) cura F^1 , choro V^0 (*al.m.*), coro P^3 (*al.m.*) ; cura P^1 (*al.m.*) psallentium F^1 comesationis F^1

honestas bibitionesque fortius — non solum damnabili transgressione sed etiam admirabili uilitate — subducit :
 30 multo esset leuius si sobrietate dominante dormiret.

Et ille qui, ieiunans, oneratum et praegrauatum pectus iracundiae uel indignationis districcione circumfert ; qui a uino se abstinet, et in sensibus uirus amarissimae discordiae ebrietate turbatur ; qui, inquam, exteriore salutifera poculorum
 35 parcitate se macerat, et interior eius mortiferum uirus odiorum uiscera infectus eructat : nonne in se propheticas uoces dirigit,

28 cf. 1 Petr. 4, 3. 35/36 cf. Caes. Arel., Serm. XLVII, 1 [CC 103, 211 (202), 20/21] (*ut interdum necesse habeant uiscera nimio potu plena per uomitum relaxare*).

$F^0 \Sigma^1 H^1 - S^0 / Q^0 / F^1 V e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - Om / P^4 F^3 / P^1$

28 bibitionis que Σ^1 (*al.m.*), bibitionesque S^0 ; debitionisque F^1 ; (potationesque PL 67) fortius] furtiuas $H^1 / Q^0 / F^1 V e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50, PL 67) ; furtiuas S^0 (solum] *om.* PL 67) 28/29 damnabilem transgressionem $F^0 H^0$ (*per ras. corr.*), damnabilem transgressionē Σ^1 (*al.m.*) 29 etiam] *om.* $\Sigma^1 H^1$ admirabili uilitate] *ita* $H^1 - S^0 / Q^0$ (= *lectio difficilior* ; = «*απαδόξῃ ἀρμυῖα*» ; — cf. Cic., *De fin. bon. et mal.*, IV, xxvii : “*haec «απαδόξα» illi, nos «admirabilia» dicamus*”) ; admiserabile uilitate F^0 , admirabile (*suppl. al.m.*) uilitate Σ^1 ; abominabili uilitate *cest.* (PL 50) ; (abominabili uilitate PL 67) subducit] *illeg. (fort. sed)* F^3 30 multo] multum (-rū) $F^0 \Sigma^1 H^1 - S^0 / Q^0$; in *mg. suppl. (al.m. ?)* F^3 esset] *est* et H^1 ; *om.* F^3 ; $\Sigma \Sigma$ P^1 (*al.m.*) leuius] melius $O^1 P^6 - Om$ si] *om.* F^0 / O^1 sobriolentia $F^1 V e$, ebriolentia $A^1 P^3 / P^4 F^3$; somnolentia $O^1 P^6$, sompnolentia *Om* ; sō**nolentia* (*no in ras. al.m.*) P^1 dormi**rūt* (*pr. e eras., alt. * suppl. al.m.*) Σ^1 31 Et ille] *om.* $F^1 V e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) Et] suis $F^1 V e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (*al.m.*) 31/32 iracundiae (-*dia* Q^0) uel] solutionis et $F^1 V e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - Om / P^4 F^3 / P^1$ 32 indignationes H^1 distinctionem F^0 ; distentione $Q^0 / F^1 V e - O^1 Om$ (PL 50), distensione $A^1 P^3 - P^6 / P^4 F^3$; distentione P^1 (*al.m.*) 32/33 (qui ... turbatur) quid enim prodest si uinum forsitan parum bibamus et turbata mente amara discordiae ebrietate potemur *Eus.G.LXIV* 32 (qui a] quia PL 67) 33 se] in *mg. suppl. al.m.* F^0 , *om.* $S^0 / Q^0 / F^1 V e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) abstēnīt Σ^1 ; abstinens $F^1 V e - A^1 P^3 / P^1$ in] *om.* H^1 uiros F^0 , uirus habens S^0 (*al.m.*) ; uis $F^1 V e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) ; (uirus amarum PL 67) amara $F^1 V e - A^1 P^3 - O^1 P^6 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50 ; *Eus.G.LXIV*) 34 (qui inquam] quid prodest *Eus.G.LXIV*) exteriore Σ^1 , exteriori H^1 , exterius* (-*us** in *ras. 3 litterarum al.m.*) S^0 ; in exteriore $Q^0 / F^1 V e - O^1 P^6 - Om / P^1$ (PL 50) ; in exterioribus $A^1 P^3 / P^4 F^3$; (exteriori et PL 67) ; (si exterior *Eus.G.LXIV*) 35 (maceret *Eus.G.LXIV*) interior eius] *ita* Σ^1 / Q^0 , interioris F^0 (*al.m.*), interiora eius $H^1 - S^0$ (PL 67) ; interior $F^1 V e$ (*Eus.G.LXIV*), ab interioribus $A^1 P^3 / P^4 F^3$, in (*om.* Om / P^1) interiore homine $O^1 P^6 - Om / P^1$; (et interior cor eius PL 50) uiros F^1 sodiorum F^0 ; sidoniorum $V e$, sodomorum $A^1 P^3 - O^1 P^6 - Om / P^4 F^3 / P^1$ 36 (uiscera infectus] *om.* PL 67) uiscera] *om.* H^1 , uiscerib ; (-*ib* ; in *ras. al.m.*) S^0 ; (visceribus PL 50) infect**is* (*alt. 1 per ras. ex u*) S^0 ; (infectis PL 50) eructuant H^1 , eructuāt S^0 (*al.m.*) ; eructuat Q^0 ; (eructant PL 67) ; (eructet *Eus.G.LXIV*) uocis F^1 dirigit S^0 ; dirigi* (*1 lit. eras.*) P^1

iam etiam in praesenti uita praedamnatus, intellegit : *Non tale ieiunium elegi, dicit dominus, uel illud : Ex uinea enim Sodomorum uinea eorum, et uitis eorum ex Gomorr(h)a ; uua eorum uua fellis, et botrus amaritudinis in ipsis ?*

4. Ita autem interdum diabolus, cum aduertit *animam* fide *uacuam* et dei timore nudatam, ita diuersis passionibus inebriat mentem : ut, quando aut maledicimus, aut irascimur, aut obtrectamus, quando < > agimus, 45 aliis nos nocere non nobis credamus.

Sed non ita est, nam uniuscuiusque uitii malum in suum recurrit auctorem (sicut dicit sermo diuinus : *Fili, si malus fueris, solus hauries mala tua*) : suam linguam maleloquus ma-

37/38 Is. 58, *6 (LXX) ; cf. Is. 58, 5. 38/40 Deut. 32, *32. 41/44 Ita ... credamus] cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxviii, 6 [lin. 202/206]. 41/42 Is. 29, 8 ; 32, 6. 47/48 Prou. 9, *12 (LXX).

$F^0 \Sigma^1 H^1 - S^0 / Q^0 / F^1 V^0 - A^1 P^2 - O^1 P^2 - Om / P^4 F^3 / P^1$

37 iam] Immo S^0 intellegit] intellegat H^1 ; add. quibus dicitur $A^1 P^2$; intellegitur F^3 talem $F^0 H^1$ 38 eligi F^1 enim] *om.* $O^1 P^2 - Om$ 39 uinea] uinum H^1 (PL 67) ; uitis Q^0 uitis] sarmentum Q^0 ; uites $F^1 V^0 - A^1 P^2 - O^1 P^2 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50, PL 67) ex] in F^0 gomorra *codd.* (g ex c, alt. o ex u, al. m. Σ^1) 40 uua* (1 lit. *eras.*) S^0 butrus F^0 , Σ^1 (*corr. al. m.*) ; botris *Om* amaritudines Σ^1 (*al. m.*) in] *om.* H^1 / Q^0 41 auertit $F^0 - S^0$; aduerterit Q^0 ; aduerterit $F^1 V^0 - A^1 P^2 - P^4 / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50 ; *Eus. G. LXIV*) ; auerterit O^1 42 fide* (*m. $eras.$*) S^0 nudata* (1 lit. *eras.*) H^1 43 mentem inhebrat ~ O^1 (*mentem*) *om.* *Eus. G. LXIV* ut] Et H^1 aut] *s.l. suppl. al. m.* Σ^1 43/44 (irascimur aut obtrectamus aut maledicimus ~ *Eus. G. XLII* ; maledicimus aut obtrectamus aut irascimur ~ *Eus. G. LXIV*) 45 maledicimu* (*supra s. $eras.$*) F^0 (*al. m.*), maledicimur $H^1 - S^0$ 43/44 irascimu* (*supra s. $eras.$*) F^0 (*al. m.*), irascimur Σ^1 (*al. m.*) 44 obtrectamu* (*supra s. $eras.$*) F^0 (*al. m.*), obtrectamur S^0 (*al. m.*) quando ... agimus] aliqua uerba excidisse uid. (*cf. Eus. G. LXIV*) ; ut (*s.l. al. m.* F^0) quando sic agimus $F^0 - S^0$, quando agimus Σ^1 , quando h(a)ec agimus $H^1 / Q^0 / F^1 V^0 - A^1 P^2 - O^1 P^2 / P^4 F^3$ (PL 50, PL 67), quando h agimus *Om* ; quando hoc agimus P^1 ; (*om. Eus. G. XLII*) ; (aut fraudes aut falsitates adulterato sigillo ueritatis operamur, quando haec agimus *Eus. G. LXIV* [*e glossa* : quando haec agimus ?]) 45 alii H^1 nos noc. non nobis] ita H^1 (PL 67), nos noc. * (*n. $eras.$*) F^0 , nos noc. non Σ^1 ; non noc. $P^4 F^3$; nos noc. *cett.* (PL 50 ; *Eus. G. XLII, LXIV*) credimus $\Sigma^1 - H^1 / Om$ 46 est ita ~ *Om / P^4 F^3* (*Eus. G. XLII, et add. carissimi*) nam] *om. Eus. G. XLIV* uitii] uitii F^0 (*al. m.*) ; *s.l. suppl.* O^1 (*al. m.*) / P^4 malum] add. ut supra diximus *Om* 46/47 suum auctorem fecurrit ~ P^4 (recurrat] redundat *Eus. G. XLII*) 47/48 (sicut ... mala] in quo illud Salomonis impletur : Fili ... mala post corrumpit [aspergit] *Eus. G. XLII*) sicut ... fueris] *om. Om* (*sed cf. supra, ad u. 'malum', lin. 46*) 47 dicit sermo diuinus] dici sermo diuinus H^1 ; sermo diuinus ait P^1 ; (dixit *Eus. G. LXIV*) 47/48 Fili ... tua] *om. Ve* 48 tua] ita $\Sigma^1 - H^1$ (PL 67), *om. cett.* (PL 50 ; *Eus. G. XLII, LXIV*) male loquus F^0 (*al. m.*), maleloquius Σ^1 ; maliloquus (*alt. i. $eras.$*) Q^0 48/49 maculat* (*ur $eras.$*) S^0

culat, suum cor obrectator exulcerat, suae mentis lumen ira-
50 cundus obcaecat, suam inuidus animam uelut *tinea corrumpit*.

Et sicut exulceratis parentibus nascuntur uiperæ — sicut, inquam, nasci uiperæ fetus disruptis matrum uisceribus asseruntur —, ita humana prae cordia, ipsius primitus quas conceperint passionibus, dilacerantur. Illa, inquam, prae cordia,
55 de quibus uitiorum generatio serpentina ipsa profertur, ipsa primitus monstruosa partus fecunditate uiolantur — de tali partu dicit sermo diuinus: *Ecce parturiit iniustitiam et concepit dolorem et peperit iniquitatem. Conuertetur dolor eius in capite eius, et in uerticem ipsius iniquitas eius descendet*.

50 Luc. 12, 33. 51/53 cf. Plin., Nat. hist., X, 169-170; Prudent., Amart., 581 sqq. [CC 126, 136]; Symphos., Aenigm., xv 1 [CC 133A, 636]. 57/58 Ps. 7, 15. 58/59 Ps. 7, *17.

$F^0 \Sigma^1 H^1 - S^0 / Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^2 - O^1 P^2 - Om / P^4 F^3 / P^1$

49/50 suae mentis lumen iracundus obcaecat] *post* corrumpit (lin. 50) tr. H¹ 49
obrectatur F¹ sui Σ¹ 50 animam inuidus ~ S⁰ (Eus.G.XLII) 1auidus
Σ¹ (uelut] om. Eus.G.XLII) tinea] tinea^a Σ¹, tabo S⁰; quadam (quidam V_e,
aquam [fort. ex qdā male interpr.] O¹) rubigine pestifero liuore (fort. e glossa [ad
u. 'tabo'] in textu irrepta) Q⁰/F¹-V_e-A¹P²-O¹P²-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50; Eus.
G.LXIV); (ueneno liuoris Eus.G.XLII) corrumpit] *dein* 3 uel 4 litt. eras. S⁰;
corrumpet F¹; (aspergit Eus.G.XLII) 51 sicut²] **Sic** F⁰ 52 uiperæ (ut
uidetur) Σ¹; uiperæ Q⁰ fedus Σ¹ disruptis O¹P²-Om matrum] naturam
F¹-V_e; natura P¹; (matris Eus.G.LXIV) 53 prae cordia] corda O¹ ipsius]
ita F⁰Σ¹, ipsis* (-s* in -us eras., al.m.) S⁰; ipsis cett. (PL 50, PL 67; Eus.G.LXIV)
primitus] primiciis Om 53/54 conceperit F⁰, conceperent Σ¹ (al.m.) 54
passionibus] possessionibus H¹ 55 serpentina] sempiterna P⁴ ipsa¹] solus
Σ¹, om. cett. (PL 50, PL 67; Eus.G.LXIV) ipsa²] illa Om 56 monstruosa]
monstra usa Q⁰; monstruosa a (fort. ex emendatione monstra² male interpretata
[cf. Q⁰]) F¹-V_e-P³/P⁴F³; monstruosa * (alt. a eras.) A¹, monstruosi O¹P²-Om;
monstruosa a P¹ partus] partu F¹-V_e-P³/P⁴P¹; -s postea suppl. A¹; (add.
sui Eus.G.LXIV) uiolantur Σ¹ (al.m.); uiolatur P³ (al.m.) 57 tale F⁰; (hoc
Eus.G.LXIV) parturit Σ¹-H¹/P⁴F³ (PL 50); parturiet S⁰; parturiuit O¹P²-Om
iniustitia F⁰/F¹-V_e et] ita Σ¹-H¹ (Vulg. sub asterisco), om. cett. (PL 50,
PL 67; Eus.G.LXIV) 58 caput* (-ut* in -ite eras.) S⁰; caput Q⁰/A¹P²-O¹P²/P⁴
F³/P¹ (PL 50, PL 67) (cum Vulg.) caput (ut uidetur) Om uertice F¹-V_e ipsius]
eius Q⁰/F¹/P⁴-Om/P¹ eius²] ipsius Q⁰; om. Om descendit F⁰, descendit Σ¹,
descendit H¹-S⁰

$F^0 \Sigma^1 - S^0 / F^1 - V_e - A^1 P^2 - O^1 P^2 - Om / P^4 F^3 / P^1$

- 60 5. His itaque — <qui>a noster utpote circa uos feruentis caritatis animus pro aliquorum neglegentiis longe cruciatur doloribus — praemissis, affectu et ex aliquo onerati pectoris aestibus praecipimus, admonemus, atque etiam uos pro uobis — si tamen affectum praecipientis audire non de-
- 61 dignatis — obsecramus : ut de reliquo corrigamus mores, neglegentias emendemus, ne huic postmodum non cum lingua ac sermonis uirga sed cum his uerberibus, quae obdurate deposcunt corda, ueniamus.

63 cf. Ouid., *Heroides*, xvi, 25 (*pectoris ... aestum*).

$F^0 \Sigma^1 - S^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^4 - Om / P^4 F^3 / P^1$

60/63 His ... ueniamus] *om.* H^1 / Q^0 60 His] Hec S^0 ; Hiis F^3 itaque quia] *restitui*; itaque (*om.* quia) $F^0 \Sigma^1$, itaque 3 (*exp.*) S^0 , itaque (*fort. ob praeced. -que, om. qui-*)a $F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^4 - Om / P^4 F^3$ (PL 67); ita⁴ q^{uab} ; (q^{uab} ; *supra* q; *eras.*, *al.m.*) P^1 ; (itaque auditis PL 50) noster oportet $F^0 \Sigma^1$, nostra oportet S^0 ; nostra utpote $F^1 - V_e$, nostra utpote $A^1 P^3 - O^1 P^4 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 67); (nostrae ut oportet PL 50) 60/61 feruenti (-tia F^3) caritate (-tia F^3) circa uos ~ $P^4 F^3$ 60 feruentis] *restitui* (PL 50); frequentiae F^0 , feruentii Σ^1 , feruenti⁴ (ac *eras.*) S^0 ; feruentiae $F^1 - V_e$, feruentia $A^1 P^3 - O^1 P^4 - Om / F^3 / P^1$; feruenti P^4 (PL 67) 61 caritate* (-c* in -is *eras.*, ut uidetur) S^0 ; caritate P^4 (PL 67) animus] *om.* $F^1 - V_e - O^1 P^4 - Om / P^1$; quae $A^1 P^3 / P^4 F^0$ (PL 67) neglegentiis] negligenciis Σ^1 (*al.m.*); *add.* quarum $O^1 P^4 - Om$ 61/63 longe ... aestibus] impendi S^0 61 longo $A^1 P^3 - O^1 P^4 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50, PL 67) 62 doloribus Σ^1 (*al.m.*), (*def.* S^0); dolore $F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^4 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50, PL 67) affectu] (*def.* S^0); *om.* $F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^4 - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 67); (Sed praemisso affectu *seclusis* PL 50) et] *om.* P^1 ex aliquo onerati] (*def.* S^0); *exon*****erati* (-on in *ras. 8 litterarum*) *al.m.* P^1 ; (aliquibus *exonerati* PL 50) honerati Σ^1 , (*def.* S^0); honorati $F^1 - V_e$, *exhonerati* A^1 , *exonerati* P^4 (*al.m.*), *exonerati* $O^1 P^4 - Om / (P^1)$ (PL 50); *exhoneratis* P^4 , *exoneratis* F^3 (PL 67) 63 pectus F^0 , (*def.* S^0); peccatoris $F^1 - V_e / F^3$; peccatorum P^1 praecipemus F^0 , praecipimur S^0 / V_e atque] *exp.*, *del.* S^0 64 nobis $O^1 P^4 / P^1$ effectum $F^1 - V_e / P^1$ (*corr. al.m.*) praecipientibus F^0 , praebetis S^0 ; praecipitis $F^1 - V_e$, percipitis $A^1 P^3 - O^1 P^4 - Om / P^4 F^3 / P^1$ audire] *om.* $F^0 - S^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^4 - Om / P^4 F^3 / P^1$ 64/65 non dedignatis] non dedignatⁱⁿⁱ Σ^1 (*m.recent.*), *om.* $S^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^4 - Om / P^4 F^3 / P^1$; (non dedignemini PL 50, PL 67) 65 obsecrantes S^0 corrigatis $A^1 P^3 / P^4 F^3$ (PL 67) 66 emendatis $A^1 P^3 / P^4 F^3$ (PL 67) huic] huius V_e / P^1 ; ad uos $A^1 P^3 - O^1 P^4 - Om / P^4 F^3$ (PL 67); (huc PL 50) non] *om.* P^1 cum] con F^1 67 ac] uel S^0 sermones F^0 ; sermonib³ P^4 (*al.m.*) hiis F^3 uerberibus] *add.* obnoxii S^0 quae] *add.* qui F^0 67/68 obturata F^1 68 inueniamus S^0

$F^0 \Sigma^1 - H^1 - S^0 / Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^4 - Om / P^4 F^3 / P^1$

6. Elaborate ergo, fratres carissimi, ut deinceps inter uos
70 contentione laudabili ac meliore tandem aemulatione certetis :
quis uestrum in opere dei promptior, quis in oratione feruentior,
in lectione sollicitior, in castitate sit purior, in sobrietate
sit parcior, in lacrimarum largitate profusior, in corpore honestior,
in corde sincerior, quis in ira mitior, in mansuetudine
75 moderatior, in risu rarior, in compunctione feruentior, in
grauitate fundatior, in caritate iucundior.

7. Et ideo : nosmetipsos castigemus quotidie ; ipsi nobiscum
rationem de quotidiana conuersatione faciamus. Alloquatur se in secretis cordis unaquaeque anima, et dicat :
80 "Videamus si hanc diem sine peccato, sine inuidia, sine obtreptatione ac murmuratione transegi ; uideamus si hodie
aliquid, quod ad profectum meum, quod ad aedificationem

77/88 cf. Euseb. Alex., Serm. v [PG 86-1, 345^A]. 77/78 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. iv, 6 [lin. 171/173]. 77 cf. ps.-Columb., Instr., II, 3 [SLH 2, 72, 12] ; Euseb. 'Gallic.', Hom. XLII, 8 [lin. 117/118] ; Hom. XLIII, 5 [lin. 118] ; Serm. extr. 6, 2 [lin. 13/14].

$F^2 \Sigma^1 H^1 - S^0 / Q^0 / F^1 V^e - A^1 P^a - O^1 P^a - Om / P^4 F^3 / P^1$

69 Et laborate H^1 , Laborate S^0 ; *om.* Q^0 ergo] potius $F^1 V^e - A^1 P^a - O^1 P^a - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) ; (*om.* PL 67) fratres carissimi] *om.* $F^1 V^e - A^1 P^a - O^1 P^a - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) deinceps ut ~ $F^1 V^e - A^1 P^a - O^1 P^a - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) uos] nos F^1 / P^1 (*corr. al.m.*) 70 laudabile F^0 ; laudabili Q^0 meliori $H^1 / Q^0 / O^1 P^a - Om / P^4 F^3$ (PL 67) aemulatione F^0 , emulatione] E^1 (certemus *Eus.G.LXIV*) 71 quis] quisque H^1 ; qui F^1 ; (Sit unusquisque PL 50, Vnus-quisque PL 67) (uestrum] nostrum, *et add.* his praecipue diebus *Eus.G.LXIV*) in] ut H^1 ; *s.l. suppl. al.m.* Q^0 dei] *add.* studeat esse H^1 (PL 67) quis] *om.* H^1 (PL 50, PL 67) 71/72 feruentior in lectione] *om.* Q^0 feruentior] frequentior H^1 (PL 67) 72 sollicitior F^0 73/73 purior in sobrietate sit] *om.* Q^0 (ob homosotel.) 73/74 (in sobrietate ... honestior] in corpore honestior in sobrietate [*om.* sit] parcior in [*om.* lacrimarum] largitate profusior ~ *Eus.G.LXIV*) 73 sit] *om.* $F^1 V^e - A^1 P^a - O^1 P^a - Om / P^4 F^3 / P^1$ largitate lacrimarum ~ *Om / P^4 F^3* 74 quis] *om.* $H^1 / V^e - A^1 P^a - O^1 P^a - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 67) in] *om.* F^1 75 moderatior] modestior H^1 (*Eus.G.LXIV* [*cod. Rn*]) 75/76 in] risu ... fundatior] *om.* $O^1 P^a$ risu* (1 lit. *eras.*) P^4 75 (feruentior] profusior *Eus.G.LXIV*) 77 ideo (*s.l. P⁴*)] *add.* ipsi $F^0 - S^0 / Q^0 / F^1 V^e - A^1 P^a - P^a - Om / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50 ; *Eus.G.IV* ; *Caes.⁵⁸*) nosmetipsos (*alt. o ex u*) E^1 (quotidie castigemus ~ *Eus.G.IV*) (quotidie] *om.* *Caes.⁵⁸*) 78 de cotidiana conuersatione rationem ~ $P^4 F^3$ (*om.* de) cotidiane] Q^0 (*al.m.*) facia***mus (3 litt. *eras.*) F^1 79 sc] secum S^0 secreto H^1 (PL 67) unaquaque H^1 80 Videmus F^1 (*al.m.*) ; (Videam PL 67) si] dein rasura 16 fere litterarum P^a ac $\Sigma^1 H^1$; hunc $F^1 V^e - A^1 P^a - O^1 P^a$ (*hc*) - *Om / P^4 F^3 / P^1* (PL 50) die $F^0 \Sigma^1 H^1$ 81 ac] aut S^0 ; a *Om* ; (sine *Eus.G.IV* ; *Caes.⁵⁸*) (uideam PL 67) 82 (aliquid] *om.* *Caes.⁵⁸*) ad] in *mg. suppl. al.m.* S^0 82/83 (meum ... aliorum] animae *Caes.⁵⁸*)

aliorum pertinet, operatus sum. Puto quod hodie illum incipientem destruxi, hodie seniori meo inoboediens fui; menti-
85 tus sum, periuravi; ira uel gula uictus sum, plus hodie risi, plus cibo ac potu, plus otio ac somno quam decebat indulsi; minus legi, minus oravi quam debui. Quis mihi reddat hunc diem, quem in *anibus fabulis* perdiidi?''.

8. Ac sic, fratres, de omnibus negligentis nostris *compun-*
90 *gamur in cubilibus*, id est in cordibus nostris.

Si ita egeritis: nos quidem de profectu uestro laetificabitis, sed uos de acquisita salute gaudebitis.

Nos uobis pro salutis uestrae acquisitione subditis.

Donet autem illius pietas, ut ita de sermone nostro profi-
95 ciatis: ut nos uicissim uestris meritis adiuuetis; nobisque sitis et in praesenti uita ornamentum, et in futuro praesidium.

88 1 Tim. 4, 7; cf. Horat., Satyr., II, vi, 77-78 (*aniles ... fabellae*); Hieron., Comm. in Hiez., XI, xxxviii, 1-23 [CC 75, 526, 1502]; e. a.; — uar. lect. *inanibus fabulis*] Caes. Arel., Serm. LXXX, 1 [CC 103, 329 (315), 3]; cf. Eph. 5, 6. 89/90 Ps. 4, *5.

F⁰Σ¹-H¹—S⁰/Q⁰/F¹.V^e—A¹P³—O¹P³-Om/P⁴F³/P¹

88 aliorum] om. V^e pertinet Σ¹, pertineret S⁰/Q⁰/F¹.V^e—A¹—O¹P³-Om/P⁴F³ (PL 50) hodie] odiae H¹ 83/84 (illum ... fui] om. Eur.G.IV; Caes.⁸⁸) 83 incipientem] insipientem Σ¹, insipienter H¹ (PL 67), add. aliquid boni s.l. al.m. S⁰ 84 seniore F⁰ 85 sum¹] om. H¹ peiuravi Q⁰ (PL 50); (peiuravi Eur.G.IV [exclusiue codd. Ge-Ge³, fort. recte; peieravi codd. V¹—F¹B])]; (om. Caes.⁸⁴) (ira uel gula] ira uel concupiscentia Eur.G.IV, per iram uel concupiscentiam Caes.⁸⁶) 85/87 (plus¹ ... debui] nec alicui benefeci nec pro timore aeternae mortis ingemui Eur.G.IV; Caes.⁸⁶) 86 cibo] esca S⁰ puto F⁰, puto Σ¹ (al.m.), potui S⁰/V^e—A¹P³—O¹P³-Om/P⁴F³ (PL 50) somno ac otio ~ P⁴F³ quam] add. quem V^e (PL 50) 87 reddet P³/P⁴F³ (PL 50; Eur.G.IV; Caes.⁸⁶) 87/88 (hanc diem quam Eur.G.IV; Caes.⁸⁶) 87 hunc] h^c P³-Om quem qm (s.l. suppl. al.m.) Om 88 (fabulis in uanis PL 50) in anilibus] restitui; inanibus F⁰-H¹—S⁰/Om (recte?), inanib (b in ras. al.m.) Σ¹; in uanis Q⁰/F¹.V^e—A¹P³—O¹P³/P⁴F³/P¹ (PL 50, PL 67; Eur.G.IV; Caes.⁸⁶) (fabulis] rebus Eur.G.IV; Caes.⁸⁶) (perdididi] add. quam in cogitationibus noxiis pessimisque consumpsi Eur.G.IV; Caes.⁸⁶) 89 Ac sic] Ac si H¹, Ita S⁰; Hac si F¹ nostris] s.l. Σ¹/P³ 89/90 compungamus Q⁰ 90 'nostris id est in cordibus' ~ P³ 91 ageritis H¹ quidem] quid est H¹ profecto F¹ laetificabimur H¹/V^e—A¹P³—O¹P³-Om/F³/P¹ (PL 67); laetificabit¹ F¹ (al.m.), letābimur P⁴; (laetabimur PL 50) 92 sed] add. et O¹ uos F³ (al.m.) gaudebitis] add. et Q⁰/A¹—O¹P³-Om/P⁴F³ 93 Nos ... subditis] in mg.infer. suppl. al.m. Σ¹ Nos uobis] *** (nos eras.) uobis uero S⁰ (al.m.) salute H¹ subdetis] adquisitione ~ O¹ acquisitione] ad-quaesitionem F⁰, add. dō s.l. al.m. S⁰ subditis A¹ (al.m.), subdetis O¹P³-Om/P⁴F³ (PL 50, PL 67) 94 (Docet PL 67) autem] om. F⁰/O¹P³-Om/P⁴F³; eras. S⁰ illius] dei (in ras.) A¹; (add. qui potens est PL 67) 95 meretis F⁰; orationibus O¹P³-Om/P⁴F³/P¹ (s.l. al.m.) sitis] post ornamentum (lin. 96) tr. F¹.V^e—A¹P³—O¹P³-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50) 96 et¹] om. F¹.V^e—A¹P³—O¹P³-Om/P⁴F³/P¹ (PL 50) uita] saeculo H¹ (PL 67); om. F¹; (seclutis PL 50) orna-mentum P¹ (al.m.) futura Q⁰/O¹P³-Om (PL 50)

Adiuuante domino nostro Iesu Christo, qui cum patre
et spiritu sancto uiuit et regnat in saecula saeculorum.
Amen.

$F^0 \Sigma^1 - H^1 - S^0 / Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - O^1 P^4 - Om / P^4 F^3 / P^1$

97/98 Adiuuante ... Amen] *om.* $F^0 / Q^0 / F^1 - V_e - A^1 P^3 - P^4 / P^4 F^3 / P^1$ (PL 50) 97/98
Adiuuante ... saeculorum] *om.* $\Sigma^1 / O^1 - Om$ 97/98 Iesu ... Amen] *om.* S^0 98
(in) deus per infinita PL 67).

Expl. expl̄t om̄l sexta F^0 , explic̄t hvm̄l vi Σ^1 , *om.* $H^1 - S^0 / Q^0$; explic̄t
om̄l .viii. ad monachos F^1 , explic̄t omelia nona V_e , explic̄t omelia viii
 A^1 , **cipit (in *eras.*) om̄l nona P^3 , expl̄t om̄l viii O^1 , explic̄t omelia nona P^4 ,
expl̄civnt omelie evsepii emiseni *Om*; explic̄t omelia .vi. P^4 , explic̄t
omelia sexta F^0 ; expl̄t omelia nona P^1 .

HOMILIA XLV (44)

HOMILIA X AD MONACHOS

MONITVM

Codices :

- F¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 53^v-55^v.
 A¹ : ANGERS, *Bibliothèque municipale*, 144 (136), s. X, f. 29-32.
 P¹ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2628, s. XI, f. 82-84.
 O^o : OXFORD, *Bodleian Library*, Bodl.392 (2223), s. XI ex., f. 15-16^v.
 P² : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2811, s. XII in., f. 24-26.
 O¹ : OXFORD, *Bodleian Library*, Rawl.A.416, s. XII, f. 29-31.
 Lo : LONDON, *Lambeth Palace*, 338 (Vol.III), s. XII, f. 175-177.
 P⁴ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.13333, s. XII, f. 22^v-23, 28-30.
 P⁵ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.17415, s. XII, f. 20^v-23.
 Ve : VENDÔME, *Bibliothèque municipale*, 133, s. XII, f. 129-132.
 F² : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, II.951, s. XIII, f. 18.22^v-24^v.

Editiones :

- Gaigny : f. 116^v-119 : Homelia ad Monachos x.
 MBvP 6 : col. 665^B-666^B : Homilia x. Ad Monachos.
 PL 50 : col. 857^A-859^A : (Eucherii Lugdunensis) Homilia x. Ad monachos.
 PL 67 : col. 1090^A : (Caesarii Arelatensis) Homilia xxiv. Ad monachos (a u. 'Ait' usque ad u. 'purificant', lin. 1/4).
 PL 39 : col. 2229^(B)-2231^(C) : (ps.-Augustini) Sermo cclxii. De Pœnitentia.

Excerptiones, compilationes :

- a) lin. 1/13.14/97 :
 In diebus ... æternus ;
 Tractantes ... concedetur :

Caes.¹⁰⁷ (= ps.-Faust.¹⁵) : (Caesarii) Sermo cxcvii. Homelia sancti Fausti de ieiunio Quadragesimae, 1.2-4 [CC 104, 795 (753), 2/14 ; 795 (753), 18 - 798 (756), 9] = (Fausti) Sermo xv. De ieiunio Quadragesimae [CSEL 21, 280, 14 - 281, 4 ; 281, 10 - 284, 14] = (Homil. Ottob.) Hom. 29 [cf. GRÉGOIRE, *Les homéliaires du Moyen Âge*, in *Rerum Ecclesiasticarum Documenta*, Ser. Maior, IV (1966), 147] = (Homil. Toled.) Hom. add.8 [cf. GRÉGOIRE, *o.c.*, 181].

- b) lin. 1/13.14/67 :
 In diebus ... æternus ;
 Tractantes ... redime :

*Caes.*¹⁰⁰ : (Caesarii) Sermo CLXXXIX. De aduentu domini, 1.2-3 [CC 104, 771 (730), 11 - 771 (731), 3 ; 771 (731), 8 - 773 (732), 20].

c) *lin.* 38/40 :
ut, qui ... redimat :

*Caes.*¹⁷⁰ : (Caesarii) Sermo CLXXIX, 7 [CC 104, 728 (687), *lin.* 28/29].

d) *lin.* 50/61 :
Oportet ... suscitari :

*Caes.*⁶⁶ (= *ps.-Aug.*³⁶⁰) : (Caesarii) Sermo LXVI. Ammonitio excerpta de libris sanctorum et antiquorum patrum, ut, qui se crimina capitalia fecisse cognoscit, ad paenitentiae medicamenta sine aliqua dissimulatione confugiat, 1 [CC 103, 282-283 (270), 21/26] = (*ps.-Augustini*) Sermo CCLX. Admonitio ..., 1 [PL 39, 2226^(B)].

e) *lin.* 74/75 :
Sed ... paupertas :

*Caes.*¹⁰⁰ (= *ps.-Aug.*¹⁴⁸) : (Caesarii) Sermo CXCIX. Omelia sancti Caesarii episcopi, in hoc sermone quo dicitur : « frange esurienti panem tuum », et quod melius est elemosina quam ieiunium, et ut peregrini uel in uno angulo domus excipiantur, et de uestimentis comestis, 8 [CC 104, 807 (764), 18/19] = (*ps.-Augustini*) Sermo CXLII. In Quadragesima III, 8 [PL 39, 2025^(A)].

f) *lin.* 130/131 :
Noli ... potest :

*Caes.*¹³¹ (= *ps.-Aug.*⁵¹) : (Caesarii) Sermo CXXXI. De sancto Iob, 4 [CC 103, 541 (518), 19/20] = (*ps.-Augustini*) Sermo LI. De beato Iob II, 4 [PL 39, 1843^(D)].

Redintegrationes :

a) *lin.* 76 :
aera ... praelata :

Eus.G.^{XLVI} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XLVI, 2 [*lin.* 20/21].

b) *lin.* 85 :
mirifico ... commercio :

Eus.G.^{XLVI} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XLVI, 2 [*lin.* 15].

c) *lin.* 94/96 :
Sicut ... peccatum :

Eus.G.^{LXIV} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LXIV, 12 [*lin.* 187/189].

d) *lin.* 136/138 :
ita ... durarent :

Eus.G.^{LX} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LX, 9 [*lin.* 118/120].

XLV

AD MONACHOS, X

1. Ait quodam loco sermo diuinus : *In diebus sollemnitatum uestrarum : affligite animas uestras*. Quare hoc dixit ? Quia ieiunia ac uigiliae et sanctae afflictiones humiliata corpora macerant, sed maculata corda purificant ; membris subtrahunt fortitudinem, sed conscientiis addunt nitorem.

Contritione enim corporum, redimuntur crimina uoluptatum ; per durae crucis exercitia, deceptae dudum carnis gaudia puniuntur. Ac sic : mortificatione praesenti, futurae mortis sententia praeuenitur ; et, dum culpa auctor humiliatur, culpa consumitur ; dumque exterior afflictio uoluntariae distractionis infertur, tremendi iudicii offensa sedatur : et ingentia debita, labor soluit exiguus, quae uix consumpturus erat ardor aeternus.

2. Tractantes ergo causam salutis nostrae : faciamus intra nos, quod circa nos medici solent.

Si laesura aliqua uel querela in prima corporis cute sentitur : curatio medicamenti blandioris apponitur.

1 *Ait quodam loco* cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxix, 2 [lin. 9]. 1/2 Num. 29, *39. 2 Leu. 16, *29, *31 ; 23, *27, *32 ; Num. 29, *7. 6/8 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xl, 2 [lin. 59/62]. 12 *labor soluit exiguus* cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. lx, 9 lin. 117].

Codd. : F¹-V^e-A¹P³-O¹P⁶-O⁰Lo/P⁴F³/P¹

INSCR. INCIPIT EIVSDE OMELIA ·X· AD MONACHOS F¹, INCIPIT DECIMA V^e, INCIPIT ·X· AD MONACHOS A¹, INCIPIT OMELIA DECIMA P³, INCIP ·X· O¹, INCIPIT DECIMA P⁶, INCIP OMELIA AD POP^lUM IN XL O⁰, OMELIA IN ·XL· Lo ; INCIP ·VII· (*adnot.* in edit. x in *mg. m. recent.*) P⁴, INCIPIT SEPTIMA F³ ; INCIPIT DECIMA P¹.

1 loco] *s.l.* A¹ 2 (affligetis *Caes.*¹⁸⁹, *Caes.*¹⁹⁷) 3 ac] aut F¹-V^e-A¹P³ ; et P¹ (PL 50, PL 67 ; *Caes.*¹⁸⁹, *Caes.*¹⁹⁷) afflictionis F¹ (humilia PL 50, PL 67) 4 sed] *add.* et O¹ 5 adducunt P⁴F³ (nitorem] *om.* *Caes.*¹⁸⁹) 6 Contritione (-trict- F³)] *praem.* Nihilominus de F¹-V^e-P³ (*om.* de)-O¹P⁶-O⁰Lo/P⁴F³/P¹ ; (lassitudine *Caes.*¹⁸⁹, *Caes.*¹⁹⁷) enim] animi O¹P⁶-O⁰Lo/P⁴F³ ; (*om.* *Caes.*¹⁸⁹) corporum] *om.* F¹-V^e-P³-O¹P⁶-O⁰Lo/P⁴F³/P¹ 6/7 (uoluptatum] *add.* et PL 39 ; *Caes.*¹⁸⁹) 7 (exercitia crucis ~ *Caes.*¹⁸⁹) deceptae dudum] acceptae dudum F³ ; (luxuriae uel *Caes.*¹⁸⁹, *Caes.*¹⁹⁷) carnis F¹ 9 sententiam V^e 10 exteriori F¹-V^e, exteriori homini A¹P³ ; exterior* (1 *lit. eras.*) P¹ ; (corpori *Caes.*¹⁸⁹, *Caes.*¹⁹⁷) 11 (iudicis PL 39 ; *Caes.*¹⁸⁹, *Caes.*¹⁹⁷) 12 (debita) peccata *Caes.*¹⁸⁹, *Caes.*¹⁹⁷ 13 ardor] ignis Lo 15 medici solent circa nos ~ O¹ (medici] *add.* facere PL 39) 16 scilicet P⁴ (*al.m.*) 17 blandiori apponitur P³ ; (blandiores admouetur *Caes.*¹⁹⁷)

Si uero in ossibus uulnus absconditum, aut in uiscerum profunda demersum est : austeriorem ac uiolentiorem poscit uis
20 occulta medicinam, ut ulceris magnitudo aut sectione aut exustione super[ur]etur, et dolor dolore pellatur.

3. Similis ratio in aegritudine *interioris hominis* adhibenda est.

Si leuia sunt fortasse delicta, uerbi gratia si homo uel in
25 sermone uel in aliqua reprehensibili uoluntate, si oculo peccauit aut corde : uerborum et cogitationum maculae, quotidiana oratione curandae et priuata compunctione tergendae sunt.

Si uero quisque, conscientiam suam intus interrogans, facinus aliquod capitale commisit, aut si fidem suam falso
30 testimonio expugnauit ac prodidit, ac sacrum ueritatis nomen periurii temeritate uiolauit, si <ni>ueam baptismi tunicam et speciosam uirginitatis holosericam caeno com-

22 Rom. 7, 22; Eph. 3, 16. 28/29 facinus (crimen Caes.¹⁸⁰,¹⁹⁷) aliquod capitale commisit] cf. Conc. Arel. II, can. 24 [CC 148, 119, 84/85]; Conc. Massil. a. 533 [CC 148A, 89, 79; 94, 232]; Conc. Aurel. a. 538, can. 9 (8) [CC 148A, 117, 95/96]; c.a. 29/35 cf. Saluian. Maseil., De gub. dei, VI, 2 (de nequitia temporum) [CSEL 8, 126 sq.]. 29/30 cf. Conc. Arel. II, can. 24 [CC 148, 119, 84/85]; Conc. Venet. a. 461-491, can. 1 [CC 148, 151, 25]; Conc. Agath. a. 506, can. 37 [CC 148, 208, 298]; Conc. Aurel. a. 538, can. 9 (8) [CC 148A, 117, 94/95]. 30/31 cf. Conc. Aurel. a. 538, can. 9 (8) [CC 148A, 118, 97/100]. 31/32 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. LXI, 8 [lin. 90/92]; Serm. extr. 7, 8 [lin. 62/64].

F¹. V^e—A¹P³—O¹P⁴. O⁰Lo/P⁴F³/P¹

18 (uero) add. intus Caes.¹⁸⁰ in² om. F¹ 19 ac] et O¹ (Caes.¹⁸⁰, Caes.¹⁹⁷); aut P⁴F³ uilentiorem A¹ (al.m.) 20/21 (ut ulceris ... pellatur] om. PL 39) sectione aut exustione] exustione F¹. V^e/P¹ (PL 50); (exustione aut excisione Caes.¹⁸⁰, exustione aut incisione Caes.¹⁹⁷) 21 superetur P⁴ (Caes.¹⁸⁰, Caes.¹⁹⁷); supercuratur (1 lit. eras.) P¹ et] aut P¹ (pellatur] uincatur Caes.¹⁸⁰, Caes.¹⁹⁷) 22 (aegritudine interioris hominis] animarum aegritudine Caes.¹⁸⁰, Caes.¹⁹⁷) 24 sint P⁴ (delicta] peccata Caes.¹⁸⁰, Caes.¹⁹⁷) (uel] om. Caes.¹⁸⁰) 25 (in] om. Caes.¹⁸⁰) 26 cogitat] ū P⁴ (al.m.) 27 (compunctione] purgatione Caes.¹⁸⁰) tergendae O⁰, uel tergendae Lo 28 intus] intro O¹; (om. PL 39) 29 (facinus] crimen Caes.¹⁸⁰, Caes.¹⁹⁷) commisit] add. aut aliquid furatus est P⁴F³ aut] dein seq. : aurum ... quidem (ex bom. xl, lin. 198 - bom. xlii, lin. 120; et bom. xlii, lin. 59) P⁴F³, et adnot. quae sequuntur ... (illeg.) ... in mg. m. recent. P⁴ (cf. supra, bom. xl, ad lin. 198); (ut PL 39; Caes.¹⁸⁰, Caes.¹⁹⁷) 30 ac¹] et O¹ (ac²] aut PL 39; si Caes.¹⁸⁰, Caes.¹⁹⁷) 31 periurii] add. uel tunicā F¹ (cf. infra, ad u. 'tunicam') niueam] restitui (Caes.¹⁸⁰, Caes.¹⁹⁷); g*ram (g*~ ex ue, al.m.) P¹; ueram cett.; (uelum PL 50) 32 tunicam] uel tunc eā F¹ (cf. supra, ad u. 'periurii'), uel tunicam V^e; tunicam puniceam P¹; (uel tunc etiam PL 50) (sericam Caes.¹⁸⁰) cē²⁰ A¹ (al.m.)

maculati pudoris infecit, si in semetipso nouum hominem nece
hominis occidit, si per *augures et diuinos atque incantatores* cap-
35 tium se diabolo tradidit : haec atque huiusmodi commissa
expiari penitus communi et mediocri uel secreta satisfactione
non possunt ; sed graues causae grauiiores et acriores et pu-
blicas curas requirunt, ut, qui cum plurimorum destructione
se perdidit, simili modo cum plurimorum aedificatione se
40 redimat. Homo enim ipse se decipit si, cum in medullis fer-
uere sibi sentiat morbum, per superficiem corporis molle de-
ducat unguentum.

4. Haec itaque principalia mala, ingenti rugitu et gemitu
et fonte indigent lacrimarum ; atque post lacrimas claman-
45 dum est cum propheta : *Rugiebam a gemitu cordis mei*, et :
Lauabo per singulas noctes lectum meum, et iterum : *Ego autem*
cinerem sicut panem manducabam, et potum meum cum fletu
miscebam. Nemo despiciat hanc humilitatem : summus rex

33/34 cf. Conc. Venet. a. 461-491, can. 1 [CC 148, 151, 25] ; Conc. Agath. a. 506,
can. 37 [CC 148, 208, 298] ; Conc. Aurel. a. 511, can. 1 [CC 148A, 4, 16] ; c.a.
34/35 cf. Conc. Venet. a. 461-491, can. 16 [CC 148, 156, 105/108] ; Gennad. Massil.,
Stat. eccl. ant., can. 83 (LXXXIX) [CC 148, 179, 200] ; Conc. Agath. a. 506, can. 42
[CC 148, 211, 335/338] ; Conc. Aurel. a. 511, can. 30 [CC 148A, 12, 173/175] ; c.a.
captium ... tradidit cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. XXXVIII, 6 [lin. 209]. 34
Deut. 18, *14 ; Ier. 27, *9 ; cf. Deut. 18, 10-11. 43 *rugitu et gemitu* cf. Caca.
Arel., Serm. LXIV, 3 [CC 103, 277 (265), 7] ; Serm. CCXXXVII, 4 [CC 104, 947 (901),
7] ; Serm. CLXXIX, 7 [CC 104, 727 (687), 22/23] ; c.a. 45 Ps. 37, 9. 46 Ps.
6, 7. 46/48 Ps. 101, *10.

F¹.V^o—A¹P³—O¹P⁶.O²Lo/P⁴F³/P¹

33 pectoris A¹ interfecit P⁴ 33/34 (nece hominis) crimine homicidii
Caes.¹⁸⁹, Caes.¹⁹⁷ 34 occidit] interfecit Caes.¹⁸⁹, Caes.¹⁹⁷ (per augures]
auguria observando per aruspices Caes.¹⁸⁹, Caes.¹⁹⁷ 35 (atque] et PL 39)
(eiusmodi PL 39) (commissa] mala Caes.¹⁸⁹, Caes.¹⁹⁷ 37 sed] se^d P¹
(al.m.) ; (om. Caes.¹⁸⁹, Caes.¹⁹⁷) graues] s.l. Lo et³ ac O¹ 38/39 cum ...
modo] plurimis suo (om. suo F³) exemplo nocuerunt P⁴F³ 38 plurimorum]
dein ras. 24 fere litterarum A¹ 40 redimant P⁴F³ Homo] Hoc F³ (cum]
add. intus Caes.¹⁸⁹, Caes.¹⁹⁷) 41 (sibi] om. Caes.¹⁸⁹) mollē P³ 42 unguentum
P¹ (al.m.) 43 (principalia] capitalia Caes.¹⁸⁹, Caes.¹⁹⁷) et] om. F¹.V^o—A¹
P³/P¹ (PL 50) 44 lacrimarum indigent ~ V^o atque] eique F¹.V^o—A¹P³/P¹
(PL 50) ; (et Caes.¹⁸⁹) 44/45 (post lacrimas clamandum est cum propheta] et
ingenti acerbitate tergendā sunt Caes.¹⁸⁹ [cf. supra, lin. 27], proclamandum est
cum propheta Caes.¹⁹⁷) 44 post] plus F³ ; (per PL 39) 44/45 lacrimas
(mās F³) clamandum] lacrimandum F¹.V^o—A¹P³/P¹ (PL 50) 45 propheta]
add. dicente s.l. al.m. A¹ et] om. F¹.V^o—O¹P⁶/P¹ (PL 50) 46 (Lauabam
Caes.¹⁸⁹) (meum] add. lacrimis meis stratum meum rigabo [-bam Caes.¹⁸⁹)
Caes.¹⁸⁹, Caes.¹⁹⁷) 47 (sicut cinerem ~ Caes.¹⁸⁹) (panem] add. meum Caes.¹⁸⁹)
48 despiciat] add. paenitentiam nec [nemo Caes.¹⁹⁷] contemnat Caes.¹⁸⁹, Caes.¹⁹⁷
(humiliationem Caes.¹⁸⁹) 48/49 (summus rex erat] rex (add. enim Caes.¹⁹⁷)
erat Dauid Caes.¹⁸⁹, Caes.¹⁹⁷)

erat qui ista dicebat, summus rex erat qui ista faciebat.

50 Oportet itaque, sicut supra mortuum conclamare : ita magnos supra exstinctam animam dare planctus. Et, quomodo solet *mater orbata* super amissione *unici filii* sui fracto pectore lamentari : ita conuenit super *unicam* suam, sed cum spe reparationis, affligi — de qua *unica* sermo propheticus dicit :
55 *Eripe a framea animam meam, et de manu canis unicum meam.* Quare *unicam* dixit ? Siue quia tamquam *unica* diligenda est, siue quia ipsa sola *de singulis ante tribunal* caeleste *rationem* remotis omnibus solatiis *redditura* est — ; ita, inquam, necesse est super hanc *unicam*, criminum mucrone confossam, totum
60 pondus doloris effundi : si forte possit, lacrimarum uiuificata fontibus calore fidei suscitari.

5. Accendenda est compunctio ; corroborandae sunt preces futuri recordatione iudicii, atque misericordiarum operibus adiuuandae.

50/53 cf. Ier. 6, 26 ; Am. 8, 10 ; Zach. 12, 10 ; Luc. 7, 12. 52 Ruth 1, *3.
Luc. 7, *12 ; 9, *38. 53, 54 Ps. 21, 21 ; 34, 17. 55 Ps. 21, *21. 56
Ps. 21, 21 ; 34, 17. 57/58 cf. Matth. 12, 36 ; Rom. 14, 12 ; I Petr. 4, 5. sola
... remotis omnibus solatiis] cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxvi, 4 [lin. 42]. 57 de
singulis] Apoc. 20, 13. ante tribunal] Rom. 14, 10 ; II Cor. 5, 10. 57/58.
rationem ... redditura] Hebr. 13, 17. 59 Ps. 21, 21 ; 34, 17.

F¹-V^e—A¹P⁸—O¹P⁸—O⁰L⁰/P⁴F³/P¹

49 dicebat ... ista] om. O¹/P⁴F³ (PL 39) (ob homoeotel.) summus ... faciebat] in
mg. super. F¹ (faciebat] add. et dicebat PL 39) 50 (itaque] enim unicuique
super seipsum Caes.⁶⁶) (sicut supra] sicut super PL 39 ; quasi super Caes.⁶⁶,
Caes.¹⁰⁷, quasi supra Caes.¹⁰⁹) conclamare] restitui (Caes.⁶⁶, Caes.¹⁰⁹, Caes.¹⁰⁷) ;
conclamaturn codd. (ita] et Caes.⁶⁶, Caes.¹⁰⁹, Caes.¹⁰⁷) 51 magnus P⁴ (su-
per PL 39 ; Caes.⁶⁶, Caes.¹⁰⁹, Caes.¹⁰⁷) (exstinctam] add. peccatis Caes.¹⁰⁹,
Caes.¹⁰⁷) 52 (orbata] orba PL 50 ; om. Caes.⁶⁶) amissione (ne P⁸) unici filii
sui] amissione unici sui F¹-V^e—A¹P⁸/P¹ (PL 50, PL 39) ; (mortuum unicum
filium Caes.⁶⁶, amissione unici filii Caes.¹⁰⁹) 53 (lamentare Caes.⁶⁶) (ita
conuenit] sic oportet Caes.⁶⁶) (suam] animam nostram Caes.⁶⁶, Caes.¹⁰⁹, Caes.¹⁰⁷)
53/59 (sed ... unicum] om. Caes.⁶⁶) 55 Eripe] Erue Lo (Caes.¹⁰⁹, Caes.¹⁰⁷) (cum
Vulg.) framea] add. deus O¹/P⁴F³/P¹ (PL 39) (cum Vulg.) animam] s.l. P⁸
manus V^e 56 (dixit] add. animam Caes.¹⁰⁹) quia] s.l. suppl. al. m. F¹
56/57 diligenda est siue] in ras. F¹ 57 de singulis] restitui ; et singula F¹-V^e—
A¹P⁸/P¹ (PL 50), ex singulis O¹P⁸, & singula^{1b} (is eras.) O⁰ (al. m.), et singularis
Lo/P⁴F³ (PL 39) ; (om. Caes.¹⁰⁹, Caes.¹⁰⁷) (caeleste] Christi Caes.¹⁰⁷) 58
remotis ... solatiis] destituta ... solatiis s.l. P⁴ (cf. bom. xxxvi, lin. 42), exclusis ...
solatiis F³ reditura P⁸ 59 (mucrone confossam] gladio interfectam Caes.⁶⁶,
Caes.¹⁰⁹, Caes.¹⁰⁷ ; et add. cum rugitu et gemitu Caes.¹⁰⁹, Caes.¹⁰⁷ [cf. supra, lin. 43])
60/61 (uiuificata fontibus] fomentis Caes.⁶⁶, fomentis uiuificata Caes.¹⁰⁹, fomentis
ac Caes.¹⁰⁷) 62 (est] om. Caes.¹⁰⁹) corroborandae (x ex a, al. m.) P¹ (atque
... adiuuandae] om. Caes.¹⁰⁷) atque] in F¹—P⁸/P¹, om. V^e (PL 50), eras. A¹ ;
(et Caes.¹⁰⁹)

65 Audienda est prophetae sententia — sed audienda oboedientiae aure —, dicentis: *Accipe*, inquit, *o rex, consilium meum, et peccata tua eleemosynis redime*; exemplum etiam illius euangelici uiri ita est audiendum, quasi uere pro nostra redemptione conscriptum: *Ecce dimidium bonorum meorum, domine, do*
 70 *pauperibus* — de quibus audiuius in euangelio dominum ineffabili dignatione et caritate dicentem: *Qui fecit uni ex minimis istis, mihi fecit* —. Quae uerba, eleemosynarum nobis effectus caelesti auctoritate commendant.

6. Sed forte, quando de eleemosynis loquimur, expauescit
 75 angusta paupertas. Non ita est, carissimi. Meminerit potius *aera minuta*, diuitum thesauris fuisse praelata: quia dominus noster non sola copia largitatis, sed beneuolentia pascitur largientis.

Ego autem puto, carissimi, quod ita deus noster pauperes
 80 in hoc mundo esse permiserit: ut in pauperibus diuitum fidem probaret, uel in pauperum misericordia diuitibus misereretur; ut abundantibus boni operis ac redemptionis suae occasio non deesset; ut beneuolum locupletem etiam inopia aliena ditaret,

66/67 Dan. 4, *24. 69/70 Luc. 19, 8. 71/72 Matth. 25, *40. 75 *angusta paupertas*] cf. Horat., Carm., III, II, 1 (*angustam ... pauperiem*). 70/77 cf. Marc. 12, 41-44; Luc. 21, 1-4. 76 Luc. 21, 2. 79/87 cf. Caes. Arel., Serm. xxv, 2 [CC 103, 112 (107), 17/23]; Serm. xxx, 1 [CC 103, 130 (124), 1/9].

F¹. V^e—A¹P³—O¹P³. O⁰Lo/P⁴F³/P¹

65 (prophetae] *praem.* Danihelis Caes.¹⁸⁹, Caes.¹⁹⁷) 66 (o] *om.* Caes.¹⁸⁹ [*cum Vulg.*]) 69 domine] *s.l.* P³ 70 in euangelio audiuius ~ F¹. V^e—A¹P³/P¹ (PL 50; Caes.¹⁹⁷) 71 ineffabili* (1 *lit. eras.*) P¹ et caritate] *om.* A¹P³ facit O¹ 71/72 minimis istis] minimis meis F³; (his minimis Caes.¹⁹⁷) 72 mihi facit O¹; (fecit mihi ~ Caes.¹⁹⁷) 73 effectum O¹, affectum P³; (fructus Caes.¹⁹⁷)

auctofite O¹ (*al.m.*) 74 (forte quando] cum Caes.¹⁸⁹) expauescat F¹. V^e/P¹ (Caes.¹⁹⁷); expauesc P⁴; (non conturbetur Caes.¹⁸⁹) 75/76 (Non ... praelata] et dicat se non habere quod possit pauperibus erogare, nemo enim de hac re se excusare poterit quando dominus mercedem se redditurum pro calice aquae frigidae repromisit, et uiduam quae duos nummos in gazofilacio miserat concludauit Caes.¹⁹⁷ [cf. *infra*, bom. xlvii, lin. 40/42]) 75 (est] *om.* PL 50) 76 ^{uel fulgeo}

77 P³ quia dominus] quia deus F¹. V^e—A¹P³/P⁴F³/P¹ (PL 50, PL 39); (deus enim Caes.¹⁹⁷) 77 sola] *ita* O¹; solum *cott.* (PL 50, PL 39); (*om.* Caes.¹⁹⁷) 78 largitatis F¹, largitoris V^e 79 karissimi puto ~ F³ *ita* in *ras.* (?) F¹—P³; ideo in *ras. al.m.* P¹; (ideo Caes.¹⁹⁷) (deus] dominus PL 50; Caes.¹⁹⁷) 80 hunc mundum F¹. V^e—P³, hoc* mundo (*ex -unc -dū*) A¹ (*al.m.*)/P¹ (*al.m.*) ^{esse]} *om.* P⁴F³ 81 miseretur O⁰ 82 abundanti^{bus} O⁰ (*al.m.*) bonis operibus F¹. V^e/P¹ (PL 50) ac] haec P¹ (PL 50) 83 (ut] et Caes.¹⁹⁷) (locupletem] et misericordem Caes.¹⁹⁷)

et opulentior quisque ingentia de egente lucra reciperet —
85 et, mirifico summoque commercio : dum inopi misericordia
temporali largitate confertur, inde aeternus thesaurus com-
pensetur.

7. Dirigamus actus nostros ; et quidquid possumus et quid-
quid ualemus, in exercitia bonae uoluntatis, in studia iusti-
90 tiae ac misericordiae conferamus.

*Curramus dum lucem habemus, priusquam nos tenebrae
comprehendant*, quia iam in illo saeculo emendationi ac re-
demptioni prospicere non licebit, sicut dicit sermo diuinus :
Quoniam non est in morte qui memor sit tui. Sicut ergo ibi iam
95 nulla timebitur meritorum amissio, ita nulla tribuetur remissio
peccatorum.

Nulla ibi iam exercendi boni operis licentia concedetur.

Numquid illic pascere aliquis esurientem poterit : ubi edendi
et bibendi necessitas non erit ; ubi cibo et potu nec impius in-
100 ter inferni flammis, nec pius *inter paradisi delicias* indigebit ?

Numquid ibi argentem uestire continget, ubi omnino tegendi
corporis cura cessabit, ubi sub illo frigore — de quo propheta
dicit : *Ante faciem frigoris eius quis subsistit* ? — in perpetuum

85/87 cf. Matth. 19, 21 ; Marc. 10, 21 ; Luc. 12, 33 ; 18, 22. 91/92 Ioh. 12, *35.
94 Ps. 6, 6. 98/113 cf. Caes. Arel., Serm. LVIII, 4 [CC 103, 256-257 (246), 6/7] ;
Euseb. 'Gallic.', Hom. LX, 10 [lin. 126/128.133/139]. 98/99 cf. Euseb. 'Gallic.',
Hom. XXXVI, 4 [lin. 44/45]. 100 Ez. 28, *13. 103 Ps. 147, *17.

F¹. V^o—A¹P²—O¹P². O⁰Lo/P⁴F³/P¹

84 et¹] ut A¹P² lucra reciperet] lucrari coeperit F¹.V^o (s litteris male com-
pastis) ; (lucra conquereret Caes.¹⁹⁷) reciperet] in ras. al.m. P¹ 85/86 (mise-
ricordiam ... conferret Caes.¹⁹⁷) 86 temporaria F¹ (PL 50, PL 39 ; Caes.¹⁹⁷
[ed. ; temporalia codd.] ; temporalis P⁴F³ ; temporali* (1 lit. eras.) P¹ largitate]
om. P⁴F³ inde] sibi F¹.V^o—A¹P²/P⁴F³/P¹ (PL 50 ; Caes.¹⁹⁷) (aeternos
thesauros Caes.¹⁹⁷) 86/87 compensaretur F¹.V^o—A¹, P² (-sāt-)/P⁴F³/P¹ (PL
50) ; (compararet Caes.¹⁹⁷) 88 Dirigamus] add. ergo P⁴F³ (PL 39 ; Caes.¹⁹⁷)
(et²] om. Caes.¹⁹⁷) 89 (ualemus] add. pro amore uitae aeternae Caes.¹⁹⁷)
89/90 (misericordiae ac iustitiae ~ Caes.¹⁹⁷) 91/93 Curramus ... diuinus] in
mg. P² 91 (lucem] add. uitae PL 39) 92 emendationi* (s eras.) F³/P¹ ac]
et O¹ 92/93 redemptioni* (s eras.) F³ 93 proficere (alt. p eras.) F¹ dixit
V^o, dici O⁰ 94 (iam] om. PL 39) 95 amissio meritorum ~ Lo 95/96
peccatorum remissio ~ O¹/P⁴F³ 97 iam ibi ~ P¹ (PL 50) conceditur F¹/P¹
98 'esurientem' alius ~ P² ubi edendi] om. P¹ 99 (et bibendi] om. PL 39)
non] eras. P¹ 102 cessauit F¹ ubi] om. A¹P² 103 sustinebit A¹,
uel sustinebit
subsistit P², sustinebit O¹.Lo/P⁴F³ (PL 50) (cum Vulg.) ; subsistet (-bsistet in
ras. al.m.) P¹, (PL 39) in] praem. ubi F¹—A¹P²/P¹ (PL 50, PL 39)

nudus erit, qui hic *indumentum nuptiale* perdiderit ; ubi malus
 105 maculosae conscientiae tenebris, bonus uero pallio immor-
 talitatis et beatitudinis uestietur ; ubi indumenta merita erunt
 — sicut dominus dicit : *Tunc iusti fulgebunt sicut sol*, et pro-
 pheta : *Sacerdotes tui induantur iustitiam*, uel illud : *Astitit*
regina a dextris tuis in uestitu deaurato — ? Ibi ergo : pro sanc-
 110 torum corporum tunica, lux fulgebit aeterna ; ibi uestitus,
 nullis umquam saeculis exuendus, conuertetur in corpus ;
 ibi indumentum transibit in praemium ; ibi angelica illa
 stola non iam erit amictus, non iam erit habitus, sed natura !
 Numquid ibi iam avarus aut tenax de abundantia sua bene-
 115 facere alteri poterit : ubi nec sibi unam guttam *in medio stagni*
aestuans uoluntas inueniet ? Nihil enim secum, de his quae
 propria habere se credit, portaturus est — sicut dixit pro-
 pheta : *Non enim cum morietur accipiet omnia, neque simul*
descendet cum eo gloria domus eius — ; auditurus inter indefes-
 120 sa supplicia : *Esuriui, et non dedistis mihi manducare ; sitiui,*
et non dedistis mihi bibere.

8. Intellegamus quid damnationis erit : spoliasse pauperem,
 quem summum crimen est non puisse.

Huic ergo, qui tenuem atque egenum, sine ulla futuri iudicii
 125 consideratione, nunc opprimit : huic, inquam (sicut quidam

104 Matth. 22, *11.*12 ; cf. Iob 31, 19. 107 Matth. 13, 43 ; cf. Sap. 3, 7 ; Dan.
 12, 3. 108 Ps. 131, 9. 108/109 Ps. 44, 10. 114/116 cf. Luc. 16, 24-26.
 115/116 Eccli. 51, *6. 118/119 Ps. 48, *18. 120/121 Matt. 25, *42.
 124/125 cf. Ez. 22, 29 ; Hieron., In Hiez., VII, xxxii, 23/31 [CC 75, 302, 746].
 125 quidam] quis ?

$F^1-Ve-A^1P^2-O^1P^2-O^0Lo/P^4F^2/P^1$

104 nuptiale indumentum ~ P^4F^2 perdidit A^1-O^1 107 dicit dominus ~
 Ve , dicit (om. dominus) $F^1-A^1P^2/P^1$ (PL 50) ; 'dicit 'dominus ~ P^2 (Tunc)
 om. PL 39 [= Sap. 3, 7]) sicut sol] om. $F^1-Ve-A^1P^2/P^1$ (PL 50) [= Sap. 3, 7]
 107/108 propheta] iterum $F^1-Ve-A^1P^2/P^1$ (PL 50) 108 iustitia F^1/P^1 uel]
 et O^1 109 Vbi $F^1-Ve-A^1P^2$ (PL 50, PL 39) ; *Ibi (*I per ras. ex V, al.m.) P^1
 110 tunici P^4 refulgebit $F^1-Ve-A^1P^2/P^1$ (PL 50) 111 nunquā ullis (tert.
 n eras.) P^1 ; (numquam ullis PL 50) 114 $\alpha\tau\upsilon\varsigma$ F^1 (al.m.) 115 nec sibi] ne
 (nec P^1) sibi quidem $F^1-Ve-A^1P^2/P^1$ (PL 50) 116 aestuantis P^1 (PL 50,
 PL 39) uoluntatis F^1-Ve iis P^2 ; hiis F^2 117 proprias P^2 se habere
 ~ O^0Lo cre**dit (pr. di eras.) P^2 ; (credidit PL 50, PL 39) 118 Non]
 Neque A^1P^2 simul] om. P^4F^2 (cum Vulg.) 119 domus] s.l. O^0 auditurus]
 add. est A^1P^2 119/120 defessa P^4F^2 (PL 50) 120 dedisti F^2 121 dedistis]
 alt. -s suppl. al.m. O^1 ; dedisti F^2 123 summum] suū O^0 crimen] in mg. P^2
 est] s.l. P^2 uel uoluntatis P^1 124 Hinc P^2 125 nunc] ras. 4 litterarum F^1
 (comprimat PL 50)

dixit), *adueniet tempus magnum* : cum optauerit impletum intactum pauperem, et cum spolia illa diemque oderit. Intolerabilis dolor erit : si inde quisquam causas mortis incurrat, unde uitae gaudia comparare potuisset.

130 Noli ergo despiciere inopem, qui, cum sibi pauper sit, facere te diuitem potest.

9. Rapiamus ergo de praesenti saeculo, feruenti deuotione, quod possumus. Cito transeunt dies nostri ; utinam bene trans-eant !

135 Rapiamus ergo, quod possumus, de hoc saeculo, gratias agentes illi, qui ita dispensauit utramque uitam : ut laborum et agonum tempora cito finirentur, honorum uero et praemiorum gaudia sine fine durarent.

130 loc. non rep. = Dan. 7, *22 (Theod.) (ὁ καιρὸς ἐφθασεν). 130/131 cf. II Cor. 8, 9. 133 cf. Tibull. Alb., Eleg., I, iv, 27 (*transiet aetas, quam cito*).

F¹. V⁶—A¹P⁸—O¹P⁸—O⁰L⁰/P⁴F³/P¹

130 tempus magnum (= ὁ καιρὸς : cf. *Plaut., Mil. glor.*, IV, iii, 8.9 'tempus maximum']) tempus maius (*1 in *ras. 2 litterarum, al.m.*) P¹ ; (tempus [om. magnum] PL 50) impletum] impetum F¹, fuisse A¹P⁸ ; (a se fuisse PL 50, PL 39) 130/127 intacto pauper⁸ (ex -ū -ē, *al.m.*) P¹ 127 (cum spolia illa] non spoliatum PL 50, PL 39) (diemque] quem PL 50 ; add. illam PL 39) (oderit] oderat et quam iam PL 50) 128 (inde] om. PL 39) (quisque PL 39) causas] *alt. -s suppl. al.m.* P⁸ 129 uitae] add. sibi F¹ 130 (inopem] humilem pauperem *Caus.*¹³¹) 132 Rapiamus] Respiciamus P⁸ 135 Rapiamus] Respiciamus P⁸ 136/137 (laborum et] om. *Eus.G.LX*) 137 (tempora] spatia *Eus.G.LX*) bonorum uero et L⁰ (*al.m.*) ; (illa *Eus.G.LX*) 138 (gaudia] saecula *Eus.G.LX*).

Expl. FINIUNT OMELIAE AD MONACHOS ·X· F¹, EXPLICITVNT HOMILIAE DECEM EVSEBII EMISENI V⁶, FINIUNT OM̄ AD MONACHOS ·X· A¹, FINIUNT OMELI^{oem} ·X· AD MONACHOS P⁸, om. O¹P⁸, EXPLICIT OMELIA QVADRAGESIMA^{oem} O⁰, om. L⁰ ; EXPLIČ OMELIA ·X· AD MONACHOS P⁴, EXPLICITVNT OMELIE EVSEBII CESARIENSIS EPI AD MONACHOS F³ ; EXPLICITVNT OMELI^{oem} ·X· AD MONACHOS P¹.

CAPITVLVM XIX

HOMILIA XLVI : *DE VIDVA*
« *QVAE DVO AERA*
IN GAZOPHYLACIVM MISIT »
EXSPECTANTE DOMINO

HOMILIA XLVI (56)

*HOMILIA DE VIDVA
« QVAE DVO AERA
IN GAZOPHYLACIVM MISIT »
EXSPECTANTE DOMINO*

MONITVM

Codices :

- F¹** : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 55^v-56.
P¹ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2628, s. XI, f. 84-85^v.
P^r : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2169, s. XII-XIII, f. [118^v] 57^v-[119^v] 58^v.

Editiones :

- Gaigny** : f. 142-143 : Homilia de uidua quæ duo æra misit in Gazophylacium.
MB&P 6 : col. 675^{a.e} : Homilia. De Vidua quæ duo æra misit in Gazophylacium.
PLS 3 : col. 667-669 : Sermo 56. De uidua quæ duo æra misit in gazophilacium.

Redintegrationes :

- a) *lin. 1/4* :
Quod ... credo :

Eus.G.^{LXV} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LXV, 1 [lin. 1/3].

- b) *lin. 15* :
mutuo summoque commercio :

Eus.G.^{XLV} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XLV, 6 [lin. 85].

- c) *lin. 20/21* :
æra ... praelata :

Eus.G.^{XLV} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XLV, 6 [lin. 76].

- d) *lin. 78/80* :
iactata ... habebit :

Eus.G.^{XX} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XX, 6 [lin. 115/116.117/118].

XLVI

DE VIDVA QVAE DVO AERA IN GAZOPHYLACIVM MISIT EXSPECTANTE DOMINO

1. Quod, praecipiente domno meo, patre uestro, pro obtemperandi studio uires meas non interrogo, id rationis et causae est : quia, quod a summo antistite imperari mihi uideo, posse me credo.
- 5 Miror autem, quod a me officium exigui ac nudi sermonis exposcit : cuius perfectio, eruditio ; cuius uita, doctrina est ; cuius magnificum in sanctis et apostolicis actibus institutum, speculum uestrum est, ad quod imaginem intra templum religiosae mentis excolitis ; cuius *merita* etiam *dum tacent claman*¹⁰*t*, et aurem cordis uestri efficaciter pulsant uiua uoce uirtutum ; cuius quidem pastoralis ac pio studio, uestra quoque oboedientia suffragatur — nam, quia ad pastores ipse dominus loquitur : *Qui uos audit, me audit*, exaudiri illum facilius a deo facitis, dum in illo deum libenter auditis.
- 15 Ac sic, mutuo summoque commercio, petitiones uestras, deprecatio eius insinuat ; et rursum fides uestra atque eleemosyna, castitas uestra atque benignitas, sacrificia pro uobis eius et uota commendat.

Inscr. Marc. 12, *42 ; Luc. 21, *2. 1 sqq. cf. Caes. Arel., Hom. CCXXXIII, 1 ; CCXXXIV, 1 ; CCXXXV, 1 ; CCXXXVI, 1 [CC 104, 925 (879), 4 sqq. ; 932 (885), 14 sqq. ; 936 (890), 1 sqq. ; 940 (893), 21 sqq.] ; Euseb. 'Gallic.', Hom. LXVII, 1 [lin. 1 sqq.] ; Hom. LXX, 1 [lin. 1 sqq.]. 1/2 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. LXVIII, 1 [lin. 2/3]. 1 cf. Caes. Arel., Serm. CCXXXVI, 3 [CC 104, 942 (896), 32] (*domno meo, patri uestro*). 9/10 Aug., De bapt. c. Donat., II, v, 6 [CSEL 51, 180, 15] (*etsi ... tacent merita clamant*) + Cic., In Catil., I, VIII, 21 (*cum tacent clamant*) ; cf. Aug., Contra Iul., III, XXIV, 55 [PL 44, 730] (*cum taces clamas*) ; Ambrosiast. (ps.-Ambr.), Comment. in XIII epist. Pauli [CSEL 81-1, 154, 25 ; 155, 19] (*cum tacent clamant*). 13 Luc. 10, 16.

Codd. : F¹/P¹P⁷

Inscr. CĀP ·XVIII· INCIPIT OMELIA DE VIDVA QVAE DVO AERA IN GAZOPHYLATIV MISIT F¹ ; INCIPIT DE VIDVA QVĒ DVO ĒRA IN GAZOPHYLATIV MISIT P¹, INCIP OMELIA D' VIDVA Q̄ DVO ERA MISIT IN GAZOPHYLATIVM P⁷ EXSPECTANTE DOMINO] *ad bomilias textum trahunt codd.*

1 domno] *restitui* ; domino *codd. (edd.)* 3 antistitē F¹ imperare F¹ ; imperari* (*ali.1 per ras. ex e*) P¹, imperare¹ P¹ 6 perfectio] *add. cuius s.l. al.m.* P¹
10 uiua] una P¹ (*al.m.*) 17 atque] ac P⁷ 18 commendat P¹ (*al.m.*)

2. Audiuius ex euangelica lectione, ad insinuandum nobis
 20 opus misericordiae : cuiusdam inopis uiduae *duo aera minu-*
ta, diuitum thesauris fuisse praelata ; cuius paruulum mu-
 nus, magnitudo fidei dilatauit.

Quam nobilis ista *paupercula* : quae, dum saeculum istud
 manebit, diuinis paginis celebrabitur ! Qualis *paupercula* :
 25 quae, aedificatione exempli sui, innumeros populos iugiter
 locupletat ; quae, dum quotidie legitur, quotidie et erogare
 dignoscitur ! Qualis *paupercula* : quae bonorum operum fruc-
 tus toto orbe largitur ; quae, per omnem mundum, fidei diui-
 tias feneratur !

30 3. Haec est, in typo ecclesiae, sponsa pariter et uidua : spon-
 sa est, dum dilectum suum suscipit <e> caelestibus uenientem ;
 uidua est, dum corporaliter amittit ad caelestia reuertentem.

4. Itaque *duo aera minuta in gazophylacium misit*.

Quam multiplicia sunt ista *duo aera*, quae *a solis ortu usque*
 35 *ad occasum* incessabiliter nominantur !

Quam minuta, quam magna, quae in caelorum pretium
 conuertuntur ! Haec duo magna sunt, quia duorum testamen-
 torum praeferunt sacramenta ; haec duo minuta sunt, quia
 spiritalia subtilissimis sensibus probantur continere mysteria.

40 Quid inter ista miramur, si deo *duo aera, ab oriente in occi-*
dente celebranda, placuerunt, qui retributionem etiam de
aquae frigidae calice pollicetur ?

5. Qui ergo in refrigeria pauperum aperuerit manum suam,
 qui bonorum operum exercuerit fructus, propheticum illud
 45 audire merebitur : *Et erit, inquit, tamquam lignum quod plan-*
tatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in
tempore suo.

20 Marc. 12, *42 ; Luc. 21, *2. 23.24.27 Luc. 21, 2 ; cf. Marc. 12, 42. 33
 Marc. 12, *42 ; Luc. 21, *2. 34 Marc. 12, *42 ; Luc. 21, 2. 34/35 Ps. 49, 1 ;
 106, *3 ; 112, 3 ; Mal. 1, *11. 37/39 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xxiii, 1 [lin. 3/4].
 40/42 cf. Cacs. Arel., Sermon. cxcvii, 4 = ps.-Faust., Sermon. 15 [CC 104, 797 (755),
 20/22 ; CSEL 21, 283, 18/20]. 40 Marc. 12, *42 ; Luc. 21, 2. 40/41 Bar. 4,
 *37 ; Matth. 8, *11 ; 24, *27 ; Luc. 13, *29 ; e.a. 42 Matth. 10, 42. 43/47
 Ps. 1, 3.

F¹/P¹P⁷

23 nobi*lis (1 lit. eras.) F¹ 25 aedificatione] add. et P¹ 28 mundum] add.
 dum F¹/P¹ (eras.), P⁷ (eras.) 31 dum] s.l. suppl. al.m. P⁷ c] suppleui ; om. codd.
 (de s.l. al.m. P¹) 33 gazofilatio F¹ ; gazofilatio^v P¹ (al.m.), gazophilatio P⁷
 34 multiplicata P⁷ 37/38 duorum ... quia] om. P⁷ (ob homoeotel.) 37 duorum]
 duum (-um in ras. al.m.) P¹, (def. P⁷) 40 oriente] add. et P¹ 43 aperuit F¹
 47 suo] om. P⁷

Si bene respicimus : multum iam recipit *in tempore* non suo, quia apud operantis meritum, misericordia ipsa iam
50 praemium est.

6. Videamus autem quid sit quod dixit de sancta anima.

Fructum suum 'dabit', et non magis dixit 'accipiet' : uel quod tempus commemoret in quo fructum datura sit — quod utique nisi in aduentu Christi atque iudicii, quando et,
55 si ita egerimus, offerre merebimur bonorum operum fructus.

In tempore itaque illo, erit quoddam commercium dandi et accipiendi inter hominem et deum : homo afferet quod laborauit, et deus restituet quod promisit.

Tu ei exhibebis opera tua, et ille opera sua ; tu ei exhibebis
60 corporis castitatem, ille retribuet incorruptionem — sicut legimus : *Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem : dignum enim esse iudicauit, ut, qui hic studuerit integritati, nulla illic possit labe ultra corrumpi* — ; tu ei offeres con-
65 uersationem quae peccatum et sciuit et uicit, ille te perducet ad illam beatitudinem in qua *peccatum nec uincere erit necesse nec scire*. Tu dabis, eleemosynis et misericordiis, quae capere praemium possint, ille reddet quae pretium habere non possunt : *fregisti in terra esurienti panem tuum, in caelo uitae*
70 *pane* (qui Christus est) satiaberis ; hic *peregrinis domus tua patuit*, in domo dei angelorum cuius efficeris ; tu hic tremen-
tia <f>rigore membra uestisti, illic liberaberis ab illo frigore in quo *erit fletus et stridor dentium* — de quo dicit propheta :

48/49 cf. Ps. 1, 3 ; e.a. 49/50 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. III, 4 [lin. 66] ; Hom. LXII, 6 [lin. 101]. 52.54 Ps. 1, 3. 56/58 ps.-Faust., Epist. IX [CSEL 21, 215, 1/3] fort. aptatum ex Euseb. 'Gallic.'. 59 sqq. cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. LXII, 5 [lin. 96 sqq.]. 61 I Cor. 15, 53. 62.62/63.65/66 *dignum ... iudicauit, ut ... corrumpi. peccatum ... scire*] aptatum ex : Faust., De grat., II, XII [CSEL 21, 96, 19.18/19.13/14]. 68 Is. 58, *7. 68/69 Ioh. 6, *48. 69/70 Is. 58, *7. 70 cf. Eph. 2, 19. 71 Is. 58, *7. 72 Matth. 8, 12 ; 13, 42.50 ; 22, 13 ; 24, 51 ; 25, 30 ; Luc. 13, 28.

F¹/P¹P⁷

52 uel] om. P¹, ras. 1 litterae (p eras. ut uidetur) P⁷ 54 aduentū F¹ iudicium P¹, iudici** (quart. 1 per ras. ex um) P⁷ 57 adfert F¹ ; affert P¹ (al.m.)/P⁷ (al.m.) 57/58 laborabit F¹ 61 **corruptibile (2 litt. eras.) P¹ 62 hic* (-ic* in ras. 3 litterarum) P¹ 63 illuc F¹/P⁷, illi*c (alt. 1 per ras. ex u) P¹ 64/65 perducit F¹/P⁷, perducit P¹ (al.m.) 66 nec scire] nescire P⁷ (al.m.) elemosinis et misericordiis P¹ (al.m.) 67 praemium] om. F¹ 68 in terra] interim P⁷ 69 panē F¹ 70 dei] om. P⁷ ciues F¹ ; ciues P⁷ (al.m.) efficeris F¹ ; efficeris P¹ (al.m.) 71 frigore] restitui ; rigore F¹, om. P¹P⁷ illuc F¹/P⁷, illi*c (alt. 1 per ras. ex u) P¹

Ante faciem frigoris eius quis subsistit? — ; *uestisti* tu hic, inquam, *nudum*, tu illic immortalitatis gloria uestieris ; tu hic
 75 consolatus es *miseriam inopum et gemitus pauperum*, intro-
 duceris in illam consolationem : de qua *fugiet dolor et gemitus*,
 de qua absentabit omnis miseria, de qua omnis exsulabit an-
 gustia ; in qua, iactata retro morte, quidquid in ante fuerit,
 uita erit ; in qua, sicut auctoris tui perennitas initium non
 80 habet, ita tua terminum non habebit.

73 Ps. 147, *17. 73/74 Is. 58, *7. 74 cf. 1 Cor. 15, 54. 75 Ps. 11, 6.
 76 Is. 55, 10 ; 51, 11.

F¹/P¹P⁷

73 subsistet P¹ (-bsistet in ras. al.m.), P⁷ 74 illuc F¹/P⁷, illi*c (alt. 1 per ras. ex u)
 P¹ 75 cs] om. F¹ 77 de¹ ... miseria] om. P¹ absentauit F¹ ; (def. P¹)
 exul*abit (pr. t eras.) P⁷ 78 iacta F¹ 79 initium] add. dum F¹.

Expl. EXPLICIT OMELIA F¹ ; om. P¹P⁷.

CAPITVLVM XX

HOMILIA XLVII : *IN NATALE ECCLESIAE, I*

HOMILIA XLVIII : *IN NATALE ECCLESIAE, II*

HOMILIA XLIX : *IN DEDICATIONE ECCLESIAE, III*

HOMILIA XLVII (57)

HOMILIA I IN NATALE ECCLESIAE

MONITVM

Codices :

- Be** : BERLIN, *Deutsche Staatsbibliothek*, 50 (Phillipps 1676), s. VIII-IX, f. 307^v-309.
Cb : CHICAGO (Ill.), *Newberry Library*, F.1 (Phillipps 1326), s. IX in., f. 150-151^v.
F¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 56^v-57^v (inde a u. 'Haec', lin. 3).
H⁸ : MÜNCHEN, *Bayerische Staatsbibliothek*, Clm 4534, s. X-XI, f. 275-276^v.
K¹ : KARLSRUHE, *Badische Landesbibliothek*, Aug.perg.XVI, s. XI, f. 258^v-260^v.
Ru : ROMA, *Biblioteca Vallicelliana*, Tom.XXV, s. XI-XII, f. 163-163^v.
H⁴ : MÜNCHEN, *Bayerische Staatsbibliothek*, Clm 7953, s. XII ex., f. 187^v-188^v.

Editiones :

- MBvP 6** : col. 675^x-676^p : Homilia 1. In natalem Ecclesiae.
PL 39 : col. 2171^(B)-2172^(D) : (ps.-Augustini) Sermo CCXXXI. In Dedicatione ecclesiae uel altaris Consecratione, III.
PL 57 : col. 883^A-886^B : (ps.-Maximi) Sermo XIX. Item de dedicatione ecclesiae II = (Alani Farfensis, II) Homilia 107 ; (Pauli Diaconi, III) Homilia 128 [cf. GRÉGOIRE, *Les homéliaires du Moyen Âge*, in *Rerum Ecclesiasticarum Documenta*, Ser. Maior, IV (1966), 70 ; 113 = *PL 95*, 1457^A : Homilia CXCIX].

Redintegrationes :

- a) *lin. 99/100* :
 fuerit ... conspectibus :
Eus.G. XXXVI : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XXXVI, 5 [lin. 53].
Eus.G. XLII : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XLII, 9 [lin. 153].
 b) *lin. 120/121* :
 acquiri ... potest :
Eus.G. XXXVIII : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XXXVIII, 1 [lin. 26/27].
 c) *lin. 122/123* :
 non ... fastidium :
Eus.G. VI : (Eusebii 'Gallicani') Homilia VI, 3 [lin. 36].
Eus.G. XXXV : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XXXV, 13 [lin. 271/272].
Eus.G. LXIX : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LXIX, 2 [lin. 14].

XLVII

IN NATALE ECCLESIAE, I

1. Recte festa ecclesiae colunt, qui se ecclesiae filios esse cognoscunt.

Haec enim omnium credentium mater est : quae natos ad mortem, regenerat ad salutem [per quam Christus plus restituit in gratiam, quam periiit in natura ; et Adae transgressoris degenerem prolem, in adoptionem diuinae paternitatis assumpsit ; et de paradiso exheredatos, caeli reddidit heredes].

Haec est post synagogam quidem uocata, sed ante synagogam promissa.

1/4 cf. Caes. Arel., Serm. CCXXIX, 1 [CC 104, 905 (860), 4/6.8/9]. 6 Eph. 1, 5. 7 Gen. 3, 23. Rom. 8, 17 ; Gal. 3, 29 ; Tit. 3, 7 ; Iac. 2, 5 ; 1 Petr. 3, 22. 8/9 cf. Caes. Arel., Serm. CIV, 1 [CC 103, 429 (412), 7/8].

Codd. : F¹/H²-K¹-H⁴/Be-Cb/Ru

Inscr. CĀP ·XX· INCIPIT OMELIA IN NATALE ECCLESIAE PRIMA (et num. 1· cum adnot. Hinc numeris notatae homiliae 1· 2· 3· 4· 5· 6· etc non sunt excusae. Et nn^o 15· usque ad finem libri in mg. m.recent. [Andreae Schott ?]) F¹ ; ITEM ALIA CVI' SVpra H², ITEM· VNDE SVp⁸. SERMO· BEATI· AVG· EPI K¹, (praem. num. 184 al.m.) ITē VNDE SVp⁸. SERMō SCī AVGVST EPI H⁴ ; ·CCX· ITEM VNDE SVpra Be, INCIPIT ALIA Cb ; ITē SERMO VN SVpra Ru.

1/2 Recte ... cognoscunt] om. F¹ 1 filios ecclesiae ~ Ru ; (def. F¹) 1/2 (esse cognoscunt] esse recognoscunt PL 39, [om. esse] agnoscunt PL 57) 3 natus Ru ; (generatos u.lect. PL 57) 4 regenerans Ru 4/7 per ... heredes] om. H²-K¹-H⁴ (PL 39)

F¹/Be-Cb/Ru

4 quem Cb plus] om. Ru 5 gratia* (m.eras.) Be ; grā Cb Adae] ad hęc Cb ; a Ru ; (a deo PL 57) 6 degenerare Cb in] et Cb 7 (paradiso) caelo PL 57 exhereditatos Be, om. Cb ; exhereditat' Ru reddit heredes F¹ (PL 57 ; reddidit cohaeredes u.lect.) ; heredes reddit Cb ; reddidit heredem Ru

F¹/H²-K¹-H⁴/Be-Cb/Ru

8 est] add. quae F¹ 8/9 quidem ... synagogam] om. F¹ (ob homotel.) 8 (quidem] om. PL 57) uocata] aedificata Ru ; (def. F¹) 9 promissa] add. est F¹

- 10 Haec enim iam in primo homine praefigurata est : nam, sicut *ex Adae latere* fabricata est *Eua*, ita ex Christi corpore et uulnere redempta creuit ecclesia.

Haec intra arcam diluuii exundante seruata, crucis beneficium et baptismatis mysterium praesignauit.

- 15 Hanc *Sara sterilis* et desperata, *in senectute* unico pignore fecunda, praecinit : ecclesia enim unicum, id est dilectissimum deo populum, saeculo iam senescente progeniuit.

Haec est *regina* illa, de qua ad dominum dicitur : *Astitit regina a dextris tuis in uestitu deaurato, circumamicta uarietate*, 20 id est : diuersarum circumdata pretioso decore uirtutum.

2. Haec est illa *regina* : quae *uenit* 'a partibus Aethiopiae' *audire sapientiam Salomonis* — sed haec non tam ex una regione, quam ex uniuersis mundi partibus reges paritura conuenit, sicut etiam euangelista commemorat : *Regina austri* 25 *uenit a finibus terrae audire sapientiam Salomonis*.

Venit ecclesia ad redemptorem et eruditorem suum : ut, de stultitia erroris, doctrinam perciperet ueritatis.

11/12 cf. Aug., Sermon. CCCXXXVI, 5 [PL 38, 1475^(A)]; Caes. Arel., Sermon. CLXXIX, 2 [CC 104, 692 (654), 1/3.6/8]; Euseb. 'Gallic.', Hom. XIII, 2 [lin. 13/16]. 11 Gen. 2, *22; cf. I Tim. 2, 13. 13/14 cf. Caes. Arel., Sermon. CLXXIX, 3 [CC 104, 693 (654), 11/12]. 13 cf. Gen. 7, 1 sqq. 15/16 cf. Caes. Arel., Sermon. CIV, 1 [CC 103, 429 (412), 17/18]. 15 Gen. 11, *30; Hebr. 11, 11. Gen. 21, 2; 24, 36. 17 *saeculo iam senescente* cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. XXX, 3 [lin. 41]. 18/19 Ps. 44, *10. 21 III Reg. 10, 1; II Par. 9, 1; cf. Matth. 12, 42; Luc. 11, 31. 22 Matth. 12, 42; Luc. 11, 31. 24/25 Matth. 12, 42; Luc. 11, 31. 26 III Reg. 10, 1; II Par. 9, 1; Matth. 12, 42; Luc. 11, 31.

F¹/H².K¹—H⁴/Be—Cb/Ru

10 (iam in primo) etiam in primos u.lect. PL 57) 11 ex² ex*** (tra eras.) Cb
12 creuit] credit Ru 13 exundata Ru 13/14 (beneficio PL 57) 15 Hanc] adnot. vi. in mg. K¹ Sa(r)ra] sacra Cb/Ru 16 fecunda^{1a} Cb (al.m.) praece-
cinit F¹/K¹/Be (PL 39); praecinit H²/Ru; praecinit Cb (al.m.); (praesciuit PL 57,
praecinit u.lect.) ecclesia* (m eras.) Be 17 senācente Cb (al.m.) pienuit
Cb 18 ad dominum] ad dñm Be—Cb/Ru; (a Dauide PL 57, ad deum per
Dauide u.lect.) Astitit F¹ 19 a] ad H²/Cb/Ru tuis] iterat., eras. Cb
20 (pretioso] pretiosarum u.lect. PL 57) 21 regina] add. Saba F¹ quae]
qui Cb 22/25 sed ... Salomonis] om. F¹ (ob homoeotel.) 23 (audire] auditum
PL 57) (sed] en PL 57) 23 regione] regine Be (al.m.), regnāe (1° s.l. suppl.,
2 ex 2, al.m.) Cb regis Ru (paritura] quacsitura PL 57, quacritura u.lect.)
24 (etiam] et PL 57) 26 Venit] Sed haec H², adnot. vii. in mg. K¹; add. ad Ru
27 perciperit Be (al.m.)

3. De qua plenius, sicut audiuius, regnorum scribit historia, ita dicens : *Et ingressa, regina [Saba], Hierusalem cum*
 30 *multo comitatu et diuitiis, cum camelis portantibus aromata et aurum infinitum nimis et gemmas pretiosas : uenit ad Salomonem et locuta est ei uniuersa quae habebat in corde suo.*

Ergo, in figura reginae huius : ecclesia uenit ex gentibus et a finibus terrae, imponens finem cupiditatibus uitaeque terrenis, *audire sapientiam Salomonis*, id est : ueri pacifici domini nostri Iesu Christi *qui fecit utraque unum, soluens inimicitias*
 35 *inter deum et hominem in carne sua.*

Venit, post ueteres et profanas superstitiones, *audire* et discere de fidei illuminatione et iudicio futuro, de animae immortalitate, de spe resurrectionis et gloria.

Venit ergo in Hierusalem cum multo comitatu, id est : non iam cum una tantum gente iudaeorum sicut prius synagoga solos habuit hebraeos, sed totius mundi gentibus diuersisque nationibus.

45 *Venit*, exhibens munera digna Christo : *aurum, et gemmas pretiosas* — et hoc *camelis portantibus*, id est : ex gentili

29/30 III Reg. 10, *2; cf. II Par. 9, 1. 29 regina Saba] III Reg. 10, 1; cf. II Par. 9, 1. 33/34 Matth. 12, 42; Luc. 11, 31; cf. Act. 14, 26. 35 Matth. 12, 42; Luc. 11, 31. 36/37 Eph. 2, 14. 38 III Reg. 10, 1; II Par. 9, 1; Matth. 12, 42; Luc. 11, 31. Matth. 12, 42; Luc. 11, 31. 41 III Reg. 10, 1; II Par. 9, 1; Matth. 12, 42; Luc. 11, 31. II Par. 9, 1; cf. III Reg. 10, 2. III Reg. 10, *2; cf. II Par. 9, 1. 45 III Reg. 10, 1; II Par. 9, 1; Matth. 12, 42; Luc. 11, 31. III Reg. 10, 2; cf. II Par. 9, 1. 45/46 III Reg. 10, 2; II Par. 9, *1. 46 III Reg. 10, 2; cf. II Par. 9, 1.

F¹/H²-K¹-H⁴/B^o-Cb/Ru

28 (regnorum] regum u.lect. PL 57) describit F¹; (scripsit PL 39) 29 (ita] om. PL 57) ingressa] add. est F¹ ^{regina} saba F¹ (al.m.); regina (om. Saba) H²-K¹-H⁴ (PL 39) Hierusalem] praem. in F¹/Ru 30 multu H² (diuitiis] add. multis u.lect. PL 57) cum] om. F¹ (cum Vulg.) camelos F¹ (al.m.) 32 ei] om. K¹-H⁴ 33 Ergo] adnot. III. in mg. H² figurā H² regina Cb (huius] illius PL 57) et] om. Ru (PL 57) 34 affinis Cb uiciis (om. -que) Cb 35 audire] ut audiret H²-K¹ (PL 39) (recte ?) sapientia Ru uiri F¹/K¹/Cb/Ru (PL 57); uiri Be 36 utra (om. -que) Ru; (utramque PL 57) inimicitias Be (al.m.) 37 hominem] add. Venit F¹ 38 Venit] adnot. VIII. in mg. K¹ 39 (illuminationem et iudicium futurum u.lect. PL 57) 39/40 immortalitati* (s. eras.) Ru (al.m.) 40 (resurrectionis] remunerationis PL 57) gloriae F¹ (PL 39); glorię in -ria mut. al.m. Cb 41 multu Ru 42 iam cum una tantum] tantantū cū una Ru prius] primo F¹ 43 (hebraeos] iudaeos u.lect. PL 57) sed] add. cum F¹/Cb; (add. potius u.lect. PL 57) 45 Venit] add. ergo F¹/Be-Cb (PL 39, PL 57)

populo uenientibus, qui prius fuerant uitiorum foeditate distorti, et malorum onere curui, ac peccatorum prauitate deformes.

- 50 Cum his tamquam muneribus regina haec ingreditur ad pacificum regem Christum, exhibens secum fidei *aurum*, puritatis incensa, *pretiosas* splendorisque *gemmas* : morum scilicet insignia, et ornamenta uirtutum. *Et locuta est ei uniuersa quae habebat in corde suo*, id est : *aperuit ei cor suum*,
55 *manifestauit ei occulta conscientiae suae*, in confessione et paenitudine praecedentium delictorum.

4. Videamus quid agat haec regina.

- Videns, inquam, regina Saba omnem sapientiam Salomonis, et domum quam aedificauerat, et cibos mensae eius, et holocausta*
60 *quae offerebat in domo domini : non habebat ultra spiritum.*

Quid erat rationis, ut praepotens regina *domum*, expensas, et *cibos* regios tantopere miraretur ?

Ergo hoc loco aliqua maiora nos oportet inquirere.

- Vidit* ergo ecclesia, *ex gentibus* congregata, *sapientiam*
65 *Christi*, id est : post carnalia *instituta gentilium*, post humanam

47/49 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xxx, 3 [lin. 47/49]. 51 cf. Hieron., Comment. in Esaiam, XVII, LX, 6.7 [CC 73A, 697, 22/23] (... *pacifico regi multa deportans*). 51/52 III Reg. 10, 2 ; cf. II Par. 9, 1. 53/54 III Reg. 10, 2 ; II Par. 9, *1 ; cf. Iud. 16, 18. 54 Iud. 16, 18. 55 I Cor. 14, *25 ; cf. Ps. 50, 8. 58/59 III Reg. 10, 4-5 ; cf. II Par. 9, 3-4. 59/60 III Reg. 10, 5 ; cf. II Par. 9, 4. 61/62 III Reg. 10, 4-5 ; cf. II Par. 9, 3-4. 64 III Reg. 10, *4 ; II Par. 9, 3. Rom. 9, 24 ; cf. Act. 14, 26. 65 II Mach. 6, *9.

F¹/H²-K¹-H⁴/Be-Cb/Ru

47/48 (uitiorum foeditate distorti fuerant ~ PL 57) 47 (fuerant] *add. ex PL 39*)
48 honore F¹/Cb ; oneri Ru ; (oneribus PL 57) incurui F¹ hac Cb 50
tamquam] itaque F¹ (*u.lect.* PL 57) 51 (aurum] *add. et u.lect.* PL 57) 52
incensu F¹/Cb/Ru (PL 57) (pretiosas ... gemmas] *om. u.lect.* PL 57) pre-
tiosas] *restitui* ; praetia F¹ ; praetiosa H²-K¹-H⁴/Be (PL 39), praeciosum Cb/Ru ;
(pretiosarum PL 57) splendorisque] *restitui* ; splendorisque F¹ (*al.m.*) ; splen-
doreque H²-K¹-H⁴/Be-Cb (PL 39) ; splendorque Ru ; (splendores PL 57)
gemmas morum] *restitui* ; gemmarum morum *codd.* (PL 39) ; (gemmarum
PL 57, gemmarum morum *u.lect.*, uariarum *u.lect.*) 53 et] *om.* Cb (PL 57)
Et] *adnot.* IIII. in mg. H² 54 (id est] *idem u.lect.* PL 57) 55 occulta]
om. Ru conscientia sua Cb/Ru 55/56 penitencia H⁴ ; plenitudine Cb (*cf.*
bom. xl, lin. 175) 57 (quid] quae PL 57) 58 (inquit PL 39) saba* (1 *lit.*
eras.) Be, sabba Cb 61 erat rationis] certe rationi* F¹ (*al.m.*) 62 tantopere]
tanto p Ru miraretur] a ex e *al.m.* H² 63 Ergo] *add. in Be (s.l. al.m.)*, (PL 57)
64 Vidit ergo] Venit (*om.* ergo) F¹ ; *adnot.* v. in mg. H² ; Videns ergo Ru ; (Videt
ergo PL 57) congregata] *add.* audire F¹ 65 gentium F¹ (*cum Vulg.*) hu-
mana Ru

et animalem doctrinam philosophorum, accepit intellectum salutis et uitae; inspexit spiritalia mirabilia bonorum, agnouit uerum *fabricatorem caeli et terrae* et potentissimum humani generis conditorem — de cuius sapientia dicitur :

70 *Omnia in mensura et pondere et numero constituiti.*

Vidit et domum quam aedificauerat, id est : incarnationem hominis assumpti — [de qua domo dicit apostolus :] *in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter.*

Vidit et cibos Salomonis, id est : uel illos de quibus dicebat : *Meus cibus est : ut faciam uoluntatem eius qui misit me patris* — cibus enim Christi est salus nostra : reficitur caelestibus epulis, profectibus nostris ; cibus eius sumus dum, acquisiti ecclesiae in *membra eius corpusque* transimus — ; uel cibos eius altaris, sacramenta caelestia de quibus dicitur :
80 *Panem caeli dedit eis : panem angelorum manducauit homo.*

Vidit et holocausta eius : orationum sine dubio supplicationumque mysteria. [Et, sicut dixi : *non habebat ultra spiritum*, id est : hebuit ad magnitudinem caelestium pulchritudinum.] Et obstupuit, ubi uidit inaeestimabiles diuitias domini sui.

68 Eccle. 11, 5 + Symb. fid., apud Caes. Arel., Serm. ix [CC 103, 47 (48), 1].
70 Sap. 11, *21. 71 III Reg. 10, 4; II Par. 9, 3. 72/73 Col. 2, *9. 74
III Reg. 10, 5; cf. II Par. 9, 4. 75/76 Ioh. 4, 34+39; cf. Ioh. 5, 30; 6, 38.40.
78 Rom. 12, 5; I Cor. 6, 15; 12, 12.20.27; Eph. 5, 30. Rom. 12, 5; I Cor. 10
17; 12, 12.18.20.27. 80 Ps. 77, 24-25. 81 III Reg. 10, 5; cf. II Par. 9, 4.
82 III Reg. 10, 5; cf. II Par. 9, 4. 83 *magnitudinem ... pulchritudinum* cf. Euseb.
'Gallic.', Hom. ix, 3 [lin. 98]; Hom. xvii, 1 [lin. 1].

F¹/H²-K¹-H⁴/Be—Cb/Ru

66 et] om. Ru animale doctrina Ru 67 inspexit F¹ (al.m.) spiritalia H⁴
(mirabilia) om. PL 57 (bonorum) add. uirum PL 57 68 (ac nouit
u.lect. PL 57) et] ac Be (PL 39), hac Cb (et²) om. PL 57 70 (numero
et pondere ~ u.lect. PL 57 [cum Vulg.]) constituti H²; constituti Ru 72
domo (alt. o ex u) F¹ de qua ... apostolus] om. H²-K¹-H⁴ (PL 39) (qua
domo] quo PL 57) quo] qua F¹ 73 omnis] om. F¹ 74 (cibos] add.
mensae PL 39) uel illos] (exp. uel) illos F¹; (om. uel) illos H⁴ (PL 39); uelut
illos Be—Cb (uelut erat.)/Ru (u.lect. PL 57); (uelut is PL 57, uidit illos u.lect.)
(quibus] add. dominus PL 39) 75 me misit ~ H²-K¹/Be (PL 39) 76
enim] om. F¹/Be—Cb/Ru (PL 57) 78 corpusque] om. F¹; corpus quod PL 57
(uel] uelut u.lect. PL 57) 79 cibi F¹/Cb/Ru; cibus H⁴/Be (PL 39, PL 57)
eius] om. F¹ (PL 57) (caelestia] add. sunt PL 39) 82 (mysteria] ministe-
ria PL 57) 82/83 Et ... pulchritudinum] solus F¹; om. cett. (PL 39, PL 57)
84 obstipuit F¹; obstipuit H² (al.m.)/Be (al.m.) (ubi] ibi u.lect. PL 57) in-
extimabiles Cb

85 5. Dixitque ad regem : Verus est sermo quem audieram in terra mea super sermonibus tuis et super sapientia tua ; et non credebam narrantibus donec ipsa ueni et uidi oculis meis, et probaui quod media pars mihi nuntiata non fuisset : maiora sunt sapientia et opera tua quam rumor quem audiui.

90 Cum ergo peruenerit regina haec, siue ecclesia, siue quaeque anima sancta, cum peruenerit in aeternam Hierusalem — id est uisionem pacis —, et ingressa fuerit beatam requiem et gloriam caelestium promissorum : multo plura et magnificentiora perspiciet, quam ei sunt in hac terra, per sacra elo-
95 quia, per prophetas atque apostolos, nuntiata : nunc enim tamquam in speculo et aenigmate, tunc autem oculis suis uidebit id est facie ad faciem.

[Cum, inquam, unaquaeque anima fidelis et sancta, in illo saeculo plena bonorum operum fructibus, diuinis fuerit prae-

85/89 III Reg. 10, *6-7 ; cf. II Par. 9, 5-6. 91/92 III Reg. 10, *2 ; cf. II Par. 9, 1. cf. Hieron., Lib. interpr. hebr. nom. [CC 72, 121 (Lag.50), 9/10 ; 136 (Lag.62), 5 ; 146 (Lag.69), 16 ; 152 (Lag.74), 17/18 ; 154 (Lag.75), 23 ; 155 (Lag.76), 18]. 92 Ez. 13, 16. 95/97 I Cor. 13, *12. 96 oculis suis] cf. III Reg. 10, 7 ; II Par. 9, 6. 99.101/104.111/114 plena ... fructibus. margaritas ... balsama. reginas ... audiui] cf. Caes. Arel., Serm. cccxxvi, 3 [CC 104, 942 (896), 14/21].

F¹/H².K¹—H⁴/Be—Cb/Ru

85 Dixitque] Et dixit F¹ (audieram] audiui u.lect. PL 57) 86 et] om. H²
86/89 et³ non ... opera tua] in mg.infer. F¹ 87 (credideram PL 57) 88 nuntiata
mihi ~ H².K¹/Be—Cb/Ru (sunt] est u.lect. PL 57) 89 opera et sapientia ~ H⁴
sapientia] add. tua H² (u.lect. PL 57) quem] quam F¹ ; quæ (æ ex a al.m.)
H² 90 (peruenit PL 57) haec siue] in Ru siue] seu Cb 90/91 sancta
quaeque anima ~ F¹ ; anima quaeque sancta ~ K¹ 90 (quaeque] quaecumque
PL 39, PL 57) 91 (cum peruenerit] om. PL 39) aeterna Cb 92 gloriosam
Ru 93 multa H²/Cb ; multorum Ru et] s.l. Cb 94 perspiciet] om. Ru
sunt] sint H⁴ ; per speciē Ru ; (om. PL 57) 95 (nuntiata] add. fuerunt PL
57) enim] etenim H² 96 in speculum Be—Cb ; per speculum Ru (PL 57)
(cum Vulg.) et] add. in K¹—H⁴/Be—Cb/Ru (PL 39, PL 57) enigmatē*
(1 lit. eras.) Be—Cb oculi³ sui³ Cb (al.m.) 98/100 Cum ... holocaustis] om.
H².K¹—H⁴ (PL 39)

F¹/Be—Cb/Ru

96 (et] ac PL 57) 98/99 illo saeculo plena] saeculi illius F¹ 99 (operum]
om. PL 57)

- 100 sentata conspectibus exhibens in se immo seipsam xenium
 deo suo — praeferens digna caelo et ualitura in caelo mul-
 tiplicia munera : *gemmas* misericordiae, iustitiae margaritas,
 diuersorum odoraamenta meritorum, id est : *aromata* com-
 punctionis, et suaueolentis balsama castitatis ; praeferens,
 105 sicut dixi, *aurum infinitum nimis*, id est : integrum in se recon-
 signans pio inaestimabile pretium redemptori, spiritalibus
 cordis et corporis oblationibus placitura : ut possit, caelesti-
 um mirabilibus inserenda, uoce(m) propheticae exsultationis
 assumere : *Introibo in domum tuam cum holocaustis* — :]
 110 tunc beata et illustris anima, inter stupendas remuneratoris
 sui constituta diuitias, ineffabilibus reginae huius uerbis uti
 ad deum poterit, dicens : *Verus est sermo quem audiui in ter-
 ra mea super sermonibus tuis : maiora sunt opera tua quam*

102 III Reg. 10, 2 ; II Par. 9, *1. 103 III Reg. 10, 2 ; II Par. 9, 1. 105
 III Reg. 10, 2 ; cf. II Par. 9, 1. 109 Ps. 65, 13. 112/113 III Reg. 10, 6-7 ;
 II Par. 9, *5. 113/114 III Reg. 10, *7 ; cf. II Par. 9, 6.

F¹/B^o—Cb/Ru

100 in se immo] om. Cb (PL 57) seipsa Ru xenium F¹/Cb ; om. Ru ;
 (exemplum PL 57) 101 suo] tuo corr. al.m. Ru (perferens PL 57) caelo]
 om. Cb et ualitura] om. Ru in] om. F¹/Cb/Ru (PL 57) caelo] caelum
 F¹/B^o ; cū Ru 101/102 multiplici Ru 102 margaritis Cb 103 adorna-
 menta meritorum Ru ; (odoraamentorum merita PL 57, ornamenta uel adorna-
 menta uirtutum u.lect.) 104 redolentis Ru (cf. ex.gr. Zeno, Tract., I 41, s. 2 [CC 22,
 112, 12]) (perferens PL 57) 105 dixit F¹/Cb (infinitum] add. multum
 u.lect. PL 57) 105/106 in se reconsignant B^o, inferre consignans Cb ; in se
 reconsignat Ru (PL 57) 106 pio] om. Cb (inaestimabili pretio PL 57)
 redemptoris F¹/Ru (u.lect. PL 57) 107 poss^{ib} F¹ (al.m.) 107/108 (cae-
 lestibus u.lect. PL 57) 108 mirabilius Ru (u.lect. PL 57) ; (mirabilium PL 57)
 (inferenda u.lect. PL 57) uoce codd. (u.lect. PL 57) prophetiae Cb
 109 domo tua F¹

F¹/H²-K¹—H⁴/B^o—Cb/Ru

110 (intus PL 57) stupenda^a F¹ (al.m.) remuneratori Cb ; (remuneraciones
 PL 57) 111 sui diuitias constituta ~ Ru ; (quas uidet uitas constitutas PL 57)
 constitutas Cb uerbis] om. H⁴ 112 (poterit ad deum ~ u.lect. PL 57)
 (Verus ... mea] om. u.lect. PL 57) quem] quæ Ru audieram F¹ 112/
 113 terra Ru 113 maiora] (alt. a ex e, s exp., al.m.) Cb

rumor quem audiui ! [hoc est dicere : "O domine, de retributionibus tuis magna quidem sperare praesumpsi, sed maiora percepi ! Vincit manifesta quam cerno dulcedinis magnitudo, cogitationis meae sensum ; superat expectationis affectum !"].

6. Et reuera id, *quod parat deus diligentibus se*, fide non comprehenditur, spe non attingitur, caritate non capitur, desideria et uota transgreditur : acquiri potest, aestimari non potest. [Videbit homo merita sua, insuspicabili retributionum

114/116 cf. Caes. Arel., Serm. CCXXXVI, 3 [CC 104, 943 (896), 22/23]. 118
1 Cor. 2, *9 ; cf. Is. 64, 4 ; Iac. 2, 5. 121/123 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. VI, 3
[lin. 31/36] ; Hom. XXXV, 13 [lin. 269/273] ; Hom. XXXVIII, 7 [lin. 228/230] ;
Hom. LXXIX, 1-2 [lin. 6/14].

$F^1/H^2-K^1-H^4/Be-Cb/Ru$

114 quam F^1 (*in ras.* ?) ; quæ (α ex a) H^2 ; quæ Ru 114/117 hoc est ... affectum]
om. $H^2-K^1-H^4$ (PL 39)

$F^1/Be-Cb/Ru$

114 O] om. F^1 115 praesumpssi] Cb (*al.m.*) 116 percipi Be , percipe] Cb
(*al.m.*) Vicit Ru manifesta] manifeste perfecta F^1 ; (manifeste PL 57)
(cerno) add. multitudo tuae PL 57) (dulcedo *u.lect.* PL 57) multitudo
 F^1 ; magnitudine Be/Ru ; magnitudinem Cb (PL 57) 117 superat] sperat Cb
effectum Ru ; (effectus PL 57)

$F^1/H^2-K^1-H^4/Be-Cb/Ru$

118 id] illud F^1 praeparat Cb (*u.lect.* PL 57) 120/121 aestimari non potest]
om. F^1 120 aestimari] (*alt.* 1 per *ras.* ex et Be , aestimare Cb 121/122 Vide-
bit ... decrescere] om. $H^2-K^1-H^4$ (PL 39)

$F^1/Be-Cb/Ru$

121 insuspicabile Be , insuspicabilem Cb ; (inseparabili PL 57, ob insuspicabilem
u.lect., ob insuperabilem *u.lect.*) retributionem Cb

largitate decrescere.] Habebit de perceptione fructum, non habebit de satietate fastidium.

Ad quae uos bona perducatur qui uiuit et regnat in saecula
125 saeculorum. Amen.

123 de ... *fastidium*] cf. Cic., De inuent., I, xvii, 25.

F¹/B⁶—Cb/Ru

123 largitate] largitatē u[^l sospitatem *Cb* decrescere] et crescere *Ru*; (crescere *PL 57*)

F¹/H²-K¹—H⁴/B⁶—Cb/Ru

123 perceptione] perfectione *F¹* fructuū *Ru* 123 (societate *u.lect. PL 57*)
124/125 Ad ... Amen] *om. F¹*

H²-K¹—H⁴/B⁶—Cb/Ru

124 Ad quae] Atque *corr. al.m.* *H²*; Ad quē *Cb*; Ad quam *Ru* uos bona] nos bona *H⁴*; bona ipse nos *Cb*; bona uos ~ *Ru* perducatur] *add. rex angelorum Cb*; *add. dñs Ru.*

F¹/H²-K¹—H⁴/B⁶—Cb/Ru

Expl. EXPLICIT DE NATALE ECCLESIE OM̃L PRIMA *F¹*; *om. H²-K¹—H⁴/B⁶—Cb/Ru*

HOMILIA XLVIII (58)

HOMILIA II IN NATALE ECCLESIAE

MONITVM

Codices :

F¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 57^v-59.

P¹ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2628, s. XI, f. 85^v-87.

Editiones :

MBøP 6 : col. 676^v-667^p : Homilia II. Eiusdem.

PLS 3 : col. 669-671 : Sermo 58. In natale ecclesiæ [II].

Redintegrationes :

a) *lin.* 67 :
Perpende ... debeas :

Eus.G.^{XIII} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XIII, 9 [lin. 112].

Eus.G.^{XXIV} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XXIV, 7 [lin. 147/148].

Eus.G.^{XXXIV} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XXXIV, 7 [lin. 147].

b) *lin.* 73/83 :
Solemus ... tuam :

Eus.G.^{XLIV} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XLIV, 2 [lin. 8/22].

XLVIII

IN NATALE ECCLESIAE, II

1. Vellem, carissimi : attentius ageremus causam salutis aeternae, et crebrius ad sacratissima ecclesiae limina pretiosas supplicationum nostrarum hostias deferremus.

2. Certe, si haberemus aliquam matrem potentem, nobilem, locupletem : certatim ad honorem illius curreremus, sedulis penetralia eius frequentaremus officiis, uerentes ne aliquid de exspectata hereditate subtraheret ; etiamsi duri essemus ac desides, uel tepidam pietatem ardens cupiditas mentiretur.

Et quae nobilior mater, quam haec quae pignora sua in dei
10 gremium felici adoptione transcribit ? quae ditior, quam quae filios suos caelestis agni possessione glorificat ?

Et tamen hanc, tamquam pauperem infirmamque, contemptissimus : cuius potestas ac nutus nihil medium habet ; extra cuius sinum incurritur mors aeterna ; in cuius sinu et uita
15 inuenitur et gloria.

3. Sed forte aliquis sibi dicat : "Debeo curare de corpore meo ; debeo sollicitus esse de uictu meo".

Numquid homo, dilectissimi, *ad imaginem dei* factus, illam primam curam debet putare, quam sibi uidet communem esse
20 cum pecude ?

Cauendum ergo est, ne, dum per negligentiam religionis, uictus quaeritur, uita perdatur.

4. Tu dicis : "Villa negligitur" ; ego dico : "Anima periclitatur".

25 Quis, ut nummum inueniat, thesaurum praetermittat ? quis annua sic requirat, ut perpetua contemnat ? quis transitura sic ambiat, ut mansura despiciat ? Si forte minus in agello assiduus fueris, prouentus de annona minuitur ; quidquid autem saluti fraudatur, de aeternitate subtrahitur.

18 Gen. 1, 27 ; 9, 6 ; cf. 1 Cor. 11, 7 ; 11 Cor. 4, 4 ; Col. 1, 15.

Codd. : F¹/P¹

Inscr. INCIPIT HOMELIA EIVSDE SECUNDA (et adscr. num. 2. m. recent.) F¹ ; OMELIA IN DEDICATIONE AECCLAE P¹.

1 carissimi] *add.* ut *s.l. al.m.* F¹ 7 exspectata] *euaniid.* P¹ 11 magni F¹ ;
*agni (1 lit. eras.) P¹ 13 medium habet] *euaniid.* P¹ 14 intra cuius sinū F¹
15/16 -nitur et ... forte] *euaniid.* P¹ 17 debeo ... de] *euaniid.* P¹ 18/19 dei ...
primam] *euaniid.* P¹ 20/21 cum ... Ca-] *euaniid.* P¹ 21 ego F¹ ; g P¹ 22
quaeritur ... per] *euaniid.* P¹ Quis ... inue-] *euaniid.* P¹ 26 -rat ut per-] *euaniid.*
P¹ 27 -spiciat Si] *euaniid.* P¹ 29 sicūa F¹

30 Quis ergo sic sua colat ? Multos ecclesia, nullum uero uilla misit ad caelum !

5. Si quid itaque salubriter sapimus : cariores nobis *nos* debemus esse, quam *quae nostra sunt*.

Sed quid ego *nostra* uoco : quae abauis atque atauis, qui ante tenuerunt, uidemus aliena ; quae a possessore suo, una febricula ueniente, nouimus reposcenda — et remanebit omni re indigens, qui sibi uidebatur esse praediues — ?

Sed quid ego *nostra* uoco : quae nos, dum nimis occupant, a deo, qui solus noster esse debet, alienant ; quae, dum nos ad 40 se uocant, a patria reuocant ; et, dum se nobis quasi nostra, cum extranea esse probentur, insinuant : illis nos bonis, quorum nobis proprietas est promissa, despoliant ?

6. Sed forte hic alicui in mentem occurrit, ut dicat : "Quid mihi loqueris ? Cogitandum est : quomodo *caesari*, *quae sua* 45 *sunt, reddi debeant* !".

O quicumque ille es, sic cogita quomodo homini debitum reddas : ut non obliuiscaris quid *deo* debeas. Times apparitorem iudicis, damna et flagella minantem ; et non times exactorem mortis, in inferni profunda rapientem ?

50 Numquid, si crebro ad ecclesiam recurramus, si libenter sanctorum limina frequentemus : numquid pro animae cura, terrae cultura minuitur ? numquid ideo euacuabitur labor noster, si nos sibi subditos uiderit deus noster ? Immo ideo uel maxime prosperabitur, et multo magis aer, terra, caelumque 55 famulabitur ; sicut ait sermo diuinus : *Si custodieritis mandata mea, dabo fecundos imbres temporibus suis : apprehendet messium tritura uindemiam, et uindemia occupabit sementem*.

7. Videmus ergo quod diuina seruitus, etiam humanae substantiae sit profectus.

60 Aeterni itaque facti sumus ; magis quae sunt aeterna curemus !

32.33.34.38 II Cor. 12, 14. 39 cf. Eph. 4, 18 ; Col. 1, 21. 44/45.47 Matth. 22, *21 ; Marc. 12, *17 ; Luc. 20, *25. 51 cf. Caes. Arel., Serm. Lxi, 3 [CC 103, 269 (258), 26/27] (*sanctorum etiam limina frequentantes*). 55/56 Leu. 26, *3 ; cf. Ez. 34, 26. 56/57 Leu. 26, 5.

F¹/P¹

30 colat F¹ (al.m.) 33 quae] om. F¹ 34 atauis] auis F¹ 41/42 quarum F¹
 47 quid F¹ (al.m.) 49 mortis (1 lit. eras.) F¹ 53 uidet F¹ uel] u¹ F¹
 59 profectu F¹ 60 (om. facti) sumus P¹ ; an crimus restituendum ?

Requiramus quid cui potissimum debeatur : debetur quidem census caesari, sed anima et corpus auctori. Si a duobus creditoribus urgereris, et uni (uerbi gratia) centum denarios, alii
 65 mille aureos te debere cognosceres : numquid non plus sata-
 geres illi esse deuotus, cui in maiore summa inueniebaris ob-
 noxius ? Perpende et metire, si potes, quantum illi debeas :
 a quo et primam accepisti uitam, et exspectas secundam ; qui
 te, post seruitium tuum, translaturus est in regnum suum ; qui
 70 te ad hoc introduxit in mundi istius lucem, ut ad caelestem
 perduceret claritatem — si tamen ei digne maximum uitae
 tempus impendas.

8. Solemus interdum annos nostros et tempora dinumerare.
 Non te seducat, homo, aetas tua !

75 Illum tantum diem uixisse te computa : quem deo deputas ;
 quem non malitia, non luxuria contaminauit ; quem non maledictio,
 non periurii, non mendacii culpa respersit ; qui diabolo
 repugnauit.

Illum, inquam, uixisse te iudica diem : qui bonorum operum
 80 habuit lucem ; quem non conuersatio tenebrosa mutauit in
 noctem.

Illum, inquam, diem applica ad uitam tuam : cuius usus
 peruenit ad animam tuam.

62/63 cf. Matth. 22, 21 ; Marc. 12, 17 ; Luc. 20, 25.

F¹/P¹

63 auctori P¹ (al.m.) a] s.l. F¹ duobus (2 litt. eras.) F¹ 64 uni uerbi
 uerbi F¹ 65 -le te de-] *euaniid.* P¹ 66 esse ... maiore] *euaniid.* P¹ 67
 metire ... quantum] *euaniid.* P¹ metire] *meare* F¹ (al.m.) 68 primam] *ex*
 -mū uel -mo F¹ 68/69 secundam ... post] *euaniid.* P¹ 70 ad¹ ... introduxit]
euaniid. P¹ 71 -ret ... tamen] *euaniid.* P¹ 73 -mus ... et temp-] *euaniid.* P¹
 (interdum] *om.* *Eus.G.XLIV*) (tempora] spatia temporum quibus nunc
 uiuimus *Eus.G.XLIV*) (dinumerare] supputare *Eus.G.XLIV*) 74 (seducat]
fallat Eus.G.XLIV) homo] *add. et s.l. al.m.* F¹ ; (quicumque ille es *Eus.G.XLIV*
 [cf. *supra*, lin. 46]) 74/75 -mo aetas ... diem ui-] *euaniid.* P¹ 74 (aetas tua]
 numerus dierum quos hic relicto corporaliter saeculo consumpsisti *Eus.G.XLIV*)
 75 (tantum] *add.* diem uixisse te computa in quo uoluntates proprias abnegasti,
 in quo malis desideriis restitisti, quem sine ulla regulae transgressione duxisti,
 illum tantum *Eus.G.XLIV*) (quem deo deputas] *om.* *Eus.G.XLIV*) 76 mali-
 tia ... luxuria cont-] *euaniid.* P¹ (luxuria] inuidia non superbia *Eus.G.XLIV*)
 76/77 (non maledictio] *om.* *Eus.G.XLIV*) 77 (mendacii non periurii ~ *Eus.*
G.XLIV) non mendacii culpa] *euaniid.* P¹ (qui] *add.* peccato non cessit qui
Eus.G.XLIV) 79 (inquam ... diem] diem uixisse te computa *Eus.G.XLIV*) -isse
 te ... diem] *euaniid.* P¹ (bonorum operum] puritatis et sanctae meditationis
Eus.G.XLIV) 80 -tio tenebrosa] *euaniid.* P¹ 82 uitam tuam] *euaniid.* P¹

9. Ad hoc ergo in huius mundi peregrinationem missi sumus
 85 — *peregrini enim et hospites sumus super terram* ; et hoc praesens tempus, uelocissimus quidam probatur esse transcursus, sicut dicit sermo diuinus : *Vmbrae enim transitus est tempus nostrum* — ; ad hoc, inquam, in hanc peregrinationem pauperes uenimus : ut pretiosas hinc nobiscum uitae diuitias re-
 90 portemus ; ut de nobis aliquando dici possit : *Et eduxit eos de Aegypto in argento et auro* — in auro et argento, carissimi, de Aegypto educitur : qui assumi de hoc saeculo cum fidei, iustitiae et castitatis thesauris promeretur — ; ut, dum quasi uiatores uelut geminorum pedum adminiculo fide hic et operi-
 95 bus ambulamus, labor itineris ad requiem proficiat mansionis ; ut haec praesens uita, futurae illi studeat quaerere, congregare, transmittere, et in illius latitudine<m> seipsam cupiat de sui breuitate transfundere, et elaboret quasi in paruo cespite uberrimam messem serere, et de angusto campo abundantes
 100 manipulos reportare ; ut haec ipsa, sicut diximus, uita non se consumat in se, sed in illas *perpetuas aeternitates* extendat se, ut, quod hic laborat, illic reponat, et hic quasi famula, illic quasi domina in futurum negotietur — sicut interdum utiles procuratores facere uidemus, qui a patronis suis praedia ac
 105 patrimonialia longinqua ac peregrina suscipiunt : quidquid colligunt, quidquid acquirunt, ad dominos suos dirigunt.

10. Numquid ibi reponitur : ubi laboratur ? Sed magis illuc sint condita : ubi perpetua deputantur habitacula.

Ita et nos, carissimi, illud agamus in terra : quod transire
 110 possit in caelum. Faciamus transmissiones ad dominum nostrum : ut, quod in peregrinatione colligimus, in patria congregemus ; ut de laboribus nostris, non in dies neque in annos, sed in aeterna saecula gaudeamus.

85 Hebr. 11, 13. 87/88 Sap. 2, 5. 90/91 Ps. 104, *37. 101 Dan. 12, 3.

F¹/P¹

88 ad hoc] At P¹ 90 ut] add. et F¹ 97 latitudine codd. 99 uberrimam mes-] euanid. P¹ 100 reportare ut] euanid. P¹ haec] euanid. P¹ 102 illic²] illi*c (alt. 1 per ras. ex u) P¹ ; illuc F¹ hic quasi] euanid. P¹ illic²] illi^o F¹ (al.m.) 103 domine F¹ negotie*tur (alt. n eras.) P¹ 106 quidquid]
 100 quid F¹ (al.m.) ; quicquid P¹ (al.m.) 107 reponit^{ur} F¹ (al.m.) ubi labora-
 tur] in mag. infer. F¹ 108 sint] fiunt F¹ 111/112 congregamus F¹.

Expl. FINIT FELICIT^r HOMELIA DE NATALE ECCLESIAE SECVNDA F¹ ; om. P¹.

HOMILIA XLIX (59)

HOMILIA III IN DEDICATIONE ECCLESIAE

MONITVM

Codices :

- Be** : BERLIN, *Deutsche Staatsbibliothek*, 50 (Phillipps 1676), s. VIII-IX, f. 309-309^v (mutilatus [f. 309^v] : usque ad u. 'sordente ceci-', lin. 69 ; euanid. [f. 309^v] inde a u. 'intellege', lin. 26).
- F¹** : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 59-60 (usque ad u. 'patefecit', lin. 119).
- P¹** : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2628, s. XI, f. 87-89 (usque ad u. 'patefecit', lin. 119).
- M¹** : MONTE CASSINO, *Biblioteca dell' Abbazia*, 109 GG, s. XI, p. 483-485 (usque ad u. 'immolatur', lin. 92).
- H^a** : MÜNCHEN, *Bayerische Staatsbibliothek*, Clm 7953, s. XII ex., f. 188^v-189^v.

Editiones :

- MB&P 6** : col. 677^a-678° : Homilia III. De Dedicatione ecclesiae (usque ad u. 'patefecit', lin. 119).
- SpL** : [F. LIVERANI, *Spicilegium Liberianum* (1863)] p. 29-31 : (ps.-Augustini) Sermo IX = (Alani Farfensis, II) Homilia 108 [cf. GRÉGOIRE, *Les homéliaires du Moyen Âge*, in *Rerum Ecclesiasticarum Documenta*, Ser. Maior, IV (1966), 70].
- FLC 2** : p. 196-197 : In dedicatione ecclesiae. Sermo sancti Maximi episcopi (*e codice M¹*) (usque ad u. 'immolatur', lin. 92) — cf. *PLS 2*, col. 893.
- PLS 3** : col. 671-674 : Sermo 59. In dedicatione ecclesiae [III] (usque ad u. 'patefecit', lin. 119).

XLIX

IN DEDICATIONE ECCLESIAE, III

1. Beatos apostolos sermo diuinus sub appellatione commemorat *montium*, pro stabilitate uirtutum ac sublimitate meritorum, ut intellegamus quanta eos ueneratione debeamus excolere : in quibus uidemus ecclesiae fundamenta consistere.

5 Ideo ergo magnanimitas inuicta nomen sortita est *fundamenti* : quia, sicut fundamentum in primo aedificii loco ponitur, ita per eos primitus christiana religio initium sumpsit.

Per illos fides nouella surrexit, et quasi *super molem solidam* uasta firmitate consedit.

10 2. *Quae cum ita sint* : in iniuria dei ecclesiae intrat parietes, qui non digno honore ueneratur ecclesiae fundatores.

Per illos ergo est salus confirmata credentium.

Videamus quomodo per illos. Quia ueritatem, quam annuntiauerant praedicando, confirmauerunt moriendo — rebus
15 non sermonibus declarantes quantum sit bonum illud, in spe certum, in retributione gloriosum, in possessione iucundum : pro quo lux negligitur, gladius non timetur, anima incunctanter afficitur.

1/2 cf. Eucher. Lugd., Form. spir. intell., iv [PL 50, 742^b] (*Montes ... apostoli ... a celsitudine uirtutum*). 2 *montium*] Deut. 32, 22 ; II Reg. 22, 8 ; Ps. 17, 8 ; 86, 1 ; Is. 2, 2 ; Matth. 16, 18 ; Hebr. 12, 22-23 ; c.a. 5/6.(33) *fundamenti*] Deut. 32, 22 ; II Reg. 22, 8 ; Ps. 17, 8 ; 86, 1 ; Eccli. 26, 24 ; Is. 28, 16 ; I Cor. 3, 10-11 ; Eph. 2, 20-21 ; c.a. 8 Eccli. 26, *24. 10 Cic., In Catil., I, v, 10 ; II, xii, 26 ; IV, viii, 18 ; IV, xi, 23 ; c.a. ; Aug., De trin., II, xviii ; V, vii ; IX, i ; XI, ii ; XII, vi [CC 50, 126, 76/77 ; 214, 46 ; 294, 57 ; 338, 124 ; 362, 63] ; c.a.

Codd. : F¹/H⁴/Be/P¹—M¹

Inscr. INCIPIT OMELIA ·III· DE DEDICATIONE ECCLESIAE (*et adscr. num. 3. m. recent.*)
F¹ ; (*num. 185 al.m.*) ITĒ VNDE SVP⁸. SERM. 3. AVGV⁸. H⁴ ; CCXI. ITĒ VNDE SVPR⁸
(*suprascr. ut sup⁸ al.m.*) Be ; ITEM OMELIA IN DEDICATIONE AECCLĀE P¹, IN DEDICATIO
(*sic*) ECCLESIAE· SERMO SANCTI MAXIMI EPISCOPI M¹.

1 Beatus apostolus Be/M¹ sermonem diuinum M¹ 1/2 'commemorat
'montium ~ Be 2 pro stabilitate uirtutum] om. H⁴ sullimitate P¹ 3/4
excolere debeamus ~ F¹/P¹ 7 initium] om. M¹ (*suppl. FIC 2*) 8 sup⁸ (p
ex p, * *s.l. suppl.*) al.m. F¹ ; supra Be/P¹—M¹ (*iuxta Vulg.*) solida P¹ 10
in] om. M¹ iniuriam F¹/Be/P¹—M¹ ; iniuria* (m *eras.*) H⁴ deij deo facit M¹
ecclesiae intrat parietes] intra parietes ecclesiae M¹ 12 ergo] enim M¹
14 praedicanda P¹ confirmare F¹/P¹ ; confirmauer⁸ent Be (*al.m.*) 15 non]
et H⁴ (*recte ?*) quantum] quam F¹/Be/P¹—M¹ 16 gloriosum] pretiosum
F¹/P¹ 18 effunditur F¹/P¹ ; efficitur Be

Agnoscamus honorandae matris nostrae quanta sit gloria :
 20 quae inter ipsa primordia tantis adornata testibus, quae per
 sacrum sanguinem praedicata, quae illo genere dilatata est
 quo redempta.

3. Ait autem sermo diuinus : *Diligit dominus portas Sion
 super omnia tabernacula Iacob.*

25 Quid est : *Diligit dominus portas Sion super omnia taberna-
 cula Iacob* ? In *Iacob* iudaicam plebem, in *Sion* intellege
 christianam. *Diligit dominus portas Sion super omnia taberna-
 cula Iacob*, id est : respuit synagogam et praelegit ecclesiam.

Scire autem debemus : quae et quanta sit inter utramque
 30 distantia.

Synagoga est nationis unius congregatio ; ecclesia est uni-
 versarum gentium multitudo.

Illic *tabernacula* in iudaeis ; hic *fundamenta* sunt in christia-
 nis — et ideo umbra intellegitur in *tabernaculis*, uirtutum
 35 uero soliditas in *montium fundamentis*.

4. Et, quia sacra lectione euangelista descripsit : *Iesus autem
 deambulabat in templo in porticu Salomonis*, aduerte quia :
 illic in templi exterioribus et adhuc deforis *ambulat* Christus
 — nec sedem ponit, sed *ambulat* — nec intus ingreditur ;

23/24.25/26.26.27/28 Ps. 86, 2. 33 cf. supra, ad lin. 5/6. 35 Deut. 32, 22 ;
 11 Reg. 22, *8 ; Ps. 17, *8 ; cf. supra, ad lin. 2.5/6. 36/37 Ioh. 10, *23. 38.39
 Ioh. 10, 23.

F¹/H⁴/Be/P¹—M¹

19 adorandae F¹/Be/P¹, ornamenta M¹ quante sint gloriae M¹ 20 tant*
 (1 lit. reser., illeg.) Be adornata] honorat^{est} F¹ (al.m.) ; ^{est}honorata Be (al.m.) ;
 honorata P¹, est honorata M¹ 21 quo illa F¹ dilata P¹ est] om. H⁴
 25/26 Quid ... Iacob¹] om. M¹ dominus ... Iacob¹] om. F¹/P¹ 26 iudaica
 plebs M¹ 26/29 intellege ... ceci-] euanid. Be

F¹/H⁴/[Be]/P¹—M¹

26 intellege^{te} F¹ ; intelligite* (2 eras. ut uidetur) P¹, intellegitur M¹ 27 christiana
 M¹ Dilig^{is} dñs F¹ 27/28 super ... Iacob] om. F¹/P¹—M¹ 29 Scire F¹
 31/32 uniuersalis P¹ 33 in²] om. M¹ 36 quia] add. in M¹ 37 porticu in
 templo ~ H⁴ (recte ?) porticum M¹ 38 illic in] in illius F¹/P¹, illic (om.
 in) M¹ templi] om. M¹ exterioribus] exterius M¹ et] s.l. F¹ ; om. P¹—M¹
 adhuc] hic M¹ deambulabat F¹/P¹, ambulabat M¹ 39 deambulabat F¹/P¹—
 M¹

40 huius autem interiora perpetuo habitaturus intrauit, sicut ipse dicit : *Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus.*

Illius templi, quod magnifice a sapientissimo Salomone legitur fuisse constructum : illius, inquam, templi machina *super bases argenteas* et eminentes *columnas* ac super *capitella aurea* 45 recumbebat ; hic uero *bases* prophetae, *columnae* apostoli, *caput aureum* Christus est : hic, inquam, *columnae* sanctorum merita sunt sacerdotum qui nutantis mundi statum orationibus sustinent — sicut per beatum Iob de deo ac de sanctis diuinus sermo testatur, dicens : *Sub quo curuantur qui portant orbem* ; hi ergo, supplici humilitate subnixi atque prostrati, 50 onus totius orbis portant humeris sanctitatis.

In templo etiam illo, quadratis lapidibus et politis compaginata et unita erat iunctura parietum ; hic in uobis, aedificium spiritale, concordiae uinculum, fidei sacramentum, et caritas 55 connectit animorum.

5. *Diligit dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob.*

Videamus : *Sion* quomodo plus diligit quam *Iacob*.

Hoc utique genere : quia ecclesiae nouellam auctor ac repa- 60 rator inseruit, synagogae aridam uetustatem impietate offensum reliquit, ita, dei uel iustitia dispensante uel gratia : ut, cum illius infructuosam ficum succiderit, huius oleam fecundaret ; ut, cum illa conuersa in spinas aruisset, haec uino salutaris uuae irrigata pinguesceret — tunc autem in *spinas*

41 Matth. 28, 20. 42/43 sqq. cf. III Reg. 6, 1 sqq. ; II Par. 3, 1 sqq. ; e.a. 43/44 Eccli. 26, 23. 49/50 Iob 9, 13. 52/53 cf. III Reg. 5, 17-18 ; 6, 7. 18. 36. 56/57. 58 Ps. 86, 2. 62 cf. Luc. 13, 7 ; Iob 24, 20 ; Matth. 3, 10 ; Luc. 3, 9. 62/63 cf. Ps. 51, 10 ; Rom. 11, 17. 63 cf. Matth. 21, 19. 64/66 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. XIII, 4 [lin. 29/31] ; Hom. XVII, 6 [lin. 149/151] ; Serm. extr. 5, 4 [lin. 37/39]. 64 Is. 5, *4.

$F^1/H^4/[Be]/P^1-M^1$

40 cuius M^1 autem] *om.* M^1 perpetuae M^1 42 Illius] *add.* autem F^1/P^1-M^1 43 machinam M^1 supra F^1/P^1 44 ac] ∞ (& *eras.*) P^1 45 uero] ergo P^1 46 caput] *add.* autem M^1 46/47 merita sanctorum ~ M^1 47 sacerdotum sunt ~ F^1/P^1 , (*om.* sunt) sacerdotum M^1 nutantem M^1 statum] *s.l.* H^4 47/48 orationibus] *add.* suis P^1 50 hi* (*1 lit. eras.*) P^1 sup- plices M^1 humilitatem M^1 52 In ... illo] Illic M^1 quadratis] *om.* M^1 et politis] expolit^{is} M^1 53 nobis F^1/P^1 54 uinculo M^1 sacramento M^1 carita** P^1 , caritate M^1 55 connectitur F^1/P^1 animos M^1 56 Diligit] *add.* ergo F^1/P^1-M^1 58 quomodo Sion ~ F^1/P^1-M^1 59 eccle- siam M^1 60 aridam uetustatem impietate] ariditatem M^1 61 dereliquit M^1 uel] *om.* F^1/P^1 62 illis P^1 infructuosum F^1/P^1 occiderit F^1/P^1 62/63 fecundarit F^1/P^1 63 ut] et F^1/P^1 haec uino] hœc uino^s F^1 63/64 saluari (*om.* uuae) M^1

65 conuersa est : quando *spineum sertum capiti* redemptoris *imposuit*.

Cum autem illa unius mater esset populi, haec mundi : illo sanguine maculas ecclesiae diluit, quo se infelix synagoga maculauit ; et, cum illa *in limum profundi* amictu sordente ceciderit, haec *de fonte lauacri* dealbata *conscendit* ; cum illa filios amiserit in necem patris armatos, haec patri obtulit adoptandos.

6. Et ideo de ecclesiae felicitate propheta commemorat : *Quia plures filii desertae, magis quam eius quae habet uirum*, 75 id est : litterae importabilem legem, in ceruicem superbam, dura potestate dominantem.

Illa, uirum habens, antiquum nomen matris amisit ; haec, sponsum habens ac crescente sobole, nouum semper acquirit : haec uirgo permanet et parere non desistit, populis de se 80 nascentibus integra, et deo maritante fecunda.

Illa suos nouercali impietate dispersit ; haec etiam alienos gremio materno sacra regeneratione concludit.

Illa uitam suam, quae Christus est, etiam in resurrectione

65/66 Matth. 27, *29 ; Marc. 15, *17 ; Ioh. 19, *2. 69 Ps. 68, 3. 70 Cant. 4, *2 ; 6, *5. 71 cf. Esth. 16, 20. 74 Is. 54, *1 ; Gal. 4, *27. 75 cf. Matth. 23, 4 ; Luc. 11, 46. 78/79 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. x, 11 [lin. 216/217] ; Hom. xv, 3 [lin. 42/43] ; Hom. xxxiv, 5 [lin. 79/80]. 79/80 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xv, 3 [lin. 46/48, 58/60]. 80 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. lxxvii, 3 [lin. 31].

$F^1/H^4/[Be]/P^1-M^1$

65 redemptoris] creatoris P^1 67 illa autem ~ F^1 populi mater esset ~ F^1 /
 P^1-M^1 68 ecclesiae] om. M^1 69 limo M^1 ceci-] desinit Be (foliis amissis)

$F^1/H^4/P^1-M^1$

70 conscendit P^1 (al.m.) 71 admiserit F^1/P^1 , miserit M^1 73 de] om. P^1 75 magis] om. F^1/M^1 (suppl. FIC 2) ceruice superba F^1/P^1 , ceruice superbiae M^1 75/76 (dura potestate] bis -m add. FIC 2) 76 dominante H^4 ; damnantem M^1 77 (Illa] add. quae FIC 2) 77/78 nomen ... sobole] in mg.infer. F^1 77 am-
misit M^1 78 sobolem M^1 (nouum] add. sobole nomen matris FIC 2) 79
(om. haec) uirgo F^1/P^1 , uirgo haec ~ M^1 parare (1 lit. eras.) F^1 populos
 M^1 de] deo M^1 80 se nascentibus] renascentibus H^4/M^1 81 nouercali
uernaculos M^1 82 generatione P^1 , regente ratione M^1 83 etiam] iam
 F^1/P^1 (r)

denagauit ; haec confessa redimentem dominum promeruit
85 ac secuta morientem. — Librum repudii illa suscepit ; ius
thalami et regni ista promeruit : nec mirum, si praeparari
caelo discit, cum magister eius *de caelo uenit*.

Illius desideriis amica nubes manna mellifluum dulci imbre
rorauit ; in huius cibum deus ipse descendit — sicut dicit :
90 *Ego sum panis qui de caelo descendi*.

Pro illa, *taurorum et hircorum cruor* funditur ; pro hac,
dei filius immolatur.

Et ideo, rubris fluctibus in alumni populi custodiam circum-
fusus et in hostis mortem refusus : illi mare patuit ; huic cae-
95 lum patebit — uox enim ecclesiae est per apostolum suum :
Simul, inquit, rapiemur obuiam Christo in aera et in nube.

7. Si ergo reuerentiam tanti parentis agnoscimus, sciendum
est : nullo modo cuiuslibet criminis reum a sacris liminibus
abstrahendum.

85 *Librum repudii*] cf. Deut. 24, 1.3 ; Is. 50, 1 ; Ier. 3, 8 ; Matth. 5, 31 ; 19, 7 ;
Marc. 10, 4. 87 Ioh. 3, 31. 88/89 cf. Ex. 16, 13-15. 90 Ioh. 6, *41.*51.
91 Hebr. 9, *13.*19 ; 10, *4. 92 Matth. 14, *33 ; 16, *16 ; Marc. 1, *1 ; 3, *12 ;
Luc. 1, *35 ; 4, *41 ; Ioh. 1, *34.*49 ; 6, *70 ; 10, *36 ; 20, *31 ; 1 Ioh. 3, *8 ;
4, *15 ; 5, *5.*20 ; c.a. 93/94 cf. Ex. 14, 21 sqq. ; Sap. 10, 18-19. 90 I Thess.
4, *17. 98/102 cf. Cod. Theodos. a. 438, IX, xlv, 4 [ed. MOMMSEN & MEYER,
I, 520] (*Nec in extrahendos eos conatur quisquam sacrilegas manus immittere*) ; Conc.
Araus. a. 441, can. 5 [CC 148, 79, 19/20].

$F^1/H^4/P^1-M^1$

84 haec] *add.* cum a mortuis resurgentem pio amoris affectu complectitur, illa M^1
confessa] etiam in passione F^1/P^1 promeruit] prosecuta F^1 ; *secuta (*fort.*
p. eras.) P^1 , persecuta est M^1 85 ac secuta] haec confessa haec secuta F^1/P^1 ,
haec confessa ac secuta M^1 moriente M^1 (*corr. FIC 2*) 85/86 iusta lami F^1
(*al.m.*) ; huius thalamum M^1 86 regnum M^1 87 cum] cui F^1/P^1-M^1
eius] *om.* F^1/P^1-M^1 uenit e caelo (*aeelo* F^1) F^1/P^1-M^1 88 desiderii
 F^1 amica nubes] amica nobis F^1 ; *eras.* P^1 dulce H^4 89/90 sicut ...
descendi] *om.* M^1 89 sicut] *add.* ipse F^1/P^1 fundebatur F^1 (*-n- s.l. suppl.*
al.m.)/ P^1 93/120 Et ideo ... ipse] *om.* M^1

$F^1/H^4/P^1$

93 alumni populi] columpna populo in H^4 ; (*locus fort. corruptus est*) 94 in
hostis] inhonestis F^1 , in host*iu (*-st*iu in ras. al.m.*) P^1 hui^o P^1 (*al.m.*) 94/95
caelo F^1 96 nubibus F^1/P^1 (*iuxta Vulg.*)

100 Grandis enim religionis iniuria ac diuinitatis offensa est :
qualemcumque ecclesiae filium, confugientem ad domum
dei, uelut de sinu et complexu matris euellere ; et arcem
communis expugnare perfugii ; ac sacram humani generis
indulgentiam, absque ulla sui consideratione, calcare.

105 Qui enim homini ecclesiae ianuam clausit, crudelem in
semetipsum sententiam dedit.

Quis, in huius mundi et uitae huius fluctibus constitutus,
portu misericordiae non indigeat ? quis, dum remedium alie-
nis abnegat necessitatibus, praeiudicium sui non facit ?

110 Inter gentes, misericordia contingit ad profanam arborem
uel ad delubrum abominabile confugienti : et in loco perdi-
tionis, est locus impunitatis ; ac res, quae *mortem generat*,
dat salutem.

8. Sed forte aliquis dicat : "Locus sanctus, criminoso patere
115 non debet".

Non ita est. Hic enim, animi intractabilis argumenta non
recipit ille : qui *pro impiis mortuus est*. Confugienti seruo
aditum claudi misericordiae non permittit : qui latroni, sub
hora sententiae confitenti, paradisi claustra patefecit. Reum
120 a sacris aditis non uult excludi ipse : qui uiuit et regnat in
saecula saeculorum. Amen.

102 *arcem*] cf. Cic., In Catil., IV, vi, 11 (*arcem omnium gentium*). 103 *communis*
... *perfugii*] cf. Cic., In Catil., IV, 1, 2 (*commune perfugium*). 112 Iac. 1, *15.
117 Rom. 5, 6. 118/119 cf. Luc. 23, 43.

F¹/H⁴/P¹

102 dei] domini F¹/P¹ 103 *perfugii*] *restitui* ; confugii F¹/P¹ ; profugii H⁴
(*recte* ?) humano generi F¹/P¹ 104 indulgentiam] indulgentiae legem F¹/P¹
calcare H⁴ 103 portu H⁴ remediae F¹ ; remedia P¹ 109 necessitati-
bus abnegat F¹/P¹ praeiudicium sui (*om.* non) F¹/P¹ ; (non in praeiudicium
sui *SpL.*) faciat F¹/P¹ 110 misericordia] nemo F¹/P¹ ; *mia* H⁴ profanum
H⁴ 111 confugientem F¹/P¹ 112 ac] Haec F¹/P¹ 114 dicat aliquis ~ P¹
sanctus] *add.* est F¹/P¹ 116 Hic] Haec F¹/P¹ enim] *om.* F¹/P¹ 117
seruo] reo F¹/P¹ 118 claudi aditum ~ F¹/P¹ 119/121 Reum ... Amen] *om.*
F¹/P¹ 120 qui] *add.* cum patre et spiritu sancto M¹ ; (*def.* F¹/P¹).

F¹/H⁴/P¹—M¹

Expl. EXPLICIT DEDICATIONE (*sic*) ECCLESIAE OMELIA. VNA F¹ ; *om.* H⁴/P¹—M¹.

CAPITVLVM XXI

IVXTA SACRAE ORDINEM LECTIONIS

HOMILIA L : DE EO QVOD

DE DOMINO DICITVR :

« ARVNDINEM QVASSATAM NON CONFRINGET »

HOMILIA L (45)

IVXTA SACRAE ORDINEM LECTIONIS

HOMILIA DE EO QVOD

DE DOMINO DICTVR :

« ARVNDINEM QVASSATAM NON CONFRINGET »

MONITVM

Codices :

- F*¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 60-61^v.
*P*¹ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2628, s. XI, f. 89-90^v.
P^v : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2169, s. XII-XIII, f. [96] 43-[97] 44
(inde a u. 'australes', lin. 35 ; — cf. supra, tom. CI, p. 236).

Editiones :

- Gaigny* : f. 119-121 : Homilia de eo quod scriptum est : Arundinem
quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet.
MBvP 6 : col. 666^{B-H} : Homilia. De eo quod scriptum est : Arundinem
quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet.
PLS 3 : col. 640-643 : Sermo 45. De eo quod scriptum est : Arundinem
quassatam non confringet, et linum fumigans non extinguet.

Redintegrationes :

lin. 31/32.68/70 :
utilitates ... portemus ;
non quae ... consulentes :

Eus.G.^{LIV} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LIV, 2 [lin. 22/24].

L

IVXTA SACRAE ORDINEM LECTIONIS DE EO QVOD DE DOMINO DICTVR : ARVNDINEM QVASSATAM NON CONFRINGET

1. Videamus quid est, quod de Christo euangelista commemorat : *Arundinem quassatam non confringet, et linum fumigans non exstinguet.*

Videamus quid est *linum fumigans*, quid *arundo quassata*. Sermo diuinus, sub specie *lini fum<ig>antis* uel *quassatae arundinis*, de persona loquitur peccatoris.

Linum, inquam, *fumigans* : hominem in deliciis suis oppressum, fidei igne praemortuum et suo tepore languentem, nondum tamen uitali aere derelictum, designat ; ad quem, pietate potius uiuificando quam damnatione perdendo, Christus aduenerit.

Arundini quoque, id est carici quae a uento mouetur, peccatrix et infidelis anima comparatur : utpote leuis, mobilis, inquieta, infirma, fragilis, infecunda, uelut inutilium numerositate foliorum plena superfluis, uacua necessariis, inanis gratiis, nodosa peccatis, ad omnia blandientis obnoxia et facile cuiuslibet iniuriae commotione quassanda, inconstans radicibus, a foris nitida uanitatibus, intus caua uirtutibus ; quam nulla extrinsecus utilitas uestit, nulla intrinsecus fidei medulla corroborat ; quam, sicut carices quae fluuios amant, ita mundi huius praeterfluentia et celeri decursu peritura delectant.

2. Vnde elaboremus : ne et nos huic carici similes appareamus : nihil in nobis sterilitate uacuum, nil uanitate cauum, nil malitia sit nodosum ; ne diuersis irarum aut cupiditatum flagitiis uentilemur ; neue, sicut illae *secus decursus aquarum* amico humore luxuriant : ita nos praeterlabentium rerum uoluptate capiamur ; ne, sicut arundines quae *omni uento circumferuntur* et inuicem se leui impulsione collidunt : ita nos

Inscr. 2/3.4.5/6.7.12 Matth. 12, 20 ; (Is. 42, *3). 12 Sap. 4, *4 ; Matth. 11, *7 ; Luc. 7, *24 ; Iac. 1, 6. 25 Ps. 1, 3. 27/28 Eph. 4, *14 ; Iac. 1, *6.

Codd. : F¹/P¹

Inscr. INCIP IVXTA SACRAE ORDINE (sic) LECTIONIS. CĀP XXXI. F¹ ; OMELIA DE EO QD DE DÑO DICT. HARVNDINĒ QVASSATĀ N̄ CONFRINGET P¹.

5 fumantis F¹/P¹ 9 uitalē P¹ (al.m.) 16 blandimentis P¹ 18 intus] om.
F¹ 21 praeterflua P¹ 23 nihil] nil F¹ sterilitatis P¹ 25 ille F¹

animorum mobilitate in proximorum feramur iniurias et sit
30 in nobis infirmitas ad adiuuandum et facilitas ad laedendum.

Sed magis, utilitates mutuas cogitantes : *alter alterius* com-
modis studeamus et inuicem labores et *onera* nostra *portemus*.

3. Quem affectum etiam ferae et aues inter se habere di-
cuntur.

35 Nam, quotiens uolucres, e partibus transmarinis, australes
ac meridianos relinquunt calores et ad occidentalem tem-
periem admonente temporis qualitate transfugiunt : cum *mare*
magnum ac spatiosum praepeti commigratione transmittunt,
si qua forte de sociis aciem ordinati agminis atque distincti
40 uolatu lassescens humiliore turbauerit, continuo imbecillam
suscipiunt fortiores et quasi sedulam ac mutuam ad inuicem
curam etiam peregrinatio docet ; caro se oneri alarum remigio
famulante subiciunt, ac leuem sarcinam iunctis uiribus ferunt,
et, lento motu aerem prouocantes, leues aurarum flatus exci-
45 tant, ac sic seruatum comitem laetae baiulo itineri atque altis
nubibus reparato uigore committunt.

Nonnulli autem, frequenter experti : et ceruorum greges
ita facere, asserunt : cum uicina littoribus dispositi natatu
insularum expetunt pascua : alter super alterum capita
50 sua cornibus onerata componunt, et ita se unusquisque ordi-
nato agmine proiecta in alium ceruice sustentat : ac
sic transfretandi labor mutuo subleuatur obsequio ; — sed,
quia necesse est ut, dum superandos longo ordine secant
fluctus, unus semper ceteros dux praecedat, et ante se alterum,
55 super quem caput suum possit reclinare, non habeat, quodam

31/32 Gal. 6, 2. 35/40 cf. Ambros., Hexam., v, 16, 53 ; v, 18, 58 [CSEL 32-1, 180, 13 sqq. ; 184, 12 sqq.]. 37/38 Ps. 103, *25. 47/63 aptatum ex : Aug., 'Enarr.' in ps. xli, 4 [CC 38, 462, 1/15] ; cf. Plin., Nat. hist., VIII, 114 [ed. MAYHOFF, II, 118, 5] ; Solin., Collect. rer. memor., xix, 12 ; [cf. P. COURCELLE, "Nouveaux aspects de la culture lérinienne", in "Revue des études latines", XLVI (1968), p. 408-409].

F¹/P¹P¹

35 australes] *denuo adest* P¹ (cf. *supra*, ad hom. xx lin. 27) 36 relinquit P¹ (al.m.)
37 transfigunt P¹ 40 lassescens (pr. s. l. suppl., alt. s in ras.) P¹ (al.m.) 42
peregrinatio] add. illeg. (illa ?) P¹ docet] o in ras. al.m. F¹ honeri F¹ ;
honorari P¹ (al.m.) 44 motu] mutua F¹ ; ex nutu corr. ut uidetur al.m. P¹, *nutu*
(n per ras. ex m, in fine a eras.) P¹ (al.m.) aerem] ad rem F¹ ; aciem (pr. e in ras.) P¹
lenes P¹ animarum P¹ (al.m.) 46 repato P¹ 48 disposito P¹ na-
ta**tu (2 litt. eras.) F¹ 52 sulleuatur P¹ 55 habeat (alt. a per ras. ex n ut
uidetur P¹ quodam] o ex e ut uidetur P¹, quodam P¹

sensu humanitatis mutatio fit laboris, et, qui primus erat, postremus efficitur : in eius locum, eo qui sequitur succedente, ducatum de secundo prior factus aggreditur ; ille uero qui prior fuerat, post omnes remanens, ab eo qui nouissimus erat sustentandus excipitur et, paululum immunis ab onere alio sequenti, suffertur.

Ac sic inuicem laboribus suis animalia bruta famulantur, et reddunt sibi mutuam seruitutem : quae nesciunt caritatem.

4. Quid nos facere debemus : quibus auctor rationis contulit intellectum, quibus redemptor praebeuit dilectionis *exemplum* ?

Ad hoc pertinet etiam apostolicus sermo, qui dicit : *In humilitate alter alterum superiorem existimantes, non quae sua sunt singuli considerantes, sed quae aliorum*, id est : mutuis necessitatibus in alterutrum consulentes.

5. Iam id, quod sequitur, ad fidei pertinet sacramentum.

Sicut ait : *Hoc sentite in uobis, quod in Christo Iesu — qui, cum in forma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se aequalem deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus et habitu inuentus ut homo.*

Sed, cum audis : *Non rapinam arbitratus est esse se aequalem deo*, forsitan intra te uoluas et dicas : "In diuinitate patris et filii non potest non *minor* esse : qui *homo* fuit, qui corpus assumpsit".

80 *Minor* quidem est ; sed uideamus utrum in *dei* an in hominis *forma*. *Minor* quidem est ; non tamen qui assumpsit, sed qui assumptus est.

56/57 cf. Matth. 19, 30 ; 20, 16 ; Marc. 10, 31 ; Luc. 13, 30. 65/66 Ioh. 13, 15.
67/69 Phil. 2, *3-4. 72/94 cf. Aug., De trin., I, vii [CC 50, 44-46, 1/50]. 72/
75 Phil. 2, *5-7. 76/77 Phil. 2, 6. 77 sqq. cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xxviii,
2-3 [lin. 26/53]. 77/79 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. x, 4 [lin. 57]. 78.80
minor] Symb. 'Quicumque', 31 [CC 50A, 567, 53 ; CC 103, 21 (23), 2]. 78
homo] 1 Tim. 2, 5. 78/79 cf. Phil. 2, 7. 80/81 Phil. 2, *6. cf. Phil. 2, 7.
81/82 cf. Symb. 'Quicumque', 33 [CC 50A, 567, 57/58 ; CC 103, 21 (23), 4/5].

F¹/P¹P²

56 sensu F¹ ; sensu* (~ eras. ut uidetur) P¹, sensu* (m eras.) P² 60 honere F¹
60/61 sequenti] restitui ; sequente F¹/P¹P² 65/66 explum F¹ 70 alterutrum]
dein 11 fere litt. eras. P¹ consulentes (pr. e ex a al.m.) F¹ 71 subsequitur F¹
74 sed] om. F¹ 75 similitudine F¹/P¹ 78 filii F¹ 81 forma* (alt. m eras.)
P² tamen tū* (m eras. ut uidetur) P² 82 est] om. F¹/P²

Tunc eum *minorem* licito asseras : non quando *ex nihilo* creat et consummat uniuersa, sed quando procreatur *ex* 85 *Maria*, quando conuersatur in terris, quando humiliatur in uita, quando contemnitur in iudicio, quando *appenditur in patibulo*, quando concluditur in sepulcro ; quod utique fides non recipit christiana : in diuinam id factum esse substantiam.

90 6. *Minorem* ergo ideo aestimas deum : quia corpus assumpsit ?

Sed — cum apostolus dicat : *Exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus et habitu inuentus ut homo* — in hoc quod deum homine induit 95 et uerbum carne circumdedit : uestitus conditione habitus, non tollit generis dignitatem !

Attendat caritas uestra ! Si quis forte nobilium, serui induat tunicam : numquid statim in seruilem putandus est transisse personam ? Nil praeiudicat ingenitae nobilitati, humilitas in- 100 dumententi.

In deum ergo, *qui propter nos homo* esse dignatus est, nemo putet : quod gloriae fuerit imminutio, misericordiae magnitudo. Grandis in homine ignorantia, immo magis quaedam belluinae feritatis immanitas est : si tibi deus ex eo *minor* iudi- 105 candus est, ex quo maiora largitus est ; si ideo a te minus recipiet honoris, quia circa te plus exercuit bonitatis.

7. Si aliquis dicat tibi : “Non potest aliud quam *minor* esse, qui corporeus fuit”, responde ei : “Numquid ita fusus fuit homini deus : ut non esset etiam circumfusus humani illius 110 corporis fragilitati ? Ita est ingressus interior : ut totum tamen

83.90 *minorem*] Symb. ‘Quicumque’, 31 [CC 50A, 567, 53 ; CC 103, 21 (23), 2]. 83/84 11 Mach. 7, 28. 84/85 cf. Symb. ‘Quicumque’, 31 [CC 50A, 567, 53/54 ; CC 103, 21 (23), 2/3]. Symb. ‘Gallic.’, 3. 86/87 Deut. 21, 22. 87/89 cf. Symb. ‘Quicumque’, 32-33 [CC 50A, 567, 55/60 ; CC 103, 21 (23), 3/5]. 90/91 cf. Phil. 2, 7. 95 cf. Ioh. 1, 14. 101 Symb. Nicaen., 13.15 [CC 50A, 561, 51/55.61]. 102/103 cf. Euseb. ‘Gallic.’, Serm. extr. 9, 8 [lin. 76/77]. 104.107 *minor*] Symb. ‘Quicumque’, 31 [CC 50A, 567, 53 ; CC 103, 21 (23), 2]. 104 cf. Cic., De off., III, vi, 32 (*in figura hominis feritas et immanitas beluae*) ; Euseb. ‘Gallic.’, Hom. xi, 5 [lin. 80/81] ; Hom. lv, 5 [lin. 43] ; Hom. lvii, 5 [lin. 79/80] ; Serm. extr. 1, 2 [lin. 19].

F¹/P¹P⁷

uniuersa
84 ὁμνία P¹ (*al.m.*) 88/89 substantia F¹ 90 estima*s (n *eras.*) P⁷ 93
similitudine F¹ 94 habitu* (s *eras.*) F¹ homine* (*alt. m. eras.*) P⁷ 97
uestra* (1 *lit. eras.*) F¹ 98 tunicam F¹ 99/101 indumenti in deum. Ergo
interp. F¹/P⁷ 101 qui* P⁷ (*al.m.*) 103 magis] magna F¹/P⁷ 110 fragilitate
(~ *eras.*) P¹, fragilitatem P⁷ interior ingressus ~ P⁷.

complecteretur exterior ; et ita deus homini probatur im-
mixtus : ut tamen non omnino intra solum hominem credatur
fuisse conclusus''.

111/118 cf. Symb. 'Quicumque', 34 [CC 504, 567, 59/60 ; CC 103, 21 (23), 5].

F¹/P¹P⁷

Expl. EXPLICIT *F¹* ; *om.* *P¹P⁷*.

CAPITVLVM XXII

HOMILIA LI :

*SERMO
IN DEPOSITIONE SACERDOTIS
DICENDVS
HOMILIA BEATI MAXIMI EPISCOPI*

HOMILIA LI (60)

*SERMO
IN DEPOSITIONE SACERDOTIS
DICENDVS
HOMILIA BEATI MAXIMI EPISCOPI*

MONITVM

Codices :

- Be** : BERLIN, *Deutsche Staatsbibliothek*, 50 (Phillipps 1676), s. VIII-IX, f. 299^v-301.
F¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 61^v-63 (inde a u. '[Quibusdam ... praetermissis] Bene', lin. 17).
H^o : MÜNCHEN, *Bayerische Staatsbibliothek*, Clm 14368, s. IX in., f. 185-187^v.
H^a : MÜNCHEN, *Bayerische Staatsbibliothek*, Clm 4534, s. X-XI, f. 230^v-232 (usque ad u. 'ostendit', lin. 154).

Editiones :

- MB^oP 6** : col. 678^a-679^b : Sermo iv. In depositione sacerdotis dicendus (inde a u. '[Quibusdam ... praetermissis] Bene', lin. 17).
PL 57 : col. 417^a-422^b : (Maximi Taurinensis) Homilia LXXVIII. De eodem s. Eusebio episcopo Vercellensi II (usque ad u. 'ostendit', lin. 154) + Fragmentum ex codice Vaticano 4951 (inde a u. 'Ideo', lin. 155) = (Alani Farfensis, II) Homilia 103 ; (Pauli Diaconi, III) Homilia 106 [cf. GRÉGOIRE, *Les homéliaires du Moyen Âge*, in *Rerum Ecclesiasticarum Documenta*, Ser. Maior, IV (1966), 69 ; 110].
PLS 3 : col. 674 : Sermo 60. In depositione sacerdotis dicendus (inde a u. '[Quibusdam ... praetermissis] Bene', usque ad u. 'iustus', lin. 17/20).

Excerptiones, compilationes :

- a) *lin. 1/31* :
 Ad ... triumphum :

Bren.rom. : (Breuiarium Romanum) : Commune Confessoris Pontificis, in II nocturno, lectiones V-VIII ("Sermo sancti Maximi episcopi". Hom. 59).

- b) *lin. 1/16* :
 Ad ... successores :

Max.^{a. Mu. 7 spur.} (= *ps.-Max.^{a. 20}*) : (Maximi) Sermo VII spurius. De natale sancti Eusebii episcopi Vercellensis, 1.2 [CC 23, 24, 3/4. 12 ; 24-25, 26/38] = (*ps.-Maximi*) Sermo XX. De s. Eusebio episcopo et martyre Vercellensi I [PL 57, 885^b-886^b.887^a ; 887^{a-b}].

Redintegrations :

- a) *lin. 33/34* :
 qui ... timeat :

Eus.G.^{XL} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XL, 3 [lin. 88/89].

- b) *lin. 53/54* :
 optato ... collocauit :

Eus.G.^{XL} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XL, 3 [lin. 97/98].

LI
SERMO
IN DEPOSITIONE SACERDOTIS
DICENDVS

HOMILIA BEATI MAXIMI EPISCOPI

1. Ad sancti ac beatissimi istius patris nostri — cuius hodie festa celebramus — laudes, addidisse aliquid, decerpisse est ; siquidem uirtutum eius gratia non sermonibus exponenda sit, sed operibus comprobanda.

5 Cum enim dicat scriptura : *Gloria patris est filius sapiens* ; quantae huius sunt gloriae : qui tantorum filiorum sapientia et deuotione laetatur ! *In Christo* enim *Iesu per euangelium* ipse nos genuit.

2. Quidquid igitur in hac sancta plebe potest esse uirtutis et

5 Prou. 10, *1 ; 15, *20. 7/8 I Cor. 4, 15.

Codd. : H^o/F¹/BeH^o

INSCR. ITEM DE CONFES OMELIA EIVSDEM BEATI MAXIMI EPⁱ H^o ; INCIPIT SERMO IN DEPOSITIONE SACERDOTIS DICENDVS. CAP. XXII. (et adscr. mem. 4. m. recent.) F¹ ; CCVI. *** MAXIMI ***** IN NATⁱ VNDE SVpra Be, CIII. IN NATALE QVORVM SVpra VNIVS CONFESSORIS H^o.**

1/10 Ad ... successores] Quibusdam quae minus erant necessaria praetermissis
F¹

H^o/BeH^o

1 Ad] om. H^o, et adnot. i in mg. al. m. 1/2 (ac beatissimi ... nostri] martyris Euseb(i)i Max. s. Mu. 7 spur.) (cuius ... celebramus, laudes] laudes, cuius ... celebramus ~ PL 57) (cuius ... celebramus] om. Max. s. Mu. 7 spur.) 1 istius] exp. H^o ; (om. Breu. rom.) 2 laudis Be, H^o (corr.) ; (laudem Max. s. Mu. 7 spur.) addidisse ... decerpisse est] et praeconia resonare debemus. Acceptabilius tamen est deo H^o ; aliquid addere uelle decerpere est, tam ineffabilium enim doctrinarum magister extitit Max. s. Mu. 7 spur.) 3 siquidem] cum siquidem H^o ; si H^o ; (ut Max. s. Mu. 7 spur.) (uirtutum eius] om. Max. s. Mu. 7 spur.) uirtutum] in mg. suppl. al. m. H^o eius gratia H^o ; (merita eius Max. s. Mu. 7 spur.) 3/4 (non ... comprobanda] facilius operibus cognosci possint quam sermonibus explicari Max. s. Mu. 7 spur.) 3 non] add. tantum s. l. al. m. H^o exponenda sit] exponamus (a ex e) H^o ; (exponenda est PL 57 ; Breu. rom.) 4 sed] add. etiam H^o comprobemus H^o 5 (Cum enim] Et cum Max. s. Mu. 7 spur.) 9 Quidquid] adnot. II in mg. al. m. BeH^o uirtus Be (al. m.), uirtus H^o (al. m.) ; (uirtutum Max. s. Mu. 7 spur.)

10 gratiae : de hoc, quasi quodam fonte lucidissimo, omnium riuulorum puritas emanauit.

Etenim : quia castitatis pollebat uigore, quia abstinentiae gloriabatur angustiis, quia blandimentis erat praeditus lenitatis, omnium ciuium in deum prouocauit affectum ; quia
15 pontificis administratione fulgebat, plures e discipulis reliquit sui sacerdotii successores.

3. Bene et congrue in hac die, quam nobis beati patris nostri huius ad paradisum transitus exsultabilem reddit, praesentis psalmi uersiculum decantauimus : *In memoria aeterna erit ius-*
20 *tus*. Digne enim *in memoria* uertitur hominum : qui ad gaudium transiit angelorum [qui iam gratiam Christi glorificatus inuenit quia mundi gloriam non quaesiuit, canens illud quod]

17 *Bene et congrue* cf. Caes. Arel., Serm. CCXIII, 1 [CC 104, 847 (803), 10/11] ; Euseb. 'Gallic.', Hom. xvi, 1 [lin. 1]. 19/20.20 Ps. III, 7.

H⁰/BeH⁰

10 (gratiae) *add.* id in sancti Eusebii magisterio repperitur *Max.*^{a.Mu.7 spur.} (de) *ex* *Max.*^{a.Mu.7 spur.} hoc] *add.* enim *Be* (*exp. al.m.*), H⁰ (*eras.*) ; (*add.* autem *Max.*^{a.Mu.7 spur.}) (quodam] *add.* uirtutum *Max.*^{a.Mu.7 spur.}) fonte* (m *eras.*) *Be* lucidissimo* (-o* *ex* -um) *Be* 10/11 riuulorum] *add.* haec *Be*, H⁰ (*eras.*), (PL 57 [*uar.lect.*] ; *Max.*^{a.Mu.7 spur.}) 11 purita**8 (ti *eras.*) *Be* 12 (Etenim] Nam *Max.*^{a.Mu.7 spur.}) quia¹] qui* *Be* (*al.m.*), H⁰ (*al.m.*) (uigore pollebat ~, *et add.* propositum uirginitatis instituit *Max.*^{a.Mu.7 spur.}) uigore* (m *eras.*) *Be* quia²] qui* *Be* (*al.m.*), H⁰ (*al.m.*) 13 gloriebatur H³ (angustiis] *add.* monachorum introduxit forte seruitium *Max.*^{a.Mu.7 spur.}) 14 (omnium] cuncto-
rum *Max.*^{a.Mu.7 spur.}) deo H⁰ 15 pontificis H⁰ (*al.m.*) ; (pontificii *Max.*^{a.Mu.7 spur.}) (e discipulis] discipulos PL 57 ; ex discipulis *Max.*^{a.Mu.7 spur.}) 15/16
(sacerdotii sui reliquit ~ *Max.*^{a.Mu.7 spur.}) 16 sui sacerdotii H⁰ (*al.m.*)
(successores] heredes *Max.*^{a.Mu.7 spur.})

H³/F¹/BeH⁰

17 Bene] *adnot.* III in *mg. al.m.* H⁰ hanc diem F¹/Be qua H³ patres F¹
18 reddidit F¹ 20 Digne] *adnot.* III in *mg. al.m.* Be (memoriam PL 57 ; *Breu.rom.*) uersetur F¹ ; uertetur *Be* (*al.m.*) hominum] -um in -is *eras.* H⁰ (*al.m.*) ad] in F¹ 21 transeat F¹ 21/22 qui iam ... illud quod] *om.* H³ (PL 57 ; *Breu.rom.*)

F¹/BeH⁰

21 gratia F¹ 22 qui* (a *eras.*) H⁰ gloria F¹ cauens *Be*

dicit sermo diuinus : *Ne laudaueris hominem in uita sua — tamquam si diceret : “Lauda post uitam ; magna post con-*
 25 *summationem”* —, duplici enim ex causa utilius est hominum
 magis memoriae laudem dare quam uitae, ut illo potissimum
 tempore merita sanctitatis extollas : quando nec laudantem
 adulatione notet, nec laudatum tentet elatio.

Lauda ergo post periculum, praedica securum ! Lauda non
 30 nauigantis felicitatem, sed, cum peruenit ad portum : lauda
 ducis uirtutem, sed cum perductus est ad triumphum !

4. Quis autem uiuens, tuto possit ac sine trepidatione lau-
 dari : qui et de praeterito meminit se habere quod doleat, et
 de futuro uidet sibi superesse quod timeat ?

35 Quis uero [nostrum], *in hoc corpusculo positus*, debeat sibi
 quidquam uindicare de meritis : quorum iter [uitae, occulta]
 daemonum infestatio uelut latronum obsidet multitudo ;
 quibus per omnes uias supplantatores inuasi animarum *la-*
queos tendunt innumerabilium mortibus expauescendos ?

40 Nauigantibus enim nobis *per hoc mare magnum et spatiosum*,
in quo reptilia quorum non est numerus, animalia pusilla et
magna — id est diuersa genera inimicorum qui secundum nos-
 trarum uirium quantitatem compensato nobiscum agone

23/24 aptatum ex : Hil., Serm. de uit. s. Honor., III [ed. CAVALLIN, p. 50, 3/5 ;
 PL 50, 1250^{A-3}]. 23 Eccli. 11, *30. 35 sqq. cf. Euseb. ‘Gallic.’, Hom. XL, 3
 [lin. 91 sqq.]. 35 II Cor. 5, *6 ; cf. Caes. Arel., Serm. CXCVI, 4 [CC 104, 793
 (751), 25]. 38/39 Ier. 5, *26 ; cf. Hieron., Comment. in Ier., II, VI [CC 74, 61, 3].
 40/42 Ps. 103, *25.

H³/F¹/BeH⁰

23 laudes*** H⁰ ; (laudes PL 57 ; Breu.rom.) (iuxta Vulg.) 25 duplici] adnot.
 III in mg. al.m. H⁰ utilis Be (al.m.), H⁰ (al.m.) 26 ut] Et^{uel ut} Be (al.m.), Et
 H⁰ illo* (-o* ex -um) Be (al.m.), illō (ex -ū) H⁰ (al.m.) 27 merito* (o per
 ras. ex a) H⁰ 28 (notet] mouet PL 57 ; moueat Breu.rom.) 29 Lauda¹
 adnot. III in mg. al.m. Be praedica] add. iam F¹ non] om. F¹ (Breu.rom.) ;
 n* (o eras. ut uidetur) BeH⁰ 30 nauigantes F¹ (peruenerit Breu.rom.) 31
 ducēs Be (al.m.), -is in ras. H⁰ 32 uidens H³ toto F¹ ; tōtūm¹ ^{to} Be (al.m.),
^{tote}
 tōtū H⁰ (al.m.) 34 uid[et Be (al.m.) (sibi] om. PL 57 35 Quis] adnot. v
 in mg. al.m. H⁰ ; (Quid PL 57) nostrum] om. H³ (PL 57) ; nōmēq BeH⁰ cor-
 pusculo* (-o* ex -um al.m.) Be (positi debeant PL 57) 36 quorum iter]
 quos iterum H³ (PL 57) ; cuius* (in ras. 6 fere litterarum) iter** (um eras.) Be,
 quorum iter** (um eras.) H⁰ uitae occulta] om. H³ (PL 57) 37 obsidet Be
 (al.m.) 38 quibus] cui*** (in ras. 6 fere litterarum) Be supplantatoris F¹
 39 (moribus PL 57) expauescendus F¹/Be (corr.), H⁰ (corr.) 40 et] s.l.
 suppl. al.m. H⁰ spatiosum] add. manibus s.l. al.m. H⁰ 41 quo] quos H³ ;
 add. sunt Be (s.l. al.m.), (PL 57) 42 id est] idem H³ generū H⁰ (al.m.)
 qui] eras. H⁰

luctantur — ; in huius mundi itaque pelago [uolutantibus]
45 ualde nobis pertimescendum est : ne nauem nostram, aut pro-
cella tempestatis abripiat, aut fluctus absorbeat, aut iner-
mam praedam pirata crudelis abducatur.

Aduersus haec ergo multiformia saeculi mala, castigatis
et castis actibus resistamus.

50 5. Beati [autem] patris merita, iam in tuto posita securi,
magnificemus : qui, gubernaculum fidei uiriliter tenens, an-
coram spei tranquilla iam in statione composuit, et, plenam
caelestibus diuitiis et aeternis mercibus, nauem optato in
littore collocauit ; qui contra omnes aduersarios scutum ti-
55 moris dei tamdiu infatigabiliter tenuit, donec ad uictoriam
perueniret.

Quid enim fuit totus uitae illius cursus, nisi unus cum
[per]uigili hoste conflictus ?

6. [Habuistis in eo medicum quasi caelo lapsum, cum quo
60 sanitas fines uestros, immo ipse sanitatum auctor, intrauit.]

Quantis hic [ille] caecis *a uia ueritatis errantibus* et de sum-

44/47 cf. Caes. Arel., Serm. cxcvi, 4 [CC 104, 793 (751), 17/18.21/27]. 50 cf.
Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxiii, 3 [lin. 36]. 61 Sap. 5, *6.

H⁰/F¹/BeH⁰

44 in huius] *adnot.* vi in *mg.* *al.m.* H⁰ pelag⁰ Be (*al.m.*) uolutantibus] *om.* H⁰
(PL 57) ; uolutibus F¹ ; uoluptatibus Be, uolutatibus (p *eras.*) H⁰ (*al.m.*) 45
nobis ualde ~ F¹/BeH⁰ nauem Be (*al.m.*), H⁰ (*al.m.*) 46/47 inermam] *restitui* ;
internam H⁰ ; inacriam F¹ ; in aeternam BeH⁰ (PL 57) 47 aducat F¹ (*al.m.*) ;
adducat H⁰ 48 Aduersus] Aduersum F¹ ; *del. al.m.* H⁰ multę formia F¹
50 Beati] *adnot.* v in *mg.* *al.m.* Be autem] *om.* H⁰ patris] *add. nostri s.l. al.m.*
H⁰ t^oto H⁰ (*al.m.*) 52 in] *om.* F¹ 53 nauem Be (*al.m.*) optato* (-o*
ex -um) Be, optat* (ū *eras.*) H⁰ 54 qui* (s *eras.*) F¹ aduersarios] impetus
aduersarii F¹ ; aduersarijs Be (*al.m.*), -o- *ex -i* H⁰ (*al.m.*) 57 Quid] *adnot.* vii in
mg. *al.m.* H⁰ unus (i *eras.*) H⁰ ; (unius PL 57) 58 uigili H⁰/Be (PL 57),
^{per}uigili* H⁰ (*al.m.*) 59/60 Habuistis ... intrauit] *om.* H⁰ (PL 57)

F¹/BeH⁰

50 quasi] quia e Be, quae H⁰ (*al.m.*) 60 sanitas H⁰ (*al.m.*) fides (d *ex n*
al.m.) H⁰ uestros] *om.* H⁰ ipse] spe Be, spes H⁰

H⁰/F¹/BeH⁰

61 Quantis] *adnot.* vi in *mg.* *al.m.* Be ille] *om.* H⁰ (PL 57)

ma iam in profundum rupe pendentibus, amissum reddidit uisum, et illum, quo Christus uideretur, reparauit intuitum !

Quantorum auribus surdis et infidelitatis obduratione damnatis, ad percipiendam uocem caelestium mandatorum pretiosum infudit auditum, ut uocanti deo ad misericordiam, responderent per oboedientiam !

Quantos intrinsecus uulneratos, angelici oris arte ab orationum infirmitate curauit !

70 Quantos per longam incuriam peccati labe resolutos et quadam leprae contagione perfusos, castigationibus et exhortationibus expiando, deo in se operante mundauit !

Quantorum animas, uiuentes in corpore iam defunctas et delictorum mole obrutas ac sepultas, ad aemulationem tamquam ad lucem uocando, deo resuscitauit, ut, domini sui admirandus imitator, iam mortuas, deo e contrario mortificet uitali morte peccato !

7. [Nihilominus aliorum oculos, sicut diximus, nunc illuminabat ;] tunc in alia parte : ea, quae aperuerat, salubritate

64/65 cf. Eccli. 27, 15. 75/76 cf. Rom. 14, 8.

H⁰/F¹/BeH⁰

62 in profundum] *om.* F¹ rupeq Be (*al.m.*), rupe* (*m eras.*) H⁰ reddit F¹
 63 uidetur F¹/H⁰, uidetur Be (*al.m.*) 64 obturatione BeH⁰ (PL 57) (*cf. Eccli. 27, 16*) 66 infudit (*alt. n eras.*) Be uocati BeH⁰ (ad] *om.* PL 57) (*responderet PL 57*) 68 Quantos] *adnot. viii in mg. al.m.* H⁰ uulneratus F¹ ab] *restitui* ; et *codd.* (PL 57) 69 infirmitate] potestate F¹ ; **firmitate (*in eras.*) H⁰ ; (ab infirmitate PL 57) 70 tunc F¹ resolutus F¹ 71 quēdam Be (*al.m.*), quādam (*e eras.*) H⁰ contagione] cogitatione H² perfusus F¹ et] *s.l. suppl. al.m.* H⁰ ; (*om.* PL 57) 71/72 exhortationibus F¹ 72 deo] di (*1 in o eras. ut uidetur*) H⁰ operante] *add. uirtute BeH⁰* 73 uiuenti F¹ corporib] (-ib] ; *in ras. unius lit. al.m.*) H⁰ defunctas Be (*al.m.*) 74 mole (*pr. l eras.*) Be emendationē (- datio- *in ras.*) F¹ ; emendationem BeH⁰ (PL 57) 75 deo] *om.* F¹ ut] et F¹/BeH⁰ (PL 57) 76 admirandus F¹ imitator] emitatur F¹ e contrario] contraria H² mortificet] mori fecit F¹ 78/79 Nihilominus ... illuminabat] *om.* H² (PL 57)

F¹/BeH⁰

78 Nihilominus] Nihil hominum BeH⁰ ; *adnot. vii (suauid.) in mg. al.m.* Be aliorum] *om.* H⁰ 78/79 oculos ... illuminabat] blandimenta damnatione mentis consentiebat BeH⁰

H⁰/F¹/BeH⁰

79 tunc] nunc F¹ aliam partem F¹

80 claudēbat.

[Si requiramus quo ordine hoc faciebat : claudēbat utique eos docendo : ne alienum male uiderent ;] ne eis res aliena concupiscibilis appareret ; [ne, cum eis coniux extranea pulchra esset, in peccati uenenum per aspectum anima penetraret ;]
85 ne interiori homini maculam, exterioris culpa transmitteret ; ne ad cor tenebrae per uias lucis intrarent ; ne in unoquoque prophetica illa interminatio compleretur : *Mors*, inquit, *intrauit per fenestras uestras* — ministeria enim aurium et oculorum, fenestrae esse probantur animarum.

90 Quando enim aperimus auditum mala et iniqua loquentibus, ac damnabiliter obtrectantibus, et quae deo sunt contraria suadentibus : *mors intrat per fenestras nostras* ; [quando

87/88.92 Ier. 9, *21.

$H^2/F^1/BeH^0$

81/82 Si ... uiderent] *om.* H^2 (PL 57)

F^1/BeH^0

81 Si requiramus] *om.* BeH^0 quo] *adnot.* .τ. in *mg.* *al.m.* H^0 82 malum BeH^0

$H^2/F^1/BeH^0$

83/84 ne ... penetraret] *om.* H^2 (PL 57)

F^1/BeH^0

83 cum] *om.* F^1/H^0 ; *s.l. suppl. al.m.* Be coniux* (alt. n *eras.*) F^1 84 in] ne F^1
ueneno* (-o* ex -um) H^0 animam F^1/H^0 , anima* (alt. m *eras.*) Be

$H^2/F^1/BeH^0$

85 exterior Be (PL 57) culpa* H^0 (*al.m.*) 87 **cō*minatio (cō in *inter eras.*)
al.m. H^0 complerentur H^2 88 intrat F^1/BeH^0 90 Quando] *adnot.* viii in
mg. *al.m.* Be enim] *om.* F^1/H^0 ; *s.l. suppl. al.m.* Be (aperimus] operibus
PL 57) 91 adtrectantibus F^1 92 persuadentibus F^1 92/93 quando ...
nostras] *om.* H^2/BeH^0 (PL 57)

suscitat et scalpit oculum nostrum mulier aliena, uinea aliena, seruus et campus alienus : *per fenestras nostras*] horror
95 mortiferae noctis irrumpit, per quas *sol iustitiae* intrare debuerat.

Quando istae peccati fenestrae apertae sunt, ianua salutis et uitae, ac portae paradisi clausae sunt.

Has iste uir beatus fenestras multis seris diuini timoris ob-
100 struxit.

8. De quantorum cordibus, quos inhonesta iniquitas et impietas possidebat, fugauit luxuriam, deiecit iram et extinxit inuidiam; et — uelut de antiqua domo barbaris hospitibus proturbatis —, reuocando illuc fidem, castita-
105 tem, iustitiam, misericordiam, habitatores pacificos intromisit per quos in domicilium mentis, *caput* horum bonorum *Christus* intraret !

[De quantorum ille pectoribus uiolenter eiecit cruenti immanitate] *m* furoris, per quem miseri homines usque ad mor-
110 tem cedi solent, per quem immites domini usque ad exitium subditorum ferina immanitate rapiuntur, per quem nefaria homicidia perpetrantur intolerandis gehennae ignibus desudanda et aeternis uaporibus excoquenda !

94 Ier. 9, 21. 95 Sap. 5, *6; Mal. 4, 2. 106 Eph. 4, 15; 5, *23.

F¹

93 scalpet F¹

H²/F¹/BeH⁰

95 ^ufferere F¹ 95/96 deberet F¹ 97 (iste PL 57) 99 iste] ille F¹/BeH⁰
fenestras] add. in F¹/BeH⁰ multis] aliquantius uestrum F¹ serris F¹; *se*ris (pr. r *eras*.) BeH⁰ 101 quantorum] add. ille F¹/BeH⁰ inhonestas F¹
102 deiecit] protulit F¹ et] om. F¹ 103 inuidia F¹ de] om. H² 104
perturbatis BeH⁰ (PL 57) illic F¹ fidem] quidem F¹ 105 iustitiam] om.
F¹ habitaturos H² 103/106 horum bonorum] eorum H⁰ 108/129 De
... praemortui] om. H²/BeH⁰ (PL 57)

F¹

109 inmanitate F¹ 110 immitis F¹

Quam crudelis hic furor et quam gemino armatus est
 115 gladio, per quem mors, illata in corpus alienum, ad inferentis
 animam redit, et, per unum ictum inflicta, bis perimit ! Abo-
 minandus hic furor qui, sub uno eodemque impetu uel pro-
 cursu, illuc concitatus temporariam importat mortem, huc
 completus aeternam ! Et qui hoc fecit, putatur uiuere, quia
 120 nondum sepultus est !

Quam, inquam, detestandus hic furor, per quem, interempto
 altero, multo peius, ille qui interemit, exstinctus est ! Quam
 infelix et quam lugenda conditio, cum debeat anima etiam
 defuncto corpore superesse, hic uiuens corpus mortuae animae
 125 sit superste<s> ! Et, cum ille miser, qui occiditur, dolore ac
 supplicio pereat : hic qui occidit, cum quadam exultatione
 ac uoluptate se perimit ! Nihil triste sibi accidisse arbitratur,
 quia uidetur numero interesse uiuentium, in quo non tam
 persona uiuit quam umbra praemortui !]

130 Et [istos quoque uir ille apostolicus,] appositis paeniten-
 tia medicamentis, uelut *quatrIduanum foetentem*, increpa-
 tionum fremitu suscitabat ; et, emendatione suscepta, de me-
 diis mortis faucibus erutos, temporaria resurrectione, uitae
 restituebat.

135 9. Haec itaque atque huiusmodi plurima gerens, quae
 [etiam ipsi plenius meministis ; quae, quia] proferre per nos
 atque expedire ut dignum est non potest sermo pauperculus,
 melius uobis ea uester dicet affectus.

Summae alacritatis instantia [uestrarum] fuit cultor et
 140 custos animarum ; cupiditates resecans, iras comprimens,

114/122 cf. Tat., *Aenigm.*, xxiii, 1-5 [CC 133, 190, 1/5]. 131/132 cf. Ioh. 11,
 38-39. 131 Ioh. 11, *39.

F¹

116 peremit F¹ 125 superste F¹ occidetur F¹ 127 peremit F¹

H²/F¹/BeH⁰

130 istos ... apostolicus] *om.* H²/BeH⁰ (PL 57) adpositus H² 131 quatri-
 duanum] qui triduanum F¹ 132 fremitus Be ; (sonitu PL 57) suscitatur F¹
 133 erutus Be, H⁰ (*corr.*) (temporaria PL 57) 135 plures H² ; plura H⁰
 (PL 57) 136 etiam ... quia] *om.* H² (PL 57) (nos) natos PL 57) 137
 pauperculos F¹ 138 dictet Be 139 (Summae] *add.* enim PL 57) uestra-
 rum] *om.* H²/BeH⁰ (PL 57)

malitias extirpans : his magis uir iste temporibus necessarius fuit, quibus tanta iniquitas sumptis quotidie, deficiente iustitia, uiribus conualescit.

Et quidem ille, in hac peregrinatione solo corpore constitutus, cogitatione et auditate in illa aeterna patria conuersatus est : [qui, huic *mundo crucifixus ac mortuus*, quidquid laborauit, de hac uita ad illam uitam transtulit,] et, quasi bonus ratiocinator uelut ad centuplum manum porrigens, semper de sinistra transmisit ad dexteram, et in caelo reposuit
 150 sudores suos — nam, etsi hic opera eius uidentur, illuc operum merita transierunt.

Illius, in quantum possumus, uestigiis insistamus : quibus — per illam nimis *artam uiam* ad caeli ampla festinans — qua eum sequeremur ostendit.

155 10. [Ideo enim illum huic terrae nostrae, huic regioni, dominus dedit : ut omnem uitae nostrae actum, ad illius informemus exemplum ; et animarum nostrarum facies, ad eum respicientes tamquam ad speculum, componamus ; et, quasi boni filii, similitudinem patris excolamus in nobis.

146 Gal. 6, *14. Rom. 6, 2 ; Gal. 2, 19 ; cf. Rom. 7, 4. 153 Matth. 7, 14.

$H^2/F^1/BeH^0$

141 [his] *add. etiam PL 57* ille F^1/BeH^0 142 fuerat F^1 sumpta *Be* quotidie] *add. et in mg. al.m. Be* 144 ille] *om. H⁰* 144/145 solo ... cogitatione] *om. F¹* 145/146 qui ... transtulit] *om. H² (PL 57)* 147 hac uita ad illam] actiua ad illam *Be*, illo ad actiuam H^0 148 rationator H^0 149 sinistra F^1 150/151 merita operum ~ F^1 152 Illius] Illius *Be (al.m.) ; add. ergo F¹/BeH⁰* uestigiis] uigiliis H^0 153 artam] perartem H^2 caeli ampla] caelo F^1 ; caeli amplam *Be* festinans H^0 *(al.m.)* 155/157 informaremur exemplum *om. H² (PL 57 [exclusiue codd. Vat.lat.4951 et Gottwic.L.5])*

F^1/BeH^0

155 Ideo] *adnot. .R. in mg. al.m. H⁰* enim] *om. H⁰* (huic] hic *PL 57^{Vat.4951}* terrae nostrae] terrae *(om. nostrae) F¹* ; terrenum H^0 ; (in terra nostra posuit dominus *PL 57^{Vat.4951}* 155/156 huic² ... nostrae] *om. BeH⁰ (PL 57^{Vat.4951}) (ob bomoeotel.)* 155 huic² hac F^1 ; (def. BeH^0 [*PL 57^{Vat.4951}*]) 156 actuum BeH^0 ; *(om. PL 57^{Vat.4951})* (ad] ut *PL 57^{Vat.4951}*) 156/157 informaremur exemplum BeH^0 ; (exemplo ad bene agendum informaremur *PL 57^{Vat.4951}*) 157 facies] *om. H⁰* 159 (in nobis excolamus ~ *PL 57^{Vat.4951}*)

- 160 Sicut autem aliquis magnus paterfamilias, splendidissime cupiens pingere domum suam, perquiret formas quasque et imagines, quas ante studiosi pictoris proponat aspectum, ut pictor ille, figuris diligenter inspectis, in artis suae meritum sollicitus rapiat opus alienum, ac iam docta manu transferat
165 in parietum nitentem faciem personarum uiuentium dignitatem : ita ille uerus pater huius familiae, deus noster, ad pingendam domum suam id est ad exornandas animas uestras, in ecclesia sua curam maximam gerens, uidetur mihi loco huic quaedam uiuendi tamquam pingendi exemplaria, uiri illius
170 gesta ac merita, protulisse : et demonstrasse, paulisper uestris cordibus imprimendam, nimis cito ad se reuocandam, imaginem suam.

Secundum haec ergo : animarum nostrarum uultibus, illius uiri unusquisque uirtutis tamquam pretiosos superducamus colores. Rapiat sibi de eo alter gratam speciem compunctionis, alter pigmentum candidissimum nitidae castitatis, pallorem ille abstinentiae, ruborem iste uerecundiae, ille ardentem in dei rebus fidem uelut aureo splendore radiantem.

160/166 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. ix, 1 [lin. 16/22].

F^1/BeH^0

160 aliqui F^1 161 perquirat H^0 (PL 57^{Vat.4961}) 162 pectoris F^1 (aspectus PL 57^{Vat.4961}) 162/163 (ut ... inspectis] om. PL 57^{Vat.4961} [ob homoeotel.]) 163 ut] et BeH^0 ; (def. PL 57^{Vat.4961}) 163 (merito PL 57^{Vat.4961}) 164 rapiat] sapit H^0 ac] et BeH^0 (PL 57^{Vat.4961}) doctam manum H^0 165 pariete H^0 (nitentem] om. PL 57^{Vat.4961}) 165/166 dignitatē H^0 (al.m.) 166 uerus ille ~ H^0 (PL 57^{Vat.4961}) huius pater familiae ~ B ; ***** (huius *eras.*) pater familiae H^0 ; ([om. huius] paterfamilias PL 57^{Vat.4961}) (noster] om. PL 57^{Vat.4961}) 168 ecclesia* sua* (bis m *eras.*) BeH^0 (curam ... gerens] om. PL 57^{Vat.4961}) (mihi ... huic] om. PL 57^{Vat.4961}) huic] hic F^1 ; (def. PL 57^{Vat.4961}) 169 uiri] ueri H^0 (istius PL 57^{Vat.4961}) 170 protulisse* (alt. t *eras. ut uidetur* Be et] om. F^1 170/172 (paulisper ... suam] interioribus oculis animae nostrae PL 57^{Vat.4961}) 171 inprimenda* (alt. m *eras.*) Be ad se reuocandam] adserere (pr. re *eras.* H^0) uocandam BeH^0 174 uiri] *eras.* H^0 (uirtutes PL 57^{Vat.4961}) tamquam] quam Be, quem H^0 ; (quasi PL 57^{Vat.4961}) pretiosiss F^1 (al.m.) 174/175 (superinducamus PL 57^{Vat.4961}) 175 gratiam Be, H^0 (corr. al.m.), (PL 57^{Vat.4961}) (speciem] om. PL 57^{Vat.4961}) 176 (pigmentum ... nitidae] munditiam PL 57^{Vat.4961}) nitidi Be, H^0 (corr. al.m.) 176/177 castatis Be (al.m.) 177 pallorem Be (al.m.), pallore H^0 ; (om. PL 57^{Vat.4961}) abstinentiae roborem Be, abstinentiae rubore H^0 ; (robur abstinentiae PL 57^{Vat.4961}) uerecundia H^0 178/179 (uelut ... radiantem] iste patientiae lenitatem PL 57^{Vat.4961}) 178 aureum (aurium BeH^0) splendorem BeH^0 (PL 57^{Vat.4961})

180 Atque hoc modo : spiritalia interioris sui membra, in corpus plebis suae transeant ; et ad unam illius faciem, omnem exornemus domum, id est : uniuersam Christi pingamus ecclesiam, ut, uidens nos uel de aeterni tremore iudicii uel de futura beatitudine cogitantes, illam euangelicam Christi uocem
 185 possit assumere : *Pater, rogo ut ubi ego sum et illi sint mecum* ; ut nos, quandoque ex hoc saeculo migraturos, patronus noster in sedem suam et sinum suum, uelut Abraham, peculiare accipiat, et in illa die incolumes oues suas laetus pastor agnoscat,] ipso adiuuante qui uiuit et regnat in saecula saeculorum. Amen.

185 Ioh. 17, *24. 187 Luc. 16, 22. 188/189 Ioh. 10, *14.

F¹/BeH⁰

180/181 (spiritalia ... faciem] in huius uiri conuersatione habentes exemplum recte uiuendi, diuersis uirtutibus PL 57^{Vat.4961}) 180 sua H⁰ 181 transeant] transeat F¹ ; transeant (*alt. n. eras. Be*) ad caelum BeH⁰ (PL 57^{Vat.4961}) 181/182 (omnem ... domum] exornemus nostram domum PL 57^{Vat.4961}) 182/183 Christi pingamus ecclesiam] pingamus ecclesiam dei BeH⁰ (PL 57^{Vat.4961}) 183 ut] et BeH⁰ (PL 57^{Vat.4961}) tremore] timore H⁰ (PL 57^{Vat.4961}) (de] *om.* PL 57^{Vat.4961}) 184 illa euangelica xpi uoce Be 184 (cogitantes] *add.* iste patronus noster PL 57^{Vat.4961} [*cf. infra, lin. 186/187*]) 185 posset F¹ ; possim (-m in *ras. al.m.*) H⁰ (et illi] ipsi PL 57^{Vat.4961}) 186 ut nos] Et nos BeH⁰ (*om.* PL 57^{Vat.4961}) migraturus F¹ 186/187 (patronus noster] *om.* PL 57^{Vat.4961} [*cf. supra, lin. 184*]) 187 noster] *adscr.* beatus ***(*illog.*) s.l. al.m. Be (Abraham] *add.* nos PL 57^{Vat.4961}) 187/188 peculiaris F¹ 188 (incolumes ... suas] incolumis oues quasi PL 57^{Vat.4961}) 189/190 ipso ... Amen] *om.* F¹

BeH⁰

189 (in] deus per₂omnia PL 57^{Vat.4961}).

(H⁰)/F¹/Be/H⁰

Expl. (*om.* H⁰) ; EXPLICIT SERMO DICENDVS IN SACERDOTIS DEPOSITIONE F¹ ; *om.* BeH⁰.

HOMILIA LII (46)

SERMO

DE EO QVOD AIT :

*« VBI DVO VEL TRES FVERINT
CONGREGATI IN NOMINE MEO
IBI SVM ET EGO IN MEDIO EORVM »*

MONITVM

Codices :

- F*¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 63-63^v.
*P*¹ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2628, s. XI, f. 90^v-91.
*P*⁷ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2169, s. XII-XIII, f. [97] 44-[97^v] 44^v.

Editiones :

- Gaigny* : f. 121-121^v : Sermo de eo quod ait Iesus : Vbi duo uel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi sum & ego in medio eorum.
MBvP 6 : col. 667^{A-C} : Sermo. De eo quod ait Iesus : Vbi duo uel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi sum et ego in medio eorum.
PLS 3 : col. 643-644 : Sermo 46. De eo, quod ait Iesus : Vbi duo uel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi sum et ego in medio eorum.

Excerptiones, compilationes :

lin. 1/35 :

Multum ... sacerdotem :

- Caes.*¹⁵².(ed.) : (Caesarii) Sermo CLII. De eo quod scriptum est in euangelio : Vbi duo uel tres congregati fuerint in nomine meo, 1 [CC 104, 622 (588), 1 - 623 (589), 9] = (Concordia Regularum s. Benedicti Anianensis) cap. xxv, § 11 : Tractatus b. Augustini. De eo quod ..., 1 [PL 103, 920].
(*Caes.*¹⁵².conc.)

LII

SERMO DE EO QVOD AIT : VBI DVO VEL TRES FVERINT CONGREGATI IN NOMINE MEO IBI SVM ET EGO IN MEDIO EORVM

1. Multum habent salubritatis et gaudii : conuentus ecclesiastici et sacrificia, festa concilia, qui, per frequentiam deuotionis, ipsam fidelibus pollicentur praesentiam maiestatis.

5 Nam, cum ipsa ueritas dixerit : *Vbi sunt duo uel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum*, quanto hoc impleri euidentius approbatur, quando, in plenitudine ecclesiae concurrentium societate membrorum, capiti suo corpus unitur.

2. *Vbi, inquit, sunt duo uel tres congregati.*

10 Cum ergo 'congregati' ad multos pertineat, uidendum est quomodo hoc sermo diuinus de 'duobus aut tribus' dicendum esse iudicauerit. Ego puto quod et de uno possit dici, qui *in domo dei debeat* 'congregari'; id est : ut, ad exoran-

Inscr. Matth. 18, *20. 1 *Multum ... salubritatis*] cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxvii, 1 [lin. 1]. 5/6 Matth. 18, 20. 9/15 cf. Euseb. Alex., Sermon. 1 [PG 86-1, 321A]. 9 Matth. 18, 20. 13 1 Tim. 3, *15.

Codd. : F¹/P¹P⁷

Inscr. INCIPIT SERMO DE EO QVOD AIT VBI DVO VEL TRES FVERINT CONGREGATI IN NOMINE MEO IBI SVM ET EGO IN MEDIO EORVM. CÂP ·XXIII· F¹; OMELIA DE EO QD AIT ·VBI DVO (duo s.l.) VĒ TRES FVERINT CONGREGATI IN NÔRE MEO ·IBI SVM IN MEDIO EORVM P¹, INCIPIT SERMO DE EO QVOD AIT (add. dñs s.l. al.m.) ·VBI DVO VEL TRES CONGREGATI FVERINT IN NOMINE MEO ·IBI SV & EGO IN MEDIO EORVM P⁷; (TRACTATVS B · AVGVSTINI · DE EO QVOD SCRIPTVM EST IN EVANGELIO · VBI DVO VEL TRES CONGREGATI FVERINT IN NOMINE MEO Caes.^{152.anno.}).

1/5 (Multum ... dixerit] Magnam nobis fratres dilectissimi securitatem in euangelio dominus donare dignatus est dicens Caes.¹⁵²) 2 qui] q; P¹ 3 pollicetur P¹ (al.m.) 5 (sunt] fuerint Caes.¹⁵²) 6 (eorum] add. Si duobus uel tribus interesse dignatur Caes.¹⁵²) quanto] Quando (d in ras. al.m.) P¹ 6/7 (hoc ... ecclesiae] magis quando totus populus in ecclesia fidei deuotione colligitur et Caes.¹⁵²) 7 approbatur (n eras.) P¹P⁷ quando] quā cū P¹ 8 (suo] add. Christo ecclesiae Caes.¹⁵²) 9 (sunt inquit ~ Caes.¹⁵²) (congregati] add. in nomine meo Caes.¹⁵²) 10 congregati] restitui; congregari F¹/P¹P⁷; (congregatio Caes.¹⁵²) 11 (hoc] om. Caes.¹⁵²) (aut] uel Caes.¹⁵²) 12 (et] om. Caes.¹⁵²) 13 qui] restitui (Caes.^{152.anno.}); quia F¹/P¹P⁷ (Caes.^{152.anno.}) domo] restitui (Caes.¹⁵²; 1 Tim. 3, 15); domum F¹/P¹P⁷ (debeat] possit Caes.¹⁵²) congregari] sime conuersari (1 Tim. 3, 15) restituendum ? (cf. infra, lin. 17) ad] om. F¹

dum deum, non solum exteriore sed etiam interiore, sensibus
15 et desideriiis, fide et operibus, totus introeat.

Nam si intra ecclesiam solo corpore quisquis ille teneatur,
ex toto extra ecclesiam corde uersetur : exterior ab spiritu
suo diuisus ac separatus ingreditur ; et quod est in homine
pretiosius, hoc a diuinis obsequiis peregrinatur, dum sola in
20 praesenti terra tenetur, anima uero per passiuia ludibria in
multiplices discursus captiua distrahitur.

3. Et ideo, quando quisque nostrum ante iudicem suum
aeternam causam commendaturus assistit : non aliud intus
appareat, et aliud foras erret ; nihil ab homine de parte homi-
25 nis absentet.

Nam — qui <a> dixit : *Vbi sunt duo aut tres congregati* — :
quomodo probabitur congregatus, si a semetipso cogitationum
euagatione dispersus est ? aut quomodo erit deus *in medio*
tui, si tecum ipse non fueris ? si deest ille qui poscit, quomodo
30 aderit ille qui poscitur ? quomodo suscitabitur iudex, si dor-
mitauerit aduocatus ?

4. Opus est itaque : quod postulat uocis sonus, obtineat
sedulitatis affectus.

Reuoca intus sollicitam mentem ; de templo dei absentare
35 non expedit sacerdotem.

26.28 Matth. 18, *20.

F¹/P¹P⁷

14 (deum] dominum *Caes.*¹⁵²) (exterioribus *Caes.*¹⁵²) etiam] *om.* F¹ in-
teriore] interiorē F¹ ; *add.* homine (hōe) *s.l. al.m.* P¹ ; (interioribus *Caes.*¹⁵²) 17
ex] et F¹/P¹ (*Caes.*¹⁵²) (uersetur] *add.* et *Caes.*^{152.cono.}) 19 (a] *om.* *Caes.*^{152.cono.})
solum P⁷ (*Caes.*^{152.cono.}) 20 (retinetur *Caes.*¹⁵²) (passiua] lasciua *Caes.*^{152.cono.})
21 (cursus *Caes.*^{152.cono.}) 23/24 (appareat intus ~ *Caes.*¹⁵²) 24 (foras erret]
foris sit *Caes.*¹⁵²) parte] pat^re (ex patre) P⁷ (*al.m.*) 25 (absentet] obtinetur
Caes.^{152.cono.}) 26 qui F¹/P¹P⁷ ; (si *Caes.*¹⁵²) (aut] uel *Caes.*¹⁵²) 27 (si] qui
*Caes.*¹⁵²) 27/28 (cogitatione et uagatione *Caes.*^{152.cono.}) 28 aut] et *Caes.*^{152.cono.})
(deus] *om.* *Caes.*^{152.cono.}) 29 (tecum] *add.* tu *Caes.*^{152.ed.}) (si deest ille] id
est et *Caes.*^{152.cono.}) 32 itaque] *add.* ut P⁷ (*s.l. al.m.*), (*Caes.*¹⁵²) 34 (intus] intro
Caes.^{152.cono.}) (mentem] *add.* per quam omne sacrificium offerre te conuenit
*Caes.*¹⁵²) 35 (expedit] conuenit *Caes.*¹⁵²).

Expl. *om.* F¹/P¹, EXPLC SERMO ***** D' EO Q̄ AIT· VBI DVO VL· III· C· F· I· N·
MEO· I· S· & EGO I· M· EOR̄ P⁷.

CAPITVLVM XXIV

HOMILIA LIII :

*EXHORTATIO ET CASTIGATIO AD PLEBEM
IN QVA MVLTA <DE> OBTRACTATIONE DICVNTVR*

HOMILIA LIII (47)

*EXHORTATIO ET CASTIGATIO AD PLEBEM
IN QVA MVLTAE <D>E OBTRACTATIONE DICVNTVR*

MONITVM

Codices :

- F*¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. ix in., f. 63^v-65^v.
*P*¹ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2628, s. xi, f. 91-94.
*P*⁷ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2169, s. xii-xiii, f. [97^v] 44^v-[100] 47.

Editiones :

- Ga'gny* : f. 121^v-124^v : Exhortatio ad plebē, in qua multae obtrectiones dicuntur.
MBvP 6 : col. 667°-668° : Exhortatio. Ad plebem, in qua multae obtrectiones dicuntur.
PLS 3 : col. 644-648 : Sermo 47. Exhortatio ad plebem, in qua multae obtrectiones dicuntur.

Exceptiones, compilationes :

- a) *lin. 9/10.12/16* :
Nouate ... spinas ;
mentem ... beneuolentiam :

ps.-Col.^{instr.2} : (Columbani) Instructiones, II, 2 (Sermo Fausti) [*PL* 80, 234^A ; *SLH* 2, 68, 20/22.24/28 ; *CC* 101, xvi, 55/56.67/77].

- b) *lin. 135/136* :
malagma ... imponatur :

*Caes.*⁶⁴ (= *ps.-Aug.*³⁴⁷) : (Caesarii) Sermo LXIV. Ammonitio ut pro capitalibus criminibus sine aliqua dissimulatione ad medicamentum paenitentiae recurratur, I [*CC* 103, 275 (263), 11] = (ps.-Augustini) Sermo CCLVII. Admonitio ut ... recurratur, I [*PL* 39, 2219 ^(D)].

*Caes.*²⁸⁵ (= *ps.-Faust.*²⁴) : (Caesarii) Sermo CCXXXV. Ad monachos, 5 [*CC* 104, 939 (892), 31/32] = (Fausti) Sermo XXIV. Ad monachos II [*CSEL* 21, 322, 6/7].

- c) *lin. 146/148* :
quam ... nostris :

Defensor : (Defensoris Locogiacensis) Liber Scintillarum, II, 16 [*CC* 117, 8].

- d) *lin. 153/154* :
qui ... reposcat :

*Caes.*⁸⁹ : (Caesarii) Sermo LXXXIX, 5 [*CC* 103, 368 (353), 9/10].

Redintegrationes :

- a) *lin. 9/11.12/17 :*
 Nouate ... nos ;
 mentem ... seminibus :
- Eus.G.^{XLIII}* : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XLIII, 1 [lin. 9/10.14/19].
- b) *lin. 19/20 :*
 tam ... delicti :
- Eus.G.^{XXXII}* : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XXXII, 3 [lin. 59].
- c) *lin. 67/68 :*
 de peccato ... curasse :
- Eus.G.^{LXIV}* : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LXIV, 11 [lin. 166/167].
- d) *lin. 96/97.98 :*
 Habet ... cognoscat ;
 ac sic ... delectat :
- Eus.G.^{XL}* : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XL, 1 [lin. 24/26.26/27].
- e) *lin. 105/107.116/118 :*
 Et ... eius ;
 E ... displicebit :
- Eus.G.^{XL}* : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XL, 1 [lin. 27/29.31/32].
- f) *lin. 146/149.151/153 :*
 quam ... poenam ;
 Ergo ... peccata :
- Eus.G.^{XL}* : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XL, 2 [lin. 73/77.77/79].
- g) *lin. 153/154 :*
 qui ... reposcat :
- Eus.G.^{IX}* : (Eusebii 'Gallicani') Homilia IX, 9 [lin. 192].
- Eus.G.^{extr.2}* : (Eusebii 'Gallicani') Sermo extr. 2, 7 [lin. 96].
- h) *lin. 172 :*
 Quae ... homo :
- Eus.G.^{XIII}* : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XIII, 9 [lin. 111].
- Eus.G.^{XXIV}* : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XXIV, 7 [lin. 143].
- Eus.G.^{XXXIV}* : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XXXIV, 7 [lin. 139].
- Eus.G.^{extr.5}* : (Eusebii 'Gallicani') Sermo extr. 5, 3 [lin. 24].
- i) *lin. 173/177.177/178 :*
 Ac ... tuum ;
 Nec ... gratia :
- Eus.G.^{XIII}* : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XIII, 9 [lin. 117/120.125/126]

LIII

EXHORTATIO ET CASTIGATIO AD PLEBEM

IN QVA MVLTAE <D>E OBTRACTATIONE DICVNTVR

1. Alloquii spiritalis utilitas et fructus non solum in studio dispensantis, sed in audientis constat affectu. Proinde : quia et a nobis admonitionis poscitur debitum, et a uobis oboedientiae exspectatur officium.

5 Sic unumquemque oportet uerbum exhortationis audire : ut, quod auribus percipitur, operibus demonstretur : et salutis uerba tamquam uitae semina agro pectoris commendata, uelut in germina nutriantur et quasi in segetem multiplicentur.

2. Quodam loco dicit sermo diuinus : *Nouate uobis noualia,*
10 *et nolite serere super spinas.*

Vnde <oportet> et nos : in animalibus nostris, spiritalis cultura fructificet ; mentem diuinae gratiae praeparandam, uitiorum exstirpatione mundare curemus : circumcidere mores, excidere passionem ; eradicare iniquitatem, plantare iustitiam ;
15 effodere iram, fundare patientiam ; amputare inuidiam, inserere beneuolentiam ; et huiusmodi uirtutibus agrum cordis quasi quibusdam bonae frugis fecundare seminibus.

3. Coerceamus imprimis linguarum lapsum ; oris uitia rescemus : quia, quam lubrica est facilitas proloquendi, tam
20 sollicitae praecauenda est in uulnus animi noxa delicti. Merito ergo dixit sermo diuinus : *Mors et uita in manibus linguae.*

1/2 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. LXXI, 1 [lin. 6/8]. 2/4 cf. Caes. Arel., Serm. CXCIX, 5 [CC 104, 775 (734), 23/25] ; Euseb. 'Gallic.', Hom. XXXIX, 1 [lin. 1/3]. 9/10 Ier. 4, *3 ; cf. Os. 10, 12. 21 Prou. 18, *21.

Codd. : F¹/P¹P⁷

Inscr. INCIPIT EXHORTATIO ET CASTIGATIO AD PLEBEM IN QVA MVLTAE (multa <d>e restituit Morin, Coll.Gall., p. 98, not. 13) OBTRACTATIONE DICVNTVR. CĀP. XXIII. F¹ ; INCIPIT EXHORTATIO AD PLEBEM IN QVA MVLTAE OBTRACTATIONES DICVNT^r P¹, INCIPIT EXHORTATIO AD PLEBEM IN QVA MVLTAE OBTRACTATIONE (obtract- in ras. al.m.) DICVNTVR P¹.

2 constat F¹ 4 offici*ũ* (ũ in ras. 3 litterarum) F¹ 10 serē F¹ (al.m.) ; (seminare ps.-Col. Inscr. 2) 11 (Vnde) ita Eus.G. XLIII oportet] restitui (cf. ps.-Col. Inscr. 2) ; et F¹/P¹ (ũ al.m.), P⁷ nos in] in in ras. 5 fere litterarum al.m. P¹ animabus P¹P⁷ nostris] add. ut s.l. al.m. P⁷ 12 (diuinae ... praeparandam] om. Eus.G. XLIII) 12/13 (exstirpatione uitiorum ~ Eus.G. XLIII) 13 (curemus] conemur Eus.G. XLIII) moris F¹ 14 passionis (alt. 1 per ras. ex e) F¹ (iniquitatem] superbiam Eus.G. XLIII) (iustitiam] humilitatem Eus.G. XLIII) 17 fruges F¹ 18 Coerceamus (C* ex Qu) P¹ (al.m.), Coerceamus P⁷ (al.m.) 19 lubrica P⁷ (al.m.) 20 (in uulnus animi] irruentis Eus.G. XXXVII)

Refugiamus itaque mendacia, obtreactiones, maledicta, periuria : sicut enim sunt uirulenti herbarum succi, ita sunt et uenena uerborum ; sicut est languor corporum, ita prurigo ob-
25 trectationum lepra probatur esse animarum.

4. De mendaciis legitur : *Os quod mentitur occidit animam.* Quam grauis ictus teli istius : qui cutem, uiscera, ossa pertransit ; et animam penetrat, ac nouo uiolentiae genere infert ei mortem, quam non potest facere mortalem.

30 De obtreactionibus autem dicit scriptura : *Qui detrahit, eradicabitur*, id est : a radice sua, quae Christus est, euellatur. Quod malum est ista passio, ut detrahas fortasse aut meliori ; aut certe peccatum quod alter incurrit operando, tuum facias obloquendo.

35 Perniciosum itaque est, ut quisquis ille offensas alterius, uelut ipse immunis a culpa, obtrectando condemnet : quas forte ille nescio quis apud deum, contrito corde et fracto pectore, iam redemit.

5. Iste talis, *qui propria non curat et aliena considerat*,
40 illi pharisaeo similis inuenitur qui nec orans obtrectare cessabat, dicens : *Deus, gratias ago tibi quia non sum sicut ceteri homines : iniusti, adulteri, uelut etiam hic publicanus. Publicanus autem a longe stans, percutiens* — uelut malorum conscientiam — *pectus*, non de alienis sed de propriis cogita-
45 bat, dicens : *Domine, propitiare mihi peccatori.*

Iste ergo qui alteri obtrectat uel alterum in oratione maledicit, pharisaeo illi merito comparatur ; et ad hunc prophetica illa interminatio respicit : *Et oratio, inquit, eius fiat in peccatum.* — *Qui ergo sine peccato esse se credit, ipse malum ob-*

26 Sap. 1, 11. 30/31 Iac. 4, 11 ; Prou. 13, *13 (LXX). 33/34 cf. Rom. 2, 1.
39 Phil. 2, *4. 41/47 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. LXIV, 10-11 [lin. 130 sqq.].
41/42 Luc. 18, *11. 43/45 Luc. 18, *13. 48/49 Ps. 108, 7. 49/50 Ioh. 8, *7.

F¹/P¹P⁷

22 obtrectionis F¹ 23 sucus F¹ 24 languor] languor F¹ (al.m.) ; add. et P⁷
prurigo
purgatio P¹ 27 qui] qd F¹ 33 operandu F¹ ; operando* (-o* ex -um) P⁷
(al.m.) facis P¹ (al.m.) 35 quisq. F¹ 39 propria* (m eras.) P⁷ 40
orans] om. P¹P⁷ 41 qui* P⁷ (al.m.) 42 hominis F¹ adulteri* (1 lit. eras.)
P⁷ publicanus P⁷ 43 Puplicanus P⁷ 44 conscientiam] restitui (cf. bom.
lxiv, lin. 144) ; conscientiae F¹ ; consciu*** (-ium in ras. 6 fere litterarum) P¹
(al.m.), uel
conscia
P⁷ (al.m.) de] s.l. suppl. al.m. P⁷ 47 ad hunc] adhuc
P¹P⁷ 47/48 prophetica illam interminationem non respicit P¹P⁷ 48/49
peccato F¹/P⁷ 49 esse* (1 lit. eras.) P⁷ malum] in alium P¹ 49/50
obtrectionis P¹ (al.m.)

50 trectationis lapidem iactare praesumat !

6. Audi dominum ex euangelii lectione dicentem : *Quid enim uides festucam in oculo fratris tui, et trabem in oculo tuo non uides ? : Hypocrita, eice primum trabem de oculo tuo, et tunc uidebis eicere festucam de oculo fratris tui !.*

55 Et ideo, si respicere ac reprehendere peccata delectat, ad interiora nostra potius unusquisque sollicitos conferamus mentis oculos : illic occupemus intentionem ; illic, securitate depulsa quae criminibus latebram praebet, absconditum inquiramus reatum ; illic censore animo reuelemus erubescendum confusibilis agnitionis secretum ; illic intra nosmetipsos exerceamus priuatum salutifera reprehensione iudicium. Et, cum expauerimus ad propria, discutere non praesumemus aliena !

Ac sic facile calcare poterimus obtrectationis uitium : si, 65 conscientiae nostrae recogitantes opprobrium, maluerimus proprium curare delictum. Et hoc modo : dum culpas nostras opponimus pessimae consuetudini, gaudebimus nos *de peccato damnasse peccatum* et quodammodo uulnus curasse de uulnere.

70 7. De hac obtrectatione dicit sermo diuinus : *Sepi*, inquit, *aures tuas spinis*, id est uulnerantibus uerbis.

Aduerte in quantum illius auctor laedatur : cuius contagio et auditor inficitur.

Quid aliena inquirimus mala ? Quanta in nobis lateant, si 75 possumus, numeremus : quantum nobis quotidie debita rapiat inanium occupatio peritura curarum, quantum erubescendae cogitationes et reprobae uoluptates !

8. Sed quid ego de cogitationibus et de minimis loquor, quae in animas nostras ingressum tacito furantur illapsu ? Trabibus 80 interdum malitiae, luxuriae, falsitatum, adulteriorum iaculis penetramur ; dolenda committimus, et dolere nescimus !

51/53 Matth. 7, *3 ; Luc. 6, *41. 53/54 Matth. 7, 5 ; Luc. 6, *42. 62/63 cf. Phil. 2, 4. 67/69 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xrv, 6 [lin. 159.156]. 67/68 Rom. 8, 3. 70/71 Eccli. 28, 28.

F¹/P¹P⁷

50 iactare] *dein* 3 litt. (fort. non) *eras*. P¹ 51 Audiui P⁷ 54 festucam] *om.*
F¹ ; -am in *ras*. *al.m.* P¹ fratris] *s.l. suppl. al.m.* P⁷ tui] *om.* F¹/P⁷ 56
nostra] *s.l.* P¹ 62 expaue***rimus (3 litt. *eras*.) P¹ 62/63 praesumimus F¹
67 nos] *om.* P¹P⁷ 70 obtrectatione P¹ (*al.m.*) inquam F¹ 72 conta*gio
(1 lit. *eras*.) P¹ 75 debita] *deuita* P¹ 76 peritura] *s.l. suppl. al.m.* P¹ 79
Trabalibus F¹ 80 adulteri***^{orum} (4 litt. *eras*.) P⁷ (*al.m.*)

Si ergo, quae aperta, quae grauiā, quae in conspectu sunt hominum, sanare neglegimus : illa, quae subtilia, quae occulta, quae in solius dei conscientia posita sunt — quae utique non
85 minus difficile est agnoscere quam curare — quando ad remedium perducemus ? Qui neglegit manifesta : quomodo reprehendere ualebit abscondita ? Qui publicis non remordetur malis : quomodo dicere poterit : *Ab occultis meis munda me, Domine ?*

90 Si id, quod in aperto est, non mundamus, deteriores phariseo illo apparebimus, ad quem dicit dominus : *Pharisaeae caecae, prius id, quod intus est, munda.*

Si ille caecus dicitur, qui interiora non mundat : qui neglegit exteriora, paene iam desperatus ac mortuus est.

95 9. Vt ergo non intellegamus mala nostra, usus agit malorum. Habet hoc infelix consuetudo peccandi : ut, quanto amplius quisque deliquerit, tanto minus delicta ipsa cognoscat — suffundunt enim mentis intuitum, tenebrae delictorum — ; ac sic peccantem plus peccare delectat, quia de neglegentia
100 subtrahitur uerecundia et pudoris casta reuerentia, et de luxuria crescit illecebra.

Et, sicut ministratis et ingestis lignorum pabulis non extinguitur sed magis magisque nutritur ignis, ita ipsa inhonestatis assiduitas esca est uoluptatis.

105 10. Et quae hoc ratio faciat, propheta euidenter exposuit, dicens : *Non est deus in conspectu eius, polluuntur uiae eius in omni tempore ; auferuntur iudicia tua a facie eius.*

Itaque, sicut nauis uentis et fluctibus, gubernaculo suo exarmata, uersatur ; similiter, quando *timor dei* de penetralibus
110 mentis excluditur : tunc anima tentationum omnium potestati, interiori praesidio nudata, permittitur. Quamobrem, ut non

88/89 Ps. 18, *13. 91/92 Matth. 23, *26. 106/107 Ps. 10, *3 (hebr.). 108/
109 cf. Iac. 1, 6 ; 3, 4. 109 Eccli. 25, 14.

F¹/P¹P⁷

87 mordetur P¹ 97 (quisque] unusquisque Eur.G.^{XL}) (derliquerit] peccauerit Eur.G.^{XL}) (delicta] peccata Eur.G.^{XL}) (cognoscat] intellegat Eur.G.^{XL}) 98 suffundit F¹ 99 (ac sic peccantem] et tanto eum Eur.G.^{XL}) peccantem P¹ (al.m.) (delectet Eur.G.^{XL}) de] s.l. suppl. al.m. P⁷ 102 papuli* (a ex o al.m.) P⁷ 105 ratio hoc ~ P¹ 106/107 (polluuntur ... tempore] om. Eur.G.^{XL}) 109 penetrabilibus F¹/P⁷ 110 excluditur] s.l. suppl. al.m. P¹
111 interioris F¹/P⁷

facile sentiatur de peccatis inflicta uis uulnerum, de magnitudine nascitur peccatorum.

Auferuntur, inquit, *iudicia tua a facie eius*. Sic est, quando
115 *peccatum traditur obliuioni* : iam poena peccati.

E contrario autem : quanto quisque in sollicitudine et compunctione et dei timore profecerit, tanto *sibi* amplius *displicebit*, quia illuminato sensu euidentius se introspicit ; et, quanto attentius in sui emendatione cor fuerit, tanto uelut puriore
120 oculo plus uidebit. Et ideo propitius hoc dominus fidelibus repromittit : *Et faciam*, inquit, *ut displiceatis uobis in oculis uestris*.

Vides, quia non iam parua pars meriti est : ad conspectum erubuisse peccati.

125 11. *Cum haec ita sint*, carissimi : profundo cordis gemitu in malorum nostrorum remedia suspiremus ; nec usque in senectam in uitiiis et flagitiis nostris male blanda uoluptate teneamur ; nec quasi *in uolutabris* nostris, sordentium porcorum more, uersemur — qui, cum aestuantes aluos caeno
130 immerserint, nequaquam horridae consuetudini se satisfacisse sentiunt, nisi tota penitus *luto* membra conuoluant.

Homo autem praesertim quotidie de fine suspectus, non diu mortiferis et illecebrosis pollutionibus immoretur, ne uelut in ruinis suis sepeliatur, sed medicina adhuc plagis recentibus
135 occupetur et malagma uel fibula calidis adhuc uulneribus imponatur.

Nam, si quis a malis suis, fracta iam aetate uel cogente infirmitate uel imminente morte, destiterit : oblectamenta peccandi perdidit, non reliquit ; neque enim ille uoluptatem

114 Ps. 10, 5 (hebr.). 115 11 Mach. 12, *42. 117/118 Ez. 20, 43. 121/122 Ez. 20, *43. 123 *non ... est* cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. XL, 1 [lin. 8]. 125 Zeno Veron., Tract., I 2, VI, 13 [CC 22, 18, 110] ; e.a. 128 Prouerbiū uulgare [apud 11 Petr. 2, *22]. 129/131 cf. Lucr., De rer. nat., III, 77 (*in tenebris uolui caenoque*) ; VI, 978 (*se uolui caeno*). 131 Sap. 15, 10 ; cf. Cic., In Verr. II, IV, XXIV, 53 (*uolutari in luto*).

F¹/P¹P⁷

114 iudicia P⁷ 116 Et econtrio F¹ ; E**contrario (2 litt. *eras.*) P¹, Et econtrario P⁷ 116/118 (in sollicitudine ... displicebit] sollicitior circa se fuerit tanto plus metuit *Eus.G.XL*) 116/117 compunctione* (t *eras.*, *subseq.* et *om.*) P⁷ 118 ****euidentiū (-e in *ras.* 5 *ferē litterarum al.m.*) F¹ 122 iam non ~ F¹/P⁷ 130 consuetudini* (*alt.* 1 *per ras.* ex c) P⁷ 133 poll|cionibus P⁷ (*al.m.*) 136 (imponatur] adponitur *Caes.⁶⁴*, *Caes.²³⁵*) 137 gente P⁷ (*al.m.*) 139 enim] *om.* F¹/P⁷

- 140 deseruit, sed illum uoluptas — illum, inquam, uoluptas necessitate, non uirtute fugata destituit — ; ac per haec impossibilitate exclusus a uitiiis, et tunc, puto, peccat : quando peccare cessauerit — quia, quantum ad animum, necdum desit — : qui adhuc uellet peccare, si posset.
- 145 12. Non ergo abutamur iudicis nostri clementia in securitate mortifera, sed nouerimus quia : quam nunc *patiens deus noster* in sustinendis delictis nostris, tam seuerus erit in discutendis actibus nostris ; et sicut inaestimabilem pollicetur bonis gloriam, ita inaestimabilem parabit improbis poenam ; sicut
- 150 posuit caeli regna uirtutibus, ita absque dubio deputabit inferna criminibus. Ergo suppliciorum acerbiteriam, e contrario, de praemiorum ipsorum magnitudine colligamus. *Qui nouit honorare merita, nouit punire peccata* ; et qui nobis tantum dedit, scit quantum a nobis reposcat.
- 155 Propterea, unusquisque nostrum : quantum sibi prospicit fuisse collatum, tantum a se nouerit reposcendum. Secundum illam formam sumus discutiendi, secundum illam regulam iudicandi : qua gratia<m> uel creati accipimus a domino uel redempti.
- 160 13. Sed forsitan dicas : “Quid me ita constringis, quasi solus acceperim ? quid me, in publico munere, priuata lege obligas ? In munere utique, quod omnibus deus in commune largitus est, unumquemque specialiter non constringet ad debitum generale beneficium !”.
- 165 Non ita est ; nec ideo unus minus debet : si et alius idem debeat. Christus enim : sicut pro cunctis passus est, sic pro

146 Ps. 7, *12 ; Sap. 15, *1 ; Eccli. 18, *9. 152/153 Faust., Epist., v [CSEL 21, 187, 9]. 153/154.155/156 cf. Euseb. ‘Gallic.’, Serm. extr. 5, 1 [lin. 16/17].

F¹/P¹P⁷

140/141 illum* ... destituit] in *mg.infer. suppl. al.m.* F¹ 141 hoc F¹ 142/143 desiit] -it in *ras. al.m.* P¹ 145 in] *s.l. suppl. al.m.* P¹ 146 (quam) quantum *Eus.G.^{XL} ; Defensor* (nunc) *add. enim Eus.G.^{XL} ; om. Defensor* (patiens] *add. est Eus.G.^{XL}* 147 (sustinendo *Defensor*) (tam) tantum *Eus.G.^{XL} ; Defensor* (seuior *Defensor*) 147/148 (discutientibus *Defensor*) 148/149 (pollicetur ... poenam] parabit improbis poenam ita inenarrabilem iustis collaturus est gloriam *Eus.G.^{XL}* 149 parauit F¹/P¹ 150 deputauit P¹P⁷ 152 (colligamus] *add. quia Eus.G.^{XL}* 153 (honorare] remunerare *Eus.G.^{XL}* (peccata] delicta *Eus.G.^{XL}* 154 (nobis] *om. Eus.G.^{IX}, Eus.G.^{extr.2}*) (dedit] contulit *Eus.G.^{IX}, Eus.G.^{extr.2}*) (a nobis] *om. Eus.G.^{XL}, Eus.G.^{extr.2}*) reposuit F¹ 158 gratia (g^{ra}) F¹/P¹P⁷ 160 dica² F¹ (*al.m.*) constringas P⁷ 161 accipero F¹/P⁷ 165 est ita ~ P⁷

singulis ; sicut enim ei totum debent uniuersi, sic totum singuli — sed quodammodo plus singuli quam uniuersi, quia : quantum acceperunt singuli, tantum uniuersi ; sed ex hoc unus-
 170 quisque magis putatur obnoxius : dum uidetur omnibus exaequatus.

14. *Quae cum ita sint* : agnosce te, homo, caeleste esse figmentum, *dei* etiam *similitudine* praeditum. Ac sic, gemino priuilegio : qui iam dudum diuinae imaginis participatione
 175 uidebaris honoratus, efficeris etiam commercii dignitate pretiosus. Vnde : quam fortis esse possis contra hostem tuum, *interroga statum tuum* ! Nec te *uilem* faciat uita, quem uel factura probatur illustrem protulisse uel gratia.

171 Cic., In Catil., I, v, 10 ; II, xii, 26 ; IV, viii, 18 ; IV, xi, 23 ; e.a. ; Aug., De trin., II, xviii ; V, vii ; IX, 1 ; XI, ii ; XII, vi [CC 50, 126, 76/77 ; 214, 46 ; 294, 57 ; 338, 124 ; 362, 63] ; e.a. 171/172 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. x, 9 [lin. 154. 156]. cf. Sap. 15, 11. 172 Gen. 5, *1 ; Iac. 3, *9. 177 Iud. 20, *27. *uilem*] Ier. 2, 36 ; Thren. 1, 11 ; cf. Sap. 15, 10 ; Euseb. 'Gallic.', Hom. ix, 9 [lin. 193] ; Hom. xiii, 9 [lin. 113] ; Hom. xxiv, 7 [lin. 148/149] ; Hom. xxxiv, 7 [lin. 148].

F¹/P¹P¹

167 enim] *om.* *F¹/P¹* 170/171 exsecutus *F¹/P¹*, exsecutus (*pr. s. eras.*) *P¹*
 174 quia (*a. eras.*) *F¹* (iam] *om.* *Eus.G.^{xiii}*) 175 uidebari^s *F¹ (al.m.)* hono-
 rabilis *P¹* commercii] *om.* *P¹* (dignitate] nobilitate *Eus.G.^{xiii}*) 176 (Vn-
 de] Vide *Eus.G.^{xiii}*) 177 (Nec te uilem] Non ergo te degenerem ac despectum
Eus.G.^{xiii}).

Expl. EXPLICIT EXORTATIO ET CASTIGATIO AD PLEBEM *F¹* ; *om.* *P¹P¹*.

HOMILIA LIV (71)

*HOMILIA DE EO QVOD AIT :
« ECCE QVAM BONVM ET QVAM IVCVNDVM
HABITARE FRATRES IN VNVM »*

MONITVM

Codices :

a) *inscriptio :*

- F¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 65^v.
P¹ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2628, s. XI, f. 94.
P⁷ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2169, s. XII-XIII, f. [100] 47.

b) *lin. 1/125 :*

Videamus ... offensam :

- V² : VATICANO, CITTÀ DEL, *Biblioteca Apostolica Vaticana*, Vat.lat.9882,
s. IX-X, f. 290^v-297.

c) *lin. 31/125 :*

Expedit ... offensam :

- F¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 81^v-82^v.

Editiones :

a) *lin. 1/125 :*

Videamus ... offensam :

- Morin* : [ZntW 34 (1935)] p. 110-112 (e codice V²).
PLS 3^m : col. 701-704 : Fragmentum ad homiliam 71 (ex *Morin*).

b) *lin. 31/125 :*

Expedit ... offensam :

- MBvP 6 : col. 683^v-684° : Sermo. De proximi amore, in illud : Ecce
quam bonum, etc.
PLS 3 : col. 687-689 : Sermo 71. De proximi amore, in illud : Ecce
quam bonum, etc.

Redintegrationes :

lin. 22/24 :

non ... consulentes :

- Eus.G.^L* : (Eusebii 'Gallicani') Homilia L, 2.4 [lin. 31/32.68/70].

LIV

DE EO QVOD AIT : ECCE QVAM BONVM ET QVAM IVCVNDVM HABITARE FRATRÈS IN VNVM

1. Videamus ergo nunc, quid dicit sermo diuinus : *Ecce quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum.* Non hic specialiter de nexu fratrum aut de copula germanorum, sed generaliter de nobis omnibus loquitur.

5 Omnes enim nos *fratres sumus*, ex uno auctore progeniti, et ex eadem massa generati ex primo homine, ex Christo et ecclesia duplici uinculo adstricti, naturae et gratiae iure copulati, in unam fidem uocati, uno pretio restituti.

10 *Fratres*, inquam, *sumus*, sub una spiritum conditione sortiti, et sub eadem redituri ; uno etiam terrae partu in futura saecula refundendi, et, si meruerimus, etiam in angelorum fraternitatem unius patris hereditate sociandi. — Et tunc uere plena exultatione dicemus : *Ecce quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum.*

15 2. Ergo, carissimi, si inuicem *fratres sumus* : *diligamus inuicem* amore casto, amore perfecto.

Imprimis sic respiciat unusquisque pauperem et peregrinum : quasi fratrem suum ; sic respiciat unusquisque mulierem alienam : quasi sororem suam ; sic amet : ut beneficiat ;
20 sic amet : ut prosit, non ut perdat et pereat.

Inscr. Ps. 132, 1. 1 Ps. 132, 1. 5.9 Act. 7, 26. 13/14 Ps. 132, 1
15 Act. 7, 26. 15/16 1 Ioh. 1, *7 ; 4, 7.12 ; cf. Ioh. 13, 34 ; 15, 12.17 ; Rom. 12,
10 ; 13, 8 ; 1 Thess. 4, 9.

Codd. : F¹/P¹P⁷

Inscr. DE EO QVOD AIT ECCE QVAM BONV̄ ET QV̄A IOCVNDV̄ HABITARE FRATRÈS
IN VNVM (et adscr. num. 14. m. recent.) F¹ ; INCIPIT DE EO QVOD SCRIPTV̄ EST. ECCE
QV̄A BONV̄ & QV̄A IOCVNDV̄ HABITARE FR̄S IN VNVM P¹, INCIPIT EXHORTATIO &
CASTIGATIO AD PLEBÈ (mendum pro explicat ... plebè, quod ad homiliam praecedentem
pertinet) DE EO QVOD AIT ECCE QVAM BONVM & QV̄A IOCVNDV̄ P¹. — Sub his titulis
sequitur : In unum ... non possunt. Quae cum ita sint ... uel de homine in F¹/P¹P⁷
(quod etiam praebet V², f. 288^v-290^v) ; quod restitui : hom. lxxxi et lxxvi A.

Cod. : V²

10 reddituri V²

Ergo omnes, fratres carissimi, sic nos debemus diligere: tamquam proximi atque germani, *<non quae sua sunt singuli> considerantes*, *<sed quae aliorum*, id est : utilitates*>* mutuas considerantes et commodis nostris inuicem consulentes. Sic, 25 inquam, nos debemus diligere : tamquam proximi et germani, sicut etiam diuini sermonis commonemur oraculis : *Diliges proximum tuum sicut teipsum*. — Quid enim tam proximum, quam homo homini ?

Fratres uterini sumus per unius fontis lauacrum, consanguini 30 nei sumus per unum salutare commercium.

3. Expedi itaque nobis : ut omnes proximos habeamus et amicos ; quia, secundum praeceptum domini, iubemur etiam inimicos diligere : *Diligite*, inquit, *inimicos uestros*.

Amicum ergo dilige propter te, inimicum dilige *propter* 35 *deum*. Illud quidem iucundius, istud pretiosius approbatur ; et hoc, cum a te deus exigit, tibi praestat.

Per amorem etenim hominis inimici, efficeris *amicus dei* ; immo aliquid amplius, nam sic habemus in euangelio : *Diligite inimicos uestros, benefacite his qui uos oderunt* ; et quid inde 40 gratiae consequemur : *Vt sitis*, inquit, *filiis patris uestri qui in caelis est*. Agnosce, homo, quantum tibi praestat, inimicus ; facere te, amicus non possit, filium dei !

22/23 Phil. 2, *4. 26/27 Matth. 5, *43 ; 19, 19 ; 22, 39 ; Rom. 13, 9 ; Gal. 5, 14 ; Iac. 2, 8. 29 Act. 7, 26. 31/34 cf. Cacs. Arel., Serm. cxxxvii, 5 [CC 103, 568 (543), 30/33] = Aug., Tract. de epist. Ioh. ap. ad Parth., serm. x, 7-8 [PL 35, 2059]. 33 Matth. 5, 44 ; Luc. 6, 27. 34/35 1 Petr. 2, 13. 37 Iudith 8, *22 ; Iac. 2, 23 ; cf. Ps. 138, 17. 38/39 Matth. 5, *44 ; Luc. 6, *27. 40/41 Matth. 5, 45.

V^a

22/23 non quae ... utilitates] *ita restituere conatus sum (iuxta hom. L, lin. 31/32. 69/70) ; considerantes* V^a

V^a/F^a

31/32 omnes ... amicos] amicis habeamus (om. et) omnes proximos ~ F^a 32 quia] qui F^a secundum] iuxta F^a domini] dei F^a 32/33 diligere (om. etiam) iubemur inimicos ~ F^a 34 bis diligere F^a 36 exegit F^a 37 etenim] enim V^a hominis] om. V^a 38 Diligite] add. inquit F^a 39 oderunt uos ~ F^a 40 consequimur F^a inquit] om. V^a 41 quantum] quid F^a

Dilige ergo in amico gaudium tuum, in inimico fructum tuum. Ille compendiis tuis affectu seruit, hic odio; hic, 45 inqua(m), odio seruit compendiis tuis, dum studes absinthium illius tuo melle condire, et tuo medicamento uenenum, quod intra illum seruatur, exstinguere.

Huius ergo dilectionis uirtutem non solum nostrae utilitati nostroque commodo, sed etiam Christi debemus ex- 50 emplo.

Iure a te inimici amorem requirit propter uitam tuam: qui te, adhuc inimicum et impium, dilexit *usque ad mortem* suam.

4. Itaque, iuxta propheticum testimonium, quod audiuius: *Sicut unguentum in capite quod descendit in barbam*, [uideamus 55 quid 'barbae', quid 'unguenti', quid 'capitis' species significet nobis.]

'Vnguentum' desuper facie, benedictionis infusio est; 'caput' omnium, Christus est; 'barba' autem, super quam *unguentum* caeleste *descendit*, sancti quique deo proximi et roborati in 60 *uirum perfectum*, et in more barbae aeterno capiti cohaerentes et circa eius ossa sermones et mandata pendentes.

5. Secundum haec autem, si interius respiciamus: adhuc anima et corpus fratres sunt — una enim hora uenerunt in *hunc mundum*.

65 Simul unum spiritum de hoc aere et de fonte aurae uitalis hauserunt; simul uitae huius militiam peragunt; simul ex hac uita, licet itinere diuerso, discedunt: caro in cognitam terram, spiritus in nouam ignotamque regionem; in se rursum

52 Phil. 2, 8. 54 Ps. 132, 2. 57/58 cf. Eph. 5, 23. 58/59 Ps. 132, 2. 59/60 Eph. 4, 13. 62/63.77/78 cf. Euseb. Alex., Serm. I [PG 86-1, 321^A]. 63/64 1 Tim. 6, 7. 65/73 cf. Euseb. Alex., Serm. XX [PG 86-1, 424; PG 61, 777]; Euseb. 'Gallic.', Hom. IV, 5 [lin. 148/161]; Hom. XXXVII, 8 [lin. 168/182]; Hom. XXXIX, 5 [lin. 107/116]; Hom. XLII, 9 [lin. 139/153]; Hom. XLIII, 5 [lin. 97/105]; Caes. Arel., Serm. LVIII, 2 [CC 103, 255 (244), 24 sqq.].

V²/F¹

43 in inimico] ^hinimicum F¹ fructum] *add.* et praemium F¹ 44 affectu seruit] *om.* V² 44/45 hic² ... odio] *om.* V² (*ob homoeotel.*) inquam] in quo F¹ studiis F¹ 45/46 absentium F¹ 47 feruet (*fort. ex seruati male interpretato*) V²; uersatur F¹ 48 uirtutem] ueritatem F¹ 51 amor requiretur F¹ 54 in¹] a F¹ barbam] *add.* Aaron V² (*iuxta Vulg.*) 54/56 uideamus ... nobis] *om.* V² 57 desuper facie] sacre (*fort. ex facie → sacre*) desuper F¹ caput] F¹ 58 est] *om.* F¹ 59 et] *om.* F¹ roborati] robusti V² 61 circa] iuxta F¹ eius ossa] haec O si hos F¹ 62 autem] *om.* F¹ interior] interiora V² adhuc] *add.* et F¹ 64 hoc mundo F¹ 65 Simul] *add.* enim F¹ 66 hauserunt F¹ 67 diuerso licet itinere ~ F¹ descendunt F¹ cognatam F¹

post longa interualla temporum redituri, et tremendo simul
 70 iudicio praesentandi, et ante illud tribunal horrendum simul
rationem de cogitatione, de opere ac de sermone reddaturi, ae-
 quatis illic per omnia discutiendi partibus : quare frater ani-
 mus iniqua persuaserit, quare soror caro indigna consenserit.

6. Isti ergo duo sunt, de quibus dominus in euangelio dicit :
 75 *Si duo ex uobis consenserint super terram, de omni re quacum-*
que petierint, fiet illis a patre meo qui in caelis est.

Isti duo *in unum habitant* : quando uno sensu atque eo-
 dem desiderio competunt aeternam uitam ; quando anima
 corporis diligit castitatem ; quando homo noster, qui foris est,
 80 foedas concupiscentias et carnis illecebras imperio suo absti-
 nentiae rigore castigat ; quando et ille, qui intus est, noster
 interior salubria de secreto suo dictat et mandat et contra
 omne carnale uel spiritale peccatum laborat.

Hic uotis pugnat, ille ieiuniis ; iste orationibus deside-
 85 riisque caelestibus, ille uigiliis atque laboribus. Et ambo sub
 uno iugo per uiam dextram infatigabiliter tendunt.

7. Quod si, quemadmodum dixit apostolus : *Caro concupis-*
cit aduersus spiritum, et spiritus aduersus carnem : si anima,
 compuncta, de iudicio ac de ultimi diei necessitate sollicita,
 90 nefanda peccati contagia pertimescat, et, e contra, caro im-
 proba, in sui perditione armata, conscientiam reclamantem et
 spiritum reluctantem et crudelia corporis opera metuentem

70/71 cf. Matth. 12, 36 ; Rom. 14, 12 ; 1 Petr. 4, 5. 70 Rom. 14, 10 ; 11 Cor.
 5, 10. 71 *rationem ... reddaturi*] ps.-Faust., Serm. 11 [CSEL 21, 229, 27/28] fort.
 aptatum ex Euseb. 'Gallic.'. Hebr. 13, 17. 72/76.87/97 cf. Hieron., Com-
 ment. in Matth., III, 18, 20 [CC 77, 162, 650/656]. 75/76 Matth. 18, 19. 77
 Ps. 123, *1. 79.81 11 Cor. 4, *16. 87/88 Gal. 5, *17.

V²/F¹

69 temporum interualla ~ F¹ 70 horrificum F¹ 71 cogitatione ... opere]
 opere ... cogitatione ~ F¹ ; (actibus de sermonibus de cogitationibus ps.-Faust.,
 l.c.) ac] om. F¹ (ps.-Faust., l.c.) reddaturi] positori F¹ 72 partibus discu-
 tiendi ~ F¹ 73 caro] add. ad F¹ 74 sunt] om. F¹ in euangelio dominus
 ~ F¹ 75 duobus F¹ uobis] add. sibi V² consenserint] conuenerit F¹
 75/76 quacumque] restitui ; quaecumque V² ; quamcumque F¹ (cum Vulg.) 76
 petierit F¹ illis] eis F¹ qui in caelis est] om. F¹ 77 unum] uno F¹ 78
 aeternam uitam competunt ~ F¹ 79 corporis] iustitiam, corpus F¹ 80
 carnales V² 81 et] om. F¹ 84 pugnat] pugnat et F¹ 84/85 iste ...
 laboribus et ambo] et his omnibus F¹ 86 dextram F¹ infatigabiliter] om.
 F¹ 87 Quod] om. F¹ quodammodo F¹ 88 et] om. F¹ 89 de iudicio
 ac de ultimi diei] ac de ultimo die trepida et de iudicii futuri F¹ 90 peccati
 contagia] contagii peccata F¹ pertimescit V² 91 perditione sui ~, et add.
 uino atque epulis F¹ reclamantem conscientiam ~ F¹ et] ac F¹ 92
 corporis crudelia ~ F¹ opera] blandimenta F¹

malefortis expugnet et in uoluptatis atque luxuriae barathrum
trahat atque ad diaboli uictimam ducat : tunc capitales in-
95 imici efficiuntur ex fratribus, et fit lugendum turbata ger-
manitate discidium ; et erit intra hominem non iam fidelis
fraternitas, sed feralis hostilitas.

Quod cum fit : quasi fratrem suum impius Cain interimit ;
et, dum caro spiritum ad damnanda persuadet : quasi Adam
100 infelicem hostis Eua decipit et de praeparato regno detrudit
exsilio.

8. *Cum haec ita sint*, fratres carissimi, elaboremus, cum ad-
iutorio dei : ut corpus anima suum regat, et in hoc contra
illud pugnet : ut in illo peccatum per uirtutem diuini timoris
105 expugnet ; ut ad diem illum cum illo libera ueniat : in quo
iudicabit deus occulta hominum.

Quae autem conscientiae facta ibi habebunt ueniam :
ubi etiam lapsus ignorantiae uocabuntur in culpam ? — sic
ut etiam propheta supplicans deprecatur : *Delicta*, inquit, *iu-*
110 *uentutis et ignorantiae meae ne memineris, domine* ; et illud :
Si quis per ignorantiam peccauerit.

Quem hic excusare poterimus actum, quando deus ip-
sum damnat aspectum ? — secundum illud quod dominus
dixit : *Qui uiderit mulierem ad concupiscendum eam, iam*
115 *moechatus est eam in corde suo*.

98 cf. Gen. 4, 8. 99/100 cf. Gen. 3, 6. 102 Cic., In Catil., I, v, 10 ; II, xii, 26 ; IV, viii, 18 ; IV, xi, 23 ; e.a. ; Aug., De trin., II, xviii ; V, vii ; IX, 1 ; XI, ii ; XII, vi [CC 50, 126, 76/77 ; 214, 46 ; 294, 57 ; 338, 124 ; 362, 63] ; e.a. 106 Rom. 2, 16. 109/110 Ps. 24, *7. 111 Leu. 4, *2.*27 ; 5, *17 ; Num. 15, *22.*27. 114/115 Matth. 5, 28.

V¹/F¹

98 expugnet (g in ras. 2 litterarum) F¹ atque] aut F¹ 94 trahat F¹ ad] in F¹ 94/95 capitales ... fratribus] ex fratribus capitalis efficiuntur inimici ~ F¹ 95 fiet F¹ 98 fieret F¹ cain impius ~ F¹ interimit F¹ 99 persuadet V¹ adae F¹ 100 hostis] pestilens F¹ eua (I lit. erat.) F¹ decipit F¹ regno] add. in aeterno F¹ 101 exilium F¹ 102 ita] add. -que F¹ fratres] om. F¹ 102/103 cum adiutorio dei] om. F¹ 103 anima corpus suum ~ F¹ 104 illud] illum V¹ ut] & F¹ (al.m.) illo] eo F¹ uirtutem] seueritatem F¹ 105 libera cum illo ueniat ad diem illum ~ F¹ 107 conscientiae facta] fiducia erit conscientiae aut F¹ ibi] ubi F¹ habebit F¹ 108 etiam] ipsi F¹ 110 ignorantias meas F¹ (cum Vulg.) domine] om. F¹ (cum Vulg.) illud] alio loco dicit F¹ 111 peccauerit] add. (manifeste interpolatum) ueniat ad sacerdotem, et orauit pro eo sacerdos et remittetur ei F¹ (cf. Leu. 5, *18 ; Num. 15, *28) 112 hic] tandem F¹ poterimus actum] presu-
mimus reatum F¹ 113/114 secundum illud quod dominus dixit] om. F¹ 114 Qui] Si quis inquit F¹ eam] om. F¹

Quae operum gesta non indigent paenitentia, si ipsa uisuum sunt accusanda contagia ? — Quod, credo, ideo condemnat deus : quia ad loca peccati oculo deferente mens peruenit, et criminis labe uelociter deformata intra sui secreta compingit.

120 9. Ergo, quia dominator spiritus exercet imperium, ille : etiam reputat in cogitatione effectum, quem non potest latere consilium.

Et ideo, fratres carissimi, si non possumus innocentiam seruare illaesam : demus sane, cum dei adiutorio, operam, 125 ut statim compunctio et emendatio subsequatur offensam.

V³/F¹

116 Quae operum] Quomodo per uim *V³* paenitentiam *F¹* 118 ad loca] cito ad *F¹* peccati] *add.* cogitatione *F¹* per oculum deferente *F¹* 119 compingit] contigit *F¹* 120 dominatur *F¹* exercit *V³* 121 etiam] iam *F¹* reputat in cogitatione] in uoluntate reputat *F¹* quem] Que *F¹* 123 fratres carissimi] *om.* *F¹* possū *F¹* 123/124 innocentiam ... illaesam] inlęsa seruare innocentiam *F¹* 124 sane] saltem *F¹* cum dei adiutorio] *om.* *F¹* opera *F¹* 125 offensa *F¹*.

Expl. *om.* *V³* ; EXFL *F¹*.

CAPITVLVM XXVI

HOMILIA LV : *DE SANCTIS MARTYRIBVS*
EPHYPODIO ET ALEXANDRO

HOMILIA LV (49)

*HOMILIA DE SANCTIS MARTYRIBVS
EPHYPODIO ET ALEXANDRO*

MONITVM

Codices :

- F*¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 66-68.
*P*¹ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2169, s. XII-XIII, f. [101] 48-[103^v]
50^v (usque ad u. 'sine', lin. 186).

Editiones :

- Gaigny* : f. 126-129 : Homilia de sanctis martyribus Ehipodio & Alexandro.
MBvP 6 : col. 668^a-670^b : Homilia. De sanctis martyribus Ehipodio et Alexandro.
PL 50 : col. 861^D-865^A : (Eucherii Lugdunensis) Homilia. De sanctis martyribus Ehipodio et Alexandro.

Redintegrationes :

- a) *lin. 134/135* :
qui ... corde :

Eus.G.^{LIX} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LIX, 9 [lin. 84/85].

- b) *lin. 175/178* :
Dimicauerunt ... uitiorum :

Eus.G.^{LVI} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LVI, 8 [lin. 108/109].

DE SANCTIS MARTYRIBVS
EPHYPODIO ET ALEXANDRO

1. Magnum quidem est : publicis atque communibus dare uota sollemnitatibus ; sed excellentior quaedam festiuitas iudicanda est : alumnis exsultare uirtutibus. Et ideo, indigenarum martyrum cultus, et honor specialium patronorum : sicut peculiare dat gaudium, ita proprium requirit affectum.

2. Etenim, si peregrinas palmas extraneasque uictorias et coronas ac transmarinos triumphos tanta nos oportet sedulitate uenerari, ut, quod alienum est locis, nostrum faciamus officiis, et illud quod non includitur sepulcris, sit commune suffragiis : quanto nos impensius conuenit in eorum celebritate feruere studio, excubare famulatu, quibus multiplicem debet religio deuotionem, ecclesia honorem, patria caritatem, ut, sicut eorum per unius parentis gremium iure nascendi cognati sumus, ita nobis erga eos pietatis et gratiae priuilegium uin-
dicemus, atque ad eos fidei deuotione prius accedamus, ut : quorum esse ciues gratulamur in terris, cum his *municipatum* habere mereamur *in caelis*.

3. Duplicia itaque Ephypodii et Alexandri tropaea ecclesiae nostrae fides interiecta bidui uel tridui distinctione concelebrat, non aduenticiis festa reliquiis, sed intemeratis patrii sinus festa monumentis.

4. Plurimae autem populorum ecclesiae iam illa sanctificatione contentae sunt : quam de angelicis membris sacri amictus uel duri catenarum nexus contingendo rapuerint ; ut, quod fuit instrumentum poenae, sit gloriae testimonium, et dolorum materia transeat ad insigne meritum.

Nos uero beatorum illustre munus totum atque integrum possidemus, et, quod uniuerso mundo possit sufficere, intra

16/17 Phil. 3, *20. 22/29 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xi, 2 [lin. 11/13]. 24/
26 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xi, 5 [lin. 84/85].

Codd. : F¹/P¹

Inscr. INCIPIT DE SCS MARTYRIBVS EPHYPODIO ET ALEXANDRO. CĀP ·XXVI· F¹ ;
INCIPIT DE SANCTIS MARTIRIBVS EPHIPODIO ET ALEXANDRO P¹.

8 locis* (-is* ex -us) P¹ 11 multiplicē* (-ē* ex -et ut uidetur) P¹ 12 religio
P¹ 15 atque] s.l. P¹ 18 Duplici F¹ ephypodi F¹ tropēa F¹ (al.m.),
trophea P¹ 20 patrius F¹ 21 *** ^{monūmēta}***** P¹ (al.m.) 22 iam] ἤϊā F¹ ;
etiam P¹ (PL 50) 28 int*ra (e erat.) P¹

gremium ciuitatis huius peculiariter conclusum tenemus ; et
 30 geminas palmas triumphi aemulas apostolicae urbi attollimus,
 atque, habentes et nos Petrum Paulumque nostrum, cum
 sublimi illa sede binos suffragatores certamus.

5. Et quidem beati martyres, quorum pretiosus pulvis per
 diuersas usquequaque regiones in populorum disseminatur
 35 salutem, plenum quocumque loci cultum de honore dei
 impensa sibi religione suscipiunt ; et : quanto celebratum
 fuerit fide ditiori, tanto erit eis gratia celebritatis acceptior.

Sed absque dubio multo eis gratius, multo iucundius est : si
 eos ibi potissimum feruor excolat pietatis, ubi super eos furor
 40 incubuit passionis ; si illic eis supplicationum sacrificia de-
 ferantur, ubi in dei sacrificium procubuerunt ; si illic eis
 uota fundat praedicanda posteritas, ubi innocentem
 sanguinem fer<it>atis profudit immanitas ; si denique eos
 ille christiani nominis inimicus, ubi credidit interemptos, illic
 45 uideat consecratos. Dulcius, inquam, eis probatur obsequium :
 si ibi eos laudum concelebrat benedictio, ubi super eos tribu-
 lationum desaeuit magnitudo ; si inde inuocentur ad suffra-
 gium, unde primo resurrectionis signo euocabuntur ad prae-
 mium.

50 6. *Quae cum ita sint*, carissimi, ad tenendam fidem, ad ex-
 colendam religionem : non nobis aliqua de longinquo sunt
 exspectanda documenta ; paternis instruimur magisteriis, ac
 domesticis admonemur exemplis.

Nonne nobis ad cor nostrum clamat, cognati uiua uox san-
 55 guinis ? "Discite" inquit "ex nobis : fidem quaerendo acquire-

33/35 cf. Greg. Turon., Mirac., I, L [PL 71, 752^A] (*Epipodius ... Alexander ... de quorum monumentis si pulvis cum fide colligatur, ex templo medetur infirmis*). 43 fer<it>atis ... immanitas] cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xi, 5 [lin. 80/81] ; Hom. L, 6 [lin. 104] ; Hom. LVII, 5 [lin. 79/80] ; Serm. extr. 1, 2 [lin. 19]. 45 dulcius ... obsequium] cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xi, 5 [lin. 81/82]. 50 Cic., In Catil., I, v, 10 ; II, XII, 26 ; IV, VIII, 18 ; IV, XI, 23 ; e.a. ; Aug., De trin., II, XVIII, V, VII ; IX, 1 ; XI, II ; XII, VI [CC 50, 126, 76/77 ; 214, 46 ; 294, 57 ; 338, 124 ; 362, 63] ; e.a.

29 gemitū F¹ peculiariter] specialiter P^r (PL 50) 30 apostolici P^r (PL 50)
 31/32 (binos suffragatores cum sublimi illa sede ~ PL 50) 33 suffragatores P^r
 34 usquequaque P^r (al.m.) 36 religione P^r (al.m.) 38 iucundius P^r (al.m.)
 40/41 deferuntur F¹ 41 eis] s.l. P^r 43 feritatis] restitui ; feralis F¹ (PL 50) ;
 fer^alis (1 lit. erat.) P^r 46 laudem P^r (al.m.) 48 euac^abuntur P^r (al.m.)
 54 Nonne] Nōm P^r (al.m.) ; (Num PL 50) 55 Disc^aite (2 litt. erat.) P^r

re, uiuendo excolere, moriendo seruare ! discite plus peccatum timere quam gladium ! discite propter uitam magis iustitiam amare quam uitam !

Fidemque et timorem dei, quem nos in media belli tribulatione seruauimus, obseruate : ne uos in pace uel pacis securitate perdatis !

Cauete, ne ancoram spei ac religionis, quam nos custodiui-
mus in fluctu, uos amittatis in portu ! cauete, ne uitam bonam, siquando afflictionibus subditam uideritis, miseram
65 iudicetis ! cauete, ne in arena mundi huius, in qua ad subeundos agones missi sumus, aliquam felicitatem exspectandam putetis !

Beatitudo parari hic potest, non potest acquiri !

Non hic quaeras : quod hic nullus sanctorum consummatus
70 labore, nullus confessor obtinuit ! non hic quaeras : quod hic nec Christus inuenit !

Si mundus pacem haberet, gloriam martyres non haberent !
Si examinatio non praecederet, tribulationis periret occasio !''.

7. *Hi ergo sunt, dilectissimi fratres : qui transierunt per*
75 *magnas tribulationes ; qui lauerunt stolas suas, et candidas eas fecerunt in sanguine agni !*

Hi sunt commilitones illorum : qui, secundum apostolum,
lapidati sunt, secti sunt et tentati sunt, in occisione gladii mortui
sunt ; egentes, angustiati, afflicti ; quibus dignus non erat
80 *mundus !*

8. Sed inter haec fortasse, carissimi, quando boni et sancti tanta hic mala *patiuntur*, aliquis intra se cogitet et dicat :
"Certum est rerum dominum non respicere quae nostra sunt, negligere humana, non curare terrena".

85 O quicumque ille es : quomodo respicis sanctorum labores, cur non respicis remunerationes ? Ecce per totum mundum,

60/62 *obseruate. caute. ancoram spei*] cf. Caes. Arel., Serm. LXVI, 1 [CC 103, 282-283 (270), 27.20] (*caueat. obseruat. spei anchoram*). 74/76 Apoc. 7, *14. 78/80 Hebr. 11, *37-38. 82 Gal. 3, 4.

F¹/P^r

55 uitam] unius F¹ ; uitā* (-itā* in ras.) P^r 65 huius] om. P^r (PL 50) 67 p^retis P^r (al.m.) 69 ^{uel consummato} consummatus F¹ (al.m.) ; consummatus uel consummato P^r 74 Hi* (1 lit. eras.) F¹ sunt] add. commilitones (s lin. 77 iterat.), del. P^r 77 Hi* (1 lit. eras.) F¹ secundum] dein ras. 6 fere litterarum P^r

in sanctis apostolis atque martyribus : felicitati aduersitas uiam fecit ; saluti perditio militauit, et ostium dum uitae claudit, gloriae patefecit ; et in deum fiduciam collocantibus, 90 dum terram inuidet, caelum parauit.

Hoc ergo, in exemplum patientiae, humano generi prouidentia diuina proposuit.

9. *Quae cum ita sint* : falso miser putatur, qui in uirtute non laeditur.

95 Nemo ergo in christiano ac fidei paupertatem et afflictionem laboris et iniustitias tribulationis, infelicitatem ac miseriam uocet ; et haec, quando bonis accidunt, non incommoda aerumnarum, sed exercitia esse nouerimus uirtutum.

Quando *cultor dei* aduersis laborare permittitur, non deseritur sed probatur ; et ideo dicit sermo diuinus : *Beatus, qui suffert tentationem, quoniam, cum probatus fuerit, accipiet coronam uitae quam repromisit deus diligentibus se.*

10. In hoc itaque mundo, praeualente malitia, iniquitate dominante : pauper affigitur, diues multiplicatur.

105 An tu hunc potentem uocas : qui in mortem suam fortis est ; cui praesentium fallax umbra prouentuum, aeternorum congregat causas malorum ? Quis beatam diceret ualidam in iugulum suum dexteram ? quis probabiliter laudaret uelocem ad ardua praecipitia festinantem ? quis eius misericordiam retur ascensum : quem de summo prospicit esse casurum ? 110 Perinde est, si aliquem exspectis impia et iniqua per opes et diuitias operantem : ac si quempiam uideas inaurato atque gemmato sibi poculo uenena miscentem.

An tu illum felicem uocas : qui, infidelis, obscenus, cupidus 115 et cruentus, pro eo quod uias domini aspernatur, per suas ire permittitur ; dextrae angustis offensus et sinistrae latitudine delectatus, flagitiis inuoluitur, sceleribus inficitur, spoliis contaminatur — et inter haec se beatissimum putat (ex hoc quoque infelicior) quod se non intellegit infelicem — ?

98 Cic., In Catil., I, v, 10 ; II, xii, 26 ; IV, viii, 18 ; IV, xi, 23 ; e.a. ; Aug., De trin., II, xviii ; V, vii ; IX, 1 ; XI, 11 ; XII, vi [CC 50, 126, 76/77 ; 214, 46 ; 294, 57 ; 338, 124 ; 362, 63] ; e.a. 99 Ioh. 9, *31. 100/102 Iac. 1, *12.

F¹/P¹

90 (inuidet) despicit uar.lect. PL 50 96 laboris F¹ (al.m. ?) 99 labore P¹ (al.m.) 107 diceret] restitui ; dixerit F¹/P¹ (PL 50) 108 laudaret] restitui ; laudat F¹/P¹ (PL 50) 109/110 miraretur] restitui ; mereretur F¹ ; mēretur P¹ (al.m.) ; miretur PL 50 110 ca*surum (1 lit. erat.) P¹ 111 exspectis] restitui ; expēis F¹ ; expēdis (uel -pēd- ?) P¹ (al.m.) ; (miraris PL 50) 116 dextrae] restitui ; dexterae F¹/P¹ (PL 50) 118 contaminatur P¹ (al.m.) 119 intellegit F¹

120 11. Quid his faciat medicina caelestium mandatorum, quae non sanat nisi uolentes ?

Pigri itaque ad curam salutis, alacres ad militiam mortis et captiuitatis (ut dictum est) : *exsultant in rebus pessimis ; et de sui perditione laetantur*, similes illis : qui, forte sumentes
125 exitiabiles herbarum succos, cum risu perire dicuntur.

12. Sed inter haec aliquis secum cogitet et dicat : “Deus potentiae, deus habitans in arce iustitiae : aut peccata si non damnat ignorat, aut fauet peccatis si damnare dissimulat”.

Primum scire illum uniuersa, non dubium est : qui intrat et
130 implet et excedit uniuersa ; *cuius oculis exposita et nuda sunt omnia* ; de quo dicitur : *Quoniam multa sapientia dei et fortis potentia, uidens omnes sine intermissione*. Scire itaque illum omnia, et proximum esse, non dubium est : qui *te orantem, in cubiculum* conscientiae praecepit *intrare* ; qui audit in cogita-
135 tione, exaudit in corde.

Damnare uero illum delicta ac scelera, euidenter prophetarum monita, apostolorum magisteria, euangelistarum testantur oracula. Inter haec, dum proponit triste supplicium, dum ignem minatur aeternum : hic dat sententiam, sed illic re-
140 seruat ad poenam ; hic *uibrat gladium*, illuc importabit exitium.

13. “Cur” inquit “non statim peccantem reum punit ?”.

Quis hunc ferre possit mentis errorem ? De patientia de quaeritur, qui indulgentiam non meretur !

145 Non esset iustitia perfecta damnantis, nisi clementia prae-
cederet arguentis. Deus nobis, per omnem seriem scripturarum, patientiam benignus insinuat ; et, quod dominus prae-
dicat in seruo : quomodo seruus reprehendit in domino ?

Nonne uidemus interdum : etiam humanarum legum ad-
150 ministratores non minus moderatione quam districtione praedicandos, multis praeiudiciis edictisque repetitis, disposita praeuenire iudicia ? Iam culpa conuincitur et adhuc ira differtur ; sic praetendunt in seueritate metum : ut non neglegant in dissimulatione consilium.

128 Prou. 2, 14. 124 Prou. 2, *14 ; 11, *10. 125 *dicuntur*] ubi ? 130/131
Hebr. 4, *13. 131/132 Eccli. 15, 19. 133/134 Matth. 6, *6. 140 Ps. 7,
*13.

F¹/P^r

126 cogitat et dicit P^r (PL 50) 128 dissimulēt P^r (al.m.) 135 exaudit] et
audit P^r (PL 50) 139 illic] illuc F¹ 149/150 administraturos P^r 151
(reperitis PL 50) 151/152 (deposita PL 50) 153 (metum] motum PL 50)

135 Ita et dominus noster : haec, quae geruntur in terris, non
neglegenter ignorat, sed patienter exspectat ; opera et uolun-
tates hominum explorat, ante sic iudicat ; pensat in conuersa-
tione meritum, temperat in dilatione iudicium ; sensim or-
dinat humanas per moras temporum dispensator aeternita-
160 tum : hic minatur ictum, illuc completurus interitum.

14. Quod si deus humana nesciret : quis beatis martyribus
instanti administratione belli esset adiutor ? aut quomodo
in conspectu dei sanctorum pretiosa mors esset ? aut unde *salus*
iustorum a domino, nisi *protectionem in tempore tribulationis*
165 acciperent ?

Quae omnia, pro religione atque iustitia fidei bella proe-
liantibus, praesentiam domini exspectantis et protegentis
ostendunt.

Vnde nos quoque auxiliatorem filium ac martyrum protecto-
170 rem fiducialiter exoremus : ut nostras quoque manus ad cer-
tamen spiritale corroboret contra hostem illum : qui, si hor-
rescitur, repellendus est ; si nescitur, ingressurus est. Multum
autem roboris amittit, si manifestus sit conscientis : qui solis
uincit insidiis.

15. Dimicauerunt patres nostri contra asperrimos dolores,
nos e contrario dimicemus contra mollissimas uoluptates ;
uicerunt illi tormenta flammaram, nos uincamus *ignea tela*
uitiorum ; illi calcato diabolo retulerunt spolia de morte, nos
caueamus ne Christum spoliemus in paupere ; illi per uirtutem
180 fidei expensi sunt in hostiam dei, nos obseruemus ne quis nos-
trum — per uulnus peccati — uictima efficiatur inimici ;
illi mortui sunt in poena exterioribus in membris, et nos ha-
bemus quod occidamus in nobis.

Ac sic : illustrium bellatorum pugnas, priuata cum passio-
185 nibus nostris congressione meditemur ; nam quia esse noui-
mus sine persecutore bellum, potest dare deus et sine cruore
martyrium !

163 Ps. 115, *15. 163/164 Ps. 36, *39. 177 Eph. 6, *16.

F¹/P⁷

157/158 ^{uel conuersione} conuersatione F¹ (al.m.) ; conuersatione uel conuersione P⁷ ; (conuersa-
tione [uel conuersione] PL 50) 160 (illic PL 50) 163 (ostendit PL 50)
172 ingressus F¹ 173 (sit] fit PL 50) 181 nostrum] add. spoliatur P⁷ 183
exteribus F¹ 185 esse* (1 lit. erat.) F¹ 186 sine ... usque ad hom. lx] deficit
P⁷ (foliis amissis) ; sed cruore martyrium suppl. in mg.infer., et adnot. hic est hiatus
4 sermonum et partis quinti m.recent. (Andreae Schott ?).

Expl. EPL OML DE SCIS MARTYRIBVS EPHYPODIO ET ALEXANDRO F¹ ; Explicit in
mg.infer. m.recent (Andreae Schott ?) P⁷.

CAPITVLVM XXVII

HOMILIA LVI : <DE NATALE> S. GENESII

HOMILIA LVI (50)

HOMILIA <DE NATALE> SANCTI GENESII

MONITVM

Codices :

F¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. 1x in., f. 68-69^v.

Editiones :

- Gaigny : f. 129-131 : Homelia de natali S. Genesii.
MBvP 6 : col. 670^B-671^A : Homilia. De natali S. Genesii.
AASS : [Acta Sanctorum, collecta ... a Sociis Bollandianis] Aug., V.,
p. 131^A-132^B (die 25 Aug., n. 40-46) (*e codice F¹*).
Cavallin : [Saint Genès le Notaire, — Eranos, XLIII (1945), p. 150-175]
p. 165-168 : Sermo de uita sancti Genesii (*ex AASS, adhibito
etiam codice F¹*).
PLS 3 : col. 649-652 : Sermo 50. De natale s. Genesii (*ex Cavallin*).

Excerptiones, compilationes :

lin. 47/60.70/83 :
Nam ... quaererentur ;
Incumbente ... corpore :

- Passio^o : (ps.-Hilarii Arelatensis [ps.-Paulini Nolani]) Passio s. Genesi
martyris [CAVALLIN, S., a.c.] p. 160-164.
Passio^o : (Anonymi) Passio s. Genesii Arelatensis [QUINTIN, H., *Les
martyrologes historiques du moyen âge* (Paris, 1908)] p. 172.
Passio^o et Passio^o, ac *homilia lvi* Eusebii 'Gallicani' ita componuntur ⁽¹⁾ :

Passio ^o	Passio ^o	Euseb. Hom. lvi
2. 2. Accidit itaque (autem M) ut, eodem hoc (eodem, ANTE TRIBVNAL <i>iudicis</i> , <i>EXCEPTORIS</i> M) mu- nus implente, IMPIA at- que <i>sacrilega</i> mandata, persecutionis iussa, le- gerentur, quae cum, de- uotus deo, repudiaret au- ditus et <i>imprimere</i> ceris manus sancta respueret,	 qui ANTE TRIBVNAL <i>iudicis</i> , EX- CEPTORIS func- tus officio, cum IMPIA — quibus <i>chris-</i> <i>tiani</i> puniri iuebantur — <i>edicta</i> nollet <i>excipere</i> ,	4. ... Nam, cum, se- cretus adhuc dei famulus, in EXEPTORUM ordine mi- laret et ANTE TRIBVNAL pagani caesaris assiste- ret, audiens eum in caput <i>christianorum</i> cruentas pronuntiare sententias : piam dexteram ab <i>excipi-</i> endo tamquam a sacrifi- cando reuocauit, et <i>im-</i> <i>primere sacrilega</i> uerba contremuit, quia Christum paginis cordis gerebat inscriptum.

(1) cf. CAVALLIN, *Genès*, p. 157 ; 169-170.

<i>Passio^c</i>	<i>Passio^a</i>	<i>Euseb. Hom. lvi</i>
abIECTIS <i>ante</i> pedes <i>iudicis tabulis</i>, triste ministerium, sacra iam deo mens, refugit. 4. 3. Atque is, ubi se perspicit <i>dePREHENSVM</i>, instinctu dei RHODANUM petit, et sancta FLVVO membra <i>committit</i> ... 4. 5. <i>Transgressum in alteriora fluminis</i> ... 2. 3. Et <i>ut</i> in nullo a praeceptis euangelicis actus MARTYRII deuiaret ... 5. 1. Prouiderunt tamen <i>fideles</i> temporis illius dei serui, ut <i>utramque</i> fluminis ripam, <i>geminatis urbibus</i> ambiendam, unius martyris tutela muniret. 5. 2. Nam in ipso beatae passionis loco consecrati cruoris uestigia relinquentes, in alterum fluuii latus honoratas reliquias transtulerunt, ut, utrobique praesens Genesius, <i>illic sanguine</i> haberetur, <i>hic</i> corpore.	proIECTIS in publico <i>tabulis</i>, <i>se</i> <i>christianum</i> esse testatus, abscessit ; et, post modicum interuallum <i>dePREHENSVS</i> ab ap-paritoribus atque in ripa FLVMINIS RHODANI decollatus, MARTYRII gloriam proprio <i>cruore</i> baptizatus accepit ...	PROIECTIS itaque co-dicibus <i>ante</i> oculos profani <i>iudicis</i>, nefarias eius uoces et <i>edicta</i> IMPERIA atque decreta tota iam martyris libertate condemnat. Tormenta perueniebat ; et inter haec ille <i>christianum se esse</i> tanta exultatione clamabat : tamquam christiani non ad supplicia, sed ad praemia quaererentur. 5. ... 6. Incumbente itaque persecutionis mole, insequentibus diaboli ministris, RHODANI se <i>im-mittit</i> FLVENTIS. In <i>teriore</i> ripam de ciuitate in ciuitatem <i>flumine</i> obsequente <i>transgre-ditur</i> — non ut gloriosam mortem fugeret, sed <i>ut</i> de MARTYRII ordine nil deesset —, ... Illic <i>appREHENSVS</i>, Christo immolatur, et triumphali <i>cruore</i> perfunditur ; unda pretiosi sanguinis <i>baptismi</i> sacramenta complentur ; cadit in pretium ueritatis, hostia pietatis. Sub ipsa itaque felicissimae ciuitatis moenia, <i>fidelium</i> humeris funus inclyti uictoris infertur. Vnde nunc inter <i>utrasque urbis</i> illius partes <i>gemin</i>o honore gloriosus : illam ripam triumpho sanctificat, hanc sepulcro ; <i>illam sanguine</i> illustrat, <i>hanc corpore</i>.

*Redintegrationes :*a) *lin. 108/109 :*

Superauerunt ... uitia :

Eus.G.^{LV} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LV, 15 [lin. 175/178].b) *lin. 130/131 :*

ut terminum ... profectus :

Eus.G.^{LXIV} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LXIV, 13 [lin. 196/197].

〈DE NATALE〉 SANCTI GENESII

1. Hodie natale<m> sancti Genesii celebramus.

Et merito beatorum martyrum passiones, natales uocamus dies : quando eos martyrii uita et gloriae fides, dum ingerit morti, genuit aeternitati, et perpetua gaudia breui dolore
5 parturiit.

Merito plane dicendi natales dies : per quos illi, qui nati fuerant in hanc fragilitatis humanae miseriam, subito renascuntur in gloriam, uitae perennis initium de mortis fine sumentes.

10 2. Etenim si istos dies natales uocamus : quibus in hanc lucem in delictis et doloribus nascimur ad dolores, quibus in hunc mundum cum fletu infantiae uagitantes ingredimur : omnis homo quasi futurae per totam uitam propheta miseriae et infelicitatem naturae prima illa lacrimabili uoce testatur,
15 siquidem primo statu uita nascentium, quae ad omne<m> suscepta cursum, in tribulatione agitur.

Iustius ergo isti celebrantur natales : quibus sancti ex corruptibili luce in nouam illam futuri saeculi ueniunt claritatem, et filii hominum *in adoptionem* diuinae paternitatis as-
20 cendunt, et consortes paulo ante mortalium subito *ciues* incipiunt esse *angelorum*.

3. Ex eorum numero erat beatus ille : cuius hodie praeclarum gloriosi agonis celebramus triumphum ; qui, adhuc catechumenus, adhuc a diuinis legibus peregrinus, adhuc alienus,
25 omnia in se subito mandata pietatis fidei plenitudine consummauit.

Catechumenus, ad confessionis certamina progreditur ; non tingitur fonte, sed abluitur passione ; non uiuificatur baptis-
30 mate, sed morte regeneratur ; et, quid tandem credat uel quid pro eo redemptor suus deberet, profusione sanguinis con-

1 cf. Caes. Arel., Serm. cccxvi, 1 [CC 104, 858 (814), 6] (cod. Paris.B.N. Lat. 13378 [Morin : *H^{ss}*], et cod. Chicag.Newb. F.1 [nobis : *Ch*] : *Hodie natalem ... celebramus*). 19 Eph. 1, 5. 20/21 Eph. 2, *19. 22/23 cf. Euseb. 'Gallic.' Hom. lvii, 1 [lin. 1/2].

Cod. : F¹

Inscr. INCIPIT OMELIA SANCTI GENESII. CAP .XXVII. F¹.

1 natale F¹ (*edd.*) 2 meritū F¹ (*Gaigny*) 15 omne F¹ 23/24 caticuminus F¹ 27 Caticuminus F¹ 29 (crederet *edd.*) 30 (redemptori suo *AASS*)

fitetur ; non potest quidem dicere : *Consepultus sum Christo per baptismum in mortem*, sed potest dicere : “Per mortem illi iungor *in baptismo*”, id est : ‘in morte’ — ipse enim dominus ‘mortem’ suam ‘baptismum’ pronuntiauit, dicens : *Baptismo*
 35 *habeo baptizari, quod uos non scitis* —. Beatus ergo et inclytus Christi testis hanc domini sui mortem, etsi non edidit mysterio, plus est quod imitatur exemplo. O quantum agit ille in pectoribus humanis diuinus ignis !

Catechumenus, aeternam competit uitam ; nondum profectus ad Christi militiam, et iam dignus ad amicitiam ; nondum assumptus ad famulatum, et iam idoneus ad testimonium ; nondum intromissus ecclesiae ianuam, subito ipsam penetrat caeli regiam ; nondum miles dei, et iam coheres ; nondum domesticus in domo dei, et iam filius in regno dei !
 45 4. Et sane meruit hanc gloriam inconcussa illa in tanto martyre animi uirtus et fidei magnitudo, occulto diu Christi amore nutrita et subitis approbata documentis.

Nam, cum, secretus adhuc dei famulus, in exceptorum ordine militaret et ante tribunal pagani caesaris assisteret,
 50 audiens eum in caput christianorum cruentas pronuntiare sententias : piam dexteram ab excipiendo tamquam a sacrificando reuocauit, et imprimere sacrilega uerba contremuit, quia Christum paginis cordis gerebat inscriptum.

Proiectis itaque codicibus ante oculos profani iudicis, ne
 55 farias eius uoces et edicta impia atque decreta tota iam martyris libertate condemnat. Tormenta in oculis erant ; dolor eorum, quos poena lacerauerat, usque ad metum carnificum, usque ad tremorem torquentium perueniebat ; et inter haec ille ‘christianum se esse’ tanta exultatione clamabat : tamquam
 60 christiani non ad supplicia, sed ad praemia quaererentur.

5. Quanta et quam noua spectacula deo atque angelis suis praebuit fides piorum ! Ecce, in sacrilegi tyranni ministerio, militem suum Christus inuenit ; solebat ecclesia ad tribunalia persecutorum martyres mittere, ecce nunc stupendo genere
 65 ecclesiae martyrem tribunal persecutoris emisit !

31/32 Rom. 6, *4. 32/33 Col. 2, 12. 34/35 Luc. 12, *50 ; cf. Marc. 10, 38.

F¹

34 Baptisma (*alt. a ex o ?*) F¹ 39 caticuminus F¹ (comperit *edd.*) 51
 (a) *om. edd.* 59 tanta] *restitui* ; tota F¹ (*edd.*) 62 ministeriū F¹ 63 tribu-
 nalia] *dein 1 lit. eras.* F¹

Pronuntiat itaque : "Christianus sum !". Omnis insania persecutoris uerso in illum furore consurgit. Aestuat dolore et confusione iudex cruentus ; plus erubescit, cultorem fidei de parte emersisse perfidia.

70 6. Incumbente itaque persecutionis mole, insequentibus diaboli ministris, Rhodani se immittit fluentis. In terio-rem ripam de ciuitate in ciuitatem flumine obsequente transgreditur — non ut gloriosam mortem fugeret, sed ut de martyrii ordine nil deesset —, dicente ipso domino : *Si uos per-*
75 *secuti fuerint in ciuitate ista, fugite in alia*<m>.

Illic apprehensus, Christo immolatur, et triumphali cruore perfunditur ; unda pretiosi sanguinis baptismi sacramenta complentur ; cadit in pretium ueritatis, hostia pietatis.

Sub ipsa itaque felicissimae ciuitatis moenia, fidelium hu-
80 meris funus inclyti uictoris infertur. Vnde nunc inter utrasque urbis illius partes gemino honore gloriosus : illam ripam triumpho sanctificat, hanc sepulcro ; illam sanguine illustrat, hanc corpore.

7. Fideles itaque populi, peculiarius exsultantes de perpe-
85 tui propugnatoris auxilio : ferunt ad tumulum uota, de tumultu uotorum referunt gaudia ; pulsant hi precibus, respondet ille uirtutibus ; uincuntur, per quotidiana martyris beneficia, alumnae urbis obsequia. Vnde merito in prosperis colunt, quem praesentem in periculis cognouerunt.

90 Frequentibus itaque tribulationibus approbarunt, quantum apud deum possit proprius suffragator. Quam pretiosa sunt martyrum uulnera ! quam gloriosa certamina, inter quae tormentis uiuentes et mortibus triumphantes, *uexati in paucis, bene disponuntur in multis* ! Coram hominibus afflicti,
95 *coram angelis* glorificandi, breuem deo uitam sub aeternitatis commercio fenerauerunt ; et ideo, *sicut aurum in fornace ignis*, ita illi, in camino tribulationis *probat*i, *fulgebunt sicut sol* — de quibus per beatum Iohannem uox diuina testatur :

71/72 cf. ps.-Hil., Serm. de mirac. s. Genesii [PL 50, 1275^A] (*in ulterioris fluminis ripam*). 74/75 Matth. 10, *23. 81/82 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. LXXII, 12 lin. 140/141]. 93/94 Sap. 3, *5. 95 Luc. 12, 8.9. 96/97 *sicut ... probati*] Sap. 3, *6 ; cf. Prou. 17, 3 ; 27, 21 ; Eccli. 2, 5 ; Zach. 13, 9 ; 1 Petr. 1, 7 ; Euseb. 'Gallic.', Hom. XXVII, 6 [lin. 77]. 97 *fulgebunt*] Sap. 3, 7 ; Matth. 13, 43. 97/98 *sicut sol*] Matth. 13, 43.

Hi sunt qui uenerunt ex magna tribulatione, et lauerunt stolas
 100 *suas et candidas eas fecerunt in sanguine agni ; propter hoc*
stabunt in conspectu throni.

8. Hos ergo, carissimi, ita miremur : ut homines fuisse
 meminerimus. Hos, inquam, ita miremur : ut eos nostri similes
 nouerimus, et sub eadem, qua nos sumus, carnis fragilitate
 105 uixisse. Et per hoc sequamur, in quantum possumus, fidem
 illorum ; sectemur animi uirtutem qua, terrena ac praesentia
 respuentes, uim regnis caelestibus intulerunt.

Superauerunt illi corporum dolores, nos superemus morum
 et cordium passiones ; uicerunt illi tormenta, nos uitia ; illi
 110 sacrificare daemoniis horruerunt, nos malitiam, inuidiam, ob-
 trectiones, intentiones tamquam profana sacrificia deteste-
 mur, ut, inter huius mundi conflictationes, uitia, persecutores
 uirtutis, probent esse nos martyres.

9. Persequamur in nos peccata et iniquitates nostras ;
 115 expugnemus superbiam, debellemus iracundiam. Ipsi in nobis,
 et persecutoris partes exsequamur et martyrum, per casti-
 gationem uigiliarum, per contritionem ieiuniorum ; et, per
 custodiam castitatis, *exhibeamus corpora nostra hostiam*
uiuentem, sanctam, placentem deo.

120 Acquiramus nobis nouum, non carnis morte sed carnalis
 uitae mortificatione, martyrium, ut de nobis quoque etiam
 uiuentibus dici possit : *Pretiosa in conspectu domini, mors sanc-*
torum eius.

Ergo, in quantum fieri potest : exstinguatur in nobis quid-
 125 quid peccati est ; mortificetur morti, quod saeculi est : ut
pretiosa perficiatur *in conspectu domini, mors* uiuent(i)um ;
 ut animositates, cupiditates atque praesentium blandimenta
 rerum, sicut ea mors extorquebit inuitis, ita ea nobis ueritas
 fidei et dei auferat timor, et non necessitas ea a nobis sepa-
 130 r[ar]et, sed uoluntas ; ut terminum uitiiis, ut finem concupis-
 centiis ac delictis nostris, non interitus faciat, sed profectus.

99/101 Apoc. 7, *14-15. 118/119 Rom. 12, *1. 122/123.126 Ps. 115, 15.

F¹

104 et] Vt F¹ 111 (contentiones *edd.*) 112 conflictationis F¹ 114 (nos]
 nobis *AASS*) 117 (et] *om. edd.*) 118 (castitatis ... hostiam] *om. Gaigny*)
 120 noua F¹ 126 uiuentum F¹ 129 (et] ut *Gaigny*) 129/130 separaret F¹.

Expl. EXPLICIT F¹.

CAPITVLVM XXVIII

HOMILIA LVII :

SERMO S. FAVSTINI

DE S. ROMANO MARTYRE

HOMILIA LVII (51)

SERMO S. FAVSTINI

DE SANCTO ROMANO MARTYRE

MONITVM

Codices :

F¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. ix in., f. 69^v-71.

Editiones :

Gaigny : f. 131^v-133^v : Sermo de S. Romano martyre.

MBwP 6 : col. 671^{B-X} : Sermo. De S. Romano martyre.

PLS 3 : col. 653-655 : Sermo 51. De s. Romano martyre.

LVII

SERMO S. FAVSTINI

DE SANCTO ROMANO MARTYRE

1. Beatus martyr Romanus, cuius admirabilem triumphum praesentia exsultantis ecclesiae festa concelebrant, dudum famulus, nunc etiam *amicus dei*, fide eruditus, conuersatione perfectus, consummatione gloriosus : sub hac die manum
5 summam pretiosis laboribus imposuit, et, enauigatis mundi huius periculis, felici periculo salutarem aeternae quietis portum per iacturam salutis intrauit.

Et quia uir, per omnia consummatus, iam in hac uita, quo ascenderet non habebat : per mortem, quae inter hanc et
10 illam uitam media erat, ad summum caeli culmen euasit.

Magnum quidem, carissimi, atque laudabile est, siquando saeuae tempestas persecutionis ingruerit : subito quemcumque de populo pro Christo mori et in sacrificium pietatis assumi, et ideo, inspirata deuotione, de communis uitae statu
15 et de conuersatione saeculi, ad compendiosi martyrii gladio peruenire uictoriam : sine bello consummatio iuncta principio, compendiosa beatitudo est.

At uero, per diutinam seruitutem ueteremque militiam et emeritam deuotionem, gratiam laboribus comitari, et, coope-
20 rante retributore, munificentiam uirtutibus praeuenire ac meritis inuitare : quam ardua difficultas, tam gloriosa felicitas est !

2. Beatus ergo Romanus, non nouus sectator religionis neque in Christi militia rudis, palmam tantae gloriae consecutus
25 est : quandoquidem, eleuata in se Christi cruce, ita uias eius cucurrit, ut, carnis pericula persequens et in se occidens mortificatis illecebris, *mori quotidie* meditaretur, longumque perageret, suscepta contra diabolum congressione, martyrium.

1/2 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. lvi, 3 [lin. 22/23]. 3 Iac. 2, 23 ; Iudith 8, *22 ;
cf. Ps. 138, 17. 4/5 *manum summam ... imposuit*] cf. Quint., Instit. orat., prooem.,
iv ; c.a. 27 1 Cor. 15, *31.

Cod. : F¹

Inscr. CĀP ·XXVIII· INCIPIT SERMO SĀI FAVSTINI DE SĀO ROMANO MARTYRE F¹.

5 (summam] suam *edd.*) 12 seuae (x ex a ut uidetur) F¹ ; (saeua *edd.*) 15
(de] om. *edd.*)

30 Videns ergo, hostis antiquus, illustrem ac sublimen in
 rebus dei uerum christiani nominis propugnaculum et lumen
 esse populorum : toto in eo persecutionis impulsu impetum
 facit, et per compendia perditionis in uno uniuersos petit,
 atque in oppugnando famosissimo bellatore ipsas primitus
 35 tanti certaminis moras occupat, credens cuiuslibet deinceps
 munitionis obstacula facile cessura perfectionis turre quassata
 ac fidei arce deiecta.

3. Rapitur felix reus ad beatam damnationem, ferens secum
 pretium magnanimus et confessor intrepidus ; ferens secum :
 40 in ore quidem iudicium mortis, sed in corde pretium immor-
 talitatis. Quae ista rerum et quam stupenda diuersitas est !
 Corpus pro anima oppositurus, unus atque idem : et poenae
 secum causam portat, et gloriae ; extrinsecus affligendus,
 intrinsecus coronandus. Et inde euenit ut impossibile non sit
 45 ingentia feri hostis tormenta superare, quia, licet quod tor-
 quet, foris expositum sit : tamen quod persequitur, intus inclu-
 sum est. Et propterea : thesaurum pietatis fidei si non prod-
 [uc]at uoluntas, non potest expugnare crudelitas. Et propter
 ea dicit sermo diuinus : *Habemus thesaurum istum in uasis fic-*
 50 *tilibus, ut sublimitas sit uirtutis dei et non in nobis* ; hoc ideo,
 quia et desaeuiente carnifice circa martyrem, tunc diuina
 uirtus operatur ; nec aliquid tribuamus nobis.

4. Perducitur casta ueritas ad profanum tribunal : ab ho-
 mine discutienda, sed pro deo testimonium redditura. Cruce
 55 Christi confectus exterior diuersis hinc inde cruciatibus perur-
 getur, nec mors corporis desideratur sed per eam ad animam
 uia quaeritur. Increpat circumstantium corona quasi mise-
 rum, sed mortem an uitam inferre habeant poenae illae non in
 damnantis potestate, sed in damnati magnanimitate consistit.
 60 Ad expugnanda pectora deo conscia, uniuersa crudelita-
 tis consumuntur ingenia. Inter tormentorum strepitus hoc so-
 lum poscitur : ut aliquid, impietati amicum, lingua defici-
 ens spiritu reclamante fateatur ; quae tamen non exteriori[s]
 supplicio, sed interiori deseruit imperio. Et, quia *bonus*

47/50 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxii, 1 [lin. 14/16]. 47/48 cf. Euseb. 'Gallic.',
 Hom. [vii], 2 [lin. 27/28] ; Hom. xxxii, 1 [lin. 26/27]. 49/50 II Cor. 4, *7.
 64/65 Matth. 12, 35 ; Luc. 6, *45.

F¹

33 fecit F¹ 34 obpugnandū F¹ 48 producat F¹ (edd.) 52 (nec) ne add.)
 56 mors] dein 3 fere litt. eras. F¹ 59 (damnatis MBvP 6) 60 pectoris F¹
 61 (Intra edd.) 63/64 exterioris F¹

65 *homo de bono thesauro profert bona*, hoc pronuntiat uocis sonus, quod mentis dictat affectus — ut de hoc se specialius prophetum expressisse uideatur eloquium : *Os iusti meditabitur sapientiam, et lingua eius loquetur iudicium ; lex dei eius in corde ipsius, et non supplantabuntur gressus eius.*

70 Gratias tibi, domine, qui ita uitae thesaurum intra hominem reposuisti : ut eum inde poena, nec gladius, non possit attingere.

5. Videns itaque nefarius persecutor : religionis praeconia, sua esse conuicia : quia cor <attingi non potest, exstingui iubet> cordis interprete(m). O quanta et quam admirabilis caelestis sapientiae dispensatio ! Dignum itaque fuit : inter cruciatus uiscerum, prima ut susciperet confessoris lingua martyrium.

Qua spe ultra, in sacrum corpus, belluina grassaris immunitas ? Propter hoc solum hactenus in reliqua membra saeuisti : ut aliquem fructum crudelitatis tuae ex afflictione susciperes ; sed, dum uocis ministerium rapuisti, iam de uictoria desperasti.

Quid nunc super debilitate ac taciturnitate confessoris exsultas ? Silentium istud, omni clamore uiolentius est : quod Christum dominum, etsi sermone non loquitur, plus est quod uulnere confitetur ; manifestius siquidem contestatur crucifixi redemptoris sacramenta, uox sanguinis.

Quid uelut muto teste insultare te credis ? Hoc ipsum quod loqui non ualet, testimonium est. Agnosce, quam nihil egeris, importuna et caeca malitia : quamlibet organum Christi ornamentis suis spoliasset te gaudeas, cruor ipse oris, peragit sacrificium ueritatis ; licet ministra pietatis sit euulsa de faucibus, pietas tamen remansit in sensibus : damnum non sentit in uoce, cui uerbum regnat in pectore.

67/69 Ps. 36, 30-31. 74/75 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxii, 1 [lin. 23/25]. 79/80 cf. Cic., De off., III, vi, 32 ; Euseb. 'Gallic.', Hom. xi, 5 [lin. 80/81] ; Hom. I, 6 [lin. 104] ; Hom. LV, 5 [lin. 43] ; Serm. extr. 1, 2 [lin. 19]. 82 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxii, 6 [lin. 105/106]. 85/87 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxii, 6 [lin. 103/105].

F¹

68 loquitur F¹ (al.m. ?) 71 inde poena nec gladius non] restitui ; inde poena non gladius non F¹ ; (inde non poena non gladius non mors edd.) possit] po**** (3 uel 2 litt. euanid.) F¹ 74/75 quia cor attingi ... cordis] coniciendo restitui (cf. bom. xxxii, lin. 24/25) ; quia cor cordis F¹ ; ([om. quia cor] linguam amputauit cordis edd.) 75 interpretare (sic) F¹ 79 crassaris F¹

6. Quam tibi tardum est, benigna diuinitas, sanctos tuos in posterum glorificari! Subito impleturus uacuum, subditur nouum rediuiui sermonis officium : licet intrinsecus honorabile laborum perierit ornamentum, peragunt tamen alienum
100 labia, moderante <te>, seruitium.

Sine pulsu solito in eloquium commouentur, sicque sine plectro suo Christum resonare mirantur. Ecce : quia homo non uictus est in secreto suo, deus loquitur de templo suo.

7. Medit<ar>e[m], et ipsa dignus malitia deceptus cruciatur : quandoquidem beato testi poenae tuae, augmenta sunt gloriae! Dum occidere fidem lacerando conaris in corpore, manifestissime docuisti quid lateret in martyre. Ecce : linguis precum, auctorem rerum, muto licet ore, non retinet ; sed, corporali ministerio destitutus, spiritali gratia
110 praeditus, illa uoce Christum loquitur in iudicio : qua angeli confitentur in caelo.

8. Ad confundendam sacrilegi insipientiam : interrogari rudem poscit infantiam ; ut, qui perfectum uincere intenderat, a paruulo uinceretur. Interrogetur, inquam. Infantiae iustitiam in testimonium uocat, quaerit quem nescit ad poenam ;
115 sed, inuocato illo qui eligere possit ad gloriam : tenera infantia, pauida uel ad nutricum minas, non expauescit ad gladios, mortiferos non metuit apparatus.

9. "Vnum caeli et terrae dominum, unum deum, Christum!"
120 tum!", mediatis infantiae uerbis sed integris sensibus, angusto ore sed lato corde, proclamat.

Quid agis inter haec, obduratae mentis impietas? Frangit certe superbiam tuam, infirmae aetatis auctoritas ; ecce contra te ferre testimonium potest, qui loqui non potest.

10. Paruulum itaque uerberari atque interfici iubet.
125 Quanta sunt dona tua, summe arbiter deus! Prius Romano tuo martyrem quam martyrium praestitisti.

107/110 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxii, 6 [lin. 103/105].

F¹

100 te] *suppleui* ; om. F¹ ; deo *edd.*) 104 Meditem F¹ ; (merito *edd.*) 104/105 cruciatus F¹ (*Gaigny*) 108 (clinguis *edd.*) 114 infantii F¹ ; (infantis *edd.*) 117 nutricum] uirū**** (4 *litt. eras.*) F¹ 124 (te ferre] *referre edd.*) 127 (praestitisti] *add. Amen edd.*).

Expl. EXPLICIT OMELIA F¹.

CAPITVLVM XXIX

HOMILIA LVIII : *DE PAENITENTIA*

AD PAENITENTES

HOMILIA LVIII (52)

HOMILIA DE PAENITENTIA

AD PAENITENTES

MONITVM

Codices :

- F¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 71-71^v.
P¹ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2628, s. XI, f. 95^v-96^v.

Editiones :

- Gaigny* : f. 133^v-134^v : Homelia ad pœnitentes.
MBøP 6 : col. 671^r-672° : Homilia. Ad Pœnitentes.
PLS 3 : col. 656-657 : Sermo 52. Ad pœnitentes.

Redintegrationes :

- a) *lin. 36/36* :
concupiscentias ... secum :

- Eus.G.^{LXI}* : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LXI, 9 [lin. 103].
Eus.G.^{extr.7} : (Eusebii 'Gallicani') Sermo extr. 7, 9 [lin. 76/77].

- b) *lin. 38/37* :
oblectamenta ... crimina :

- Eus.G.^{xxxvi}* : (Eusebii 'Gallicani') Homilia xxxvi, 2 [lin. 19/20].
Eus.G.^{LXI} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LXI, 9 [lin. 104].
Eus.G.^{extr.7} : (Eusebii 'Gallicani') Sermo extr. 7, 9 [lin. 77].

- c) *lin. 40/43* :
ubi ... magnae :

- Eus.G.^{LXI}* : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LXI, 8 [lin. 97/100].
Eus.G.^{extr.7} : (Eusebii 'Gallicani') Sermo extr. 7, 8 [lin. 70/73].

LVIII

DE PAENITENTIA

AD PAENITENTES

1. Paenitentia quidem praecipuum, sed extremum remedium est. Peruenistis ad illud.

Tenete illud quasi primum, custodite quasi solum.

Sicut in Christo renatis iam aliud baptismum non potest, subuenire nisi sola paenitentiae medicina, ita post paenitentiam nulla res subuenit.

2. Inter naufragia peccatorum, corripuistis uos ad tabulam fidei. Perduxit uos ad paenitentiae nauem.

Sic est, tantam professionem negligentius agere ac praetermittere : quomodo inter medios fluctus de naui uelle descendere. De his, qui magna professi et ad deteriora prolapsi sunt, scriptura mihi dicere uidetur : *Ascendunt usque ad caelos et descendunt usque ad abyssos.*

Tenete uos itaque intra hanc nauem, donec perueniatis ad portum consummationis, et descendatis ad littus aeternitatis.

3. Homo in pelago constitutus, quacumque se uerterit : nil circa se nisi aut caelum conspicit aut profundum.

Ita uos, nauigantes per uitae istius fluctus : cauete inferni profundum ; et, quia iam aliud refugium nullum superest : respicite semper ad caelum, sicut dixit apostolus : *Quae sursum sunt quaerite, ubi Christus est ad dexteram dei sedens ; quae sursum sunt sapite, non quae super terram.*

4. Mortui estis huic saeculo, soli uiuite deo !

Vos mundo crucifixi estis, et uobis mundus.

Sicut homo, in cruce positus, nullis iam capitur concupiscentiis, nullis iam delectatur illecebris — mortua ei prorsus sunt quae, aut per auditum ac uisum, per gustum atque odora-

7 cf. Cic., De off., III, xxiii, 89 (*si tabulam de naufragio stultus arripuerit*). 12/13 Ps. 106, 26. 26/22 Col. 3, *1-2. 23 Rom. 6, *2 ; cf. Rom. 7, 4 ; Gal. 2, 19. 24 Gal. 6, *14.

Codd. : F¹/P¹

Inscr. INCIPIT ^{DE} (s.l. suppl. m. recent.) PAENITENTIA AD PAENITENTIS (sic) .CĀP. XXVIII. F¹ ; OMELLA AD POENITENTES P¹.

1 Paenitentiae F¹ sed] *& (in ras.) P¹ (al.m.) 5 penitentia^o P¹ (al.m.)
7 corripuistis] corr**uistis (2 litt. eras.) P¹ ad tabulam] *& tabula (& in ras. 2 litterarum, alt. a per ras. ex ā) P¹ 8 [fidei] add. quae edd.) 16 uerterit] dein
8 fere litt. eras. P¹ 18 uitae] dein 4 fere litt. eras. P¹ 19 alium F¹/P¹

tum pariter ac tactum, animum captiuare consueuerunt ; omnia ante oculos praetereuntia uelut transacta iam reputat,
 30 quia extremam horam ut caelo emigraturus exspectat — : ita et uos, qui animas uestras ad contritionem abstinentiae et crucem Christi pro aeternae salutis remediis contulistis : obliuiscimini pristinas consuetudines et maleblandas mundi seductiones ; obliuiscimini concupiscentias quae, de caelesti-
 35 bus, mentem in inferna deuoluunt — concupiscentias, inquam, secum sub extremo illo die oblectamenta rapientes et sola cum homine crimina relinquentes — ; et ita soli operam date emendationi : quasi quotidie de hoc saeculo transiuri.

5. Quid autem profuit, dum homo in saeculo fuit : uentri
 40 atque epulis indulsisse ? aut ubi sunt illi : qui in carnis laetitia ac uoluptate uixerunt ? Nonne totum eis in obliuionem misit ultimus dies — sicut scriptura commemorat : *Malitia*, inquit, *horae obliuionem facit luxuriae magnae* — ? † <Melius est, ut ieiunos> † aeterna refectio consequatur, quam ut bre-
 45 uissimae culpae addicti<s> perpetua afflictio repensetur.

6. Pro redemptione autem uestra : non a uobis illud deus, quod pauci habent, aurum aut argentum requirit, sed fletus et gemitus afflictionis et contritionis.

Non pudeat paenitere, quos peccare non puduit. Et, quia in
 50 inferno non erit emendatio nec dabitur in morte confessio : prospicite bonorum operum meritis in futurum ; et, praeueniente satisfactione iudicium, pristinos lapsus ante oculos quotidie saluberrima ordinet paenitudo : ne in illo die confundat hominem, dira iniquitatum facies et criminum foeda
 55 cognitio.

Nullum, quaeso, peccatum sit quod transiuri gemitus praetermiserint : ut, sub extremo illo tremendi cognitoris aduentu, sola cum indulgentia, gratia remunerationis inueniat<ur>.

38 cf. I Cor. 15, 31. 42/43 Eccli. 11, 29.

F¹/P¹

30 ut] om. P¹ 33/34 obliuiscimini ... seductiones] in mg.infer. F¹ 36 die] examine P¹ 43/44 Melius est ut (uti Gaigny) ieiunos (ita edd.)] om. F¹/P¹ 44 [consequatur] om. edd. 44/45 (breuissima culpa edd.) 45 addictis] restitui ; ditati F¹/P¹ ; (delectatos edd.) (repensetur] sequatur edd. 46 a] s.l. suppl. al.m. P¹ 48 et¹] om. F¹ 49 quos] -s in ras. unius lit. al.m. P¹ 50 in morte] s.l. suppl. al.m. F¹ 53 ordine F¹ 56 gemitū F¹ ; gemitu P¹ 56/57 praemiserint F¹ 57 (cum] eum MBvP 6) 58 gratia] s.l. F¹ (al.m. ?) rene- rationis F¹ inueniat F¹ (edd.) ; inueniat (~ add. al.m.) P¹.

Expl. EXPLICIT OMELIA DE PAENITENTIA F¹ ; EXPLIC DE PENITENTIA P¹.

CAPITVLVM XXX

HOMILIA LIX : *DE EO QVOD*
IDOLA COLI NON DEBENT
ET
DE RESVRRECTIONE

HOMILIA LIX (53)

*HOMILIA DE EO QVOD
IDOLA COLI NON DEBENT
ET
DE RESVRRECTIONE*

MONITVM

Codices :

F¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 71^v-73.

P¹ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2628, s. XI, f. 96^v-98^v.

Editiones :

Gaigny : f. 134^v-137 : Homelia de eo q(uod) idola coli non debent, * de resurrectione.

MBvP 6 : col. 672^v-673° : Homilia. De eo quod idola coli non debent, et de resurrectione.

PLS 3 : col. 657-660 : Sermo 53. De eo quod idola coli non debent ; et de resurrectione.

Redintegrationes :

a) *lin. 78* :
profunda ... terrarum :

Eus.G.^{xvii} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia xvii, 2 [lin. 32/33].

b) *lin. 84/88* :
qui ... corde :

Eus.G.^{lv} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia lv, 12 [lin. 134/135].

LIX

DE EO QVOD IDOLA COLI NON DEBENT ET DE RESVRRECTIONE

(I). 1. *Honor matris, gloria filiorum est.*

Ecclesiae cultus, fidelium et salus est et profectus; hanc quanto magis assiduitate uenerationis excolimus, quanto magis piis studiis frequentamus, tanto plus nosse incipimus; quomodo *in unum deum credere* debeamus; quomodo errorum dedecora erubescenda uitemus, quae bruta pectora ita interdum per negligentiam religionis incurrunt: ut, sensu et ratione priuata, uilibus et indignis rebus reuerentiam maiestatis imponant.

10 2. Dic mihi, cum lignum ueneraris ac lapidem: si tibi diceretur: "Talis es, qualis deus tuus": numquid non conuicium crederes? numquid non iniurias computares?

Et illum te non pudet uenerari: cuius te nolles similem dici, cui te erubesceres comparari? et illi tribuis dei cultum: cui te
15 assimilari grauissimum putares esse maledictum?

Et ideo sermo diuinus tali impiorum conscientias imprecatione confundit: *Simulacra gentium argentum et aurum. Similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis!*

3. *Quae cum ita sint*: illum aequare non metuis maiestati:
20 cui te refugeres exaequari!

Sed dicis: "Non lignum et lapidem, sed in ligno et lapide latentem ueneror maiestatem".

Inscr. cf. Rom. 1, 25. 1 Eccli. 3, *5 [Sirac. 3, *4 (LXX)]. 5 Symb. Nicaen., 1 [CC 50A, 561, 1/3]. 17 Ps. 113B, 4; 134, 15. 17/18 Ps. 113B, 8; 134, 18. 19 Cic., In Catil., I, v, 10; II, XII, 26; IV, VIII, 18; IV, XI, 23; e.a.; Aug., De trin., II, XVIII; V, VII; IX, 1; XI, 11; XII, VI [CC 50, 126, 76/77; 214, 46; 294, 57; 338, 124; 362, 63]; e.a.

Codd. : F¹/P¹

Inscr. CĀP · XXX · INCIPĒ DE EO QD IDOLA COLI NON DEBENT ET DE RESVRRECTIONE
F¹; INCIPIT DE EO QD IDOLA COLI N̄ DEBEANT · & DE RESVRRECTIONE P¹.

1 [matris] martyris Gaigny 2 et¹ om. P¹ et profectus] ^{pro}fectus P¹ (al.m. ?)
3 assiduitate F¹ (al.m.) 4 pii⁹ F¹ 6 pectora] pecora F¹ (Gaigny)/P¹ (corr. al.m.)
11 talis es] restitui; talis sis (fort. ex tali⁹ es → tali⁹ | sis) F¹/P¹ (add.)
12 crederet P¹ 13 ueneri P¹ (al.m.) noles F¹; noles P¹ (al.m.) simile⁹
(1 lit. erat.) F¹; similitudinem P¹ (add.) 15 putaris F¹ 17 confudit P¹ (al.m.)
19 metues F¹ 20 refugeris F¹; refugis P¹ (add.)

Si ita est, per totas tibi siluas spargenda religio, per totos tibi montes et ualles diffundenda ueneratio est. Habes quot
 25 stipites, tot auctores; quot saxa, tot numina! Et ubi relin-
 quis terram? cur non et ipsam deam credis: quae tibi tot et
 tanta deorum incrementa parturiit?

Non ita est; sed, sicut quilibet homo ipsa lege naturae plus
 non habet quam unum caput, ita plus quam unum habere
 30 non potest mundus auctorem.

4. Stulte ergo putas, quod in illa ligni aut lapidis materia
 deus habitet: quae deum non sapit. Proba mihi prius, quod
 insit illic ullus religionis sensus, ullus prudentiae, beneuolen-
 tia, pietatis affectus.

35 Ceterum: ubi nulla inest animi uirtus, requiescere ibi non
 potest deus; ubi non habitat sanctitas, nescit ibi habitare
 diuinitas.

Et cum per has species formasque uirtutum nonnumquam
 in corde hominis abundet gratiae caelestis infusio, hominem
 40 tamen pro deo adorari damnatio est.

5. Quae ista dementia est? Rationabilis, brutum rogas;
 uiuens, mortuo supplicas: quod nec cum exciditur dolet nec
 cum exurit contradicit, quod nec recipere officium potest
 nec sentire contemptum.

45 Vide in quam profundum rapiaris errorem! Tu, qui ista colis
 miseranda ludibria, colere poteris et bouem tuum, adorare
 poteris et canem tuum: minor paene infelicitas uideretur
 erroris, si, quod tibi plus praestat utilitatis, plus a te reciperet
 seruitutis.

50 6. Cum ergo, in ecclesia confessus, mobili <rei> radice de-
 fixae — uetustati, uermi atque putredini naturaliter obnoxiae
 — honorem omnipotentis imponis: quod talia stultissimus co-
 lis, stultitiae iam poenam esse cognosce, dicente apostolo: *Et*
quia non habuerunt deum in notitiam, tradidit illos deus in re-
 55 *probum sensum.*

53/55 Rom. 1, *28.

F¹/P¹

23 **montes (pr. mo eras.) F¹ 24 qđ F¹ 26 quur F¹/P¹ 33 ullus¹
 *ullus (n eras.) P¹ 40 pro] s.l. suppl. al.m. F¹ 47 minor] dein 4 fere litt. eras. P¹
 48 praestat] alt. a ex c al.m. P¹ 50 Cum] in Qđ mut. al.m. P¹ confessus] add.
 statuac s.l. al.m. P¹ rei] suppleni; om. (fort. ob subseq. ra-) F¹/P¹ (add.) 50/51
 (defixo MBP 6) 51 uetustate P¹ (Gaigny); (ligno MBP 6) (obnoxio
 MBP 6) 54 (quia] om. edd.)

Qualis hic deus : quem tibi uilis gula persuasit, insipientia ostendit, ebrietas consecrauit ! quem non per cordis puritatem, sed pro uentris satietate ueneraris !

7. Si uis scire : *deus uerus*, inuisibilis sed praesens est ;
60 nusquam uidetur et omnia contemplatur.

Iste tuus, uno in loco uelut captiuus tenetur ; uidetur et non uidet, iuxta cultoris sui animos caecus et surdus. Quomodo exaudire poterit, qui audire te non potest ?

Qualis hic deus : qui, nisi a te expetitus fuerit, praesens
65 tibi non erit, et cui etiam in praesenti semper absentas ! quem te tunc putas habere, cum uideris, et quem, cum oculis reliqueris, perdidisti ! Tu ad illum ire poteris, ille ad te uenire non poterit.

8. Ille *uerus deus*, ille totis uiribus excolendus est : quem
70 omni loco, omni tempore ubi inuocaueris, inuenisti ; qui omnia infusus implet, et omnia circumfusus excedit ; qui nullo motu nulloque locali excursu aut abscedit, aut aduenit.

Longe est cum irascitur, prope est cum placatur ; absentem illum facit culpa, praesentem illum facit misericordia ; peccatis repellitur, meritis inuenitur ; semper absconditus, semperque tui medius ; secretus et publicus ; sicut sine mole magnus, ita sine teste manifestus : qui tibi ministerium lucis et solis parauit ; qui profunda fluctuum, uasta terrarum in usum tuum condidit, ut : qualis sit ille cui seruire debeas, etiam ex
80 eorum, quae tibi seruiunt, dignitate cognoscas ; et, cum eis bene usus fueris, credas ea subdi posse tibi regno, quae iam sunt subiecta famulatu.

9. Hunc ergo timeat anima tua : quem nihil latet in conscientia tua ; qui te uidet in cogitatione, intropiscit in uoluntate, exaudit in corde — et ideo dicit propheta : “Cum placita deo gesseris, tunc inuocabis et dominus exaudiet te, et dicit : *Ecce adsum*”.

59 Sap. 12, *27 ; Ier. 10, 10 ; Ioh. 17, 3 ; 1 Ioh. 5, 20. 69 Sap. 12, 27 ; Ier. 10, *10 ; Ioh. 17, *3 ; 1 Ioh. 5, *20. 79 cui seruire debeas] cf. Deut. 6, 13 ; 10, 20 ; Matth. 4, 10 ; Luc. 4, 8 ; Rom. 1, 25 ; Phil. 3, 3. 79/80 ex ... cognoscas] cf. Sap. 13, 5 ; Rom. 1, 20. 85/86 cf. IV Reg. 20, 3 ; Esdr. 10, 11. 86/77 Is. 58, *9.

F¹/P¹

59 uel et
86d P¹ (al.m.) 62 uidetur F¹ ; uidet** (ur eras.) P¹ 65 (absentas] absens
es edd.) 66/67 reliqueris P¹ uel relinques 72 mutu F¹ localis F¹ ; locali* (s eras.)
P¹ 80 seruunt F¹ ; seruunt** P¹ 81 posse tibi]
iterat., eras. F¹ regno] eras. P¹ ; (regnanti edd.) quae] add. tuo P¹ (edd.)
82 famulatu¹ P¹ (al.m.) ; (famulatu¹ edd.)

Quis tibi ergo in tuis necessitatibus sit exorandus, agnosce, loquente apostolo non de arbore nec de lapide, sed ita
 90 dicente : *Infirmatur aliquis ex uobis ? Inducat presbyteros ecclesiae, et orent super eum, ungentes eum oleo ; et oratio fidei saluabit infirmum, et alleuabit eum dominus, et si in peccato sit, dimittetur ei.* Vnde intellegamus : quantam habeat salubritatem quantamque potentiam, directa ad *uerum deum* fidelis
 95 oratio — sic dominus Ezechiae quindecim annos ad uitam, uirtute unius supplicationis, adiecit.

Illum ergo, o homo, solum tibi noueris excolendum : qui pro amore hominis *unigenitum suum* tradidit, et auctorem tuum conuertit in pretium tuum, ipsumque pro salute publica
 100 redemptorem non dubitauit offerre uenalem.

Illum cole : qui, cum te *de nihilo fecerit*, reparare te de initio pulueris poterit, resurrectionis miracula facturum semel in cinere tuo, quae semper facit in tritico tuo.

(II). 10. Sed requiris a me : "Quomodo homo defunctus, in
 105 uitam de fauillis mortuis suscitatur ?". Et tu, dic mihi : Quomodo granum tritici quod in cespite sepelitur, quomodo in melius sui morte renouatur ? Dic mihi : De genuinis mortuae silicis, quomodo uiuus ignis excutitur ? quomodo uile fenum in stipula moritur, et in semente reparatur ? Quanto
 110 magis corpori humano inesse credenda est rediuiua conditio !

"Quomodo ?", si requiras, id rationis et causae est : quia, etsi potest factura dissolui, non potest natura consumi !

11. Intendat caritas uestra : mors et resurrectio, duae istae leges, sociae sibi atque connexae sunt.

90/93 Iac. 5, *14-15. 94 Sap. 12, 27 ; Ier. 10, *10 ; Ioh. 17, *3 ; 1 Ioh. 5, *20.
 94/95 *fidelis oratio*] cf. Iac. 5, 15. 95/96 cf. rv Reg. 20, 2.6 ; II Par. 32, 24 ;
 Is. 38, 2.5. 97 *solum ... excolendum*] cf. Deut. 6, 13 ; 10, 20 ; Matth. 4, 10 ; Luc.
 4, 8 ; Rom. 1, 25 ; Phil. 3, 3. 98 Ioh. 3, *16 ; 1 Ioh. 4, *9 ; cf. Symb. Nicaen., 6
 [CC 50A, 561, 22]. 101 II Mach. 7, *28. 104/110 cf. Tertull., Adu. Marc., V,
 x, 4-5 [CC 1, 692-693, 10 sqq.]. 106/107 cf. Ioh. 12, 24-25 ; Zeno Veron.,
 Tract., I 2, x, 22 [CC 22, 20, 191/192]. 110 cf. Tertull., De resurr., XII, 6
 [CC 2, 935, 22/23] (*conditio recidiua*). 113 cf. Tertull., De an., xiv, 1 [CC 2, 799,
 3/5].

F¹/P¹

91 cum²] om. F¹ 97 (o) om. edd. noueris tibi ~ P¹ 102 pulueri² F¹ (al.m.)
 (initio) modico edd. 107 (sua edd.) (genuinis] gemmis edd.) 108
 (ignis uiuus ~ edd.) 110 rediuiua] ita F¹/P¹ (edd.) ; an recidiua restituendum ? (cf.
 Tertull., l.c.) 111 (Quod modo Gaigny)

115 Sicut primam non licet praeteriri, ita certum est secundam non posse uacuari; cum moriendi necessitate, causa coniuncta est resurgendi: una sine altera esse non potest, quia unam ex alia unus idemque constituit deus.

Denique anima, quia non moritur, non resurgit. E contrario, 120 in ipsa redemptoris domini passione, ut celebrari posset resurrectio, mors praecessit.

Quicumque ergo te resurrecturum esse non credis, consequens est, ut te putes non esse moriturum. Sed ita cognosce reparandum: sicut te non dubitas resoluendum; quia maior 125 et melior tui portio, id est anima, corporis uiuificationem superstes exspectat. Etsi mors dominata est in carnis occasu, remansit tamen uita cum spiritu.

12. Sed dicis: "Difficile est, ut recipiat uigorem pristinum, quod *redactum esse constat in nihilum*".

130 O homo, fiducialiter ab illo speres necesse est instaurationem tuam: cui iam debere te nosti originem tuam; desperare non posses, etiamsi *in nihilum redactus esses*, qui te *factum esse cognoscis ex nihilo*!

Interroga cognitam terram: nonne uides, alterna graminum 135 reuocatione uel germinum, quomodo [quod] tempus reddit, quod tempus assumpsit? Ita et de reliquiis tuis: quod mundi uetustate uel senio exhaustum creditur, mundi gremio continetur; et quod rapuisse iure putatur antiquitas et quod intra sepulcri uacuum non inuenitur, in dispositione dei et 140 in rerum ratione integrum custoditur.

Ac sic, etsi exinanitus putatur status fragilitatis, tamen in restitutionem corporis non deficit uirtus auctoris.

120/121 cf. Tertull., Adu. Marc., V, ix, 4 [CC 1, 689, 4]. 122/123 cf. Zeno Veron., Tract., I 2, 1, 1 [CC 22, 15, 2/3]. 129 Iob 16, *8; 17, *7; 30, 15; Ps. 72, *22. 130/133 cf. Tertull., De resurr., xi, 9-10 [CC 2, 934, 29/36]. 132 Iob 16, 8; 17, 7; 30, *15; Ps. 72, *22. 132/133 II Mach. 7, *28. 136/142 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xi, 6 [lin. 105/109].

F¹/P¹

115 prima P¹ (Gaigny) licet] debet P¹ (edd.) 116 necessitati F¹ (edd.) 117 case] s.l. F¹ 120 posset (I lit. eras.) P¹ 125 (uiuificatione MBeP 6) 134 cognitam] restitui; cognatam F¹/P¹ (edd.) (alteram Gaigny) 135 (reuocationem Gaigny) (quomodo) om. Gaigny (quod) om. MBeP 6) 136 quod¹ eras. P¹ 138 "antiquitas" putatur ~ P¹ 141 puta¹ F¹ (al.m.) (tamen) tunc edd.) (in] ad edd.) 142 corporis] s.l. suppl. al.m. F¹.

Expl. EXPLICIT HOML DE EO QVOD IDOLA COLI NON DEBENT. ET DE RESVRRECTIONE F¹; om. P¹.

CAPITVLVM XXXI

HOMILIA LX :

***SERMO EXHORTATORIVS
CONTRA DIVERSA VITIA***

HOMILIA LX (54)

*SERMO EXHORTATORIVS
CONTRA DIVERSA VITIA*

MONITVM

Codices :

- F¹** : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 73-74^v.
Mt : MONTPELLIER, *Bibliothèque de la Faculté de Médecine*, 152 (Vol.II), s. IX ex., f. 164^v-167 (usque ad u. 'iurandi', lin. 83).
P¹ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2628, s. XI, f. 98^v-101.
P² : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2169, s. XII-XIII, f. [112] 51-[113^v] 52^v (inde a u. '-turae suae', lin. 26).

Editiones :

- Gaigny** : f. 137-139^v : Sermo exhortatorius contra diuersa uitia.
MBP 6 : col. 673°-674° : Sermo exhortatorius. Contra diuersa uitia.
PLS 3 : col. 660-663 : Sermo 54. Sermo exhortatorius contra diuersa uitia.

Excerptiones, compilationes :

lin. 106/107.121/123.123/142 :
Commendemus ... dimicemus ;
Adueniet ... beatissimum ;
ad famulatum ... defectum :

Caes.⁸⁸ (= *ps.-Faust.¹¹⁸* ; *ps.-Aug.¹¹⁸*) : (Caesarii) Sermo LVIII. Admonitio sancti Fausti pulchra, ut semper de peccatis nostris et de die iudicii uel de aeternae beatitudine cogitemus, 3-4 [CC 103, 256 (246), 2/5.6/7 ; 257 (246), 13/27] = (Fausti) Sermo XII [CSEL 21, 270, 8/9.10 ; 270, 18 - 271, 14] = (ps.-Augustini) Sermo CX. De eisdem uerbis Apostoli (II Cor. 5, 10), 3-4 [PL 39, 1964^{(A),(B),(B),(C)}].

Redintegrationes :

a) *lin. 106/107 :*
Commendemus ... dimicemus :

Eus.G.^{IV} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia IV, 6 [lin. 185/187].

b) *lin. 107 :*
contra ... dimicemus :

Eus.G.^{XLIII} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XLIII, 5 [lin. 118].

Eus.G.^{XLIV} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XLIV, 7 [lin. 77].

c) *lin. 118/120 :*
ita ... durarent :

Eus.G.^{XLV} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XLV, 9 [lin. 136/138].

d) *lin. 121/142* :
Adueniet ... defectum :

Eus.G.^{IV} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia iv, 6-7 [lin. 188/206].

e) *lin. 131/132* :
nec ... posse :

Eus.G.^{xxxviii} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia xxxviii, 6 [lin. 196].

SERMO EXHORTATORIUS
CONTRA DIVERSA VITIA

1. Doctor noster beatus Paulus apostolus, prouocare nos cupiens ad ardorem laudis aemulatione uirtutis, ita dicit : *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi.*

Imitabatur enim per iustitiae amorem, per corporis mortificationem, per cordis humilitatem ; imitabatur illum : dum deceptricem praesentis uitae respuit iucunditatem, lenocinantis mundi illecebram despicit faciem ; dum usque ad mortem praedicat ueritatem.

Non autem nimis arduum iudicetur, ut diuina quisque
10 praesumat exempla sectari. Propter hoc deus *homo factus* est : ut homo deum possit imitari.

2. Imitabatur ergo eum uel maxime, apostolus, per cordis humilitatem : in qua consistunt fundamenta uirtutum ; — qua Christus specialiter praedicauit : dum *semetipsum*
15 humilians *exinaniuit*, dum sublimitas ad humana descendit, dum *formam serui* seposita dominantis potestate *suscepit*.

Et inter haec : quomodo se erigere audet terrena fragilitas, cum se propter hominem dignata sit humiliare diuina maiestas ?

20 Ad hoc se autem, diuinitas, inclinauit : non solum ut uel de proximo uulnera humana sanaret et statum iacentis erigeret, sed etiam angeli rebelli superbiam caelesti humilitate damnaret.

3 1 Cor. 4, 16 ; 11, 1 ; Phil. 3, *17. 8 praedicat] cf. Act. 28, 31. 10 Symb. Nicaen., 15 [CC 50A, 561, 62]. 14 praedicauit] cf. Act. 28, 31. 14/15 Phil. 2, 7. 16 Phil. 2, *7.

Codd. : F¹/P¹/Mt

Inscr. INCIPIT SERMO EXORTATORIUS CONTRA DIVERSA VITIA. CĀP. XXXI. F¹ ; SERMO EXORTATORIUS CONTRA DIVERSA VITIA P¹ ; INCIPIT SERMO EXORTATORIUS CONTRA DIVERSA VITIA Mt.

1 Doctor noster] om. F¹/P¹ 1/2 prouocare nos cupiens beatus (om. Paulus) apostolus ~ F¹/P¹ 4 Imitatur F¹/P¹ (amorem] timorem *edd.*) 5 imitatur F¹/P¹ 5/6 deceptri*****cē (6 *ferē list. eras.*) F¹ 6 iucunditatem] *add.* dum F¹/P¹ 6/7 lynocinantis Mt 7 dispēct Mt (*al.m.*) 12 maxime] *add.* beatus F¹/P¹ 13 qua] *add.* omnium F¹/P¹ 14 quam F¹/P¹ scipsum Mt 15 sullimitas P¹ 16 suscepit Mt 17 (haec inter ~ *edd.*) audet (-et *in ras.* 2 *litterarum*) Mt ; audebit F¹/P¹ 18 sc] om. Mt dignata ē (*alt. a in ras., al.m.*) Mt diuina] om. F¹/P¹ 20 ut] om. F¹ 21 statim *corr.* Mt 22 sed] *add.* ut F¹/P¹ (rebellis *edd.*)

3. Et ideo anima fidelis et sapiens ita humilitatem diligit :
 25 ut se a Christo per humilitatis uirtutem redemptam esse
 cognoscat ; et in hoc tantum hominem facturae suae nobilitas
 extollat. Non per elationem ac superbiam uitiosus existat,
 sed contra uitia superbus appareat.

In hoc solo uideatur eius elatio : ut dedignetur subiacere
 30 peccato ; in hoc solo se erigat : ut passionum uilia blandimen-
 ta calcet et conterat, ut delectationes concupiscentiae carnalis
 exhorreat, ut contra lasciuam mollitiem malesuadae carnis
 toto affectu concupiscentiae generositatis assurgat.

4. Ceterum, illud superbiae genus uile ac detestabile est :
 35 contra humilem se erigere, et destitutum infirmumque depri-
 mēre, et imbecillitate nutantes impellere ; pauperem atque
 subiectum, contempto dei timore, calcare ; et in afflictionem
 miseri, potentiae suae pondus exercere, ac uicinum tenuem
 audis faucibus et, ut ita dictum sit, ferinis rictibus deuorare.

40 De hac superbia dicitur : *Deus superbis resistit*, et iterum :
Odibilis est coram deo et hominibus superbia. Dicat ergo sibi

40 Iac. 4, 6 ; 1 Petr. 5, 5. 41 Eccli. 10, *7.

F¹/P¹/M^t

25 (ut) *add.* et *edd.*

F¹/P¹P¹/M^t

26 -turae suae] *denuo adest* P¹ (cf. *supra*, ad hom. lv lin. 186) 27 Non] *add.* ut
 F¹/P¹P¹ elationem ac] elatione+m^{uol} M^t (al.m.) 28 sed] *add.* ut F¹/P¹P¹
 uitia] *add.* sua F¹/P¹P¹ 29 solum F¹/P¹P¹ eius] esse (ēē) P¹ 30 digne-
 tur M^t (al.m.) 31 delectationē* (~ *add.*, s. *eras.*) M^t (al.m.) concupiscentia F¹
 32 lasciuam P¹ ; lasciuam (alt. i. *eras.*) M^t malesuadente F¹ ; malesuadentis
 P¹P¹ concupiscentiae] ita recte M^t (ludit enim in oppositione "concupiscentiae gene-
 rositatis" hic, et "concupiscentiae carnalis" *supra*, lin. 31) ; conscientiae F¹/P¹P¹ ;
 (cf. *Tacit.*, *Agric.*, xxx : "affectu concupiscunt") 34 illud] in *mg. suppl.* al.m. P¹
 35 destitutum F¹ 36 imbecillitate P¹ ; inbicillitate* (fort. m. *eras.*) M^t nutan-
 tis F¹ ; nutantem P¹P¹ ; nutantes (pr. n. per ras. ex m) M^t 37 Contemptu M^t
 afflictione F¹/P¹P¹ 38 exserere M^t uicinum] uitium P¹ ; (uirum *edd.*)
 38/39 tenuem audis P¹ ; tenui auditis M^t 39 faciēbus F¹ (al.m.) ita]
 interim M^t ictibus F¹ 41 deo] s.l. *suppl.* al.m. P¹ omnibus F¹ (al.m.)

homo semper in corde suo contra elationes suas : "Immundus ante deum, omnis qui exaltat cor suum. Cur non odi languorem superbiae, de qua legi audio : *Perdidit deus memoriam superborum, et reliquit memoriam humilium sensu* ; de qua legi audio : *Quoniam tu, deus, populum humilem saluum facies, et oculos superborum humiliabis ?*".

5. Si ergo, inter ista, cogitemus nos cito ex hoc corpore solvendos et a nobismetipsis illo iubente separandos, qui hanc ipsam terram spiritui sociauit atque connexuit : sic cogitemus nos *coram angelis rationem* de factis dictisque *posituros*.

Non solum capitalia refugiamus, sed etiam minora quaeque, id est oris lapsus *cordisque, uitemus*.

Sed quod dixi 'oris et cordis' : si cordi statueres adhibere custodiam, ori non labores imponere disciplinam. Sine labore ostium *circumstantiae* poterit obtinere *labiis suis* : qui cautus fuerit in sensibus suis. *Illud siquidem uoce depromitur : quod prius in officina conscientiae formatur ; hoc exterior reddit : quod dictat interior*.

44/45 Eccli. 10, *21. 46/47 Ps. 17, 28. 50/51 cf. ps.-Faust., Serm. II [CSEL 21, 229, 25/28] fort. aptatum ex Euseb. 'Gallic.'. 51 *coram angelis* Luc. 12, 8.9. *rationem ... posituros* Hebr. 13, *17 ; cf. Matth. 12, 36 ; Rom. 14, 12 ; 1 Petr. 4, 5. 52/53 *oris ... praecipiat* ps.-Faust., Epist. IX [CSEL 21, 212, 6/16] fort. aptatum ex Euseb. 'Gallic.'. 55/56 *custodiam ori. ostium circumstantiae ... labiis suis* Ps. 140, 3. 57/58 cf. Aug., Serm. CCLXXXVIII, 3 [PL 38, 1304^{DB}].

F¹/P¹P¹/M^t

42/43 Immundus] *add. est F¹/P¹P¹* 43 odi] ^{odire} *Mt (al.m.)* 44 languorem F¹ (al.m.) 45 sensuum F¹/P¹, sensu** (2 litt. *eras.*) P¹ ; sensu* (m *eras.*) M^t 46 qua] *dein 4 fere litt. *eras.* P¹ deus] om. F¹/P¹P¹* 49 a] *s.l. suppl. al.m. P¹* illo iubente] illos stupentes M^t 50 sic] si F¹/P¹P¹ 51 positurus *corr. M^t* 52 capitalia] *add. crimina P¹P¹* refugiamus] *restitui* ; refugiemus F¹/P¹P¹ ; refugimus M^t 52/53 quaeque] *add. peccata F¹/P¹P¹* 53 (lapsus oris ~ ps.-Faust., l.c.) uitemus] *restitui (ps.-Faust., l.c.)* ; uitabimus F¹/P¹P¹ ; uitamus M^t 54 (dixi oris et cordis] oris [om. et cordis] diximus ps.-Faust., l.c.) si] *adnot. Nota in mg. al.m. M^t corde M^t (al.m.) statueres] restitui ; statueris F¹/P¹P¹/M^t ; (studueris ps.-Faust., l.c.) 55 laborabis F¹/P¹ (ps.-Faust., l.c.) ; labobis P¹ (al.m.) (labore] difficultate ps.-Faust., l.c.) 56 pot*erit (u *eras.*) obtinere P¹, potuerit obtinere P¹ ; (opponere poterit ps.-Faust., l.c. [iuxta Vulg.]) 56/57 (qui ... suis] om. ps.-Faust., l.c.) 58 deformatur F¹/P¹P¹ (ps.-Faust., l.c.) reddit M^t (al.m.) 59 dicit (alt. i in a *eras. ut uidetur, al.m.*) P¹ ; dicat M^t*

- 60 *Mens exerceat imperium, et lingua famulatum. Et ideo dixit sermo diuinus : Ex abundantia cordis os loquitur ; [quod de sermone nasci uidetur,] prius cogitatione concipitur. Vt os indigna non proferat, animus iusta praecipiat ; tolle originem causae, et mox occasionem remouebis offensae. Vt purum defluat*
 65 *riuius, fons arte purgandus est.*

6. Non autem leues esse apud deum putemus errores excessusque uerborum.

- Videamus quid, de huiusmodi peccatis, beatus apostolus dicat : *Ecce quam paruus ignis quam magnam siluam incendit.*
 70 *Et lingua ignis est, uniuersitas iniquitatis. Lingua constituitur in membris nostris, quae maculat totum cor. Inquietum malum, plenum ueneno mortifero. In qua benedicimus deum et patrem, et in ipsa maledicimus homines qui ad similitudinem dei facti sunt. Ex ipso ore procedit benedictio et maledictio. Et*
 75 *alio loco, interminatio diuina testatur : Vir, inquit, lubricae linguae incidet in malis.*

Quamobrem : quando os aliquid maleuolum ad proximum suum loquitur, multa iam malignitate tota sedes pectoris possidetur.

- 80 7. Et ideo, quia omnis qui custodit os suum, seruat animam suam : custodiamus sensum nostrum a uenenata suauitate obtrectandi, [a consuetudine mentiendi, a facilitate iurandi] ; a facilitate, inquam, mentiendi atque iurandi, a qua omnimodo cauere praecipimur, dicente domino : *Iurationi non*

61 *Ex ... loquitur*] Matth. 12, 34 ; Luc. 6, 45. 60/71 Iac. 3, *5-6. 71/74 Iac. 3, *8-10. 75/76 Prou. 17, *20 (LXX). 77/78 Prou. 25, *18. 80/81 Prou. 13, *3. 84/85 Eccli. 23, 9.

F¹/P¹P⁷/M^t

60 exercit F¹ (ps.-Faust., l.c. [cod.]) ; exercet P¹P⁷ (ps.-Faust., l.c. [ed.]) (et¹) om. ps.-Faust., l.c.) 60/61 (ideo ... diuinus] propterea caelestibus edocemur eloquiis ps.-Faust., l.c.) 61/62 Quod ... uidetur] om. M^t 62 os] hos F¹ ; (oris sonus ps.-Faust., l.c.) 64 remoueb¹⁸ F¹ purus P¹P⁷ 65 arte] ante F¹/P¹P⁷ 66 leue F¹/P¹, leues* P⁷ ; leuis M^t erroris M^t 66/67 excessus* (q; eras. ut uidetur) M^t 69 quam¹] om. P¹P⁷ 71 cor] corpus F¹/P¹P⁷ (cum Vulg.) 72 ueneno] o in ras. (fort. ù eras.) al.m. P¹ qua] ipsa F¹/P¹P⁷ (cum Vulg.) benedicimus M^t (al.m.) 74 maledictio] add. De huiusmodi peccatis F¹/P¹P⁷ 76 incidet (-cedit M^t) in malis] om. F¹/P¹P⁷ ; (etc. edd.) 77 ad] in F¹/P¹P⁷ 78 multa] muta mut. illeg. al.m. P¹ 78/79 tota ... possidetur] del., et obnoxius teneatur suprascr. al.m. M^t 81 uene**nata F¹ suauitate P¹ (al.m.) 82 a¹ ... iurandi] om. M^t a³ ... iurandi] del. al.m. P¹ 83 inqua F¹/M^t iurandi] sequitur : interiores ... M^t (cf. supra, ad bom. xxxiii lin. 42)

8; *assuescat os tuum : multi enim casus in illa, et iterum : Vir multum iurans replebitur iniquitate, et non discedet de domo illius plaga.*

Mundemus itaque domum mentis a contagio falsitatis, ut templum intra nos suum Christus agnoscat; repudietur
90 amaritudo, indignatio repellatur, ut locum possit habere compunctio; recedat peccandi amor, succedat iudicii timor.

Nam, quamdiu in nobis carnalium rerum uixerit appetitus, spiritalium a nobis sensuum elongabit affectus. Nemo in uas aliquo foetore corruptum, balsama pretiosa transfundit, et,
95 sicut dixit : *Nemo mittit uinum nouum in utres ueteres.*

8. Difficile est ut assurgere ad bonum possis, nisi a malo ante diuerteris. Quamdiu noua delicta adiciuntur, uetera non curantur; prorsus peccata non redimet, qui peccare non desinit, quia *nemo potest duobus dominis seruire.*

100 In uno animae domicilio, ira atque patientia, iniquitas atque iustitia, castitas atque luxuria, simul habitare non possunt.

Interdicatur accessus uoluptati atque libidini, ut domus munda pateat castitati; excludatur diabolus cum militia
105 uitiorum, ut Christus cum choro possit intrare uirtutum.

Commendemus nos iudici nostro, et, *dum in hac carne positi sumus*, contra ipsam carnem quotidie dimicemus; membra ieiuniis castigemus, corda orationibus concidamus.

9. Sunt quidem nobis nunc contra mundi illecebras et inimi-
110 ci insidias, conflictus magni et dura luctamina; sunt hostes inuisibiles et quotidiani labores. Sed nos illa cogitemus, quae praeparata sunt post laborem. Non ualet parua seruitus

85/87 Eccli. 23, *12. 95 Marc. 2, 22; Luc. 5, 37; cf. Matth. 9, 17. 99 Matth. 6, 24; Luc. 16, *13. 100/107 Rom. 7, *5 + II Cor. 5, *6. 107 cf. ps.-Columb., Instr., II, 3 [SLH 2, 72, 12]; Euseb. 'Gallic.', Hom. XLII, 8 [lin. 117/118]; Serm. extr. 6, 2 [lin. 13/14].

F¹/P¹P⁷

85 assuescas P¹P⁷ multus F¹/P⁷, multi* (1 per ras. ex u ut uidetur) P¹ 86 implebitur P¹P⁷ (cum Vulg.) 88 contagiōe (~c add. al.m.) P⁷; (contagione add.) 92 quādam P⁷ (al.m.) 93 uase F¹ 94 pretiosa] om. P⁷ 95 dixit] add. dominus s.l. al.m. P⁷ 96 sugere P⁷ (al.m.) 99 dominus F¹ 104 castitas F¹ 105 (Commendemus nos] ipsi nos condemnemus ipsi nos accusemus quotidie Eus.G.^{IV}, Cass.⁵⁰) 106 iudici* P⁷ (al.m.) carne] s.l. suppl. al.m. P⁷ (positi] om. Eus.G.^{IV}, Cass.⁵⁰) 107 (carnem] add. auxiliante domino Cass.⁵⁰) 108 ieiuniis P⁷ (al.m.) 110 conflictis F¹ 112 parata P¹ (al.m.), parata P⁷ 112/113 paruam seruitutem libertas perpetua F¹

libertatem perpetuam ; non ualet brevis militia gloriam sem-
piternam, in qua te, homo, uidebis pariter ac stupebis angelis
115 consimilem, Christique perpetuum *coheredem*.

Respice, ingrata fragilitas, ad ineffabiles misericordias
domini tui : ecce statuit quidem nobis tempus laboris exiguum,
sed remunerationis immensum ; Ita dispensauit utramque
uitam : ut agonium spatia cito finirentur, illa praemiorum
120 saecula sine fine durarent.

10. Adueniet ergo, post incolatus istius contritiones, tem-
pus illud desiderabile, tempus expectatissimum ac beatissi-
mum : quo nobis, ad famulatum cultumque dei, nulla iam
obsistat infirmitas, nulla contradicat miserae fragilitatis
125 aduersitas, nulla ulterius remaneat pugnandi necessitas.

Adueniet, inquam, illud tempus : quando nulla iam desidere-
tur cibi somnique refectio, nulla sentiatur ieiunii lassitudo,
nulla timeatur uel de carne inquietudo uel de hoste tentatio ;
sed, aduersario in inferni profunda demerso — de quo apostolus
130 dicit : *Absorpta est mors in uictoria. Vbi est, mors, stimulus*
tuus ? —, perfruemur hac primum felicitate : nec uelle ultra
peccare nec posse.

Cessante omni iniquitate, omni miseria, omni moerore : to-
tum innocentia, totum laetitia, totum iustitia possidebit ;
135 nulla<m> inferior aerumna<m>, nulla<m> superior timebit

115 Rom. 8, 17. 117 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. XLV, 1 [lin. 12]. 126/128.
133/139 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. XXXVI, 4 [lin. 44/45] ; Hom. XLV, 7 [lin. 98/113].
130/131 II Cor. 15, 54-55. 131/132 cf. Ioh. 5, 14 ; 8, 11 ; I Ioh. 5, 18. 132
cf. I Ioh. 3, 9.

F¹/P¹P⁷

114 uideb¹⁰ F¹ (al.m.) ; uideb⁷ P⁷ 116 ineffabilis F¹ 119 (ut) add. laborum
et Eur.G.^{XLV} (spatia] tempora Eur.G.^{XLV}) (illa] honorum uero et Eur.
G.^{XLV}) 120 saecula] gaudia Eur.G.^{XLV}) 121 (Adueniet ... contritiones] dum
uenit Eur.G.^{IV}, dum nobis Caes.⁵⁰) Adueniet] Ad- suppl. al.m. P⁷ contri-
tionis F¹ (add.) ; contricion* (1 lit. erat.) P⁷ 122 (desiderabile tempus] om.
Eur.G.^{IV}, Caes.⁵⁰) expectantissimum F¹ 123/132 ac beatissimum] om. P⁷ ;
(add. in Eur.G.^{IV}, add. felici mutatione aeternae uitae succedit Caes.⁵⁰) 123
famulatū cultumque dei P⁷ (al.m.) ; (ad seruiendum deo nostro Eur.G.^{IV}, Caes.⁵⁰)
124 (fragilitatis] carnis Eur.G.^{IV}, Caes.⁵⁰) 126 (Veniet Eur.G.^{IV}, Caes.⁵⁰) (tem-
pus illud ~ Eur.G.^{IV}, Caes.⁵⁰) 129 (demerso] contruso Eur.G.^{IV}, Caes.⁵⁰)
129/131 (de quo ... tuus] om. Eur.G.^{IV}, Caes.⁵⁰) 131 (felicitate] add. ut incipiamus
Eur.G.^{IV}, Caes.⁵⁰) uel¹⁰ F¹ (al.m.) 133 Cessanti F¹ misera¹ P⁷ (al.m.)
134 totum iustitia P⁷ (al.m.) ; (totum felicitas Eur.G.^{IV}, Caes.⁵⁰) 135 nulla¹
F¹/P¹P⁷ (add.) (Eur.G.^{IV}) (inferiori Eur.G.^{IV}) aerumna F¹/P¹P⁷ (add.) ;
(miseria Eur.G.^{IV}, miseriam Caes.⁵⁰) nulla¹ F¹/P¹P⁷ (add.) (Eur.G.^{IV}) (supe-
rior] feliciori Eur.G.^{IV}, felicior Caes.⁵⁰) timebit (~ add. al.m.) P⁷, timebit P⁷ ;
(timebitur add. ; Eur.G.^{IV})

inuidiam, quia, exinanita omni iniquitate, omni malitia :
transibit in pectora hominum, caritas angelorum ; quibus ad-
mixti homines iam caelestes, recepta carne sine carnis in-
firmitate, lucis et immortalitatis perfusi ueste fulgebunt. Et
140 ideo nullum ulterius patientur de sempiterna domini sui
seruitute fastidium, nullum sub perenni laudum suarum ex-
sultatione defectum.

F¹/P¹P²

136 inuidia *P¹P²* (*Eus.G.IV*) (exinanita] *add.* et penitus extincta *Eus.G.IV*,
Caes.⁴⁶) (iniquitate omni malitia] malignitate *Eus.G.IV*, *Caes.⁴⁶*) 137 transibit]
s.l. suppl. al.m. P¹ 139 (lucis ... ueste] *om. Eus.G.IV*, *Caes.⁴⁶*) 140 (sui] *om.*
Eus.G.IV) 141 sub] de *P¹P²*.

Expl. EXPLICIT HOMELIA CONTRA DIVERSA VITIA *F¹* ; EXPLICIT OMELIA CONTRA
DIVERSA VITIA *P¹P²*.

CAPITVLVM XXXII

HOMILIA LXI :

SERMO CASTIGATIONIS

IN QVO INOBOEDIENTIA

INFRVCTVOSAE ARBORI COMPARATVR

HOMILIA LXI (55)

SERMO CASTIGATIONIS

IN QVO INOBOEDIENTIA

INFRVCTVOSAE ARBORI COMPARATVR

MONITVM

Codices :

- F¹** : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 74^v-76.
P¹ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2628, s. XI, f. 101^v-103^v.
P⁷ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2169, s. XII-XIII, f. [113^v] 52^v-[115^v] 54^v.

Editiones :

- Gaigny** : f. 139^v-141^v : Sermo castigationis, in quo inobedientia in-fructuosæ arbori comparatur.
MBP 6 : col. 674^a-675^b : Sermo castigatōrius, in quo obedientiae fructuosae arbori comparantur.
PLS 3 : col. 664-667 : Sermo 55. Sermo castigatōrius, in quo obediē-tiæ fructuosæ arbori comparantur.

Radintegrationes :

- a) *lin. 64/138* :
Vnde ... descendit :
Eus.G.^{extr.7} : (Eusebii 'Gallicani') Sermo extr. 7, 6-11 [lin. 36/112].
b) *lin. 97/100* :
Vbi ... magnae :
Eus.G.^{LVIII} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LVIII, 5 [lin. 40/43].
c) *lin. 103* :
concupiscentiae ... secum :
Eus.G.^{LVIII} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LVIII, 4 [lin. 35/36].
d) *lin. 104* :
oblectamenta ... crimina :
Eus.G.^{XXXVI} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XXXVI, 2 [lin. 19/20].
Eus.G.^{LVIII} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LVIII, 4 [lin. 36/37].
e) *lin. 135/137* :
impossibile ... potestates :
Eus.G.^{XIII} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XIII, 9 [lin. 123/125].

LXI

SERMO CASTIGATIONIS

IN QVO INOBOEDIENTIA

INFRVCTVOSAE ARBORI COMPARATVR

1. Fidelium exhortatores animarum, ministri sunt caelestium praeceptorum — dicente domino : *Qui uos audit, me audit.*

Merito de caelo exspectat praemium, qui perficere studet ; caeleste mandatum ; nemo ergo aestimet quod sacerdoti praestet, si oboediat sacerdoti. Erudientis sedulitas, obtemperantis utilitas est ; studium exhortantis, lucris militat audientis, quinimmo et lucrum exhortantis operatur.

Nam, si aliquid boni docente me gesseris, mihi gaudii, tibi
10 materiam praemii ministrabis. Ex hoc dupliciter te mihi debitorem esse perspicies : si, cum tu profectum de sermone meo capias, insuper de fructu gaudere me uideas.

2. Agnosce operis tui meritum etiam per meae exsultationis affectum ; intellege quantum tu gratulaberis de munere ac-
15 quisitae salutis, si ego tantum gratulor de mercede sermonis.

Diuina quodam loco doctrina testatur : *Inauris aurea et margaritum fulgens, qui loquitur uerbum in aurem audientem et oboedientem* — uides quia praedicantis officium ad ornamentum pertinet obsequentis.

20 Obtemperandi itaque deuotio operationis tempore fulget in margaritam, remunerationis tempore dilatabitur in coronam.

3. *Qui uos, inquit, audit, me audit ; et qui uos spernit, me spernit.* Oboedientia exspectet gratiam, inoboedientia ex-
25 pauescat offensam.

Inscr. cf. Matth. 3, 10 ; Iudae 12. 2/3 Luc. 10, 16. 6/8 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. LIII, 1 [lin. 1/2]. 13/15 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. XLIV, 8 [lin. 91/92]. 16/18 Prou. 25, *12. 20/22 cf. Caes. Arel., Sermon. CLXXXIX, 5 [CC 104, 775 (734), 25/27]. 23/24 Luc. 10, 16.

Codd. F¹/P¹P⁷

Inscr. C¹P¹ ·XXXII· INCIPIT SERMO ET CASTIGATIO IN QVO OBOEDIENTIA INFRVCTVOSAE ARBORI COMPARATVR F¹ ; SERMO CASTIGATIONIS P¹, INCIP SERMO CASTIGATIONIS IN Q INOBEDIENTIA INFRVCTVOSAE ARBORI COMPARATVR P⁷.

4 studit F¹ 5 ergo] om. P¹ 7 mitat P¹ (al.m.) 10 ministrabis] add. çj (exp.) P⁷ te] in mg. suppl. al.m. P¹ 15 salutis] retributionis P¹P⁷ (add. 18 ad] 9^d P⁷ (al.m.) ; (et ad add.) 21 (margaritum add.)

Et ideo anima negligens, quando, audito uerbo dei, non exhibet fructum, similis est illi arbori ad quam explorandam dominus uenit et non inuenit in ea nisi folia tantum — et propterea, quia benedictionem ferre noluit, sententiam maledictionis excepit : *ne ex ea fructus ulterius nasceretur* — ; et in alio loco dicit : *Omnis arbor quae non facit fructum bonum* — uides quia parum est apud deum, si malum non feceris, nisi etiam in bono sollicita conuersatione profeceris.

4. Sapientiae doctrina, terrae incultae uita hominis neglectae gentis comparatur, dicentis : *Tamquam ager uir insipiens, et sicut uinea homo cui deest prudentia : si dereliqueris eum, incultus erit et herbis implebitur totus et erit desertus* ; de quo et alio loco dicit : *Expectaui ut faceret uuam, fecit autem spinas*.

Ita anima, si negligatur, si securitati ac desidia relinquitur, ab omni fructu efficitur sterilis : ab omni spe deserta redditur ; pro iucundissimis frugibus, triste lolium et arentes tribulos germinabit.

Scimus, et usu nouimus, quomodo possessionis alicuius domus minus contristetur uel quo dolore feriat, si, post aliquantum tempus adueniens, agrum suum rubis et sentibus repletum atque obsitum uideat, uel imbre grandinis caesum, uel ferarum ac bestiarum incursione uastatum. Nonne ita affligitur : quasi de parte corporis sui aliquid amiserit ac de anima sua aliquid imminuerint damna terrarum ?

28 Matth. 21, *19 ; cf. Marc. 11, 13. 30 Matth. 21, *19. 31/32 Matth. 8, 10 ; 7, 19 ; Luc. 3, *9. 33/33 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. vi, 6 [lin. 92/94]. 35/37 Prou. 24, 30-31 (LXX). 38/39 Is. 5, *2.*4. 42/43 cf. Iob 31, 40. 43 Iob 31, *40. 43 Gen. 3, 18. 47/48 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xl, 3 [lin. 130/132].

F¹/P¹P¹

27 similis est F¹ (al.m.) 31/32 facit ... bonum] euanid. P¹ bonum] add. excidetur et in ignem mittetur P¹ (ut uidetur in loco paene euanid.), P¹ (edd.) 32/33 deum ... etiam in] euanid. P¹ 33/34 conuersatione ... terrae in-] euanid. P¹ 33 profferis P¹ (al.m.) 34 uitā (~ add. al.m.) P¹ ; (uitam edd.) hominis P¹ (al.m.) 34/35 negligentis F¹ 35 (comparat edd.) dicens** (s in ras. 3 litterarum) P¹ (al.m.) ; (dicens edd.) ager] add. spinosus P¹ (ut uidetur in loco paene euanid.) P¹ (edd.) 36 uinea ... si dereli-] euanid. P¹ uinea] add. inculta P¹ (ut uidetur in loco paene euanid.), P¹ (edd.) 38 Expauit F¹ (al.m.) 41 spc*** (3 fere litt. eras.) F¹ 44 possionis P¹

5. Et quomodo ingemiscere oportet ac deflere sapientem, quando perspicit agrum cordis sui, id est domini sui uineam desertam fieri ac diuersis uitiiis, tamquam impetu grandinis, uerberari et animae detrimentis ac deflectibus caedi et morti-
55 fero igne libidinis medullitus concremari !

Quomodo inter haec lugere se debeat neglegens et tepidus et infidelis, falsarius, impudicus, obscenus ; quomodo eum apud se de se contristari oporteat, interroget studiosos terrarum colonos quos tam grauiter insensibilium ac mortuarum rerum
60 damna constringant : paene plus eos excruciant detrimenta foris posita et ab homine separata, quam nos ea quae de nobis intra nos pereunt, ut causam uoluptatis paene cariorem esse homini appareat, quam salutis !

6. Vnde et nos inculto et deserto agro similes inuenimur, si
65 nihil fructuosum ostendamus in operibus, nihil cultum praeferamus in moribus.

Proinde, quia *dei agricultura, dei aedificatio sumus*, eradicemus a nobis primitus tamquam *spinas* ac noxia gramina, saeculares delectationes et concupiscentias corporales, quibus
70 reficitur ac laetificatur inimicus, sicut diuina testantur eloquia : *Si praestes, inquit, animae tuae concupiscentias suas, facit te in gaudium inimicis tuis.*

Et ideo, pugnantes contra confusibiles tentationes, totis cum propheta uisceribus proclamemus : *Nequando dicat inimicus*
75 *meus : Praeualui aduersus eum.*

7. Recordemur lubricos primae aetatis errores.

64/65 cf. Prou. 24, 30-31. 67 1 Cor. 3, 9. 68 Gen. 3, 18 ; Hebr. 6, 8. 71/
72 Eccli. 18, *31. 74/75 Ps. 12, *5.

F¹/P¹P⁷

51 quomodo] quo do F¹ (ac deflere oportet ~ edd.) 59/60 ac ... damna] *euaniid.* P¹ 60 (constringunt edd.) 60/61 -ciunt detrimenta ... homine] *euaniid.* P¹ 61/62 quae ... pereunt] *euaniid.* P¹ 62/63 cariorem ... quam] *euaniid.* P¹ 64 (Vnde] *add.* timendum est, fratres carissimi, ne *Eus.G.^{extr.7}*) (et deserto] *om. Eus.G.^{extr.7}*) 64/65 -serto agro ... nihil¹] *euaniid.* P¹ 64 (inueniamur *Eus.G.^{extr.7}*) 65 infructuosum P⁷ 65/66 praeferamus in moribus] *euaniid.* P¹ 67 sumus aedificatio ~ P⁷ (edd.) 68 ac] *add.* tribulos s.l. al.m. P⁷ ; (*add.* tribulos edd.) gramina] *restitui* (*Eus.G.^{extr.7}*) ; crimina F¹/P¹P⁷ (edd.) 69 (corporales] saeculares *Eus.G.^{extr.7}*) 69/70 -les quibus ... sicut] *euaniid.* P¹ 70 letificabitur P⁷ 71 Si ... concupiscentias] *euaniid.* P¹ 72 (facit te in] facis *Eus.G.^{extr.7}*) 74 (uisceribus] uiribus *Eus.G.^{extr.7}*) 75 (meus] *om. Eus.G.^{extr.7}*)

Quid nobis profuit, per erubescenda opprobria uitiorum et dedecora ludibria, tantas carni et conscientiae nostrae contumelias irrogasse, de quibus apostolus dicit : *Tradidit illos in*
 80 *passiones ignominiae, ut contumeliis afficiant corpora sua,*
 et iterum : *Quem, inquit, fructum habuistis tunc, in quibus nunc erubescitis ?*

Quid profuit, in perditionem nostram etiam laborasse, sicut propheta commemorat : *Laborauerunt ut operarentur iniqui-*
 85 *tatem ?*

Quid profuit, lugenda et arsura opera cum uoluptate gessisse, et fragilem iuuentutis nauem per infelicia salutis traxisse naufragia ?

8. Vbi tunc fuit tremendi iudicii metus, ubi terror ignis
 90 aeterni : quando in nobis sacra baptismi dona uacuauimus, quando in nobis niueos holosericae nuptialis conscidimus amictus, quando in nobis diuinae imaginis reuerentiam temerauimus, quando dilapidauimus in nobis collatas a summo patre diuitias quae aeternam beatitudinem et caeli regnum
 95 ualebant ? Et nunc dies illos uitae applicandos putamus : cum uideamus in lucrum mortis transisse quod uiximus !

Vbi sunt illi : qui, omnem aetatem in carnis luxuriam consumentes, ex hoc iam saeculo transierunt ? Nonne totum eis in obliuionem misit ultimus dies, hoc ipso sacra scriptura
 100 memorante : *Malitia horae obliuionem facit luxuriae magnae ?*

9. De qua et alio loco dicit : *Desiderium peccatorum peribit.*

79/80 Rom. 1, 26. 80 Rom. 1, 24. 81/82 Rom. 6, *21. 84/85 Ier. 9, *5.
 90/92 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. XLV, 3 [lin. 31/32]. 100 Eccli. 11, 29. 101 Ps. 111, 10.

F¹/P¹P¹

78 (dedecorum *add.* ; dedecorosa *Eus.G.^{extr.7}*) (nostrae) *om. Eus.G.^{extr.7}* 79 (illos) *add. deus Eus.G.^{extr.7}* 80 contumelias *P¹* (sua) *add. in semetipsis Eus.G.^{extr.7}* 81 (iterum) *ideo Eus.G.^{extr.7}* habuis *F¹* in quibus) ^{quibus} inquam *F¹* 87 (infelicia) infidiam *Eus.G.^{extr.7} [cod.]* 89 (tremendi) *add. illius Eus.G.^{extr.7}* 91 olosyrice *F¹* ; oloserice (-se- in *ras. al.m.*) *P¹P¹* concidimus *P¹ (al.m.)* 95 (ualebunt *Eus.G.^{extr.7}*) 96 (lucra *Eus.G.^{extr.7}*) 97 (omnem aetatem) *om. Eus.G.^{LVIII}* in] *s.l. P¹* 97/98 (luxuriam ... transierunt] laetitia ac uoluptate uixerunt *Eus.G.^{LVIII}* 97 (luxuria *add.*) 98 (totum] tantum *Eus.G.^{extr.7}*) 99 (hoc ipsum *MBP* 6 ; sicut *Eus.G.^{LVIII}*) (sacra) *om. Eus.G.^{LVIII}* 100 (memorantem *Eus.G.^{extr.7} [cod.]* ; commemorat *Eus.G.^{LVIII}*)

Malitia] m̃l̃itia *F¹ (al.m.)* ; (Malitiam *Eus.G.^{extr.7} [cod.]* ; *add. inquit Eus.G.^{LVIII}*)

Quando enim hominem concupiscentiae suae iam tarde cum spiritu deseruerint — concupiscentiae, inquam, secum oblectamenta rapientes, et sola nobiscum crimina relinquentes
 105 — ; quando homini, iam extra corpus suum posito, aperiri ac reuelari coeperit saeculi illius nouitas atque in utramque partem mansurae conditionis aeternitas : tunc mirabitur ac stupebit, quomodo tantis malis, quomodo tantis flagitiis acquiescere potuerit *homo, ad imaginem dei factus*, ad caelestem gloriam praeparatus.

Tarda iam tunc secum paenitudine reputabit, quare eum sic subditum atque captiuum tenuerint paruissimae ac uilissimae passiones, cui caeli regna, cui angelorum consortia parabantur.

Tunc sibi intra se unusquisque cum gemitu, sed iam tarde
 115 loquetur : “Vbi estis, concupiscentiae ? ubi estis, illecebrae ? ad hoc mihi momentaneas ac fugitiuas ingessistis delectationes : ut aeternas postmodum inferretis angustias ? Ecce in locum breuium suauitatum, perpetui successerunt dolores !”.

10. Ergo, carissimi, nunc homo ista cogitet, dum adhuc re-
 120 media cogitari possunt.

Loquatur secum ac se ipse confundat, et dicat : “Nonne ego sum, dei opere plasmatus : propter quem speciosa haec mundi elementa formata sunt ; cuius ministeriis totius creaturae officia subiecta sunt ? Cur me ipse erubescendis obscenae
 125 cupiditatis illecebris, mei oblitus, inuoluo ? cur, pretiosus auctori meo, apud meipsum *utilis sum* ?”.

102/103.111 cf. Euseb. ‘Gallic.’, Hom. xxxvi, 2 [lin. 8/10]. 100 Gen. 9, *6.
 114/118 cf. Euseb. Alex., Serm. xxi [PG 86-1, 445^{B-7}]. 126 Thren. 1, *11 ;
 cf. Sap. 15, 10 ; Ier. 2, 36.

F¹/P¹P¹

103 (cum spiritu deseruerint] corpore suo deseruerit paenitebit *Eus.G.^{extr.7} [cod.]*
 (secum] *add.* sub extremo illo die *Eus.G.^{LVIII}* 104 (et sola ... relinquentes]
om. Eus.G.^{extr.7} (nobiscum] cum homine *Eus.G.^{LVIII}* ; in perpetuum *Eus.*
G.^{XXXVI} (crimina] *praem.* opprobria et *Eus.G.^{XXXVI}* 107 partem] *pāt.ε*
F¹ (al.m.) 108 (stupescet *Eus.G.^{extr.7}* quomodo?] *om. P¹ (Eus.G.^{extr.7})*
 110 praeparatus *P¹ (al.m.)* 111 (Tardam *Eus.G.^{extr.7}* tunc] *om. F¹* (paeni-
 tudinem reportabit *Eus.G.^{extr.7}* (sic] tunc *Eus.G.^{extr.7}* 112 (paruissimae]
 prauissimae *MBP 6*) 117/118 (loco *Eus.G.^{extr.7} [cod.]* 119 Ergo] *Ego P¹*
(al.m.) ; (*add.* fratres *Eus.G.^{extr.7}* 119/120 (remedia] cum remedio *Eus.G.^{extr.7}*
[cod.] 121 se ipse] *add.* et *P¹ (edd.)* ; (seipsum *Eus.G.^{extr.7}* 121/122 (Nonne
 ego sum] Nunc ergo cum *Eus.G.^{extr.7} [cod.]* 122 (plasmatur *Eus.G.^{extr.7} [cod.]*)
 124 (subiecta] subsecuta *Eus.G.^{extr.7}* quur *F¹/P¹ (corr. per ras.)* 126 (meip-
 sum] me ipse *Eus.G.^{extr.7}*)

Ac sic facile indigna confutabitur improbitas, dum confunditur uilitati seruire generositas; nec praeualebit in homine foeda impugnatione passionis, dum pugnaturus fortitudinem sub-

130 ministrat attributae conscientiae dignitatis.
 11. Consequens erit: ut, fide cum uiribus proficiente, remuneratoris promissa indubitanter exspectet, dum tanta in se recordatur beneficia redemptoris; cum *spiritalis nequitiae* et inuisibiles aduersarios Christo expugnauerit duce, humana
 135 conditio impossibile non putabit: ut transferri obtineat in angelicas beatitudines, quae in hoc saeculo angelicas deuerit potestates; et quod a deo in caelestia sublimanda sit, propter quam deus ad terrena descendit.

133 Eph. 6, 12.

F¹/P¹P⁷

127 (sic) si MB⁹P 6) (confutatur *Eus.G.^{extr.7}*) 128 (uilitate serui *Eus.G.^{extr.7}*)
 129 (impugnatio] indignatio *Eus.G.^{extr.7}* [cod.] (pugnator *Eus.G.^{extr.7}*)
 130 (conscientia] consciam *Eus.G.^{extr.7}*) 131 fidem P⁷ (uiribus] operibus
Eus.G.^{extr.7}) 131/132 remuneratoris F¹ (al.m.) 132 redemptoris F¹ 134
 expugnauerit] pugnaverit P⁷ 135 (in] add. cum *Eus.G.^{extr.7}*) 136 (quae] cum
Eus.G.^{xiii}) 137 a deo] ad eo F¹ sublimanda P⁷.

Expl. EXPLICIT FELICITER SERMO F¹; FINIUNT OMELIÆ EVSEBII EMISENI P¹ (et
 dein "INCIPIUNT OMELIÆ BEATI AVGVSTINI, DE ANIMA EXEUNTE DE CORPORE.
 Primum quidem decet nos audire iustitiam ..."), om. P⁷.

CAPITVLVM XXXIII

HOMILIA LXII :

SERMO EXHORTATORIVS

S. AGVSTINI EPISCOPI

HOMILIA LXII (61)

SERMO EXHORTATORIVS

S. AGVSTINI EPISCOPI

MONITVM

Codices :

F¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 76-77.

Mt : MONTPELLIER, *Bibliothèque de la Faculté de Médecine*, 152 (Vol.II), s. IX ex., f. 161^v-164^v.

Editiones :

MBvP 6 : col. 679^a-680^c : Sermo v. Exhortatorius. Sancti Faustini Episcopi.

PLS 3 : col. 674-677 : Sermo 61. Sermo exhortatorius, sancti Faustini episcopi.

Redintegrationes :

a) *lin. 1* :
intellectu ... praeditus :

Eus.G.^{xxxviii} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia xxxviii, 4 [lin. 127].

Eus.G.^{extr.9} : (Eusebii 'Gallicani') Sermo extr. 9, 5 [lin. 47].

b) *lin. 61* :
offeratur ... debito :

Eus.G.^{xli} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia xli, 4 [lin. 49].

c) *lin. 62* :
usus ... incerta :

Eus.G.^{xli} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia xli, 4 [lin. 46/47].

SERMO EXHORTATORIVS

S. AGVSTINI EPISCOPI

1. Omnis homo, *intellectu et sapientia* praeditus, studere primitus debet : ne eum status sui dignitas lateat, qui utique, a Christo productus in lucem cum honore diuinae imaginis, carere non debeat luce rationis.

5 Primus uitae fructus est : causas nosse uiuendi. Propter hoc a domino facti sumus : ut auctorem uitae, profectibus honoremus ; ut, dum ei in hoc saeculo temporaria seruitute famulamur, in illo saeculo beata [ab illo] perennitate ditemur ; ut odio iniquitatis et amore iustitiae, praesens magis uita in
10 perpetuam propagetur, quam in praesenti perpetua succidatur ; ut non tam mortalem illam mortalis absumat, quam mortalem immortalis absorbeat — sicut apostolus dicit : *Absorbeatur, quod mortale est, a uita.*

Militia ergo est, fragilis haec *uita* ; finis uero militiae, ui-
15 ta sempiterna — sicut idem apostolus dicit : *Habetis fructum uestrum in sanctificationem, finem uero uitam aeternam.* Hic ergo (si uerae saluti consulit) non sibi auctor est, sed futurae usus : fructuaria enim est in hoc mundo per usum laudabilem terrenorum, proprietatem acquisitura caelestium.

1 Col. 1, *9. 13 II Cor. 5, 4. 14 Iob 7, 1. 15/16 Rom. 6, 22.

Codd. : F¹/Mt

Inscr. INCIP̄ SERMO EXORTATORIVS S̄CI FAVSTINI EP̄I. CĀP̄ XXXIII. (et adscr. num. 5. m. recent.) F¹ ; INCIPIT SERMO EXORTATORIVS S̄E AGVSTINI Mt.

1 sapienti² Mt (al.m.) 2 primitus] praeditus F¹ ; (penitus edd.) cum] cum F¹ 3 a] add. dō Mt 4 non] s.l. suppl. al.m. F¹ 5 Prim²us (2 litt. eras.) F¹ causam Mt 6 a domino] a dō dñō (pr. d eras., pr. n eras., nō ex m) Mt (al.m.) 7/8 famulam² Mt (al.m.) 8 ab illo] om. Mt ditemur] donemur F¹ (edd.) ; **ditemur (de eras., r ex s) Mt 10 perpetuam] perpetua Mt (al.m.) perpetua] perpetua Mt (al.m.) 10/11 succedatur Mt (al.m.) 11 mortalis*** (3 fere litt. eras.) F¹ adsumat Mt 12 inmortalem inmortales Mt absorbeat] pr. b ex d F¹ (apostolus] apostolicus edd.) 13 mortal² (is eras.) Mt (al.m.) 14 Militia Mt uero] restitui ; ergo F¹/Mt (edd.) militiae Mt uita¹] om. F¹ (edd.) 16 sanctificatione Mt 17 uerō Mt (al.m.) auctor] restitui (= "proprietary" : cf. infra, lin. 19 "proprietary") ; uictoria F¹ (edd.) ; uictor Mt 18 futurae usus, fructuaria] restitui (cf. infra, lin. 18 "usum") ; futurae usufructuaria F¹ (edd.) ; futuro (o ex c) *scho (u eras., scho ex su*) fructuaria Mt (al.m.) 19 proprietatem] prosperitatem Mt caelestium] celum Mt

20 2. Sciendum itaque est, quod *alia sunt quibus utimur, alia quibus fruimur.*

Vtimur his quae in labore pertranseunt, fruimur his quae in beatitudine permanebunt; ista sunt necessitatis, illa sunt remunerationis; in istis cum fine seruimus, in illis sine fine
25 regnabimus; haec ergo toleranda, illa desideranda sunt.

Nos uero, contrario paruoque iudicio, uitae huius abiecta diligimus, et illius concupiscenda despiciamus; fastidimus illius munera, et huius amamus incommoda; affectum, ad inquirenda diuina nobis insitum: ab illius pulchritudine uelut
30 uiua repercussi luce remouemus, et in foeditate istius occupamus.

Ac sic famulam dominae iniquo iure proponimus, ueris fallentia praeferentes; solida neglegimus aeternorum, et ludibria sectamur umbrarum; abutendis perfruimur, et abutimur per-
35 fruendis — illis itaque similes, de quibus legimus: *Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem et non crediderunt in uerbo eius*, [et cum illo exsule nihilominus audituri:

... heu! regni rerumque oblite tuarum!;

plenius de rebus utriusque saeculi] et euangelista testatur:
40 *Si in alieno fideles non fuistis, quod uestrum est quis dabit uobis?*

30/37 aptatum ex: Aug., De doctr. christ., I, III, 3 – IV, 4 [CC 32, 8, 1/10 – 1/18].

30/31 Aug., De doctr. christ., I, III, 3 [CC 32, 8, 1/2] (*aliae sunt quibus fruendum est, aliae quibus utendum, aliae quae fruuntur et utuntur*).

32/33 aptatum ex: Aug., De doctr. christ., I, III, 3 [CC 32, 8, 3/4] (*istis quibus utendum est, tendentes ad beatitudinem adiuuamur ...*); cf. Aug., De doctr. christ., I, XXXI, 34 [CC 32, 25, 3/4] (*ea re nobis fruendum esse tantum, qua officimur beati, ceteris uero utendum*).

34/35 aptatum ex: Aug., De doctr. christ., I, III, 3 [CC 32, 8, 7/8] (*si eis, quibus utendum est frui uoluerimus, impeditur cursus noster et aliquando etiam deflectitur*); I, IV, 4 [CC 32, 8, 11] (*conuersi ad fruendum his, quibus uti debuimus*).

35/37 Ps. 105, *24. 38 Verg., Aen., IV, 267. 40/41 Luc. 16, 12.

F¹/Mt

20 itaque] ita Mt 21/22 quibus ... quibus] que ... que Mt 22 Vtimur] Vt] in ras. 3 litterarum Mt (al.m.) 23 ista] in ista Mt necessitates Mt illa] in illa Mt 24 remunerationes Mt fine¹ fine* (1 lit. eras.) Mt fine². fine* (~ eras.) Mt 25 regnamus Mt toleranda (pr. 1 eras.) add. in, del. Mt 30 uero] add. e Mt 27 despiciamus] neglegimus Mt 30 repercussa (pr. 1 ex 3 al.m.) Mt foeditate] felicitatem Mt 30/31 occupamur F¹ (add.) 34 abutendis perfruimur] om. Mt (ob homoetel. ?) 35 similes Mt (al.m.) 36/37 uerbis Mt 37/39 et cum ... saeculi] om. Mt 37 nihilominus F¹ 40 fidelis Mt (al.m.)

Interrupto itaque itinere quod ducit ad patriam, sedem in medio itineris fundare molimur; uiam pro patria miramur, et somnia pro ueritate complectimur; regnum disponimus in
45 exsilio, et portum collocamus in pelago.

§. Ad hoc itaque in huius mundi temporariam uenimus lucem: ut, dum hic peregrinatione utimur, ciues caeli efficiamur. Oportet itaque ut conuersationis nostrae commoda, in alterius temporis lucra proficiant; nec uoluntati suae uiuat anima, sed
50 saluti, sicut apostolus dicit: *Nemo sibi uiuit, et sibi moritur*.

Sed dicis: "Cui uicturi sumus?" Illi utique: qui seipsum pro nobis dedit, qui nos [iure duplici et] condidit et redemit. Illius est quod subsistimus, illius debet esse quod uiuimus. Fenerator noster est: de mantica domini nostri negotiamur;
55 iustum est ut, a quo accepimus *pecuniam*, illi reddamus *usuram* — sed quod diximus: "Fenerator noster est", immo magis nos feneratores suos iubet esse, si uoluerimus.

Et: "*Quomodo*" inquis "*fiet istud*?" Quaestuosum cum eo ineamus negotium: demus ei uitae nostrae exiguum tempus
60 et miserum, ut ille reddat beatum; demus ei tempus, quod, etsi non offeratur ex uoto, redditur ex debito; demus ei annos, quorum et usus breuis est et ipsa breuitas incerta, ut ille compensatione incessante<r> restituat felicitate copiosos, longitudine sempiternos. O improvidi mortales, quid nos in
65 lucris pereuntibus occupamus! Ecce uita aeterna uenalis est.

43 aptatum ex: Aug., De doctr. christ., I, iv, 4 [CC 32, 8, 8/9.12/13] (*in patriam redire uellemus ...; ... nollemus cito uiam finire ...*). 47 aptatum ex: Aug., De doctr. christ., I, iv, 4 [CC 32, 8, 5.15.17/18] (*eaque peregrinatione utique ... utendum est hoc mundo ... aeterna et spiritalia capiamus*). cf. Eph. 2, 19. 50 Rom. 14, 7. 51/52 cf. Phil. 2, 7.8. cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. ix, 3 [lin. 118/119]. 53 cf. Aug., Sermon. XLIII, 2, 3 [PL 38, 254^(D)]; Euseb. 'Gallic.', Hom. xvi, 2 [lin. 22]; Hom. XXXVIII, 7 [lin. 216]; Hom. xl, 3 [lin. 122/123]; Hom. xli, 3 [lin. 43/44]. 55 Ps. 14, 5; cf. Ex. 22, 25; Leu. 25, 37; Deut. 23, 19; Matth. 25, 27; Luc. 19, 23; 58 Luc. 1, 34. 65 cf. Aug., Sermon. CXXVII, 3 [PL 38, 707^(C)] (*et tamen uenale est*).

F¹/M^t

46/47 temporariam ... hic] uenimus hanc temporariam lucem ut dum F¹ (edd.)
47 peregrinatione* (1 lit. erat.) M^t efficiamur M^t 49 proficiant] perueniant
M^t 50 uiuat M^t (al.m.) 52 iure duplici et] om. M^t 53 est] om. M^t 54
de mantica domini nostri] deintica domini nostri F¹; Dñō (o ex e al.m.) non M^t
negotiamur M^t; (negotiemur edd.) 55 ut] om. F¹ (edd.) accipimus M^t
reddamus F¹ 57 uolumus F¹ (edd.) 58 inquires fiat Mt Quaestuosum]
qu***** M^t (al.m.) 59 iniamus M^t ei] enim M^t 60 ut] et M^t
61 reddatur M^t 62 ut] aq M^t (al.m.) 63 cessantem F¹ (edd.); incessante M^t
copiosus M^t 64 sempiternus M^t improvidi mortales] nquipt* mortal-
talis F¹ (al.m.); (improvida mortalitas edd.)

Et : "Vnde eam" inquis "comparare poterimus?". Non longe tibi peregrinandum est : intra te haec talenta, si requiris, inuenies, de quibus caelestis sapientiae doctrina testatur : *Redemptio animae uiri, propriae diuitiae.*

70 4. Quid est, quod diuitias nobis praedicat : quibus paupertatem Christus pauper asseruit, qui ad nos per prophetam suum loquitur : *Desiderium pauperum exaudiuit dominus?*

Redemptio, inquit, *animae, propriae diuitiae.* Quae sunt istae *propriae diuitiae*, cum omnis homo in hac luce proprium
75 nihil habeat? — *Nihil enim*, ut ait, *intulimus in hunc mundum, uerum nec auferre quidquam ex eo possumus : Nudi huc ingressi sumus, nudi hinc* — illa, quae omnes exspectat, necessitate — *migrabimus*; quid ergo dicere poterimus proprium nostrum, cum ipsum corpusculum, quo anima contine-
80 tur, hic remansurum sit?

5. *Propriae* ergo *diuitiae* nostrae, carissimi : fides nostra est, generosae animae uirtus; religionis cultus, diuini timoris affectus; continentia corporis, cordisque patientia; pax, caritas, mansuetudo, simplicitas. Haec sunt nostrae *propriae*
85 facultates, istae uerae inseparabilesque *diuitiae* : quae a nobis nulla poterunt necessitate separari; nulla inuidorum fraude, nulla hostium incursione, non denique morte ipsa interueniente diuelli.

O uera bona, inter quae nulla nocere poterunt mala! o uera
90 bona, quae sectatorem suum bonum faciunt! o fidelia bona, quae possessorem suum numquam relinquunt, sed usque ad conspectum remuneratoris aeterni, bona conscientia prosequente, perducunt!

69 Prou. 13, *8. 72 Ps. 10, 17 (hebr.). 73.74 Prou. 13, *8. 75/76 1 Tim. 6, *7. 76/78 Iob 1, *21; Eccle. 5, *14. 81.84/85 Prou. 13, *8.

F¹/Mt

66 ea inquit Mt 67 requires Mt 73 propriæ] æ ex a al.m. Mt Quae]
Qua F¹ 74/75 proprium in hac luce ~ F¹ (edd.) 75/76 hoc mundo F¹
ab 200 saeculo migrabimus
77/78 hunc illa quæc omnis expectat necessitate migrabimus Mt (al.m.) 80 sit]
est (ε) Mt 81 carissimij fratres Mt 82 generosæ animæ] generosa animi F¹
(edd.); bis æ ex a Mt timoris] *moris Mt (al.m.) 83 continentij Mt (al.m.)
patientij Mt (al.m.) 84 (Hæc edd.) 85 a* (1 lit. erat.) Mt 87 morē
Mt (al.m.) 89 poterunt nocere ~ F¹ (edd.) 90 sectatorem] factorem Mt
92 æternij] add. dei Mt

Profectus ergo tuus, thesaurus tuus est; fructus immacu-
 99 latae animae, merces est gloriae de merito transiturae ad
 praemium. Offer deo corporis castitatem, restituet incorrup-
 tionem; exhibe animae bonitatem deo, ille [te] transformabit
 in angeli dignitatem; offer iustitiam, ille parabit coronam —
 sed dum dico 'parabit', in futurum differre te uideor; ecce :
 100 ipsa iustitia, iam corona est; apud amatorem uirtutis : uir-
 tus ipsa, iam praemium est !

6. [*Quae cum ita sint* :] propter beatitudinem tuam, offer
 deo salutem tuam. O quale praemium est ! o quale pretium :
 quod, cum dederis, tecum remanebit ! o pretium : quod a te
 105 expenditur, sed magis, dum praerogatur, augetur !

Et : "Quae est" inquis "haec uita, quam nos emere oportet ?". Ipse est dominus noster Iesus Christus, qui de se in euangelio dicit : *Ego sum uia et ueritas et uita*.

Et reuera dignum est, ut ematur a te : qui est uenditus
 110 pro[pter] te; qui ideo te ineffabili pietate quaesiuit : ut tu
 illum disceres et desiderares inquirere !

7. Dicitur interdum quasi res magna in sermone communi :
Quantum habes, tantum uales.

Tu uero, si uolueris : plus accipies pro te, quam habes in te.

96 sqq. cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. XLVI, 6 [lin. 59 sqq.]. 101 iam praemium est] cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. III, 4 [lin. 66]; Hom. XLVI, 5 [lin. 49/50]. 102 Cic., In Catil., I, v, 10; II, XII, 26; IV, VIII, 18; IV, XI, 23; c.a.; Aug., De trin., II, XVIII; V, VII; IX, 1; XI, II; XII, VI [CC 50, 126, 76/77; 214, 46; 294, 57; 338, 124; 362, 63]; c.a. 106/107 cf. Aug., Serm. CXXVII, 3 [PL 38, 707^(C)] (*emo sis*). 108 Ioh. 14, 6. 113 Prouerbiu uulgare, apud : Aug., Serm. CXXVII, 3 [PL 38, 707^(C)] (*tantum ualeat, quantum habet ...; noli quaerere quid 'babeas', sed quales 'sis'* [cf. Horat., Satyr., I, 1, 62 : "Nil satis est" inquit "quia tanti quantum 'babeas', 'sis'"] ... *tantum ualeat, quantum es tu*). 114 cf. Aug., Serm. CXXVII, 3 [PL 38, 707^(C)] (*te da, et habebis illam ...; ecce tu qui es, qualis es, da te illi rei, et habebis illam ...*).

F¹/Mt

94 tuus³] om. Mt 94/95 immaculatus F¹ (edd.) 95 transitorie Mt 96 restituit Mt 97 animi F¹ (edd.) transformauit Mt 98 parauit corr. al.m. Mt 99 parauit corr. al.m. Mt infuturo differi te uideo Mt 100 ipsa] om. Mt 102 Quae cum ita sint] om. Mt 102/103 offer deo salutem tuam om. Mt (ob homoeotel. ?) 103 sed] qui Mt 106 in*quis (1 lit. eras.) Mt 106/107 oportet Mt 107 qui de se] quid** (2 litt. eras.) Mt 108 et¹] om. F¹ (edd.) 109 est uenditus] uenditus est ~ Mt (al.m.) 110 propter] pro Mt 111 disceris Mt (al.m.) desideraris Mt (al.m.) 112 interdum] om. Mt 114 accipies pro te] accipere *** (3 fere litt. eras.) Mt

115 Ecce seipsum tibi auctor tuus, ecce dominus tuus, in uicarium tui commercium largiri dignatur : ut eum uersa uice tu ualeas, qui in tua redemptione te ualuit ; in saecula saeculorum.

F¹/Ms

115 ecce²] et *F¹* (*add.*) tuus²] *om.* *F¹* (*add.*) 116 largiri (-re *Ms*) dignatur] largietur. dignatur *F¹* 117 tu] *om.* *Ms* (ualeas] uelis *add.*) tui *Ms* (uahit] uoluit *add.*) 117/118 in saecula saeculorum] *om.* *F¹* (*add.*).

Expl. EXPLICIT SERMO EXHORTATORIVS *F¹ ; om. Ms.*

CAPITVLVM XXXIV

HOMILIA LXIII :

SERMO

CVM

POST ALICVIVS NECESSITATIS MORAM

AD VRBEM SVAM

SACERDOS ADVENERIT

HOMILIA LXIII (62)

*SERMO
CVM*

*POST ALICVIVS NECESSITATIS MORAM
AD VRBEM SVAM
SACERDOS ADVENERIT*

MONITVM

Codices :

F¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 77-78.

Editiones :

MBvP 6 : col. 680^{c.9} : Sermo VI. Cum post alicuius necessitatis moram ad urbem suam Sacerdos aduenerit.

PLS 3 : col. 677-679 : Sermo 62. Sermo cum post alicuius necessitatis moram ad urbem suam sacerdos aduenerit.

Redintegrationes :

lin. 64/65 :

Illa ... ueniamus :

Eus.G. xli : (Eusebii 'Gallicani') Homilia xli, 5 [lin. 64/66].

LXIII

SERMO CVM

POST ALICVIVS NECESSITATIS MORAM AD VRBEM SVAM SACERDOS ADVENERIT

1. Primo loco uberrimas deo nostro reddamus gratias, quod humilitatem nostram optatissimo pietatis uestrae conspectu<i> repraesentavit, ad quem, etiamsi celerius recurramus, nescio quo genere ardentissime redire nos credemus, quia desiderium, quo merito erga uos aestuamus, magis caritati nos sentimus debere quam tempori.

2. Et forsitan apud uos, sufficienter excusare nos possit redditum ecclesiae ac sacerdotibus dei fenus inexsolubile pietatis; apud animum uero nostrum, sollicita erga uos sedulitate pendentem uix ullam potuimus recipere satisfactionem, sed affectus uester, cuius idoneum testem tenemus affectum nostrum, ipsam regrediendi impatientiam temperauit: nescio quo enim genere securus quisque illis ad tempus deest, a quibus se intellegit desiderari.

3. Quod si quis incusandam putat tarditatem, accuset primum temporum difficultates. Sed uera desideria quaerere sciunt quasi nesciunt, et nihil in neglectum suum agi putant; nec solum moras, sed etiam causas computant, allegantque apud se tacite occupationes ipsas multiplicium negotiorum et hinc inde nascentes nexus et laqueos necessitatum.

4. Itaque tardius reuertentem, etsi expectantium incuset auuiditas, sed excuset caritas. Cessat murmurationis querela, quia expectatio ipsa de gratia est.

Facile ignoscunt, quia et illum, quem desiderant, mutuo desiderare cognoscunt. Scimus quidem nos paulo tardius regressos fuisse, sed apud utraque partes, ut a nobis, causa est: absentia nostra non desideranti per affectum excusabilis fuit; qui desiderauit, offendi non potuit; qui offensus est, desiderare nesciuit.

Cod. : F¹

Inscr. INCIPIT SERMO CVM POST ALICVIVS NECESSITATIS (sic) MORAM AD VRBEM SVAM SACERDOS ADVENERIT. CĀP XXXIII. (et adscr. num. 6. m. recent.) F¹.

2/3 conspectu F¹ 7 forsitan F¹ (nos] om. edd.) 8 fenus] ita edd.; funus F¹ 12 temperabit F¹ (edd.) 16 difficultatis F¹ 17 putant (1 lit. erras.) F¹ 18 allegantque] alligant. quę F¹ 19 occupationis F¹ 22 querella F¹ 25/26 regressus F¹ 26 utraque F¹

30 5. Vtinam, inter haec : quam uobis gratam esse nostram praesentiam credimus, tam uobis praesentes prodesse possimus secundum hunc affectum uestrum.

Si aliquo egredimur, etiam uos, ut sic dixerim, tardius regredi facitis. Lenta(m) enim quodammodo regressionem, non
35 solum alicuius rei necessitas sed certa etiam de uestro amore securitas et, quod plus est, refecit sollicitudinem nostram pietatis uestrae explorata in dei timore deuotio ; cum metu enim et tremore in uestram salutem operamini, non solum in praesentia nostra sed multo magis in absentia : et merito se
40 unusquisque uestrum ad curandas animae suae causas etiam nullo instigante compellit.

6. Quod si gratum est dilectioni uestrae recte agere sub oculis nostris, quanto magis gratum esse debet sub oculis dei !

Itaque, etiam quando pastor absentat : praesens sit futuri
45 iudicii timor, praesens sit mordacissima aeternarum necessitatum sollicitudo ; atque, etiamsi deest qui perurgere possit ad implenda quotidianae redemptionis officia, perurgeat se homo ipse qui solus *stabit ante tribunal dei cum actibus suis*.

Quid autem exspectat quisque ille ? aut alio compulsus salutem sui quodammodo alteris praestet, quicumque, ad diem reddendae rationis, ad excusandum se, praeter se alium non habebit ?

7. In qua quidem extrema tribulationis angustia, omnibus consolationibus procul positis, sola nos opera nostra, egenos
55 rerum omnium, circumdabunt. Quae etiamsi fide(i), misericordiae, castitatis fuerint meritis commendata : sic quoque — pro eo quod parum inquisierimus —, magnitudo praesentatae remunerationis, dolorem nobis paenitudinis irrogabit.

Intolerabilis erit maeror : proprio crimine de caeli regno
60 aliquid perdidisse.

8. Et ideo unusquisque nostrum, exspectare non debet ut ad profectum suum ab alio perurgeatur, qui non contentus erit

48 Rom. 14, 10 ; II Cor. 5, 10. Col. 3, 9. 50/51 cf. Matth. 12, 36 ; Rom. 14, 12 ; Hebr. 13, 17 ; I Petr. 4, 5.

F¹

30 (uobis] nobis *edd.*) 31 praesentis F¹ 32 Lenta F¹ 38 tremore in] tremorem F¹ 40 ad curandas] accurandas F¹ 46 perurgere F¹ 47 perurgeat F¹ 49 (aut) an ut *edd.*) 54 nostra egenos] restitui ; nostrę genus F¹ ; (nostrae redemptionis egenos *edd.*) 55 fide F¹ 58 inrogauit F¹ (*edd.*) 62 perurgeatur F¹

⟨ut⟩ *in die illa* pro se alius coronetur.

Illa ergo alacritate si fieri potest, illoque iam gaudio si
6, uoluerimus, ad dei nostri promissa ueniamus.

63 Matth. 7, *22. 64 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. LXIV, 9 [lin. 124].

F¹

63 ut] *om.* F¹.

Expl. EXPLICIT SERMO F¹.

CAPITVLVM XXXV

HOMILIA LXIV :

HOMILIA S. FAVSTINI

DE EO QVOD DICIT IN EVANGELIO :

*« OPORTET SEMPER ORARE
ET NON DEFICERE »*

HOMILIA LXIV (63)

HOMILIA S. FAVSTINI

DE EO QVOD DICIT IN EVANGELIO :

« OPORTET SEMPER ORARE

ET NON DEFICERE »

MONITVM

Codices :

Rn : ROMA, *Biblioteca Nazionale Vittorio Emanuele II*, V.E.1190 (Phillippe 8400), s. IX in., f. [123-125^v] 125^v-130^v.

F¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 78-80.

Editiones :

MBvP 6 : col. 680^a-682^a : Sermo VII. De eo, quod ait in Euangelio : Oportet semper orare et nunquam deficere.

TNA 5 : f. 55-60 = (Homil. Ottob. [*Rn*]) Homilia [36 ; 35] 33 [cf. GRÉGOIRE, *Les homéliaires du Moyen Âge*, in *Rerum Ecclesiasticarum Documenta*, Ser. Maior, IV (1966), 148].

PLS 3 : col. 679-683 : Sermo 63. De eo, quod ait in euangelio : Oportet semper orare et nunquam deficere.

Redintegrationes :

a) *lin. 3/6* :
dicit ... perseuerando :

*Eus.G.*xxxviii : (Eusebii 'Gallicani') Homilia xxxviii, 1 [lin. 4/7].

b) *lin. 28/29* :
reatus ... sanctificatur :

*Eus.G.*xv : (Eusebii 'Gallicani') Homilia xv, 2 [lin. 15].

*Eus.G.*xxxiv : (Eusebii 'Gallicani') Homilia xxxiv, 5 [lin. 98].

c) *lin. 61/67* :
certemus ... iucundior :

*Eus.G.*xliv : (Eusebii 'Gallicani') Homilia xlv, 6 [lin. 70/76].

d) *lin. 68/71* :
Qui ... eructet :

*Eus.G.*xliv : (Eusebii 'Gallicani') Homilia xlv, 3 [lin. 32/36].

e) *lin. 74/84* :
Ita ... corrumpit :

*Eus.G.*xliv : (Eusebii 'Gallicani') Homilia xlv, 4 [lin. 41/50].

f) *lin. 75/84* :
ita ... corrumpit :

*Eus.G.*xlvi : (Eusebii 'Gallicani') Homilia xlv, 7 [lin. 90/98].

g) *lin. 85/93 :*

Et sicut ... descendet :

Eus.G. XLV : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XLIV, 4 [lin. 51/59].

h) *lin. 166/167 :*

de peccato ... serpentis :

Eus.G. LIII : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LIII, 6 [lin. 67/68].

i) *lin. 187/189 :*

sicut ... peccatorum :

Eus.G. XLV : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XLV, 7 [lin. 94/96].

j) *lin. 196/197 :*

ut terminum ... profectus :

Eus.G. LVI : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LVI, 9 [lin. 130/131].

LXIV

HOMILIA S. FAVSTINI

DE EO QVOD DICIT IN EVANGELIO : OPORTET SEMPER ORARE ET NON DEFICERE

1. Vult dominus noster absque dubio misereri, qui se praecepit exorari. Non erit difficilis ut inuocatus non exaudiat, qui importunitatem supplicantis exspectat ; et ideo dixit : *Petite et dabitur uobis, quaerite et inuenietis, pulsate et aperietur uobis.*
5 *Petamus* itaque orando, *quaeramus* laborando, *pulsemus* perseuerando.

2. Sed quod dixit : *Oportet semper orare*, quaeritur 'quomodo teneri possit continuatae orationis intentio'. Si deo semper placita gerimus, *semper oramus* ! Ad conferendam
10 misericordiam, non minus deo opera quam uota constringunt ; orandi est fructus illa agere, quibus orationis commendatur effectus.

Quid est autem, quod dixit : *Semper orare et non deficere* ? Id est, ut talis sit fiducia deprecandi : ne fides deficiat ob-
15 tinendi, praesertim cum te, et dominus ipse corroboret, et constitutum a domino tempus inuitet.

3. Refertur in genesi : quomodo *per quadraginta dies et noctes pluit dominus super terram*, unam daturus super omnem carnem, diluuiio superueniente, sententiam. Quanto nunc
20 clementius cum praesenti agit, pius restitutor, aetate !

Inscr. Luc. 18, 1. 3/6 Matth. 7, 7 ; Luc. 11, 9. 7.9.12 Luc. 18, 1. 17
Gen. 7, *12 ; cf. Gen. 2, 5 ; 7, 4. 19 cf. Gen. 7, 17.

Codd. : Rn/F¹

INSCR. OMELIA SCI FAVSTINI. DE EO QVOD DICIT IN EVANGELIO. OPOR& SEM-
PER ORARE & NON DEFICERE Rn ; INCIPIT SERMO DE EO QVOD AIT IN EVANGELIO
QM OPORTET ORARE ET NVMQVAM DEFICERE. CĀP .XXXV. (et adscr. num. 7. m. recent.)
F¹.

1 miserere Rn 2 exorare Rn non] om. F¹ (MBvP 6) 3 oportunitatē
Rn supplicantes Rn dicit F¹ (MBvP 6) 4 (dabitur uobis] accipietis
Eus. G. XXXVIII) uobis] om. Rn 5 (pulsemus] add. desiderando pulsemus
proficiendo pulsemus Eus. G. XXXVIII) 6 perseuerandū Rn 7 quod dixi F¹ ;
(quid dixi MBvP 6) 9 conferenda Rn 10 deo] di Rn 11 comedetur Rn
12 affectus F¹ (MBvP 6) 13 Quid est autem] quidem aut Rn non] om. Rn
deficeret Rn 14 sit] om. Rn fiducia Rn 15 praesertim] prestat Rn
corrobores F¹ et] ut Rn 17 Profertur Rn diebus Rn 17/18
noctis F¹ 18 pluit Rn 19 diluuium Rn/F¹ superuenientē Rn Quan-
tū Rn 20 pius] ipsius Rn ; prius F¹ restitutor] restituitur Rn

In illis *quadraginta diebus* : reus deo mundus, naufragi[i] orbis exundatione, consumitur; in istis : reus sibi mundus diluitur, non deletur. Illi dies ad triste hoc ministerium fuerant deputati : ut peccatores generaliter perderent ; isti uero : ut in eis
 25 specialiter peccata donentur. Illi seruierunt irae dei, ad ultrices aquas caelitus profundendas ; isti militant clementiae dei, ad misericordias largiendas. Tunc caelum patuit imbris ; nunc [patet] precibus. Mira benignitate : reatus aboletur, reus sanctificatur.

30 4. Ac sic, illius temporis famosa damnatio, nostrae absolutionis praefiguratio erat.

Sicut enim tunc, ad expiationem illius saeculi, post iniquitatum plenitudinem, furentium elementorum irruit plenitudo : ita nunc credendus est dominus noster, de gratiarum suarum
 35 nubibus, pluere indulgentiae [et innocentiae] munera, infundere rorem salutis et uitae, apertis caelis benedictionum suarum imbris replere terram, et animas peccatis aridas donis sancti spiritus irrigare ; et † obtinente abstinentiae merito, lacrimarum rigatu †, infectas maculis conscientias uelut inuisibilis
 40 quodam misericordiae suae intellegendus [est] purgare diluuio.

5. Ergo, quia bene nouimus neque ullam christianam latet animam : quia in his diebus publicum deo exhibet omnis terra pro publica redemptione famulatum, et conspirantibus studiis fidelium uniuersitas deuota populorum quodammodo in
 45 obsequia diuina coniurat — quo quidem tempore etiam imprudentium pectora cruda paganorum in stuporem quen-

21 Gen. 7, 17.

Rn/F¹

21 In] *om.* F¹ (MB²P 6) naufragii Rn ; naufragio F¹ (MB²P 6) 22 exundationē Rn mundus] *add.* id est genus humanum Rn (*fort. e glossa in textum irrepta*) diluetur F¹ 23 tristes Rn mynisterium Rn 23/24 depotati Rn 25 donetur Rn 26 (fundendas MB²P 6) 28 nunc] nec Rn patet] *om.* Rn benignitatem Rn aboletur] ambulet Rn ; abolitur F¹ ; (absoluitur Eur.G. xxxiv) 29 sanctificatus Rn ; (diluitur Eur.G. xv ; abluetur Eur.G. xxxiv) 30 sic] si Rn damnatio nostrae] damnationē Rn 30/31 absolutiones Rn 32/33 iniquitatum plenitudinem] iniquitas cū leuitudinē Rn 35 indulgentiā Rn et innocentiae] *om.* Rn 36 rore Rn salutes Rn caelis] *add.* id est predicantibus apostolis Rn (*fort. e glossa in textum irrepta*) 37 doni Rn 38 inicare F¹ optinentē Rn merito] *om.* Rn 39 rigatu] *om.* Rn infectas] -s *suppl. al.m.* Rn maculis] *add.* et Rn inuisibilis F¹ (MB²P 6) 40 est] *om.* Rn 41 ullam] illam Rn 42 quia] quod F¹ (MB²P 6) deo] dñs Rn 42/43 omnē terrā Rn 43 pro] *om.* Rn famulantur Rn ; (famularum MB²P 6) 44 uniuersitas] uni usitas Rn quod admodum Rn 46 imprudentum F¹ 46/47 quendam] quēdā Rn

dam, conscientia trepidante, uertuntur, et, toto ante conspectum domini procumbente mundo, brutae gentes admiratione feruentissimae deuotionis hebetantur — ; nos uero : quales his
 50 diebus esse conueniat uel quam modestos atque concordēs quamque deo subditos [esse] oporteat, aestimemus.

Ecce : ferae immanesque nationes, positis armis, intra sinus innocentiae continentur ; cruenti bellorum tumultus, profundae pacis silentiis comprimuntur ; arriani et diuersi haec
 55 reticorum populi, panis et aquae perceptione contenti, contritione crucis et afflictione corporis delectantur : erigere et superstruere contendunt aedificium bonorum operum, qui non habent fundamentum.

Quapropter nos, quibus dominus perfectae fidei contulit
 60 fundamentum, in hoc commoti orbis ardore unusquisque *pro uirili portione* certemus : quis nostrum, his praecipue diebus, in opere dei promptior, quis in oratione feruentior, in lectione sollicitior, in castitate sit purior, in corpore honestior, in sobrietate parci-
 65 quis in ira mitior, in mansuetudine moderatior, in risu rari-
 or, in compunctione profusior, in grauitate fundatior, in caritate iucundior.

52 *feras immanesque*] cf. Cic., De inuent., I, II, 2 (*ex feris et immanibus*) ; c.a. *positis armis*] cf. Cic., Epist. ad fam., VI, 2 (*armis ... positis*). 60/61 Tac., Agric., XLV ; c.a.

Rn/F¹

47 conscientia trepidantem Rn tota Rn 47/48 conspectu Rn 48 brutea gentes F¹ ; (brute agentes MBvP 6) admirationē Rn 49 inuitantur Rn ; hebitantur F¹ qualis F¹ 50 modestus Rn/F¹ concordis F¹ 51 (deo) add. suo MBvP 6) subditus Rn esse] om. Rn 52 immunesque Rn inter Rn 53 innocentū Rn cruenti] credeli F¹ ; (crudeles MBvP 6) 53/54 profunda F¹ 54 pacis] patis Rn arriani et] arrianihæc Rn ; arrianæ F¹ 55 panis et aquae perceptione contenti] paganis et aqua preceptionē contempti Rn 55/56 contritionē Rn 56 afflictionē Rn 57 et] om. Rn contendunt] condita Rn 59 Quapropter] Quia propter Rn 59/60 quibus ... fundamentum] om. F¹ (MBvP 6) 59 profectae Rn 60 in hoc ... ardore] om. Rn 60/61 pro uirili portione] per zeli ardore Rn 61 certemus] testemus Rn ; (certetis Eur.G.XLIV) (nostrum) uestrum Eur.G.XLIV) (his praecipue diebus] om. Eur.G.XLIV) ; (cf. infra, lin. 121) 62 orationem Rn 63 castitatē Rn sit] om. Rn 63/64 (in corpore ... profusior] in sobrietate [add. sit] parci- or in [add. lacrimarum] largitate profusior in corpore honestior ~ Eur.G.XLIV) 64 pastior (1 lit. eras. uel emanid.) Rn prefusior Rn sincerior] sentiori Rn 65 mansuetudinem Rn moderatior] modestior Rn (Eur.G.XLIV [cod. H¹]) 65/66 riso rari- or Rn 66 compunctionem Rn profusior] propositior Rn ; (feruentior Eur.G.XLIV) fundatior] profundatior Rn

Quid enim prodest, si uinum forsitan parum bibamus et, turbata mente, amara discordiae ebrietate potemur? quid prodest, si exterior salutifera poculorum parcitate se maceret, et interior mortiferum uirus odiorum uiscera infectus eructet? — De tali ebrietate propheta commemorat: *Fel draconum uinum eorum, et furor aspidum insanabilis.*

6. Ita autem interdum diabolus, cum aduerterit animam fide uacuum et dei timore nudatum, ita diuersis passionibus inebriat mentem: ut, quando aut maledicimus, aut obtrectamus, aut irascimur, aut fraudes et falsitates adulterato sigillo ueritatis operamur, quando haec agimus, aliis nos nocere credamus. Sed non ita est: uniuscuiusque uitii malum in suum recurrit auctorem (sicut dicit: *Fili, si malus fueris, solus hauries mala*): suam linguam maleloquus maculat, suum cor obtrectator exulcerat, suae mentis lumen iracundus obcaecat, suam inuidus animam uelut quadam rubigine pestifero liuore corrumpit.

70/71 cf. Caes. Arel., Serm. XLVII, 1 [CC 103, 211 (202), 20/21] (*ut interdum necesse habent uiscera nimis potu plena per uomitum relaxare*). 72/73 Deut. 32, *33. 74/78 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. XXXVIII, 6 [lin. 202/206]. 74/75 Is. 29, 8; 32, 6. 80/81 Prou. 9, *12 (LXX). 83/84 (85/88) cf. Caes. Arel., Serm. xc, 5 [CC 103, 373 (357), 23/25.26]. 84 Luc. 12, 33.

Rn/F¹

68/69 Quid ... potemur] qui a uino se abstinet et in sensibus uirus amarissimae discordiae ebrietate turbatur *Eus.G.XLIV*) 68 si uinum] sibi num Rn (*e litteris male compactis*) bibas Rn 68/69 turba* (*1 lit. eras.*) Rn 69 amare discorditer Rn portemur Rn; portemus F¹ 69/70 (quid prodest] qui inquam *Eus.G.XLIV*) 70 (si exterior] exteriore *Eus.G.XLIV*) se] om. Rn (macerat *Eus.G.XLIV*) 71 (interior] add. eius *Eus.G.XLIV*) uiros Rn/F¹ (eructat *Eus.G.XLIV*) 72 tale Rn 73 insanabili F¹ 74 auerterit Rn anima Rn 75 et] ex Rn nudatam ita] nuda tanti Rn diuersis] dediuersis Rn 76/77 (aut irascimur aut obtrectamus aut maledicimus ~ *Eus.G.XLII*; aut maledicimus aut irascimur aut obtrectamus ~ *Eus.G.XLIV*) obtrectamus Rn 77 irascimur Rn/F¹ 77/78 (aut³ ... operamur] om. *Eus.G.XLII*) 77 et] aut Rn falsitates] falsitatis aut Rn 78 (quando ... agimus] om. *Eus.G.XLII*) 79 Sed] et Rn (est] add. carissimi nam *Eus.G.XLII*; add. nam *Eus.G.XLIV*) 80 recurret Rn; (redundet *Eus.G.XLII*) 80/81 (sicut dicit Fili ... mala] in quo illud quoque Salomonis impletur Fili ... mala post corrumpit [aspergit] lin. 84 tr. *Eus.G.XLII*) 80 dicit] dixit F¹ (*MBP 6*); (add. sermo diuinus *Eus.G.XLIV*) fuerit Rn 81 sua lingua Rn 82 obtrectatur Rn/F¹ 83 (animam inuidus ~ *Eus.G.XLII*) inuidiis Rn 83/84 uelut ... corrumpit] ueneno liuoris aspergit *Eus.G.XLII*; uelut tinea corrumpit *Eus.G.XLIV*) 83 rubiginem Rn 84 liborem Rn

85 Et sicut exulceratis parentibus nascuntur uiperæ — sicut, inquam, nasci uiperæ fetus disruptis matris uisceribus asseruntur —, ita humana præcordia, ipsis primitus quas conceperint passionibus, dilacerantur. Illa, inquam, præcordia, de quibus uitorum generatio serpentina profertur, ipsa primitus
90 monstruosa partus sui fecunditate uiolantur — de hoc partu dicit sermo diuinus : *Ecce parturiit iniustitia* < m >, *concepit dolorem et peperit iniquitatem. Conuertetur dolor eius in capite eius, et in uerticem ipsius iniquitas eius descendet.*

7. *Cum hæc ita sint* : quomodo effugere possimus exitiabile
95 contagium peccatorum, docuit nos sermo diuinus, dicens : *Timor domini expellit peccatum.* Mutemus ergo studia, corrigamus mores, ut ad ianuam diuini timoris possimus accedere — de quo dicitur : *Principium sapientiae timor domini.*

Non autem in hoc solum est diuini timoris officium : ad do-
100 mum dei corporaliter [conuenire et uisibiliter] genus flectere ; sed : animam, supplicationis affectu, impetrationis fructu dignam facere, et ad exorandum, fide et operibus, præparare, ita deo præcipiente : *Ante orationem præpara animam tuam.*

Intraturus ergo aedes sacras, foris prius depone graues
105 curarum catenas, et, absoluto corde, absoluendus ingredi.

85/88 cf. supra, ad lin. 83/84.85/88. 85/87 cf. Plin., Nat. hist., X, 169-170 ; Prudent., Amart., 581 sqq. [CC 126, 136] ; Symphos., Aenigm., xv, 1 [CC 133A, 636]. 91/93 Ps. 7, 15. 92/93 Ps. 7, *17. 94 Zeno Veron., Tract., I 2, vi, 13 [CC 22, 18, 110] ; c.a. 95/97 cf. Euseb. 'Gallic.', Serm. extr. 9, 11 [lin. 109/112]. 96 Eccli. 1, 27. 98 Iob 28, *28 ; Ps. 110, *10 ; Prou. 1, *7 ; 9, 10 ; 15, *33 ; Eccli. 1, *16. 103 Eccli. 18, 23.

Rn/F¹

85 uipe**re (2 litt. eras.) F¹ 86 (matrum Eus.G.XLIV) 86/87 adseruiuntur
Rn 87 (ipsius Eus.G.XLIV) 87/88 ceperant Rn ; conciperint F¹ 88 illā
inquam præcordiā Rn 89 (serpentina) add. ipsa Eus.G.XLIV (primitiis
MBvP 6) 90 partu] pastum Rn (sui) om. Eus.G.XLIV (hoc) tali Eus.
G.XLIV 91 parturiet iniustitia Rn/F¹ (Eus.G.XLIV [aliquot codd.] ; add. et Eus.
G.XLIV) 92 (caput MBvP 6 [cum Vulg.]) 93 et ... ipsius (eius) s.l. F¹ uer-
tice Rn/F¹ ipsius] eius F¹ (MBvP 6) discedit Rn ; descendit F¹ 94
hæc] om. Rn ita] om. F¹ (MBvP 6) effugare possumus exsatiabile Rn
95 contagio F¹ peccatum Rn 96 ego F¹ (al.m.) studium Rn 97
mores] mors Rn diuini timoris] diuinitatis mori Rn (e litteris male compactis)
98 est diuini timoris officium ~ F¹ (MBvP 6) diuini timoris] adiunitati moris
Rn 100 dei] dñi Rn conuenire et uisibiliter] om. Rn (genusflectere
MBvP 6) 101 affectū Rn/F¹ fructū Rn 102 dignum Rn ; digna F¹
ad] om. Rn fidē Rn 103 precipientes an te Rn preparat Rn 104
Transiturus Rn aedes] et est Rn sacra Rn primum F¹ (MBvP 6)

8. Cum ergo in ecclesia positi sumus, ita se unusquisque nostrum admoneat et arguat : dicens : "Quare [in cultu dei et in tempore orationis, quando aut lector aliquis aut minister dei uerba dispensat : quare] alius plus quam ego deditus est silentio ? quare plus defixus auditu ? quare ille attentior lectioni ? cur maiorem taciturnitatem exhibet <et> disciplinam ? Ego, qui in actu saeculi, in cupiditatis parte, in ordine dignitatis, nulli uelim deterior inueniri : cur minor in spe salutis appareo ?". Graue autem in utroque teporis et infidelitatis uitium, 115 stantes in loco sancto ante praesentiam maiestatis : aut non respondere, cum psalmus canitur, aut, cum lectio auribus ingeritur, non tacere ; duplicem nouerimus esse culpam si, conuenientibus nobis ad famulatum diuinae confessionis et laudis, unum idemque oris nostri ministerium : nunc gloriae claudatur, 120 nunc reseretur iniuriae.

9. Sic ergo, his praecipue diebus, in honore dei, sollicito inuigilare debemus affectu : ut inter diuersa mundi totius uota, uel maxime inter illa quae diuino digna sunt sacrificio, nostra quoque mereatur inseri oratio. Illa itaque alacritate, 125 illa spe, ab unoquoque nostrum gratia religiosi muneris offeratur : quasi in praesenti retributio annumerata pensetur.

Multum autem est, quod dominum nostrum ad exaudiendum in <h>ora supplicationis inclinat timoris sollicitudo cordisque contritio.

130 10. Ipse dominus in euangelio formam dedit : quali et quam attento animo in ecclesia stare debeamus, pharisaeum et publicanum in oratione describens ; nam, cum pharisaei uani-

124 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xli, 5 [lin. 64/65] ; Hom. lxiii, 8 [lin. 64]. 130
sq. cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. lxi, 5 [lin. 41/47].

Rn/F¹

107/109 in ... quare] om. Rn 109 est] om. F¹ (MBvP 6) 110 auditu Rn illi
Rn (recte ?) lectione Rn 111 malore Rn et] om. Rn/F¹ 112 actu
saeculi in cupiditatis parte] actum qua saeculi cupiditate ex parte Rn 113
uellim Rn inuenire Rn 114 (om. in) utrumque temporis Rn infidelitatis]
add. est F¹ (MBvP 6) 115 (sancto] add. et MBvP 6) 117 esse] om. Rn culpa
Rn 118 diuini Rn 119 mysteriu Rn laudatur Rn 120 reseritur Rn
121 ho[m]i[n]e Rn (m. recent.) ; (honorem MBvP 6) solliciti Rn 122 uigilare Rn
affectu Rn 123 sunt digna ~ F¹ (MBvP 6) sacrificia Rn ; sacrificium
F¹ 124 inseri mereatur ~ F¹ (MBvP 6) alacritate Rn 125 unoquoque
nostrum] hunc quoque nostra Rn 125/126 auferatur Rn 126 adnumera
Rn 127 dominum] d[omi]n[u]m Rn 128 ora Rn/F¹ 130 quale Rn ; qualiter F¹
(MBvP 6)

tatem exposuisset, adiecit : *Publicanus autem a longe stans, non audebat oculos suos ad caelum leuare ; sed percutiebat*
 135 *pectus suum, dicens : Domine, propitius esto mihi peccatori.*

Non audebat, inquit. Per oris timorem, cordis reuerentiam demonstrabat. Cessabat loquendi muliebris leuitas, ridendi pu-
 erilis uilitas, circumspectiendi uulgaris et inuerecunda liber-
 140 *tas ; solum timorem intus incluserat foras pulsa securitas.*
Non audebat ad caelum oculos leuare. Nec immerito : duo enim intra se expauescenda respicit ; quae duo — id est : reatum suum et iudicem suum — delectis oculis plus uidebat.

Percutiebat, inquit, *pectus suum*. Dum pectus percutiebat : quomodo poterat, latentem intra se conscientiam uerberabat.
 145 Dum a foris pectus percutiebat : rixam intus cum pessimis habitatoribus conserebat ; et tandem ipse sui censor, contra amica diu uitia litigabat.

Percutiebat pectus suum. Indignos hospites de templo — dei dextera, ut sic dictum sit, proturbante — pellebat.

150 *Percutiebat pectus suum*. Arcam peccatorum et officinam criminum foederata(m) caedebat.

11. Aduerte hoc loco, quid [d]e diuerso genere agat desidia, quid sedulitas supplicandi. De domo dei : nimis sibi reus, humilitatis gratiam ; nimis sibi securus, praesumptionis re-
 155 portauit offensam — *odibile* enim *fecerat sacrificium* orationis suae foetore iactantiae, dicendo : *Deus, gratias tibi ago*

133/135.136.140 Luc. 18, *13. 142 Luc. 18, 13. 145/146 *rixam ... conserebat*] cf. ps.-Faust., Epist. VI et IX [CSEL 21, 198, 12 ; 212, 25/26] fort. aptatum ex Euseb. 'Gallic.', Hom. XXXVII, 3 [lin. 52/53]. 148.150 Luc. 18, 13. 155 Sap. 12, *4. 156/157 Luc. 18, *11.

Rn/F¹

133 deposuisset Rn autem] om. F¹ (MBvP 6) (iuxta Vulg.) 134 suos] om. F¹ (MBvP 6) (iuxta Vulg.) 135 (peccatori add. etc. MBvP 6) 136 audiebat Rn horis timore Rn reuerentiâ Rn 137 demonstrare cessabat. Loquendi mulieribus Rn 138 uilitas] leuitas Rn uererecunda F¹ 139 cluserat Rn foris Rn 140 oculos Rn leuare] om. Rn duos] dñ Rn 141 pauis- cenda Rn ; expauescenda F¹ (MBvP 6) respiciens F¹ (MBvP 6) 142 reatum] reatum Rn suum] om. Rn (plus uidebat] pectus tundeat MBvP 6) 144 (quomodo) ut MBvP 6) 145 percuteret F¹ (MBvP 6) (cum] eum MBvP 6) pessimus Rn 146 conserebat] restitui (cf. hom. xxxvii, lin. 53) ; consuebat Rn ; conferebat F¹ (MBvP 6) et tandem ipse] etiâquâ ipsi Rn 147 amica] inimica Rn diu] sibi Rn 148 (Indigenos MBvP 6) 149 dexterâ Rn 150 arca Rn 151 foederata Rn ; fides irata F¹ (MBvP 6) (cf. ps.-Faust., Epist. ix et ix [CSEL 21, 198, 12 ; 212, 25] : "irascentis fidei auctori- tate") 152 Auertere Rn de] om. F¹ (MBvP 6) generi Rn quid] qui Rn 154 gratia Rn 155 Odiuili Rn 156 Deus] Dñ Rn ; (Domine MBvP 6) tibi (om. ago) F¹ ; (ago tibi ~ MBvP 6 [cum Vulg.]

quia non sum sicut ceteri homines. Ieiuno bis in sabbato, decimas do omnium quaecumque possideo.

Vide, quid sub diuerso affectu agat mens directa, quid re-
160 proba. Accusanti se, iustitia nata est de peccatis; iustificanti
se, culpa de meritis — et propterea, in illo confusa est elati-
tio; in isto honorata est confessio: *Deus*, inquit, *propitius es*
to mihi peccatori; et *exiit magis iustificatus ab illo pharisaeo.*

Mirare humilem publicanum, nouo genere medicinae: per
165 salutiferum peccati gemitum, de ipso sibi uulnere fecisse re-
medium. Vide illum *de peccato damnasse peccatum*, et quodam-
modo, de ueneno expressi ulceris, morsum curasse serpentis.

12. Vnde [et] nos, peccata quisque sua ante oculos dispo-
nentes, cum propheta dicamus: *Quoniam iniquitatem meam*
170 *ego agnosco*, [et] *cogitabo pro peccato meo.*

Caedatur, in similitudinem publicani, pectus uitii et fla-
gitiis, cum publicano si forte in sacrario possit transire uir-
tutum. Praeoccupetur, dum licet, satisfactionis dies, antequam
praeoccupet ultimus dies. Studeamus, ne aeternarum rerum
175 utilitates, necessitates transitoriae auferant; nec fugientia
salutis tempora neglegamus.

Quis nobis reddet tempus istud, in quo euadere possimus me-
tuendi examinis tribulationem et aestuantis gehennae furo-

157/158 Luc. 18, *12. 162/163 Luc. 18, 13. 163 Luc. 18, *14. 166/167
cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xiv, 6 [lin. 159.156]. 166 Rom. 8, 3. 169/170
Ps. 50, *5; cf. Ps. 31, 5; 37, 19. 170 Ps. 37, 19. 171/172 cf. Cic., Tusc., I,
xxx, 72 (*uitiis atque flagitiis*). 173/176 Praeoccupetur ... neglegamus] cf. Euseb.
Alex., Serm. xxi, 6 [PG 86-1, 429^D; 432^C] (*ὡς ἔχοντες ... πρὶν ἢ τὸ τῆς ζωῆς αὐτοῦ*
πέρας διαλυθῇ. — *Kān τὸν παραλειφθέντα ὑμῶν χρόνον τῆς ζωῆς ... ἡ ἀδοχὴ ὑμῶν*).

Rn/F¹

157 non] s.l. suppl. al.m. Rn hominum F¹ (MBvP 6) (cum Vulg.) 158 quae-
cumque] quae F¹ (MBvP 6) (cum Vulg.) 159/160 reprobat Rn 160 accusantes
se Rn 160/161 iustificanti ... meritis] om. Rn (ob homoeotel. ?; cf. infra, ad lin.
166/167) 162 honorata est] honor agat Rn 163 exiet maius Rn 164
nouum Rn 165 uulnere Rn 166 peccato] peccatū Rn 166/167 quod-
ammodo] qdammodū, et add. iustitia nata est de peccatis (s. lin. 160 iterat.) Rn
167 (de ueneno ... serpentis) uulnus curasse de uulnere Eur.G.^{LXXII} ulceri Rn
morbum Rn 168 et] om. Rn quisque sua] sua unusquisque F¹ (MBvP 6)
168/169 disponenter Rn 170 (cognosco MBvP 6) et] om. Rn 171 publi-
cani pectus] peccatis Rn 172 (om. cum) publicanum Rn sacrario] sacri-
ficium Rn 174 ne] nec Rn (MBvP 6) æternorum Rn 175 utilitatē
necessitatis transitorie auferant Rn; necessitates transitorie (-turie F¹) cogitemus
F¹ (MBvP 6) 177 reddet] redditurus est Rn istud] studii Rn (in] om.
MBvP 6) 178 aestuantis] statuantes Rn

rem ? *Numquid* ad finem *medici resuscitabunt* ? aut in monu-
 180 mento positus dabitur emendationis facultas ?

Sero quaeremus hanc redemptionem, cum *reuocare gradum de profundis inferi* non licebit ; sero desiderabimus uitam *in regione mortis* ; tarde cogitabimus de malorum mutatione sub immutabilis definitionis sententia. Sic ibi nullum inueniet
 185 iniusta anima remedium, sicut nullum iam timebit iustificata peccatum — uerendum enim esset innocentiam posse ibi amitti, si adhuc liceret acquiri — ; sed magis, sicut nulla illic timebitur meritorum amissio, ita nulla tribuetur remissio peccatorum.

190 13. Hic ergo culpas offensasque nostras quotidiana emendatione et contritione damnemus ; ipsi in nobis seuerissimi iudices simus, et plena satisfactione futuri examinis sententiam praecurramus. Hic debeat quotidianus gemitus et quotidianus fletus, quidquid concrematurus erat ignis aeternus.

195 Elaboremus, <ad>iuuante deo : ut in uita nostra moriantur delicta nostra, ut terminum finemque peccatis, non interitus faciat, sed profectus. Amen.

170 Ps. 87, *11. 170/180 cf. Ps. 87, 12 ; Bar. 2, 17. 181 Verg., Aen., VI, 128. 182 Prou. 9, *18. 182/183 Is. 9, *2 ; Matth. 4, *16.

Rn/F¹

170 ad] post F¹ (MBvP 6) monumentis Rn 180 positus Rn emendatio-
 nis] enim dationem Rn facultates Rn 181 Sero] Sic hoc Rn querendum
 Rn ; querimus F¹ (MBvP 6) hanc] hoc Rn reuocare] reuerendū Rn 182
 de profundis inferi] de profundi sunt erit Rn (inferni MBvP 6 [iuxta Vulg.])
 licet Rn sero] simul Rn desiderauimus Rn in] et Rn 182/183
 regionē Rn/F¹ 183 cogitauimus Rn ; curabimus F¹ (MBvP 6) mutationem
 Rn 184 ibi] sibi iam F¹ (MBvP 6) 185 iam nullum ~ Rn 186 uerendum
 enim] et sine dubio necesse Rn 186/187 innocentiam ... liceret] om. Rn 187/
 188 (illic) ibi MBvP 6 ; Eus. G. XLV 188 tribuitur Rn 191 constrictione Rn
 in] om. F¹ (MBvP 6) seuerissimæ Rn 192 satisfactionē Rn exanimis
 Rn sententia Rn 194 crematurus Rn 195 Laboremus Rn ; (Et Labore-
 mus MBvP 6) adiuuante deo] restitui ; iuuamini dī Rn ; om. F¹ (MBvP 6)
 197 Amen] om. F¹ (MBvP 6).

Expl. om. Rn ; EXPLICIT F¹.

CAPITVLVM XXXVI

HOMILIA LXV :

*SERMO <I>
DICENDVS
IN ORDINATIONE SACERDOTIS*

HOMILIA LXVI :

*<SERMO II
DICENDVS
IN ORDINATIONE PONTIFICIS>
DE EO QVOD <AIT :
•CANI SVNT SENSVS HOMINVM•>*

HOMILIA LXV (65)

*SERMO <I>
DICENDVS
IN ORDINATIONE SACERDOTIS*

MONITVM

Codices :

F¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. ix in., f. 80-80^v.

Editiones :

MB^oP 6 : col. 682^v-^o : Sermo viii. In ordinatione sacerdotis.

PLS 3 : col. 684 : Sermo 65. In ordinatione sacerdotis.

Redintegrationes :

lin. 1/3 :

Qoud ... credo :

Eus.G.^{XLVI} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia XLVI, 1 [lin. 1/4].

LXV

SERMO <I>
DICENDVS
IN ORDINATIONE SACERDOTIS

1. Quod, praecipientibus sanctis, oboedientiae studio uires meas non interrogo, id rationis et causae est : quia, quod a uirtutum uiris imperari mihi uideo[r], posse me credo, sciens, iubentis meritum, ad obtemperantis pertinere suffragium.

5 Huc accedit : quod uerecundiae decorum uelamen public<a>e mihi exsultationis uota rapuerunt, qui ibi, in hoc iustissimo illustris fauore concilii tacitus, me<c>um stupeo, erga beatissimum antistitem uestrum, unam fuisse in tot uocibus uocem, unamque in tot pectoribus uoluntatem ; et, quod,
10 apud sacra primordia nascentis ecclesiae, apostolica uerba concelebrant : *Erat illis, inquit, cor et anima una* — quod ergo tunc in *centum uiginti fere* uiris inuentum, sermo diuinus non sine admiratione commemorat —, hoc, insinuante Christo, sub una uidemus impletum tantorum conspira-
15 tione populorum.

2. Gratulamur ergo domino : in innumeras multitudines, clamoribus atque animis discrepantes, per unius uiri magnificam eminentemque personam, unius consessus transisse concordiam.

20 Sed nimirum cunctationem abstulit uoluntatum, priuilegium singulare meritorum ; ubi enim se uirtutum non potestingere comparatio, studiorum non laborat electio. Long<a>e deliberationis cessat necessitas, ubi non componit aequalitas ; pati multas discretio moras nescit, ubi inter plures optimus
25 unus excellit.

1 sqq. cf. Cacs. Arel., Hom. CCXXXII, 1 ; CCXXXIV, 1 ; CCXXXV, 1 ; CCXXXVI, 1 [CC 104, 925 (879), 4 sqq. ; 932 (885), 14 sqq. ; 936 (890), 1 sqq. ; 940 (893), 21 sqq.] ; Euseb. 'Gallic.', Hom. LXVII, 1 [lin. 1 sqq.] ; Hom. LXX, 1 [lin. 1 sqq.]. 11 Act. 4, *32. 12 Act. 1, *15.

Cod. : F¹

INSCR. INCIPIT SERMO DICENDVS IN ORDINATIONE SACERDOTIS. CĀP. XXXVI. (et adscr. num. 8. m. recent.) F¹.

3 imperare F¹ 4 ad] ab F¹ 5/6 publice F¹ 7 meum F¹ 11 inquit F¹ (al. m.) (cor] add. unum edd. [cum Vulg.]) 15 (repletum add.) 16 in domino ~ F¹ (edd.) 18 confessus F¹ (transiisse edd.) 22 Longe F¹ 23 (ubi] add. eam edd.) componat F¹ 24 optimus F¹

3. Ergo, quia plenum circa eum caritatis et fidei uestrae percepistis affectum, subeunte<s> tanti honoris sarcinam : subleuate per oboedientiam, quem meruistis sublimare per gratiam.

30 Custodite circa eum studium uestrum, amate uotum, honore iudicium.

Laetificate eum operibus uestris, ornatè moribus, ditate profectibus. Ditare, dixi : quia quot<idem> fructus uestri, illius thesauri sunt ; et, cum iuxta apostolum : *Parentes filiis the-*
35 *saurizant*, nunc patrem filii locupletent.

Et cum illius uita, uestra sit gloria : mutuo commercii<o> uestra salus, illius sit corona ; ut, qui[a] a domino donatus est desideriis uestris, commendetur domino meritis uestris.

34/35 II Cor. 12, *14.

F¹

27 subeunte F¹ (oneris *edd.*) 33 quotidem] *restitui* ; qđ F¹ ; (*om. edd.*) 34
Parentis F¹ 35/36 locupletant. Et F¹ ; (locupletate, et *edd.*) 38 commercii
F¹.

Expl. EXPLICIT OM̃L DICENDA IN ORDINATIONE SACERDOTIS F¹.

HOMILIA LXVI (66)

⟨SERMO II
DICENDVS
IN ORDINATIONE PONTIFICIS⟩
DE EO QVOD ⟨AIT :
«CANI SVNT SENSVS HOMINVM»⟩

MONITVM

Codices :

F¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. ix in., f. 80^v.

Editiones :

MBvP 6 : col. 682^r-683^a : De eo quod inquit : Cani sunt **sensus** hominum.

PLS 3 : col. 685 : Sermo 66. De eo quod inquit : Cani sunt **sensus** hominum.

LXVI

⟨SERMO II
DICENDVS
IN ORDINATIONE PONTIFICIS
DE EO QVOD ⟨AIT :
CANI SVNT SENSVS HOMINVM⟩

1. Diu quidem expectationem uestram, interiecta dilatio pro temporis necessitate suspendit ; sed haec ipsa res, etsi ad momentum profectui uestro obfuit, religioni tamen uestrae ac fidei militauit.

5 Longa quidem dies : laudabilium filiorum dum cruciat desiderium, producit affectum. Simulque, in summi electione pontificis : ordinatio, difficultate interueniente, lenta, meriti fit praerogatiua. Ad uirtutum pertinent documenta, diu maturata iudicia.

10 2. Sed quid mirum, si totum nobis in eum tardum esse uidebatur, in quo iamdudum honor ipse moras patitur ?

Iampridem occulta prouidentia in mentis suae serenitate perspexerat candorem conscientiae, moderationem uitae, pondus aetatis alienae, sensuum canitiem, et speciosam morum
15 senectutem, ut ad eum proprie referri possit diuina sententia : *Cani, inquit, sunt sensus hominum.*

Iampridem in eum, ut sic dictum sit, a primis annis senescit adolescentia, et gratia meritorum flore iuuenescit.

Iampridem quasi annorum longaeuitatem grauitas consum-
20 mata meruit.

Iampridem in eo tironis aetas emeruit. Haec, quae iudicio inquirenda committitur, etiam in iuuenibus inuenitur, dum maturescit in spiritu, quod uernat in uultu. *Senectus haec non annis est numeranda*, sed meritis, quibus nuper cognitus explo-
25 ratis, discipulus magistris, filius patribus praeponetur.

¶ *producit affectum*] cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxv, 9 [lin. 191/192]. 16
Sap. 4, 8. 23/24 Sap. 4, *8.

Cod. : F¹

Inscr. INCIPIT DE EO QVOD (et adscr. num. 9. m. recent.) F¹.

5/6 desideriorum F¹ 10 (in eum nobis ~ edd.) 21 tyronis F¹ emerit
F¹.

Expl. EXPLICIT F¹.

CAPITVLVM XXXVII

HOMILIA LXVII :

PRINCIPIA SERMONVM, I

HOMILIA LXVIII :

PRINCIPIA SERMONVM, II

HOMILIA LXVII (67)
PRINCIPIA SERMONVM, I

MONITVM

Codices :

F¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 80^v-81.

Editiones :

MB^oP 6 : col. 683^B : Principia sermonum.

PLS 3 : col. 685-686 : Sermo 67. Principia sermonum.

Excerptiones, compilationes :

lin. 6 :

meam ... absconderem

ps.-Reu.^{na} : (ps.-Reuerentii) Vita s. Hilarii Arelatensis, 1 [ed. CAVALLIN, p. 81, 4 ; *PL 50*, 1220^C-1221^A].

Redintegrationes :

lin. 1/2 :

Quid ... ausu :

Eus.G.^{LXX} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LXX, 1 [lin. 1/3].

LXVII

PRINCIPIA SERMONVM, I

1. Quod, praesentibus domnis meis, officium sermonis assumo, facio hoc non praesumptionis ausu, sed quondam acquirendae ab eis instructionis ingenio : ut, dum coram eis prodimus imperitiam, acquiramus de eorum correctione doctrinam.

Si ignorantiam meam uelamine taciturnitatis absconderem, non possem *scire quid nesciam*.

2. Dum ergo oris nostri sensusque pauperiem quadam contestatione eloqui tacentes operimus, exspectatam per eos opulentiae spiritalis munificentiam praestolamur.

Superest, ut orationibus suis exsultationi nostrae ita congrua(m) facultatis praebeant copiam : sicut ampla(m) suggerunt de sui admiratione materiam.

Qui affatim praeferunt quod in eorum uirtutibus ueneremur, sufficere contendunt quod uestris auribus de nostris sensibus largiatur.

1 sqq. cf. Caes. Arel., Hom. CCXXXIII, 1 ; CCXXXIV, 1 ; CCXXXV, 1 ; CCXXXVI, 1 [CC 104, 925 (879), 4 sqq. ; 932 (885), 14 sqq. ; 936 (890), 1 sqq. ; 940 (893), 21 sqq.] ; Euseb. 'Gallic.', Hom. XLVI, 1 [lin. 1 sqq.] ; Hom. LXV, 1 [lin. 1 sqq.]. 4/7 cf. Faust., Epist. III [CSEL 21, 168, 15/16]. 7 Plato (?), an Socr. (?), apud Cic., Tusc., I, xxv, 60 (*scire quod nascio*).

Cod. : F¹

Inscr. CĀP · XXXVII · INCIPIVNT PRINCĪ^{plā} (corr. al.m.) SERMONVM (et adscr. num. 10. m. recent.) F¹.

1 (dominus *edd.*) 2 (facit *edd.*) ausus F¹ (*edd.*) 3 ingeniū F¹ (*edd.*)
 4 imperitiā F¹ 7 possū F¹ 9 (fatentes *edd.*) operimus] *restitui* ; aperi-
 mus F¹ (*edd.*) 11/12 congrua F¹ 13 cupiam F¹ ampla F¹ 15 contendant F¹.

Expl. EXPLICIT PRINCIPIA SERMONVM F¹.

HOMILIA LXVIII (68)

PRINCIPIA SERMONVM, II

MONITVM

Codices :

F¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 81.

Editiones :

MBP 6 : col. 683° : Alia tria principia. Primum.

PLS 3 : col. 686 : Sermo 68. Alia tria principia. Primum.

LXVIII

PRINCIPIA SERMONVM, II

1. Attonitus, dilectissimi fratres, magnifico illustris splendore concilii, hoc inter cetera pauefactus admiror : quod dominus meus, communis in Christo pater, in tanto conuentus uestri stibadio, pauperculi sermonis micas me uobis offerre compellit ; — cum ipse uobis, utpote spiritalis conuiuii ordinator eximius, manna mellifluum per sacrum alloquium se praebeat, atque ipsum Christum dominum, qui panis est animae, uestris uisceribus subministret.

Vnde uobis et de ipso merito dicendum sit.

10 2. Ergo, dum circa humilitatem meam, quam spiritali praedicandus affectu, tam pertinaci uiolentus existit imperio, dumque de me uiribus meis maiora praesumit : paene tramitem discretionis excedit.

Proinde, quia erga me non tam iudicium suum probatur
15 interrogare quam uotum : faciam quod praecipit, ut, si non respondet facundia sollemnitati, seruiatsaltem oboedientia iusioni.

2/3 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. XLVI, 1 [lin. 1/2].

Cod. : F¹

Inscr. 17 ALIA (et adscr. num. 11. m. recent.) F¹.

2/3 dominus] restitui ; dominus F¹ (edd.) 4 stifadio F¹ 5 utpute F¹
ordinator F¹ 6 sacris F¹ 12 praesum F¹ ; (praesumat edd.) 13
(excedat edd.) 15/16 -gare quam ... facundia sollem-] in mg.infer. F¹ 16
respondit F¹ (edd.) saltim F¹.

Expl. om. F¹.

CAPITVLVM XXXVIII

HOMILIA LXIX :
INITIA SERMONVM, I

HOMILIA LXX :
INITIA SERMONVM, II

HOMILIA LXXI :
INITIA SERMONVM, III

HOMILIA LXIX (69)
INITIA SERMONVM, I

MONITVM

Codices :

F¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. ix in., f. 81.

Editiones :

MBvP 6 : col. 683^p : (Alia tria principia.) Secundum.

PLS 3 : col. 686-687 : Sermo 69. (Alia tria principia.) Secundum.

Redintegrationes :

a) *lin. 8/9* :
sicut ... sitient :

Eus.G.^{xxxv} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia xxxv, 13 [lin. 272/273].

Eus.G.^{xxxviii} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia xxxviii, 7 [lin. 232/233].

b) *lin. 9/14* :
Quanto ... fastidium :

Eus.G.^{xxxv} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia xxxv, 13 [lin. 267/272].

c) *lin. 14* :
non ... fastidium :

Eus.G.^{vi} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia vi, 3 [lin. 36].

Eus.G.^{xlvi} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia xlvi, 6 [lin. 122/123].

LXIX

INITIA SERMONVM, I

1. Post recentem domni mei exsultationem, qua sensus uestros medicabilis uerbi amoenitate condiuit ; post eius, inquam, exsultationem luculentam, salubritate compositam, eruditione perfecta<m> : admodum miror, quod etiam hodie, uelut auidi
 5 et quasi impasti, tantopere cibum requiratis alloquii.

Nisi forte id causa est : quod, eodem loquente, fides uestra ita bibit sensum salutis, ut, haustu sapientiae calefacta, plus sitiatur — sicut ipsa de se <sapientia> loquitur : *Qui edunt me adhuc esurient, et qui bibunt me adhuc sitiunt* ; quanto enim
 10 dius ex eius fonte libaueris, tanto ardentius aestuabis.

2. Habet namque hanc uim caelestium inexplicabilis pulchritudo : ut, quanto amplius inquiruntur, tanto impatientius desiderentur ; ingerunt sobriis mentibus de cupiditate appetitum, sed non faciunt de satietate fastidium.

15 Et ideo, quod etiam in cordibus uestris cupimus inuenire, dicit sermo diuinus : *Beati qui esuriunt et sitiunt iustitia<m>*.

6/14 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. vi, 3 [lin. 31/36] ; Hom. xxxviii, 7 [lin. 228/233] ; Hom. xlvii, 6 [lin. 121/123]. 8 Eccli. 24, 1. 8/9 Eccli. 24, 29. 14 cf. Cic., De inuent., I, xvii, 25. 16 Matth. 5, 6 ; cf. Luc. 6, 21.

Cod. : F¹

Inscr. ⁶¹INPIT (corr. al.m.) INITIA SERMONVM. CĀP. XXXVIII. (et adscr. num. 12. m.recent.) F¹.

1 dñi F¹ ; (domini *edd.*) 2 aminitate F¹ 3 (exsultationem] epulationem *edd.*) 4 eruditionē F¹ 4 perfecta F¹ 5 (alloquii] *add.* mei *edd.*) 7 itē F¹ 8 sitiatur] sentiat F¹ sapientia] *suppleui* (Eus.G. xxxv, xxxviii) ; *om.* F¹ (*edd.*) Qui] quia F¹ edunt] *restitui* (Eus.G. xxxv) ; edent F¹ (*edd.*) 9 bibunt] *restitui* (Eus.G. xxxv) ; bibent F¹ (*edd.*) Quantū F¹ 10 libaberis F¹ 16 iustitia F¹.

Expl. EXFL F¹.

HOMILIA LXX (70)
INITIA SERMONVM, II

MONITVM

Codices :

F¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 81-81^v.

Editiones :

MBP 6 : col. 683^m : (Alia tria principia.) Tertium.

PLS 3 : col. 687 : Sermo 70. (Alia tria principia.) Tertium.

Redintegrationes :

lin. 1/3 :

Quod ... ausu :

Eus.G. LXVII : (Eusebii 'Gallicani') Homilia LXVII, 1 [lin. 1/2].

INITIA SERMONVM, II

1. Quod, praecipientibus tantis domnis, ministerium proferendi sermonis assumo, facio hoc non tam praesumptionis ausu, quam subiectionis obsequio — dum exsequi et implere contendit non audacia temeritatem, sed oboedi<entia> iusionem.

Simulque tanto maior obtemperantis apparebit humilitas, quanto minor comprobatur facultas; maiorque profecto praecipientium reuerentia proditur, quando oboedienti nulla possibilitatis fiducia suffragatur.

10 2. Ac sic domnos meos mediocritatis meae eo amplius honorabit imperitia, quo minus potest ornare doctrina.

Caritas quoque uestra, etsi nequaquam facundo oblectabitur aut struetur eloquio, aedificetur saltem humilitatis exemplo.

1 sqq. cf. Caes. Arel., Hom. CCXXXIII, 1; CCXXXIV, 1; CCXXXV, 1; CCXXXVI, 1 [CC 104, 925 (879), 4 sqq.; 932 (885), 14 sqq.; 936 (890), 1 sqq.; 940 (893), 21 sqq.]; Euseb. 'Gallic.', Hom. XLVI, 1 [lin. 1 sqq.]; Hom. LXV, 1 [lin. 1 sqq.]. 3/5 cf. ps.-Reu., Vita s. Hil., 1 [ed. CAVALLIN, p. 81, 5/6; PL 50, 1221^A].

Cod. : F¹

Inscr. ITĒ INCIPIT ALIA (et adscr. num. 13. m. recent.) F¹.

1 (dominis *edd.*) 2 (facit *edd.*) 3 (ausus *edd.*) obsequiū F¹ (*edd.*) 4 audaciā F¹; (audaciae *edd.*) oboedi F¹; (oboedientiae *edd.*) 10 dōnus meus F¹; (dominos meos *edd.*) 10/11 honorabit] *scripsi*; honoravit F¹ (*edd.*) 13 saltim F¹ 13/14 exemplum F¹.

Expl. ex^{pl} F¹.

HOMILIA LXXI (48a)
INITIA SERMONVM, III

MONITVM

Codices :

a) *inscriptio* :
(cf. *supra*, p. 629)

F¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 81^v.

b) *lin. 1/7* :
In ... possunt :

F¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 65^v.

P¹ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2628, s. XI, f. 94-94^v.

P⁷ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2169, s. XII-XIII, f. [100] 47.

c) *lin. 2/7* :
unum ... possunt :

V¹ : VATICANO, CITTÀ DEL, *Biblioteca Apostolica Vaticana*, Vat.lat.9882,
s. IX-X, f. 288^v.

Editiones :

a) *lin. 1/7* :
In ... possunt :

Gaigny : f. 125 : Exhortatio & castigatio ad plebem, de eo quod ait :
Ecce quam bonum & quam iucundum.

MBvP 6 : col. 668^B : Exhortatio. De Deo trino et uno ; de eo quod ait :
Ecce quam bonum et quam iucundum. Psalmo 132.

PLS 3 : col. 648 : Sermo 48. Exhortatio de deo trino et uno ; de eo
quod ait : Ecce quam bonum et quam iucundum.

b) *lin. 2/7* :
unum ... possunt :

Morin : [ZntW 34 (1935)] p. 109 (*e codice V¹*).

PLS 3^B : col. 700 : Fragmentum ad homiliam 48 (*ex Morin*).

INITIA SERMONVM, III

1. *In unum*, id est : in diuino timore uno eodemque consensu ; ut, sub eadem fide ac religione uiuentes, unum ecclesiae *corpus*, per consentaneam eandem confessionem, omnia *membra* faciamus ; atque *in domum dei*, conspirantes inculpato sensu, congregemur — refugientes haereticorum impias dissensiones, qui *in una domo*, in qua sacras agni carnes uesci iubemur, habitare non possunt.

1 Ps. 132, 1. 3/4 Rom. 12, 5 ; 1 Cor. 12, 12.20.27. 4 1 Tim. 3, 15. 5/7
cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xvi, 4 [lin. 59/60]. 6 Ex. 12, 46. 6/7 cf. Ex. 12,
46.

Cod. : F¹

Inscr. ITEM ALIA F¹ (f. 81^v).

Codd. : V²/F¹/P¹P⁷

1/2 In unum ... uiuentes] *def.* V² 3 consentanea eadem confessione F¹/P¹P⁷
(*edd.*) omnia] *om.* F¹/P¹P⁷ (*edd.*) 4 membra] *om.* P¹ dei domum ~ F¹/
P¹P⁷ (*edd.*) 4/5 conspirantes inculpato sensu] conspiratis in cultus eius sensibus
F¹/P¹P⁷ (*edd.*) 7 possunt] *sequitur* Quae cum ita sint ... uel de homine *in codd.*
(*edd.*), *quod restitui* : *hom. lxxviA.*

CAPITVLVM XXXIX

HOMILIA LXXII : *IN DEPOSITIONE*
S. HONORATI EPISCOPI

HOMILIA LXXII (72)

*HOMILIA IN DEPOSITIONE
SANCTI HONORATI EPISCOPI*

MONITVM

Codices :

*F*¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 82^v-83^v.84-85
(cf. infra, app.crit., ad lin. 96/97).

Editiones :

MBvP 6 : col. 684^c-685^d : In depositione S. Honorati.

PLS 3 : col. 690-693 : Sermo 72. In depositione s. Honorati.

IN DEPOSITIONE
SANCTI HONORATI EPISCOPI

1. Si adhuc in corpore positum beatum patrem praedicare uellem, cuius mentionem facere indigno honore praesumo, forsitan non offenderetur tepido et infirmo atque inutili laudatore, qui semper laudem suam refugit, et uirtutes suas sicut studuit addere ita optauit abscondere.

Faciam itaque, quod semper uoluit, ut opera illius praedicatione paupercula abscondantur potius quam prodantur; licet timeam, ne intus ad conscientiam meam clamet: *Quare tu enarras iustitias meas?*

10 2. Tamen, etsi breui sermone satisfaciam et offi<ci>o meo et desiderio uestro, et ille quidem etiam multo minus requirit laborum suorum praeconia, iam inter ipsa meritorum praemia constitutus; nec indiget gloriosus pater, degeneris fili<i> ore laudari.

15 3. Non indiget, inquam, hominum praedicatione, *in Abrahae sinu* sancto cum angelorum laude susceptus; sed nobis pro studio affectuque nostro abundantissima merita illius uel strictim commemorare gratissimum est.

3. Neque enim mens, sibi conscia, aut praeualeat aut praesumit omnes pii patris *narrare iustitias*, aut audet omnia tanti uiri merita indigno ore percurrere.

Laudent eum melius, qui eum iugi meditatione sectantur, qui merita eius indesinenti labore consequi nituntur. Nobis uero satis est, ad aedificationem uestram pauca de plurimis
25 memorare.

1/4 cf. Hil., Serm. de uita Hon., 3 [ed. CAVALLIN, p. 50, 6 sqq.; PL 50, 1250^B].
4/5.5 cf. Hil., Serm. de uita Hon., 10 [ed. CAVALLIN, p. 56, 5; PL 50, 1254^C];
Euseb. 'Gallic.', Hom. XXXV, 7.8 [lin. 134-149]. 5 cf. Matth. 5, 14; Eph. 3, 9.
6/7 cf. ps.-Reu., Vita Hil., 31 [ed. CAVALLIN, p. 108, 16/17; PL 50, 1244^B]. 8/9
Ps. 49, 16. 15/16 Luc. 16, *22. 16/18 cf. Hil., Serm. de uita Hon., 25
[ed. CAVALLIN, p. 67, 1/3; PL 50, 1263^C]. 20 Ps. 49, *16.

Cod.: F¹

Inscr. C^{AP} XXXVIII. INCIPIT IN DEPOSITIONE S^CI HONORATI DICENDVM (et
adscr. num. 15. m. recent.) F¹.

2 uelim F¹ face^{re} F¹ (al.m.) 4 (refudit add.) 6 opera] -a rescr. al.m.
F¹ 10 officio F¹ 13/14 filii ore] filiore F¹ 15 indigent F¹ 16 sinus
F¹ 19/20 praesumam F¹

4. Et quidem, carissimi, habuerunt maximum gaudium hi : quibus co(n)ti)git angelicum illum uirum *facie ad faciem* con-
tueri, et cum eodem conuersari atque conuesci, ac sub eius dis-
ciplina *deo militare*.

- 30 Sed et modo non minus potest gaudere is : qui illius uias
post odorem unguentorum Christi cucurrerit ; qui patriam uel
parentes, illius feruore, contempserit ; qui, uirtute illius,
insidiosa saeculi blandimenta calcauerit ; qui fideliter sanc-
tam regulam custodierit ab illo allatam, et per illum a
35 Christo ad confirmationem loci istius constitutam.

Qui, inquam, *praecepta eius custodierit*, sic habeat : quasi
ipsum uideret — quia, etsi eum in praesenti non uidet, quod
plus est : in aeternum uidebit — ; quique nunc suorum studu-
erit heres esse meritum, continget ei ut et bonorum post-
40 modum sit coheres.

5. Inter omnia igitur eius bona, imprimis ex hoc mihi de-
bitis laudibus celebrandus occurrit : quod, inter uirtutum su-
arum excelsus fastigia, numquam sibi soli credendum, quam-
libet eius, quae in se <e>rat, diuinae gratiae esset conscius,
45 iudicauit : sed, assumpto sibi <in> solatium atque collegium
beato Caprasio, quaecumque ei uel ordinanda uel gerenda
era(n)t, illius tractatu atque iudicio uelut aequissimi exami-
nis libra, pensauit : inducens in hoc desertum cum illo Chris-
ti gloriam, et tamquam Moyses cum Aaron ascensuris ad ter-
50 ram repromissionis populis castra constituens. — *Eduxerunt*
enim *filios israel de Aegypto*, (pusillum quidem, sed elec-
tum gregem) : gubernantes eos, ille imperio, iste consilio ;
ille uigilabat solliciti pastoris officio, iste, in secreto positus
uelut in monte remotus, assiduo deum interpellabat oratu ;
55 et ita, tamquam *duae columnae*, iter israeliticum *praecedebant*.

27 Ex. 33, 11 ; Gen. 32, 30 ; 1 Cor. 13, 12. 29 11 Tim. 2, *4. 31 Cant. 1, *3.
36 Gen. 26, *5 ; Ex. 15, *26 ; Ez. 18, *19.*21 ; cf. Mal. 3, 14. 45/46 cf. Hil.,
Serm. de uita Hon., 12 [ed. CAVALLEN, p. 57, 3/5 ; PL 50, 1255°]. 49/50 cf.
Ex. 14, 2 ; Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxv, 6 [lin. 101/102]. 50 cf. Hil., Serm.
de uita Hon., 16 [ed. CAVALLEN, p. 60, 2/3 ; PL 50, 1257°] (*castra ... conlocat*).
50/51 Ex. 6, *13.*26.*27 ; e.a. 55 Ex. 13, *22 ; 14, *19 ; Num. 14, *14 ; Deut. 1,
*33 ; e.a. ; cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxv, 6 [lin. 107/108].

27 cogit F¹ 31 (incurrerit *add.*) 32 feruorē F¹ 34 illo¹ F¹ 39 contin-
git F¹ 41/42 **debitis (ui *uel* in *eras.*) F¹ 43 soli] coli F¹ 44 in se erat]
inserat F¹ 45 in] *om.* F¹ 47 erat F¹ 51 israhel F¹ 53 sed electum]
sedel]ctum F¹ (*al.m.*) 55 israheliticum F¹

6. Talibus itaque ducibus, ut sic dixerim : *Numquam* in hac eremo *defuit uel columna nubis uel columna ignis* ; locus enim hic, illius radiabatur lumine, istius consolatione uelut quodam refrigerabatur ac protegebatur umbraculo : nam, *quamdiu*
 60 hic iste *Moses* sanctas *elevauit manus*, inuictam semper hanc plebem contra Amalec, id est contra diabolum, custodiuit.

7. Ergo, carissimi, ut adipisci possimus illa, quae obtinuit : sequamur illa prius, quae docuit.

Teneamus imprimis fidem rectam : *Credamus patrem et filium*
 65 *et spiritum sanctum : unum deum*. — Vbi enim est unitas, esse non potest inaequalitas; et, cum filius, quia deus est, perfectus, consummatus et plenus sit, prorsus minor dici non potest plenitudo.

Teneamus oboedientiam, de qua ille semper specialius et studiosius praemonebat ; quam si monachus non habuerit, uere
 70 *pauper et nudus* est. — Denique *primus homo*, postquam oboediens esse desiit, *nudum se esse cognouit*.

Teneamus ueram humilitatem ; ueram, dixi, id est : quae nouerit prouocata non uinci, irritata non laedi, indignitatibus
 75 et iniuriis non moueri ; quae parata sit ad omnem collectationem impugnationum quae in hoc mundo abundant. — Quae homini nec in paradiso tentante diabolo defuerant ; cui quidem homini ma(g)nus contigisset tentationis triumphus, si consilium nolisset accommodare tentatus.

80 8. Ergo, carissimi, haec omnia cognoscentes : apprehendamus sanctae conuersationis industriam.

Et, sicut legimus quod, ad ingressum beati patris nostri, ex hoc loco serpentes, qui hic soli habitabant, protinus dif-
 85 fugerunt, ad uicina littora transmeantes, quasi conscii terram hanc nobis habitatoribus consecrandam : ita et nos spirituales

56/57 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxv, 6 [lin. 106/107]. Ex. 13, *22 ; cf. Neh. 9, 19. 59/61 Ex. 17, *11. 61/65 cf. Symb. 'Quicumque', 15-16 [CC 50A, 566, 23/24 ; CC 103, 20 (22), 14/15]. 71 Apoc. 3, *17. 1 Cor. 15, 45. 72 Gen. 3, *7. 75 cf. Hil., Sermon de uita Hon., 9 [ed. CAVALLIN, p. 55, 8/9 ; PL 50, 1254^A] (*minus moueret iniuria*). 82/84 legimus ... *transmeantes*] cf. Hil., Sermon de uita Hon., 15 [ed. CAVALLIN, p. 59, 20/27 ; PL 50, 1257^B].

F¹

57 nubes¹ F¹ (*al.m.*) 58 (radiabat *edd.*) 61 amalech F¹ 69 specialium F¹
 et] ei F¹ 71 (et nudus est] erit et nudus *edd.*) 78 manus F¹ 81/82
 industriam ei. Sicut F¹ 83 (hoc] *om. edd.*) serpentis F¹ 84 transmeantis
 F¹ 85 spiritalis F¹

aspides et basiliscos ex nostris cordibus effugemus, ne hic inuisibiliter reuocemus quos illius merita uisibiliter expulerunt.

Et quid mirum, si eius fide uirulentorum animalium uenenum discesserit : cui nouo munere aquarum natura seruiuit ?

Mirum forte aliquibus de serpentibus sit ; nobis autem alia in illo uiro miranda ac praedicanda sunt : quantas hic spiritales bestias interfecit : in quantorum siluestribus moribus, 95 ursorum luporumque feritatem in noua(m) mansuetudine(m) commutauit ! in quantis, deuicta ira ac superbia, leonem subegit ! in quantis draconem exstincta prostrauit inuidia ! — ita ut, monstris spiritalibus subiugatis, in illo uideatur impletum : *Super aspidem et basiliscum ambulabis*.

100 9. Inter haec, animarum peruigil custos insistebat semper susceptum gregem assiduis exhortationibus erudire et quodammodo in melius commutare.

Ac, sicut quaedam bestiae catulos suos sine ulla specie parere dicuntur, quos rursum lambendo reformare ac sedulo 105 linguae ministerio, asseruntur, ad speciem reuocare faciemque eis reddere et reliquas naturae partes ore perficere : ita et ille magnificus pastor, linguae medicabili blandimento, species mentium componebat, et in multis amissam iam paene Christi imaginem reformabat : alios *ex feris homines*, alios ex hominibus quodammodo angelos efficiebat.

86 Ps. 90, 13. 80/90 uirulentorum ... discesseris] aptatum ex : Hil., Serm. de uita Hon., 15 [ed. CAVALLIN., p. 59, 8/9.23 ; PL 50, 1257^{A-B}] (*uenenatorum animalium ... uenena cesserunt*). 90/91 cf. Hil., Serm. de uita Hon., 17 [ed. CAVALLIN., p. 60, 2/5 ; PL 50, 1258^A]. 94/96 sqq. cf. Hil., Serm. de uita Hon., 17 [ed. CAVALLIN., p. 61, 15/16 sqq. ; PL 50, 1258^B]. 99 Ps. 90, 13 ; cf. Hil., Serm. de uita Hon., 15 [ed. CAVALLIN., p. 59, 16/17 ; PL 50, 1257^B]. 103/106 aptatum ex : Ouid., Metam., XV, 379-381 ; cf. Plin., Nat. hist., VIII, 126 ; Solin., Collect. rer. memor., XXVI, 4-5 ; [cf. P. COURCELLE, "Nouveaux aspects de la culture lérinienne", in "Revue des études latines", XLVI (1968), p. 408]. 100/110 aptatum ex : Hil., Serm. de uita Hon., 17 [ed. CAVALLIN., p. 61, 25/27 ; PL 50, 1258^C].

86 aspidis et basiliscus F¹ 89 fidei F¹ uirulentorum] restitui (cf. Hil., l.c.) ; uirolem horum F¹ ; (uirulentia horum *edd.*) 80/90 uenenum] restitui (cf. Hil., l.c.) ; uenenata F¹ (*edd.*) 93/94 spiritalis F¹ 95 noua mansuetudine F¹ 96/97 subegit] sequitur nihil autem ex matre ... credulitatis priuilegium (*et in mg. adnot.* Haec de alio pertinentur hic intrusa ... [*illeg.*] ... *m. recent.* [Andreas Schott ?]), quod restitui : *hom. lxxxviB* ; (cf. Morin, *Coll. Gall.*, p. 95) 97 instincta F¹ (*edd.*) 100ustus F¹ 109 alios] alius F¹ hominis F¹ alios] alius F¹ 110 angelus F¹

10. Immo uero illud *narrare quis possit* : quomodo duas gratias in uno coniunxerat, pietatem scilicet et seueritatem ?

Cui enim sub illo irasci, cui mentiri, cui de re minima reatum suum licuit non agnoscere ? cui otiosum sermonem
115 et timore dei uacuum proloqui, cui alium uel uultu laedere, cui annorum tempora dinumerare, fas fuit ?

Quam salubre bonum est, caritati admixta discretio ! Regnabat in patre pietas, quia in subiectis totum oboedientia, totum humilitas possidebat.

120 Et merito seueriorem se gerebat in minimis, ne eum durior fieri necesse esset in maximis.

11. Laudetur ab aliis quicumque sanctorum in opere uirtutum : qui daemones ex aliorum carne depulerit. Mihi uero iste laudandus est : qui spiritus immundos non de membro
125 rum latibulis, sed de ipsis mentibus et cordibus effugabat — tot expellens daemones quot curauerat passiones.

Laudetur, inquam, ab aliis : <qui> defuncta iam spiritu atque anima uacua corpora uitae reddit. Sed non minus iste laudandus est : qui mortuas saepe in corporibus animas suscitauit — nam, etsi minus in aliquem defunctum uisa est per
130 eum haec fragilis uita reuocari, plus est quod perpetuam docuit inueniri.

12. Referamus itaque, dilectissimi fratres, deo omnipotenti gratias. Nec inde aliquid nos minus de eo habere credamus,
135 quod sibi Arelatensis ciuitas pignus sacri corporis uindicauit.

Teneant illi tabernaculum beatae animae in cineribus suis, nos ipsam teneamus animam in uirtutibus suis ; teneant illi ossa, nos merita ; apud illos uidetur remansisse quod terra est, nos studeamus nobiscum habere quod caeli est ;
140 amplectantur illi quod sepulcro includitur, nos quod paradiso continetur.

111 Eccli. 18, *2. 112 aptatum ex : Hil., Serm. de uita Hon., 26 [ed. CAVALLIN, p. 68, 13 ; PL 50, 1264^B] (*cum seueritate coniunxit*). 140/141 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. LVI, 6 [lin. 81/82].

Meminerit et beatus ille uir : utrique quidem loco, sed huic speciali se iure deberi. Nam, etsi illam Christi uineam prae-
cedentium utique sacerdotum instructione praeualidam prae-
cipuus possessor excoluit, hanc tamen primus inseruit ; et illic
quidem meritorum suorum superposuit culmina, sed hic fun-
damenta constituit ; Arelas illum *super candelabrum* extulit,
sed paene plus est quod iam hic quodammodo *sub modio* reful-
gebat.

13. Sit licet illis sanctus Iacob pro diligentis ac strenui
pastoris officio, apud nos autem Abrahae tenebit locum, uel
pro derelicto patriae solo uel pro perfectae abrenuntiationis
exemplo — *exiens enim de terra sua et de cognatione sua*,
peculiaris ad alumnā insulam uocabitur, ad quam utique
de tantis peregrinationum finibus dei dispensatione uocatus
est, ut et ab ea aliquamdiu possideretur et ad maiora postmo-
dum Christi opera ex eius gremio sumeretur.

Et ideo, sit licet illis Aaron propter summi sacerdotii pon-
tificatum, erit nobis Moyses : quibus, per felicem ducatum, ere-
mi patefecit ingressum ; quibus, de Aegypti seruitute trans-
latis, apostolicae regulae praecepta, ex utroque composita tes-
tamento, uelut duas tabulas, detulit de institutione aegypti-
orum patrum, tamquam de monte uirtutum. Erit, inquam,
nobis Moyses : quibus, in deserto sitientibus, non solum in
medio eremi sed etiam in medio maris, de arenti saxo dulcia
fluenta produxit.

14. Nunc ergo superest : ut, inter tanta erga nos beneficia
sua, frequentibus alumni gregis exasperatus offensis, multa
gemituum nostrorum compunctione permotus, proclamet ad
dominum : *Peccauit populus iste peccatum magnum ; remitte
illis hanc noxam* : ut, etiam pro nobis clementiam diuinae
pietatis inueniens, eodem nos adscribi libro, quo ipse censetur,
obtineat.

147/148 Matth. 5, 15 ; Marc. 4, 21 ; Luc. 11, 33. 150 sqq. cf. Hil., Serm. de uita Hon., 12 [ed. CAVALLIN, p. 57, 1 sqq. ; PL 50, 1255^c] ; Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxv, 2-4 [lin. 25 sqq.]. 153 Ex. 12, *1 ; Act. 7, *3. 164/166 aptatum ex : Hil., Serm. de uita Hon., 17 [ed. CAVALLIN, p. 60, 4/5 ; PL 50, 1258^a]. 170/171 Ex. 32, *31. 172 cf. Ex. 32, 31-32 ; Ps. 68, 29 ; 138, 16 ; Phil. 4, 3 ; Apoc. 3, 5.

CAPITVLVM XL
HOMILIA LXXIII :
SERMO CASTIGATIONIS

HOMILIA LXXIII (73)
SERMO CASTIGATIONIS

MONITVM

Codices :

F¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. ix in., f. 85-86.

Editiones :

MBvP 6 : col. 685^A-686^B. Castigatio.

PLS 3 : col. 694-696 : Sermo 73. Castigatio.

Excerptiones, compilationes :

lin. 45/48.51/52.52/65 :

quia ... destituunt :

quot oblectamenta :

cogitans ... diuitias :

*ps.-Faust.*²⁸⁷ : (Fausti) Sermo xxvii. Sermo in depositione s. Augustini
[CSEL 21, 333, 1/5 ; 332, 30 ; 333, 6/18].

SERMO CASTIGATIONIS

1. Audiuius in euangelio : *Si quis uult post me uenire.*

Primo loco requiramus : 'quomodo post dominum ire possimus.' Numquid locis perambulandum ? numquid regionibus accedendum ?

5 Sed magis hoc elaborandum est : ut ad dominum nostrum, a quo per infidelitatem, culpa abdicante, discessimus, per fidem, per caritatem, per iustitiam reuertamur, eique, a quo per inoboedientiam discessimus, repraesentemur.

Tunc enim eum bene sequimur : si eius praecepta sectemur ; nam et illud, <quod> ad Abraham dicitur : *Exi de terra tua, <et de cognatione tua, et de domo patris tui>*, etiam in patria positi possumus implere, si uolumus, cum etiam ad nos, qui filii Abrahæ sumus, ista uox domini, fidei hereditate, pertineat.

15 2. *Exit de terra sua* : qui passiones mortificat in carne sua. *Exit de terra sua* : qui terrenis cupiditatibus finem, caelestium sectator, imponit.

Exit de cognatione sua, id est : de complexu et affinitate uitiorum, quae, homini usu inolita et cum homine nutrita, ita per consuetudinem sentiuntur inserta : ut quodammodo per naturam uideantur esse cognata.

De domo patris exitur : quando quis de diaboli potestate, cui per adoptionem criminum fuerat mancipatus, quodammodo <e>mancipatur ; quando quisque adoptiuus dei, de filio perditionis, efficitur.

De domo itaque *exitur* : quando, per nouos profectus, de ueteri et de domestica conuersatione migratur ; quando, uiuente etiam in loco suo homine, uita mutatur, et ad diuinam paternitatem, fidei processibus, peruenitur.

1 Matth. 16, 24 ; Luc. 9, 23 ; cf. Marc. 8, 34. 10/11 Gen. 12, *1 ; Act. 7, *3.
13 Gal. 3, 7 ; cf. Act. 13, 26. 15.16 Gen. 12, *1 ; Act. 7, 3. 18 Gen. 12, 1 ;
Act. 7, 3. 22 Gen. 12, 1. Act. 26, *18. 24/25 cf. Euseb. 'Gallic',
Hom. xvii, 3 [lin. 43/44]. Ioh. 17, 12 ; II Thess. 2, 3. 26 Gen. 12, *1 ;
Act. 7, 3.

Cod. : F¹

Inscr. INCIPIT CASTIGATIO. CĀP. XXXL. F¹.

1 (uenire post me ~ edd.) 2 dominum] dñ F¹ 5 dominum] dñ F¹ 10
quod] suppleui ; om. F¹ (edd.) 11 et ... tui] suppleui ; om. F¹ (edd.) 24 mancipa-
tur F¹ quisq F¹ ; (quisquam edd.)

30 Et ita homo *abnegat seipsum* sibi, et restituit deo.

3. Quod si aliquis sedem, locali tantum egressione, promoueat : quid boni inueniet ante se, qui, quocumque circumfert se, trahit se post se, et, quamlibet in longinqua peregrinetur, ubique se sequitur ? Inseparabilis enim inimicus est mala
35 conscientia ; et perpetuus amicus casta et conseruata iustitia : haec amatorem suum et in carcere et in capiuitate sequitur, haec eum in omni peregrinatione et tribulatione comitatur, haec ei ducatum usque ad ipsa caeli regna largitur.

Si quis ergo salutem in se inuenire desiderat : de se prius
40 exeat, et se relinquat ; moriatur praeteritis, ut uiuat futuris.

Qui ergo uere sapit, qui cogitat causam suam, qui diligit animam suam : non seducatur mundi huius illecebris, nec se committat in incertis ; et haec, quae sub hoc sole posita sensus
45 affectusque nostros ad se rapiunt, non ideo iucunda credat, non ideo impatientius diligit : quia cito uelut ostenso sui florere pertranseunt ; sed ideo magis suspecta et quasi inimica despiciat : quia sectatorem suum specie capiunt, uoluptate perdunt, celeritate destituunt.

50 4. Videns itaque unusquisque nostrum quotidie homines in peccatis suis ex hac luce abstrahi et in profundam noctem aeternae noctis abduci, quos saeculi huius tot in loca quot oblectamenta a Christo et a uita reuocarunt ; cogitans haec unusquisque nostrum, et omnia mundi huius inania ante oculos suos
55 colligans, eisque uelut de summa sapientiae arce despectis et pro aeternorum comparatione *in nihilum reputatis*, haec secum apud cogitationes suas et plane etiam apud ipsas rerum prae-

30 Matth. 16, *24 ; Marc. 8, *34 ; Luc. 9, *23. 31/34 aptatum ex : Sen., Epist., xxviii, 1-2 ; cf. Socr., apud Sen., l.c. ; Sen., Dial., IX, II, 14 ; [cf. P. COURCELLE, "Nouveaux aspects de la culture lérinienne", in "Revue des études latines", XLVI (1968), p. 406, adnot. 1] ; Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxviii, 2 [lin. 61/62]. 56 Is. 40, *17 ; Dan. 4, 32 ; Act. 19, 27.

F¹

38 ei] *dein* 2 litt. *eras. uel suanid.* F¹ 46 inpati***** (-entiu- *suanid.*) F¹ 47 (sed ideo] haec ideo illi *ps.-Faust.*²⁷) (et ... despiciat] *om. ps.-Faust.*²⁷) 50 Vidēs F¹ (*al.m.*) 52 tota F¹ 53 (cogitans] considerans *ps.-Faust.*²⁷) 53/54 (haec ... nostrum et] *om. ps.-Faust.*²⁷) 54 (omnia mundi huius] uniuersa saeculi praesentis *ps.-Faust.*²⁷) (inania] *add. et ps.-Faust.*²⁷) 55 (summa] *om. ps.-Faust.*²⁷) 56 (pro] sub *ps.-Faust.*²⁷) (repudiatis *ps.-Faust.*²⁷) (haec] *om. ps.-Faust.*²⁷) 57/58 (cogitationes ... loquatur] fidem suam uoluntatis consolationibus et conlocutionibus infusum iam deo pectus armauit *ps.-Faust.*²⁷)

sentium seductiones loquatur : "Nihil mihi commune sit tecum, fallacis *mundi figura praeteriens* ! Hoc uno genere acqui-
 60 ram de te : relinquendo te. Incursurus damnum mei per usum tui, palmam de te potius capiam per repulsam. Quam nihil es, et quantum aliquotiens praestas, uanitas terrenorum ! Multum praeripis dum teneris, sed plus tribuis dum repudiaris : sectatores tuos, dilecta, captiuas ; contemptores tuos,
 65 despecta, glorificas ! Magnas, per odium ac fugam tui, es collatura diuitias".

5. Et ideo in psalmo de hebraeorum populo diuinus sermo commemorat, quando sequentes dominum de pharaonis sinu recesserunt : *Eduxit eos*, inquit, *in argento et auro*. Ecce filios
 70 Israel, inimica Aegyptus, mundi speciem praeferens : dum incolitur afflixit, dum relinquitur locupletauit.

Sic est, carissimi : magnam saeculo rapit praedam, qui se abstrahere contendit e saeculo.

Proinde loquatur unusquisque nostrum, tamquam contra
 75 *aduersarium nostrum* : "Quid me, per noxias cupiditates, quid per falsas opes in affectum tuum trahis, illecebrosa perditio ? Nolo dona, refugio blandimenta tua, quibus quondam Ioseph castum decipere conata es ; amplexus aegyptiae, id est seductiones foedae uitae, uel nudus effugiam. Quid, tumidae
 80 facultatum magnalium uanitates, umbras uestras ingeritis oculis meis, quae utraque a me externa cognosco, id est generis et facultatis uana gaudia ?".

Nam cum illa aliunde sumantur, haec rursum aliis relinquuntur. Nihil aliud homini est animi uirtus, nisi sapientiae
 85 spiritalis affectus, nisi religionis cultus et diuini nominis intellectus, nisi gloriae interminabilis appetitus.

59 I Cor. 7, *31.

69 Ps. 104, *37.

75 I Petr. 5, 8.

77/79 cf. Gen. 39,

7-12.

F¹

58 (mih) *add.* ultra *ps.-Faust.*²²⁷ (sit) *manifes*(te) *ps.-Faust.*²²⁷ 59/60 (acquiram) *add.* uictoriam *ps.-Faust.*²²⁷ 60 (de te relinquendo) derelinquendo *ps.-Faust.*²²⁷ (incursum) nec incurso rursum *ps.-Faust.*²²⁷ damnu F¹ (mei) et *ps.-Faust.*²²⁷ 61 (per repulsam) praefulsam *ps.-Faust.*²²⁷ 62 (praestas) *om.* *ps.-Faust.*²²⁷ 63 (praecipis *ps.-Faust.*²²⁷) 64 (dilecta) adpetita *ps.-Faust.*²²⁷ contemp*tores (2 *litt. eras.*) F¹ 65 (es) *om.* *ps.-Faust.*²²⁷ 66 fara*onis (h *eras.*) F¹ 70 israhel F¹ 74 loqu*tur F¹ (*al.m.*) 79 nud*as F¹ (*al.m.*) 80 uanitatis F¹

6. Et ideo a sensu fideli atque sapienti, uniuersa rerum falsitas : prius quam deuolet, expulsa discedit. Quidquid a nobis cito rapiet uel aduersitatis incursus, uel confectae decursus
 90 aetatis, uel casus temporis, uel fragilitatis occasus ; quidquid subtractura est mors, tollat potius mortis metus ; quidquid nolentibus ablatura est extrema dies, adimat fides uolentibus.

Festinemus emendatam uitam, priusquam auferatur, offerre ; praeueniat deuotio conditionem, uirtus occupet necessitatem.
 95

F¹

88 deuoles F¹ (edd.) discede* (1 lit. eras. uel euanid.) F¹.

Expl. EXPL CASTIGATIO F¹.

CAPITVLVM XLI
HOMILIA LXXIV :
SERMO EXHORTATORIVS

HOMILIA LXXIV (74)
SERMO EXHORTATORIVS

MONITVM

Codices :

- F¹* : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 86-86^v (paene euanid. inde a u. 'non', lin. 53).
Mt : MONTPELLIER, *Bibliothèque de la Faculté de Médecine*, 152 (Vol.II), s. IX ex., f. 171^v-174.

Editiones :

- a) *lin. 1/52* :
O homo ... mutatio :

- MBvP 6* : col. 686^{a-d} : Sermo exhortatorius.
PLS 3 : col. 696-697 : Sermo 74. Sermo exhortatorius.

- b) *lin. 53/88* :
non ibi ... caelorum :

- Morin* : [ZntW 34 (1935)] p. 108-109 (*a codice Mt*).
PLS 3 : col. 699-700 : (Fragmenta 4) (1) Fragmentum ad homiliam 74 (*ex Morin*).

SERMO EXHORTATORIUS

1. O homo, proposuit tibi deus inaestimabile pretium.

Positus est quidem homo inter mortem pariter et uitam ; sed mors non euadetur et uita non dabitur, nisi fide pulsantibus, auiditate quaerentibus, labore pugnantibus, fide uincantibus.

2. Apostolus dicit : *Castigo corpus meum et in seruitutem redigo*. Satis edocet, quam circa nos debeamus esse solliciti, quando ille, multo afflictus labore, uas Christi adhuc metuit reprobari.

10 Et ideo, ad agnoscendum abstinentiae meritum, sufficit nobis tanti doctoris exemplum.

3. Sed quid opus est : [ut] aliquis experimentum de foris requirat ?

Seipsum intus interroget, et in se inueniet : quando frenis abstinentiae gubernatur, quanto mens nostra sit purior, quanto in diuersis neglegentiis pigrior, quanto in compunctione liberior, quanto in corde fortior, uel in uoluptate frigidior.

Et sane tunc plene tenet status noster ordinem suum : quando intra nos spiritalis substantia exercet imperium, et terrena seruitium.

4. Edoma ergo corpus tuum, si uis frangere inimicum tuum. Bene interiorem [de]uincit hostem, cruce uictus exterior — et propterea apostolus dicit : *Cum infirmor, tunc potens sum*.

3/4 cf. Matth. 7, 7 ; Luc. 11, 9 ; Euseb. 'Gallic.', Hom. XXXVIII, 1 [lin. 6/7].
6/9 cf. Faust., Epist., v [CSEL 21, 185, 19/26]. 6/7 1 Cor. 9, 27. 23 11 Cor.
12, 10.

Codd. : F¹/M^t

INSCR. INCIPIT SERMO EXORTATORIUS. CĀP. XLII. F¹ ; INCIP. SERMO EXHORTATORIUS M^t.

1 proposuit] *add.* quidem F¹ (*edd.*) ; (*fort. e lin. 2 iterat.*) 2 Positus ppositus
M^t 3 sed mors] Si mors M^t (*al.m.*) 4 querenti^{is} M^t (*al.m.*) pu^{er}antibus
(*sg eras.*) M^t 6 seruitute M^t 8 affectus F¹ (*edd.*) ; affectus M^t (uetuit
edd.) 9 reprobar^e M^t (*al.m.*) 12 ut] *om.* M^t 12/13 requir^{at} M^t (*al.m.*)
14 interrogat M^t fren^{is} (*us eras.*) M^t (*al.m.*) 15 gubernatur] coherciatur M^t
me^{us} M^t (*al.m.*) 16 quanto¹] quantum M^t 16/17 in compunctione]
in^{tr}itione M^t 17 uoluntate M^t 18 sana M^t noster] *psme euanid.* F¹ ;
(mentis *edd.*) 19 substantiae M^t 19/20 terrenae (*ex a al.m.*) M^t 22
uincit M^t hostem] *euanid.* F¹ exterior^e M^t (*al.m.*) 23 propterea aposto-
lus] p^{ro} cum ap^{osto}lo M^t (*al.m.*)

Et ideo [homo] *noster, qui intus est*, tunc se uernante pro-
 25 fectus flore recognoscit : quando corporeus *iste, qui foris*
est, commoda infirmitate marcescit.

5. Ait autem sermo diuinus : *Mortificationem Christi in cor-
 pore nostro circumferentes, ut uita Iesu in corporibus nostris*
manifestetur.

30 Vnius ergo officio, duae res aguntur : dum enim deum hono-
 ras, ieiunii oblatione, te maceras. Ita sibi conuenit, ita se-
 parari a se non potest ratio humanae humilitatis et diuinae
 uenerationis : ut dei cultus, hominis sit profectus ; et, cum
 illi seruias, animam tuam seruas ; et, inte(r) haec, partem
 35 retributionis pro seruitute quam soluis, in ipsa contineri
 seruitute iam sentias.

6. Agamus ergo, breui tempore plena deuotione : quod per-
 petuo agere, occasu interueniente, non possumus, et tamen
 in perpetuum nobis prodesse confidimus [quia, etsi opera ces-
 40 sabunt, tamen operum merita permanebunt].

Quamdiu autem agere nobis licebit haec sancta exercitia pie-
 tatis ? quamdiu nobis dabitur celebrare ista reparandae salu-
 tis officia ? aut unde scimus uniuscuiusque nostrum quam pro-
 ximus dies sit ?

45 Et ideo talis debet esse uita nostra : quae finem suum, ges-
 torum ordinatione, multo ante componat ; et eum quasi quo-
 tidie uicinum, numquam secuta et parata semper, exspectet.

7. Et quidem hi, qui nos [iam] ad aliud saeculum praeces-
 serunt, illic sunt : ubi eis iam exercere et offerre non liceat uel
 50 pretia eleemosynarum, uel studia operum, uel sacrificia lacri-
 marum.

24.25/26 II Cor. 4, *16. 27/29 II Cor. 4, *10.

F¹/Mt

24 homo] *om. Mt* 24/25 profectu *Mt* 26 commodainfirmitatem arcessit *F¹*
 (e litteris male compactis) ; cōmota infirmitate marcescit *Mt* ; (commodam firmita-
 tem arcessit *edd.*) 30 res aguntur] resur guntur *Mt* 31 oblatione te] obla-
 tione+e (*alt. t uel r euanid.*) *F¹* ; (*om. oblati*) onere *Mt* 32 humana *Mt* diuinae]
 diuitiae *Mt* 33 homini *Mt* (et] ut *edd.*) 34 seruas] erudis *Mt* inter
 haec] *euanid.* *F¹* ; in te hęc *Mt* ; (inter hanc *edd.*) 35 seruitute] *add. cognoscis*
Mt soluis] solus *Mt* continere *Mt* 37 breui] pauco *Mt* 38 inter-
 ueniente] *paene euanid.* *F¹* ; (naturae ueniente *edd.*) tamen] *paene euanid.* *F¹* ;
 tam *Mt* 39 (nobis in perpetuum ~ *edd.*) 39/40 confidimus ... permanebunt]
om. Mt 41 agere] *om. Mt* licebunt *Mt* 43/44 aut ... sit] in *mg.infer.*
 (*paene euanid.*) *F¹* ; (*om. edd.*) 45 (esse debet ~ *edd.*) 46 eum] *euanid.* *F¹* ;
 cum *Mt* 47 parata] para[ta *euanid.*] *F¹* ; *om. Mt* 48 Et quidem] Equidem
Mt hii *Mt* nos qui ~ *Mt* 49 iam] *om. Mt* 50 pretium *Mt* 51
 ibi] tibi *Mt* separatio *Mt* (accessura *edd.*)

Nulla ibi reparatio, nulla ibi malis erit successura mutatio ; non ibi emendatio poterit, non ualebit oratio. Vellent mali, si liceret, non ad gaudia, non ad uoluptates, non ad uitia, 55 sed ad paenitudinem et emendationis laborem atque [ad] salubres redire plactus.

O si semetipsis hoc sic disponderetur, quando est in potestate positum : quomodo desideratur amissum !

8. Nos ergo, <....as> adhuc etsi incerta breuitate conceditur curare maculas, lauare culpas, subuenire praeteritis, consulere futuris, et facere infecta de factis, ita totis uiribus laboremus : ut, quod uiuimus, ad uitam possit apponi ; ut, quod uiuimus, non morti proficiat sed saluti.

Sint <t>ant<a>e orationes : quae nitidi corporis et benigni cordis studiis adiuuentur. Sint tam efficaces gemitus : qui culpas in ossibus perscrutentur, qui et medullis crimina persequantur. Nihil intactum, fletus et medicabilis dolor, relinquat : quod subito insperatum [est] et integrum contra nos in diem discussionis exurgat ; quod post uetera scelera renouet notum reatum ; quod malae conscientiae mentis appareat. 70

Et ideo, nunc unusquisque nostrum : aeternae confusionis angustias, specioso peccandi pudore praeueniat ; et conscientiam, adhuc liber[at]am, in ipsa delinquendi cogitatione confundat.

75 9. Ita ergo agamus : ut uita nostra, bonorum fructus et malorum efficiatur interitus.

Et — quia apostolus dicit : *Nolite diligere mundum, neque ea quae in mundo sunt* — non sic aliquem capiat, loci istius exiguitas : ut in ea consumatur aeternitas !

80 Quod si haec uita habet incommoda, non diligatur ; si habet commoda, in contemplatione huius illa beator plus ametur.

77/78 : Ioh. 2, 15.

(F¹)/Mt

53 non¹] *abbinc paene euanid.* F¹ 54 uoluptate Mt (*al.m.*) 55 ad²] *om.* Mt (*edd.*) 55/56 salubris Mt (*al.m.*) 56 plactos Mt (*al.m.*) 57 semetipsos Mt (*al.m.*) disponderetur Mt (*al.m.*) 58 desiderantur Mt 59 ***** (4 fere *list. euanid.*) F¹ ; *om.* Mt (*edd.*) concideretur Mt (*al.m.*) 60 curare* (t *eras.*) Mt 62 posset F¹ 64 tantae] ante te F¹ ; ante Mt orationis Mt (*al.m.*) 66/67 persequuntur Mt 68 est] ita Mt ; (*euanid.* F¹) ; *seclusi* (*cum edd.*) 69 scelera] restitui ; (*euanid.* F¹) ; *scla* Mt ; (*saccula edd.*) renouent Mt ; (*euanid.* F¹) 73 ipsa] ita F¹ ; ipsius Mt (*edd.*) 75 Ita] ita F¹ ; *om.* Mt (*edd.*) 76 ***** (*4 fere list. suprascr. illeg.*) F¹ 77 qui^a Mt (*al.m.*) 78 sic] ita F¹ ; *mihi* Mt ; (*mihi edd.*) loci* (s *eras.*) Mt

10. Illam ergo ueram, huic quae falsa est, praeponentes : illam ueram, collectis in unum desideriis, ardentius suspiremus ; eiusque dulcedinem iucundiores et sempiternam <diligamus.>
 85 Quaeramus ergo eam per fidem, per beneuolentiam, [per patientiam,] per misericordiam.

Agnosce, homo, quam diues a deo factus es ! Ecce intra te habes [pretium], unde regnum possis comparare caelorum ; praestante domino nostro <Iesu Christo>, cui est honor <et
 90 gloria in saecula saeculorum. Amen>.

(F¹)/Mt

82 praeponentem Mt 83 collectis Mt (al.m.) unum] un Mt 83/84 suspiramus Mt (al.m.) 85 diligamus] (ita edd.) ; om. F¹ ; dil[illeg.] in mg. adscr. m. recent. Mt boni uolentiam Mt (al.m.) ; (euanid. F¹) 85/86 per patientiam] ita F¹ (ut uidetur in loco paene euanido) ; om. Mt (edd.) 88 pretium] ita F¹/Mt ; seclusi ; (om. edd.) 89/90 praestante ... Amen] om. F¹ (edd.) 89 dñi nři Mt (al.m.) Iesu Christo] suppleni 89/90 et gloria ... Amen] suppleni.

Expl. ***LICIT SERMO EXHORTATO**** (paene euanid.) F¹ ; om. Mt.

CAPITVLVM XLII
HOMILIA LXXV :
SERMO
DE CORREPTIONIBVS

HOMILIA LXXV (75)

*SERMO
DE CORREPTIONIBVS*

MONITVM

Codices :

*F*¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 86^v (paene euanid.).

Editiones :

lin. 1 :

Dñ ... famulos suos :

Morin : [ZntW 34 (1935)] p. 95 : Sermo de correptionibus.

PLS 3 : col. 549 : Sermo 75 : [de correptionibus].

LXXV

SERMO DE CORREPTIONIBVS

1. Dñ <no>ster, carissimi, famul<os s>uos <tant. ...>us sibi ad
<..sisse & conciliare>, quā p̄speris. E<xau>di<en.....>nt<a e..u>s
<seque...>be<ni>g<n>itatē in labori<bu>s<commo>da<nt.>m<... nih..>
<.....>, quę s<in>istra credunt<ur>. Qua<m si reuera ...a>
, <..es..> fe<lici... ce>le<bra>nda p<ost>e<rit>as. Q<...pr<.f..>
<.....e con>pos<iti>, <fi....>dicii <m....o.....> e<a> ob<..>
<.....a> b<rac>hia, q<uerit.....> p<.....ro>s<.....>

Cod. : F¹

Inscr. fort. INCIPIT SERMO DE CORREPTIONIBVS ·CAP· XLII euanid. F¹.

1/7 quas legi difficile vel omnino non possunt, uncinis inclusi. — Gratias ago u.c. Alberto Brounts, Bibliothecae Regiae Bruxcellensis, qui urbanissime, in huius editionis respectu, codicem denuo scrutari dignatus est, lumine "Lampadis Wood" dicto.

CAPITVLVM XLIII

DE SYMBOLO

〈HOMILIA LXXVI〉

(FRAGMENTA A-B)

⟨HOMILIA LXXVI (48b, 64)⟩

DE SYMBOLO
(*FRAGMENTA A-B*)

MONITVM

Codices :

(FRAGMENTVM A)
[in fine homiliae LXXI]

a) *lin. 1/16 :*
Audiuimus ... nascitur :

- F¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 66.
P¹ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2628, s. XI, f. 95.
P⁷ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2169, s. XII-XIII, f. [100^v] 47^v-[101] 48.

b) *lin. 17/58 :*
Quae ... tempore :

- V¹ : VATICANO, CITTÀ DEL, *Biblioteca Apostolica Vaticana*, Vat.lat.9882, s. IX-X, f. 288^v-290^v.

c) *lin. 17/43.44/58 :*
Quae ... integritas ;
Quantum ... homine :

- F¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 65^v-66.66.
P¹ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2628, s. XI, f. 94^v-95.95-95^v.
P⁷ : PARIS, *Bibliothèque Nationale*, Lat.2169, s. XII-XIII, f. [100] 47-[101] 48.[101] 48.

(FRAGMENTVM B)
[in homilia LXXII]

d) *lin. 59/123 :*
Nihil ... priuilegium :

- F¹ : BRUSSEL, *Koninklijke Bibliotheek*, 1651-52, s. IX in., f. 83^v-84.

Editiones :

(FRAGMENTVM A)
[in fine homiliae LXXI (48a)]

a) *lin. 17/43.1/16.44/58 :*
Quae ... integritas ;
Audiuimus ... nascitur ;
Quantum ... homine :

Gaigny : f. 125-126.

MBvP 6 : col. 668^{a-b}.

PLS 3 : col. 648-649.

b) *lin. 17/58* :

Quae ... tempore :

Morin : [ZntW 34 (1935)] p. 109-110 (*e codice V^s*).

PLS 3^b : col. 700-701 : (Fragmenta 4) (2) Fragmentum ad homiliam 48
(*ex Morin*).

(FRAGMENTVM B)

c) *lin. 59/123* :

Nihil ... priuilegium :

MBvP 6 : col. 682^{a-b} : Fragmentum. De b. uirginis conceptione.

PLS 3 : col. 697-698 : Sermo 76. De b. uirginis conceptione. Fragmentum.

Excerptiones, compilationes :

(FRAGMENTVM A)

lin. 29/43, 1/42 :

solida ... integritas ;

Audiuimus ... nascitur :

An. aBar. 5 : (Anonymi) Homilia de uigiliis natalis domini (inc. : *Natale domini, fratres dilectissimi, hodie celebramus*) in codd. *M* (Montepessulano, Bibl.Fac.Med., 59) [f. 82-82^v], et *B* (Romano, Bibl.Naz., V.E.1190 <nobis *Rn*>) [f. 68-70] = (Homil. Ottob.) Homilia 11 [cf. GRÉGOIRE, *Les homéliaires du Moyen Age*, in *Rerum Ecclesiasticarum Documenta*, Ser. Maior, IV (1966), 144]. — Ed. H. BARRE, "Sermons marials inédits in Natali Domini", in "Marianum", XXV (1963), p. 74-75, 2/14.14/24.

Redintegrationes :

(FRAGMENTVM B)

lin. 66/67 :

nec ... potuit :

Eus.G.^{IX} : (Eusebii 'Gallicani') Homilia IX, 3 [lin. 93/94].

<LXXVI>

DE SYMBOLO

(FRAGMENTVM A)

1. Audiuius praesentis lectionis oraculo : *Ecce uirgo in utero accipiet*, id est : a foris initium non suscipit, et fructum intus acquirit. *Ecce uirgo*, id est : nullum quaerit iugali societate commercium, nihilque ei de pignore confertur per corpus alienum.

2. Inspiciamus itaque in beata Maria causas pudoris illaesi.

De foris accedere corruptio solet ; in hac autem nil uiolatur extrinsecus.

Sed : "*Quomodo*" inquis "*potuit uirgo esse, post filium ?*".

10 Hoc utique modo : quia honor uirginitatis per generantem non per nascentem resoluitur.

Hic ergo : quia corruptionis iniuria non fuit in conceptu, ideo integritas gratia perseuerauit in partu. Nemo uirgini nato filio calumniatur ! Gloriam tantae parentis, 15 quam caelestis puer non praeripit dum concipitur, non potuit uiolare dum nascitur.

(Fragmentum A)

1/2.3 Is. 7, *14 ; Matth. 1, *23 ; cf. Matth. 1, 25 ; Luc. 2, 7. 9 Luc. 1, *34 ; cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. 1x, 3 [lin. 93/94] ; Hom. x, 4 [lin. 57] ; Hom. xv, 3 [lin. 45/46] ; Hom. LXXVIB, 7 [lin. 66/67]. 13/14 aptatum ex : Aug., Sermon. LI, 2 [PL 38, 335^(B)] (*Nemo ergo calumniatur Christo nato ex femina*). 14/16 cf. Zeno Veron., Tract. II 12, 1, 2 [CC 22, 185, 20/21] ; Greg. I, Moral., XVIII, LII, 85 [PL 76, 89] ; Euseb. 'Gallic.', ix, 6 [lin. 148/149] ; Hom. XXIII, 2 [lin. 20/22] ; Hom. XXVII, 2 [lin. 22/23].

Codd. : F¹/P¹P⁷

(Fragmentum A)

1/16 Audiuius ... nascitur] *hic restitui* (om. V²) ; post integritas (lin. 43) tr. F¹/P¹P⁷ (et An.^aBar.⁵) 1 (Audiuius ... oraculo] Sic enim per prophetam multo ante predixerat dominus An.^aBar.⁵) Audiamus P¹ oculo P⁷ (al.m.) 2/3 (a foris ... id est] om. An.^aBar.⁵ [ob homoeotel.] 3 (quaerit] ei erit An.^aBar.⁵ [recte ?]) (iugali] add. cum An.^aBar.⁵) 4 (-que] om. An.^aBar.⁵ [recte ?]) 6 (Respiciamus An.^aBar.⁵ [recte ?]) 7 accidere P¹ (hac] ea An.^aBar.⁵) (autem] om. An.^aBar.⁵) (nichil An.^aBar.⁵) 8 (intrinsecus add.) 9 (inquiens An.^aBar.⁵) (uirgo potuit ~ An.^aBar.⁵) 10 (honor] opus An.^aBar.⁵) 13 integritatis gratia] *restitui* ; integritas F¹/P¹P⁷ (add.) ; (uirginitatis gratia An.^aBar.⁵) perseuerauit P⁷ ; (perseuerat An.^aBar.⁵) 14 (uirginis An.^aBar.⁵) 15 praerupit P⁷ ; (preripuit An.^aBar.⁵) 16 (nasceretur An.^aBar.⁵)

3. *Quae cum ita sint*, fratres carissimi : imprimis intellectus noster hunc etiam fidei gradum teneat, ut redemptorem nostrum, ex deo et homine *unum Christum*, uerum *deum et uerum*
20 *hominem* nouerimus.

Apud haereticos autem alii dicunt '*solum hominem*' fuisse in corpore, alii '*solum deum*'; ac sic, dum fidem nostram destruunt singuli, adstruunt uniuersi. Si dissentientes *remoueas et dicta coniungas*, de catholica confessione nihil deerit
25 [ueritatis : separatim resistunt, in commune consentiunt.] hoc ordine : fidei sensum, dum alterutra pars apud se impugnat, apud nos utraque confirmat.

Nos autem, dilectissimi fratres, *Christum dominum nostrum* : et *deum pariter et hominem* solida confessione te-
30 neamus, *filium dei* — in extrema parte saeculorum de innupta matre, fide maritante, progenitum ; ex uoluntate humili-

17 Cic., In Catil., I, v, 10 ; II, xii, 26 ; IV, viii, 18 ; IV, xi, 23 ; e.a. ; Aug., De trin., II, xviii ; V, vii ; IX, 1 ; XI, 11 ; XII, vi [CC 50, 126, 76/77 ; 214, 46 ; 294, 57 ; 338, 124 ; 362, 63] ; e.a. 19/20 Symb. 'Quicumque', 32.35 [CC 50A, 567, 55.62 ; CC 103, 21 (23), 3.6]. 21/22 cf. Faust., De grat., I, 1 [CSEL 21, 8, 8/10] ; Euseb. 'Gallic.', Hom. xxviii, 2 [lin. 24/26]. 21 alii] scil. Pauliniani et Photiniani ; Nestoriani ; cf. Nouat., De trin., 11 [PL 3, 903 ; FAUSSET, 35] (... alii haereticis hoc in loco 'hominem' tantum et 'solum' ...) ; Euseb. Caes., Hist. eccl., V, xxviii, 1 [PG 20, 512 ; GCS 9, 500] ; Aug., De haeres., XLIV et APPEND. II-IIA [CC 46, 311, 3 ; 349, 3 ; 350, 3] ; Faust., Epist. vii [CSEL 21, 202, 2] ; Euseb. 'Gallic.', Hom. 1, 1 [lin. 8] ; Hom. xxiv, 3 [lin. 66/67]. 22 alii] scil. Valentiniani ; cf. Euseb. Vercell., De trin., VI, 16⁴.17⁸ [CC 9, 89, 320/321 ; 90, 365/367] ; Aug., De haeres., xi [CC 46, 295, 13/15] ; Filastr. Brix., Diuers. haeres., xxxviii [10], 6 [CC 9, 234, 20/21]. 23/24 Faust., De grat., I, 1 [CSEL 21, 7, 23/24]. 28/30 Christum ... filium dei] Symb. 'Quicumque', 28 [CC 50A, 567, 47/48 ; CC 103, 21 (22), 29]. 30/36 in extrema ... pietatem] aptatum ex : Faust., Epist. vii [CSEL 21, 205, 20 - 206, 1]. 31 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xliix, 6 [lin. 80].

V²/F¹/P¹P⁷

17 fratres carissimi] om. F¹/P¹P⁷ (edd.) 19 et¹] add. ex F¹/P⁷ (edd.) deum uerum ~ V² 21/22 solum ... alii] om. P⁷ (ob homoeotel.) 21 hominem solum ~ V² 22 in corpore] om. F¹/P¹ (edd.) ; (def. P⁷) dum] om. F¹/P¹P⁷ (edd.) 23 Si] S¹ ; P⁷ (al.m.) ; (Sed edd.) dissidentes F¹/P⁷ ; dissidentes P¹ (edd.) (Faust., l.c.) 25 ueritatis ... consentiunt] om. V² 28 dilectissimi fratres] om. F¹/P¹P⁷ (edd.) 29 nostrum] om. F¹/P¹P⁷ (edd.) (et¹] om. edd.) confessione solidata V² ; (libera confessione An.^aBar.⁵) 29/30 (teneamus] fateamur An.^aBar.⁵) 30 filium dei] om. An.^aBar.⁵) (de] ex Faust., l.c.) 31 (matre] add. natura ignorante et Faust., l.c. ; sed cf. infra, lin. 39)

tum, non ex necessitate diminutum ; *superueniente in uirgine spiritu sancto, hominem deo mirabiliter impletum, et deum in hominem misericorditer commutatum ; nec exinanis-*
 35 *se gloriae magnitudinem, sed, per susceptam serui conditionem, ostendisse domini pietatem* —, qui se deum etiam ex ipsa natiuitatis nouitate demonstrat.

4. Ecce, ueniente ad terras domino, nihil ex intacta matre uiolatur et filius intra matrem, *natura ignorante*, perficitur :
 40 ex deo homo infusione diuinitatis impletur atque ex homine deus nascitur ; et ipse [sui] auctor, corporalem natiuitatem spiritaliter conceptus operatur ; generationem acquirit fecunditas, cuius originem nescit integritas.

5. Quantum autem ad caelestis naturae ordinem pertinet :
 45 in patre et filio et spiritu sancto ita confitenda est *una diuinitas*, ut nec singularis putetur in unitate persona, nec triplex in trinitate substantia ; sed ita assignetur pluralitas unitati, ne trinitati subtrahatur aequalitas ; et, licet intromittatur in una deitate numerositas, non tamen sit recipienda diuersi-
 50 tas.

Ita ergo fidelium cordibus disponendus est dei cultus : ut non admittatur uel in trinitate separatio, uel in unitate per-

32/33 cf. Luc. 1, 35. 35/36 cf. Phil. 2, 7. 36/37 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. xxxvii, 1 [lin. 7/8]. 37 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. x, 4 [lin. 56]. 39 Faust., Epist. vii [CSEL 21, 205, 21]. 45/54 cf. Euseb. 'Gallic.', Serm. extr. 9, 7 [lin. 67/74]. 45/46 cf. ps.-Euseb. Vercell., De trin., VIII [X], 5 [CC 9, 116, 35]. Symb. 'Quicumque', 6 [CC 50A, 566, 9 ; CC 103, 20 (22), 7]. 48/50 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. x, 10 [lin. 196/198].

$V^2/F^1/P^1P^1$

32 (non ... diminutum) om. Faust., l.c.) deminutum V^2/F^1P^1 32/33 in uirgine sancto spiritu ~ F^1/P^1P^1 (edd.) (Faust., l.c.) ; (spiritu sancto in uirgine ~ $An.s.Bar.s$) (uirginem Faust., l.c. [ed.]) 33 deum V^2 (impletum) unitum $An.s.Bar.s$ 34 (in) om. $An.s.Bar.s$ (commutatum) natum $An.s.Bar.s$ 35 (suscepti $An.s.Bar.s$) 35/36 (conditionem) formam $An.s.Bar.s$ 36 domini ostendisse ~ F^1/P^1P^1 (edd.) (Faust., l.c.) ($An.s.Bar.s$) 37 (nouitate natiuitatis ~ $An.s.Bar.s$) (demonstrat) euidenter ostendit $An.s.Bar.s$ 38 $dco^o P^1$ (al.m.) 40 infusus V^2 atque et F^1/P^1P^1 (edd.) ($An.s.Bar.s$) 41 sui om. V^2 corporali natiuitate V^2 (natiuitatem) add. suam $An.s.Bar.s$ 42 conceptus spiritaliter ~ V^2 46 unitatis F^1 ; unitat]* (s eras.) P^1 (al.m.) 47 pluralitas unitati] in unitate pluralitas V^2 48 trinitatis F^1/P^1 , trinitati* (s eras.) P^1 48/53 et ... permixtio] om. F^1/P^1P^1 (edd.)

mixtio ; ut intellegatur deitatem, personarum proprietate, distinguere, non diuidi ; ut patri *unigenitus suus* ita [esse] pietate *filius* iudicetur, ne iunior aetate credatur ; sed [ita] hanc primam similitudinem ingeni patris [et geniti filii] obtineat, ut, qui natus est de intemporalis patre, initium non inueniatur habere de tempore [uel de homine].

(FRAGMENTVM B)

6. Nihil autem ex matre uiolare potuit natus, qui etiam uiolentam naturam uenerat reparare nascendo.

Conceptus ergo est de spiritu sancto. Vides, quia concipientis dignitas, parientis integritas est : honorem matris quem abstulit dum concipitur, non aufert dum nascitur ; pudorem feminae genitus non soluit filius, quem ignoratus non uiolauit maritus.

7. Non ergo contra fidem tuam uenias, nec dicas : *Quomodo hoc fieri potuit ?*, qui te credere in *omnipotentem* prima confessione testatus es. In operibus dei sollicito quamlibet homini, magis admiratio se potest offerre quam ratio.

70 Dicimus quidem nouum esse ac singulare : de terra corporis

54 Ioh. 1, *18 ; 1 Ioh. 4, *9 ; cf. Symb. Nicaen., 6 [CC 50A, 561, 21/22].

(Fragmentum B)

50/60 cf. ps.-Faust., Serm. 11 [CSEL 21, 228, 6/8] ; Euseb. 'Gallic.', Hom. 11, 4 [lin. 95/96]. 61 Symb. 'Gallic.', 3. 66/75 cf. Ambros., Hexam., v, 20, 65 [CSEL 32-1, 188, 22 - 189, 5]. 66/67 Luc. 1, *34 ; cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. x, 4 [lin. 57] ; Hom. xv, 3 [lin. 45/46] ; Hom. LXXVIA, 2 [lin. 9]. 67 Symb. 'Gallic.', 1.

V²/F¹/P¹P⁷

53 intellegamus V² 53/54 distinguere personarum proprietate ~ F¹/P¹P (edd.)
53 personarum P⁷ (al. m.) 54 esse om. V² 54/55 filius pietate ~ F¹/P¹P⁷ (edd.)
55 ne] nec F¹/P¹P⁷ (edd.) (iunior] minor edd.) ita] om. V² 56 primum
F¹/P¹P⁷ (edd.) similitudinem] sollicitudinem F¹/P¹P⁷ (edd.) et geniti filii]
om. V² 56/57 obtinete F¹/P¹P⁷ ; (obtinere edd.) 58 uel de homine] om. V²

Cod. : F¹

(Fragmentum B)

61 Vidis F¹ 63 concipitur F¹ 70 singularem F¹

uirginalis sacrum prodire germen sine cultore potuisse. Sed, si bene intendamus, praebet nobis aliqua similia de semetipso ordo pariter ac status mundi; ut, quod de fecunditate uirginis in fide credimus, ex aliquo etiam in rerum specie uidere
75 possimus.

8. Dic mihi : quis, intra naturam mortui lapidis, materia<m> uiui ignis abscondit ? aut unde, frigidae uenae argenti metalli, flammaram semina conceperunt ?

Quanta se aspectibus ingerunt, quae in sensibus fidem nuntiant ! Ecce, post arduae hiemis sterilitatem, quando ueris eum amoenus induit uultus, quando facies mundi deposita senectute iuuenescit, quando per noui aeris gratia<m> constrictus relaxatur orbis, quando caelum terris clementia arri-
85 dente blanditur, quando nubet tepore creatura rerum : quis grauidum fetibus maritat annum ? quis castum arbori subiciet fructum ?

Videas partum, ubi non potes inuenire conceptum !

9. Et inter haec aliquanti : '[in]corruptibilem de corruptione nasci debuisse' pronuntiant !

90 Ecce quantae res corruptibiles sine corruptione nascuntur ! Quis intra oculum pupillam, quasi intra uirginem matrem uim lucis inclusit ? Quantas deforis species intra se concipiunt lumina, et tamen inuiolata uidebuntur nisi affectu peccante uiolentur ! Remoue uitium, incorrupta erit aliquotiens et
95 fecunditas ; a<d>moue uitium, nec ipsa erit casta uirginitas.

Ea ergo uirtute protulit hominem deus ex inuiolato uirginis sinu : qua eum, si uellet, sine macula oculi nasci iussisset ex oculo.

10. Sed fortassis dicas : 'esse non posse filium unius parentis, quia acquisitio fili<i> munus duorum est'. Qui calumniatur 'quare sine patre susceptus est unicus matri', calumniatur etiam 'quare sine matre natus est *unigenitus patri*'.

88/89 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. ix, 6 [lin. 151].
cf. Symb. Nicaen., 6 [CC 50A, 561, 21/22].

102 Ioh. 1, *18 ; 1 Ioh. 4, *9 ;

Illa nimirum potentia et uirtute ex sola femina uirum protulit : qua inter rerum principia ex solo <uiro> femina <m> procreauit ! Nam si altius nascentis mundi repetamus exordia : primus homo de rudi producitur terra, secundus de uiri costa, et modo hic de matre casta. Vides, istud in Christi natiuitate miraculum, non iam primum esse sed tertium.

11. Illa, inquam, potentia et uirtute, cum stupore nostro, per sacram matrem Mariam, nostram salutem operatus est : qua caeli immensitate <m> non artificii manu sed efficaci tetendit imperio ; qua quotidie uelocissimo soli praecepit, feruido et consistente curriculo ac <im> pigro motu incomprehensibilem circuli uerticem transuolare ; qua quotidie, inquam, fulgido iubar <i> praecepit, consummatum et post se tractum diem trans *oras mundi* demergere, ac per uasta et inania tenebrarum magno quotidie sui ambitu atque circuitu regionem lucis ac noctis includere.

Quanta <e> res humanae praetenderetis oculis nostris ues- tri admirationem, nisi a uobis usus frequentior raperet miraculi dignitatem !

12. *Credo et in sanctum spiritum.* Vides, quia, sicut patri et filio, ita et spiritui sancto defertur credulitatis priuilegium.

103/105 cf. Euseb. 'Gallic.', Hom. 11, 3 [lin. 71/74]. 106 cf. Gen. 2, 7. cf. Gen. 2, 22. 111 cf. Ouid., Metam., XV, 218 ; Prop., Eleg., V, 11, 62 (*artificis ... manus*). 116 Cic., De nat. deor., II, xl, 101 (*ora ... mundi*). 122 Symb. 'Gallic.', 9. 123 *credulitatis priuilegium*] cf. Euseb. 'Gallic.', Serm. extr. 2, 3 [lin. 37].

F¹

103 nimirum] *restitui* ; nimipro F¹ ; (animi pro *edd.*) 104 uiro] *suppleui* (cf. *hom. ii, lin. 74*) ; om. F¹ (*edd.*) 104/105 femina F¹ 107 Vidis F¹ 108 natiuitatē F¹ 109 (Illam *edd.*) potentiam et uirtutē F¹ (*edd., et add. quae*) 110 nrē salutis F¹ operata F¹ (*edd.*) 111 quæ (æ ex a *al.m. ut uidetur*) F¹ ; (quæ *edd.*) immensitate F¹ (artificis *edd.*) manus F¹ 112 quæ (æ ex a *al.m. ut uidetur*) F¹ ; (quæ *edd.*) praecepit F¹ 112/113 feruido. Et quamsistente F¹ 113 pigro mōtū F¹ (*al.m.*) 114 circui F¹ quæ (æ ex a *al.m. ut uidetur*) F¹ ; (quæ *edd.*) (quotidie] *add. soli edd.*) 115 iubar F¹ (*edd.*) 116 horas F¹ 119 Quanta F¹ praetenderitis F¹ 121 dignitatem] *dein quaedam excidisse uidetur* 122 (spiritum sanctum ~ *edd.*) sō F¹ Vidis F¹ 123 (et] *om. edd.*) priuilegium] *dein quaedam excidisse uidetur.*

